

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI**

TÜRKİYE VE DÜNYADA ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

**Hazırlayan
Nurgül EVCİM**

**Danışman
Prof. Dr. Muhammet Ensar YEŞİLYURT**

**Haziran 2023
DENİZLİ**

TÜRKİYE VE DÜNYADA ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Programı

Nurgül EVCİM

Danışman: Prof. Dr. Muhammet Ensar YEŞİLYURT

Haziran 2023
DENİZLİ

ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Nurgül EVCİM

ÖNSÖZ

Üretim sürecinde, değeri yaratan emektir. Bilgiyi işleyen, yeni ürünler tasarlayan, sermayeyi işleyen/kullanan ve bu sermaye ile yeni ürünler üreten emektir. Ancak kapitalist sistem içerisinde emek metalaştırılmış ve emek gücünün değeri görmezden gelinmiştir. Sermayenin kıt ve emeğin bol bulunması fırsat olarak görülmüş ve çalışanlar kötü çalışma koşullarına, düşük ücretlere katlanmak zorunda kalmıştır. Bu durum da emeğini arz eden çalışanları, yoksulluk sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Günümüze kadar şiddeti artarak devam eden bu sorun artık ekonomideki temel sorunlardan biri haline gelmiştir. Özellikle pandemi ile başlayan kriz ortamı, çalışanlar üzerine yüklenen sorumlulukları daha da ağırlaştırmıştır. Fiyat artışlarının tahammül edilemeyecek seviyelere ulaşması, ücretlerin insanca bir yaşam sürdürmek için yetersiz kalması, işverenlerin üretimi/satışı arttırma baskısı altında kalan çalışanı hem maddi hem de manevi olarak yoksullaştırmıştır. Bu süreçte farklı ülkelerde çalışanlar farklı düzeylerde yoksulluğu tecrübe etmiştir. Hem dünyada hem de Türkiye’de, çalışanların kar topu gibi büyüyen bu sorunları görünür hale gelmelidir. Devletlerin sermaye yanlısı politikalar ile çalışan/işçi yanlısı politikalar arasında denge kurması gerekmektedir. Öte yandan çalışanlar da piyasa koşullarına uygun yeni niteliklere sahip olmalı ve çalıştıkları işyerlerine katkı yapma arzusunu önceliğe almalıdır.

Bu çalışmada, yoksulluğun görmezden gelinen tarafı yani “çalışan yoksulluğu” araştırılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yürütülen yoksulluk araştırmalarından yola çıkarak Türkiye’de çalışan yoksulluğu hesaplanmış, işgücü piyasasında, birey özelinde ve bölgesel dağılımı incelenmiştir. Yoksulluk literatürüne göre araştırmacılar tarafından, yoksulluk döngüsünden kurtulmanın ön koşulu olarak görülen eğitime yapılan yatırımlar ve eğitimde yaşanan değişim/dönüşüm üzerinden çalışan yoksulluğu incelenmiştir. Ayrıca yoksul bireyler tarafından, yoksulluk döngüsünden çıkmanın ön koşulu olarak görülen göç hareketliliği üzerinden bölgesel olarak çalışan yoksulluğu araştırılmıştır. Son olarak da gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkeler için çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Büyük umutlar ve güzel hayallerle başladığım bu yolculukta, araştırdıkça heyecanım katlandı, zihnimde yeni kapılar açıldı ve her açılan kapıda bambaşka bir dünyanın içinde buldum kendimi. Yeni bir şeyler üretebilmenin heyecanı ile yılmadan devam ettim. Hayatım boyunca hangi yolda ve nasıl yürümek istersem hep yanımda olan, umutsuzluğa kapılıp karanlıkta hissettiğimde yolumu aydınlatan, hayattaki güvenli

limanım canım ailem, keyifli ama bir o kadar da zorlu geçen bu süreçte de beni yalnız bırakmadı. O yüzden ilk olarak babam Abdullah EVCİM'e, annem Ayşe EVCİM'e, ablalarım Ayşegül EVCİM ile Sergül EVCİM'e ve çalışırken bilgisayarımın üzerine çıkıp sürekli çalışmamı sabote eden ve stresimi alıp hayat enerjimi yükselten kedim Narin'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora başlamadan önceki eğitim süreçlerimde olduğu gibi doktora sürecinde de bilgi birikimi, tecrübesi, çalışma azmi ve disiplini ile bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Muhammet Ensar YEŞİLYURT'a katkılarından dolayı teşekkür ediyor ve saygılarımı sunuyorum. Ders aşamasında kısa süre çalışma fırsatı bulduğum saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sevcan GÜNEŞ'e ve doktora eğitimim süresince ikinci danışmanım olarak bana yol gösteren, akademik yaşamda cesaretlendiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hacer Simay KARAALP-ORHAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez izleme komite toplantılarımda, jüri üyeleri ile tezimi geliştirmeme katkı sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ'e, Prof. Dr. Abdurrahman Nazif ÇATIK'a, Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU'na, Doç. Dr. Duygu YOLCU KARADAM'a ve Doç. Dr. Coşkun AKDENİZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. İstatistiksel ve ekonometrik yöntemler konusunda yardımlarını esirgemeyen, sorularıma çözüm üreten saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Atalay Çağlar'a, Doç. Dr. Hakan ULUCAN'a, Arş. Gör. Dr. Nursel DURMAZ BODUR'a ve Arş. Gör. Recep TAŞKIN'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca ders döneminde engin bilgilerinden yararlandığım, yeni bilgilere kapı aralığım diğer tüm hocalarıma saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora eğitimim süresince aynı odayı paylaştığım ve birlikte çalışmaktan keyif aldığım çalışma arkadaşlarım Dr. Kerem BERKMAN'a, Nedim MERCAN'a, Arş. Gör. Emre KILIÇ'a ve Erdal KAYA'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora eğitimim süresince finansman sağlayarak, maddi kaygılar gütmeden araştırmalarım odaklanmamı sağlayan, 1649B031806030 başvuru numaralı "2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı" kapsamında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na, "100/2000 Doktora Projesi" kapsamında Yükseköğretim Kurulu'na ve 100/2000 burslusu olarak beni bölümlerinde misafir eden Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümüne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışma, Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen "Yoksulluk" tematik alanı kapsamında hazırlanmıştır.

ÖZET

TÜRKİYE VE DÜNYADA ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

EVCİM, Nurgül

Doktora Tezi

İktisat ABD

İktisat Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr., Muhammet Ensar YEŞİLYURT

Haziran 2023, X+222

Bu çalışmada, yoksulluğun çalışanlar özelindeki değişimi ve dönüşümü ile Türkiye’de çalışan yoksulların tanımlanması ve ülke genelindeki dağılımları ve etkilendiği faktörler araştırılmıştır. Türkiye için uygulanan analizler mikro ekonometrik yöntemler, gelişmekte olan ülkelerin ve en az gelişmiş ülkelerin yer aldığı uygulamalarda ise makro yöntemler kullanılmıştır.

İlk olarak mikro veri seti üzerinden Türkiye için çalışan yoksul tanımlaması yapılmış ve çalışan yoksul oranları hesaplanmıştır. Aynı bölümde Lojistik Regresyon Analizi yöntemi ile Türkiye’de çalışan yoksulluk riskini etkileyen faktörler incelenmiştir. Erkeklerde kadınlara göre çalışan yoksul olma riski daha yüksektir. 15-24 yaş aralığında çalışanların yoksul olma riski diğer yaş gruplarına göre daha yüksek iken 45 yaştan sonra çalışan yoksul olma riski azalmaktadır. Kayıt dışı istihdam çalışan yoksul olma riskini arttırmaktadır. Eğitim düzeyindeki artışlar ile çalışan yoksul olma riski azalmaktadır. Daha sonra 1997-1998 eğitim öğretim yılında yürürlüğe giren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin, çalışan yoksullara ait gelir üzerindeki etkileri Fuzzy Regresyon Süreksizlik Tasarımı yöntemi ile araştırılmıştır. Bir yıllık ilave eğitim ile çalışan yoksullara ait fert başına düşen gelir artmıştır. Bir sonraki bölümde, bölgeler arası iç göç ve Suriyeli dış göç üzerinden göçün etkileri incelenmektedir. Bölgeler arası alınan ve verilen göçün çalışan yoksul oranlarını arttırdığı ve çalışan yoksul oranları açısından bölgeler arası mekânsal etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli sığınmacıların göç ettiği Güneydoğu Anadolu bölgesinde göç ile çalışan yoksullara ait hanehalkı toplam harcanabilir geliri ve fert başına düşen gelirden artış yaşanmıştır. Buna paralel olarak fert başına düşen gelirin yoksulluk sınırına olan uzaklığında azalma görülmüştür. Ayrıca sosyal yardımlarda da azalma görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çalışan yoksulluğu, Eğitim, Göç, Yarı Deneysel Tasarımlar, Fuzzy Regresyon Süreksizlik Tasarımı, Farkların Farkı Yöntemi, Mekânsal Ekonometrik Yöntemler.

ABSTRACT

WORKING POVERTY IN TURKIYE AND THE WORLD

EVCİM, Nurgül

Doctoral Thesis

Economics Department

Economics Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr., Muhammet Ensar YEŞİLYURT

Haziran 2023, X+222

This study investigated the change and transformation of poverty in terms of workers, the definition of the working poverty in Turkiye, its distribution throughout the country and the factors that are affected by it. Micro econometric methods were used in the analyses appliedses for Turkiye, and macroeconomics methods were used in applications involving developing and least-developed countries.

First, the working poor for Turkiye was defined through the micro data set, and the working poor ratios were calculated. In the same section, the factors of working poverty risk in Turkiye were examined with the Logistic Regression Analysis method. Men have a higher risk of working poor than women. While the risk of being poor in the 15-24 age group is higher than in the other age groups, the risk of being poor after the age of 45 decreases. Informal employment increases the risk of working poor. With the increase in education level, the risk of working poor decreases. Then, the effects of 8 years of uninterrupted compulsory education, which came into effect in the 1997-1998 academic year, on the income of the working poor were investigated with the Fuzzy Regression Discontinuity Design method. The income per capita of the working poor increased with an additional year of education. In the next section, the effects of migration are examined through interregional internal and Syrian external migration. It has been found that migration between regions increases the working poor rates and spatial interaction between regions regarding working poor rates. In the Southeastern Anatolia region, where Syrian refugees migrated, there has been an increase in the total disposable income of the working poor and the income per capita. Parallel to this, a decrease has been observed in the distance of per capita income from the poverty line. There has also been a decrease in social assistance.

Keywords: Working Poverty, Education, Migration, Quasi-Experimental Designs, Fuzzy Regression Discontinuity Design, Difference-in-Differences Method, Spatial Econometric Methods.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

1.1. Yoksulluğa Tarihsel Bir Bakış (Sanayi Devrimi Öncesi ve Sonrası)	6
1.2. Yoksulluğun Tanımlanması, Ölçülmesi ve Modellenmesi	11
1.2.1. Yoksulluk Kavramına Farklı Bir Bakış: Din, Sosyoloji, Felsefe ve İktisat Teorileri.....	19
1.2.1.1. Dinlerin Yoksulluğa Bakışı.....	19
1.2.1.2. Yoksulluk Sosyolojisi	23
1.2.1.3. Yoksulluk Felsefesi	29
1.2.1.4. Yoksulluk İktisadı	35
1.2.2. Yoksulluk Tanımları	38
1.2.2.1. Mutlak Yoksulluk	38
1.2.2.2. Göreli Yoksulluk.....	39
1.2.2.3. İnsani Yoksulluk	40
1.2.2.4. Coğrafi Yoksulluk.....	41
1.2.2.5. Öznel Yoksulluk	42
1.2.3. Yoksulluk Ölçümü	43
1.2.3.1. Kafa Sayım Endeksi (KSE).....	45
1.2.3.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (YAE)	46
1.2.3.3. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi (FGTE)	46
1.2.3.4. Sen Endeksi	46
1.2.3.5. İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE).....	47
1.2.3.6. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)	47

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

2.1. Çalışmanın Dönüşümü-Çalışan Yoksulluğu	49
---	----

2.2. Refah Rejimleri Çerçevesinde Dünyada ve Türkiye’de Çalışanlar ile İlgili Atılan Adımlar.....	51
2.3. Çalışan Yoksulluğunun Tanımlanmasındaki Muğlaklık.....	57
2.4. Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu ile İlgili Araştırmalar	63
2.5. Dünyada Çalışan Yoksulluğunun Güncel Görünümü.....	71
2.6. Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Tanımlanması ve Hesaplanması	76
2.6.1. Türkiye’de Yoksullar ve Çalışanların Yoksulluğu	76
2.6.2. Türkiye’de Çalışan ve Çalışan Yoksullar	90
2.6.2.1. Türkiye’de Yoksulların Aktif Olma ve Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi.....	94
2.6.2.2. Çalışan Yoksulluğu Riskini Arttıran Faktörlerin İncelenmesi.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

3.1. Eğitimin Önemi.....	111
3.2. 1997-1998 Zorunlu Eğitim Politikası	113
3.3. Yöntem ve Veri Seti.....	114
3.4. Analiz Sonuçları.....	124
3.5. Genel Değerlendirme	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Göç Sorunu	138
4.2. Türkiye’de İç Göç ve Etkileri	140
4.2.1. Veri Seti ve Yöntem.....	141
4.3. Dış Göç Olarak Suriye Göç Dalgasının Etkileri	145
4.3.1. Veri Seti ve Yöntem.....	147
4.4. Genel Değerlendirme	156

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞAN YOKSULLUĞUNUN MAKROEKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ

5.1. Çalışan Yoksulluğu ve Yoksulluk Teorileri.....	158
5.2. Veri Seti ve Yöntem.....	164
5.3. Analizler ve Genel Değerlendirmeler	172
SONUÇ	179
KAYNAKLAR	186

EKLER.....	209
ÖZ GEÇMİŞ	221

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Gelir Grupları ve Yaşa Göre Çalışan Yoksulluğu	75
Şekil 2. Yoksulluk Türlerinin Bölgesel Dağılımı, 2020	103
Şekil 3. Ortaokuldan Mezun Olma	118
Şekil 4. Doğum Yılına Göre Bireylerin Yoğunluk Grafiği.....	124
Şekil 5. Doğum Yılına Göre Fert Başına Düşen Gelirdeki Değişim (1. Derece Polinom Modeli).....	125
Şekil 6. Doğum Yılına Göre Fert Başına Düşen Gelirdeki Değişim (2. Derece Polinom Modeli).....	126

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Çalışma Çağındaki Yoksul Nüfusun İşteki Durumu	78
Tablo 2. Ücretli-Maaşlı ve Çalışma Çağındaki Nüfusun Yoksulluk Açısından Cinsiyet Bazlı Dağılımı	79
Tablo 3. Yaşa Göre Yoksulluk Dağılımı.....	80
Tablo 4. Nüfusun Hane İçi Sorumluluğuna Göre Yoksulluk Dağılımı	81
Tablo 5. Medeni Duruma Göre Yoksulluk Dağılımı	82
Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Dağılımı.....	83
Tablo 7. Hane Tipine Göre Yoksulluk Dağılımı.....	84
Tablo 8. Sağlık Durumuna Göre Çalışan Yoksulluğu	85
Tablo 9. Meslek Gruplarına Göre Yoksulluğun Dağılımı	86
Tablo 10. Faaliyette Buldukları Alanlara Göre Yoksulluk Dağılımı.....	87
Tablo 11. Sosyal Güvenlik Kapsamında Yoksulluk Dağılımı	88
Tablo 12. Çalışma Biçimlerine Göre Yoksulluk Dağılımı.....	89
Tablo 13. Yoksulluğun Bölgesel Dağılımı- Düzey 1	90
Tablo 14. Aktif Yoksul ve Çalışan Yoksul- Birey ve Hane Özelinde Dağılımı, 2020 ...	98
Tablo 15. Aktif Yoksul ve Çalışan Yoksul- İşgücü Piyasasındaki Dağılımı, 2020	101
Tablo 16. İkili Lojistik Regresyon Analizi, 2020	105
Tablo 17. Bant Genişlikleri	120
Tablo 18. Zorunlu Eğitim Politikasının Lise ve Üniversite Eğitimi Üzerindeki Etkileri	122
Tablo 19. Birinci Aşama Tahmin Sonuçları	128
Tablo 20. Fuzzy RDD (2AEKK) Tahmin Sonuçları.....	134
Tablo 21. İç Göçün Yoksulluk Üzerindeki Etkileri	143
Tablo 22. İç Göçün ÇÇY Üzerindeki Etkileri.....	144
Tablo 23. İç Göçün ÇY Üzerindeki Etkileri	145
Tablo 24. Suriye Göçünün Yoksulların Geliri Üzerindeki Etkileri	151
Tablo 25. Suriye Göçünün Çalışan Yoksulluğu Üzerindeki Etkileri.....	153
Tablo 26. Suriye Göçünün Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yaşayan Yerliler Üzerindeki Etkisi	155
Tablo 27. Gelişmekte Olan Ülkelerde Günlük 1,90-3,20 Dolar Kazanç Elde Eden Çalışan Yoksul Tahminleri	175
Tablo 28. En Az Gelişmiş Ülkelerde Günlük 1,90 Dolar Kazanç Elde Eden Çalışan Yoksul Tahminler.....	177

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

2AEKK	İki Aşamalı En Küçük Kareler
BLS	Bureau of Labor Statistics
BM	Birleşmiş Milletler
ÇBYE	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
ÇÇY	En az 6 ay çalışmış ve şu an çalışan yoksul
ÇY	Şu an çalışan yoksul
DA	Doğu Anadolu
DB	Dünya Bankası
DID	Difference-in-Differences/Farkların Farkı
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECHP	European Community Household Panel
EKK	En Küçük Kareler
FGTE	Foster Geer Thorbecke Endeksi
FRDD	Fuzzy Regression Discontinuity Design
GDA	Güneydoğu Anadolu
GDI	Gender Development Index
GGGI	Global Gender Gap Index
GYKA	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
İGE	İnsani Gelişmişlik Endeksi
ILO	International Labour Organization
INSEE	Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques
İYE	İnsani Yoksulluk Endeksi
JRF	Joseph Rowntree Foundation
KSE	Kafa Sayım Endeksi
LRA	Lojistik Regresyon Analizi
MFAS	Most Frequent Activity Status
ODA	Orta Doğu Anadolu
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SAR	Spatial Autoregressive
SEM	Spatial Error Model
SDM	Spatial Durbin Model
SGP	Satın Alma Gücü Paritesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme
YAE	Yoksulluk Açığı Endeksi

“İyi yönetilen bir ülkede yoksulluk, kötü yönetilen bir ülkede ise servet utanılacak bir şeydir.”

-Confucius-

GİRİŞ

Yoksulluk, yüzyıllardır insanlığı tehdit eden ve çeşitli şekillerde varlığını sürdüren önemli bir sorundur. İlkel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş ile ortaya çıkan sınıf ayrımı ve üretim süreçlerindeki gelişmeler yoksulluğun oluşmasına ortam hazırlamıştır. Dönemsel olarak yoksulluğun algılanma şekli de değişmiştir. Antik Roma döneminde toprak sahibi olmayanlar, orta çağda dilenciler, I. Elizabeth döneminde çalışamaz durumdaki dezavantajlı gruplar yoksul olarak kabul edilmekteydi. Sanayi devrimi ile yoksulların çalışabilir/çalışmaz şeklindeki ayrımı ortadan kaldırılmıştır. Ancak II. Elizabeth döneminde ise yoksullar tekrar çalışabilir/çalışmaz şeklinde tekrar ayrıştırılmıştır. Böylelikle tamamen çalışamayacak durumda olanlara yoksul denilmiştir (Engels, 1974; Himmelfarb, 1985; Polanyi, 2001; Osborne, 2006). 1900’lü yıllara gelindiğinde herhangi bir gelire sahip olmama, minimum düzeyde yaşamsal ihtiyaçları karşılayamama durumu yoksulluk olarak görülmeye başlanmıştır. İlk araştırmalar (Booth, 1889; Rowntree, 1899) yoksulluğun mutlak boyutu ile ilgilenmiştir. 1970’lerden itibaren gelişmiş toplumlarda farklı yoksulluk türleri araştırılmaya başlanmıştır. Çünkü mutlak yoksulluk, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yoksulluk durumunu açıklarken gelişmiş toplumlarda yaşanan yoksulluk sorununu açıklamakta yetersiz kalmıştır. Buna karşılık gelir dışında kalan ihtiyaçlar da dikkate alınarak ortalama toplumsal refahın altında kalanlar gelişmiş toplumlarda göreceli yoksullar olarak kabul edilmiştir. Göreceli yoksulluk, özellikle sosyal dışlanmayı da içine alan bir yoksulluk türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk, zamanla bu iki türün dışında, çeşitli boyutlarda incelenmeye başlanmıştır. İnsani, coğrafi, özne, cinsiyet ve yaş gibi kısıtlılara da indirgenmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında bu araştırmanın birinci bölümünde yoksulluk sorunu ile ilgili detaylı bir araştırma yapılmıştır. İlk olarak tarihsel dönüşümü, tanımlanması ve ölçülmesi gözden geçirilmiştir. Daha sonra din, sosyoloji, felsefe ve iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde yoksulluğa bakış değerlendirilmiştir. Ancak geçmişten günümüze bir çatı kavram olarak tanımlanan yoksulluğun ortaya çıkışı, değişimi, riskleri, etkilediği gruplar dikkate alındığında çalışan yoksulluğu önemli bir alt başlık olmaya devam etmektedir. Çalışabilir ya da çalışamaz durumdaki işgücünün, sanayi devriminden önce tarım

işçilerinin ve sanayi devrimi sonrası kitlesel üretimle birlikte fabrika işçilerinin yaşadığı sorunlar için çözüm olarak yürütülen yoksul yasaları bunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Ancak günümüz yoksulluğundan bahsederken gelir odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Buradan hareketle ikinci bölümde çalışan ve çalışan yoksulluğu ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Çalışan yoksulluğu, tarihsel sürece bakıldığında sınıf ayrımının neden olduğu eşitsizliklerle ortaya çıkmış olup üretim sürecinin bir parçası olarak köleci toplumlardan günümüze kadar çalışanların karşı karşıya kaldığı yoksulluk durumu temsil etmektedir. Geçmişten günümüze yoksulluğun kaynakları araştırıldığında ilk olarak asgari geçimi sağlayacak bir gelir dikkate alınmıştır. Bu gelirden yoksun kalmak yoksullukla bağdaştırılmıştır. Çalışanlar ise bir gelire sahip oldukları için yoksulluk sorununun dışında bırakılmıştır. İlk olarak çalışanlarla ilgili önemli politik adımlar 1880’li yıllarda atılmıştır. 1929 yılında Büyük Buhran daha sonra da İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu işsizlik ve yoksulluk sorunu ile mücadele kapsamında sosyal politikaların hız kazandığı bir döneme geçiş yapılmıştır. Devletin sosyal güvenlik, iş sağlığı, işsizlik üzerine yürüttüğü politikalar ile hem işsizlik hem yoksulluk sorunu azalmıştır. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi ile neo-liberal politikaların tekrar gündeme gelmesi ile çalışma koşulları tekrar kötüleşmiştir. 1980’li yıllarda yaşanan küreselleşme adımları durumu daha da derinleştirmiş ve 1990’lı yıllarda araştırmacılar çalışan yoksulluğundan söz etmeye başlamışlardır. Bu dönemde çalışan yoksulluğu ile ilgili araştırmalar öne çıkmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar dikkate alındığında, genel olarak bir çalışanın yoksul olma durumu tanımlanırken üç temel kriter önem arz etmektedir. Bunlardan ilki “yoksulluk birey üzerinden mi yoksa hanehalkı üzerinden mi dikkate alınmalıdır?”, ikincisi “çalışanlar kimlerden oluşacak?” ve üçüncüsü “çalışan yoksul kimdir?”. Bu sorulara verilen yanıtlar ülkelerin istatistik kurumları ve yapılan araştırmalara göre farklılık gösterse de çalışan yoksulluğunun belirlenme süreci, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Eurostat tarafından hazırlanan anket çalışmaları kullanılarak Pena-Casas ve Latta (2004) tarafından üç koşula bağlanmıştır. Bunlara göre a) birey yoksul bir hanede yaşamakta, b) çalışıyor veya iş arıyor konumunda ve referans dönemde, c) 1 aydan 6 aya kadar geçen sürede işgücü piyasasında bulunmakla birlikte karşılık gelen süre kadar çalışma saatine sahip olma koşullarının sağlanması durumunda birey “çalışan yoksul” olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle ikinci bölümün devamında ABD ve Avrupa ülkeleri için yapılan çalışmalar referans alınarak TÜİK

tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) kullanılarak Türkiye için çalışan yoksulluğu hesaplanmıştır. Yukarıdaki verilen tanıma dayalı yapılan hesaplamalara göre Türkiye’de 2020 yılı itibariyle kadın çalışanların %10,2’si, erkek çalışanların %12,5’i çalışan yoksul konumundadır. Yaş faktörüne bağlı olarak genç çalışanların çalışan yoksulluğu yüksektir. Eğitim düzeyindeki artışlarla çalışan yoksulluğu azaltmaktadır. Hane büyüklüğü dikkate alındığında çocuklu hanelerde çalışan yoksulluğu daha yüksektir. Tarımsal üretime bağlı gelir elde eden bölgelerde çalışan yoksulluğu daha yüksektir. İşgücü piyasasındaki konuma göre kayıt dışı istihdam edilen çalışanlarda, yevmiyeli, ücretsiz aile işçisi ve kendi hesabına çalışanlarda, 6 aydan az tam zamanlı ve 6 aydan fazla yarı zamanlı çalışanlarda, sözleşmesiz, çok kısa süreli ve sözleşmeli dahi olsa geçici işlerde çalışanlarda, tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanlarda ve mikro ölçekli işletmelerde çalışanlarda, çalışan yoksulluğu daha yüksektir. Genel olarak, yoksulluk ve çalışan yoksulluğu benzer özellikler taşımaktadır. Çalışan yoksullar belirlendikten sonra bu şekilde çalışan yoksulluğunun görünümü hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. Daha sonra bu bilgiler ışığında çalışan yoksulluğu riskini arttıran faktörler Lojistik Regresyon Analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bağımlı değişkenin kategorik (1-0 değerlerinden oluşan) yapıda olmasından dolayı bu yöntem tercih edilmiştir. Buna göre 2020 yılı GYKA verileri kullanılarak birey, hane ve işgücü piyasası özellikleri üzerinden Türkiye’de çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörler araştırılmıştır. Buradan hareketle çalışmanın devamında eğitim ve göç (hem iç hem dış göç) üzerinden çalışan yoksulluğu araştırılmıştır. Genel olarak yoksulluktan, eğitim düzeyindeki artışlarla kurtulabileceğini ileri süren araştırmacılar ve göç ile kurtulabileceğini düşünen yoksullar dikkate alınarak her iki faktör üzerinden analizler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde eğitim süresinin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Eğitimin bireysel olduğu kadar toplum açısından da birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınma açısından da büyük bir yazına sahip olan eğitim bireysel açıdan değerlendirildiğinde, eğitim düzeyi yüksek bireylerin iş bulma süreleri kısılırken rekabet edebilirliği arttırarak ücret artışlarını beraberinde getirmektedir (Saxton, 2000:1-5). Alınan eğitimin süresi kadar eğitimin kalitesi ve beşerî sermayenin doğru ve etkin şekilde istihdam edilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada Türkiye için eğitimde dönüşümün yaşandığı, 5 yıllık zorunlu eğitimin 1997-1998 eğitim öğretim döneminde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime yükseltildiği politika

uygulamasının, çalışan yoksullar, yoksullar ve genel nüfus üzerindeki etkileri Fuzzy Regresyon Süreksizlik Tasarımı (FRDD) yöntemi ile analiz edilmiştir. Ani bir şekilde ortaya çıkmış ve şok etkisi olarak algılanan politika değişikliklerinin uzun veya kısa dönemde sebep olduğu etkileri incelenirken yarı deneysel yöntemlerden Regresyon Süreksizlik Tasarımı yöntemi tercih edilmektedir. Eğitim politikasının etkilerinin keskin bir şekilde gözlenememesinden dolayı (Aydemir ve Kırdar, 2017) FRDD yöntemi tercih edilmiştir. Veri seti olarak TÜİK tarafından hazırlanan 2006-2020 dönemini kapsayan GYKA mikro veri setleri kullanılmıştır. Doğum yılına göre politikaya maruz kalanlar ile kalmayanlar kıyaslanarak politikanın etkileri incelenmiştir. Maruz kalma/kalmama ayrımı için bireylerin doğum yılları kullanılmıştır. Öncelikle 8 yıllık kesintisiz eğitimin daha sonraki eğitim düzeyleri (lise ve üniversite) üzerindeki yayılma etkileri analiz edilmiştir. Politikanın hem lise hem de üniversite eğitimi üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmış ve sonraki analizler lise mezunları ve üniversite mezunları olarak iki grup üzerinden yürütülmüştür. Bireyler için belirli kısıtlar oluşturulmuştur: Analize dahil edilen bireyler, çalışan yoksul, yoksul ve genel nüfus için, lise mezunu olup 17 yaş ve üzeri olan ile üniversite mezunu olup 21 yaş ve üzeri olan bireylerden oluşmaktadır. Ayrıca doğum yılı üzerinden belirli bant genişlikleri oluşturulmuştur. İki aşamadan oluşan analizlerin ilk aşamasında, uygulanan politikanın eğitim yılı üzerindeki etkileri ikinci aşamasında ise politikanın eğitim yılı üzerinden fert başına düşen gelir üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde bölgesel iç göç hareketliliğinin ve Suriye göçünün çalışan yoksul, yoksul ve genel nüfus üzerindeki etkileri incelenmiştir. Göç sorunu birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkan bir sorundur. Sosyo-ekonomik, siyasi, psikolojik birçok faktörden beslenmektedir ve farklı şekillerde mekânsal değişimler yaşanmaktadır. Kırsal bölgelerden başka kırsal bölgelere, kırsal bölgelerden kente, kentten başka bir kente, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere vb. şekilde gerçekleşmektedir. Bu araştırma bölgesel iç göç ve dışarıdan alınan göç üzerinden iki şekilde araştırılmıştır. İlk olarak Türkiye’de bölgesel göçün çalışan yoksulluğu ve yoksulluk üzerindeki etkileri ikinci olarak 2011 yılında başlayan ve 2012 yılında yoğunlaşan Suriye göçü özelinde çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Her iki araştırma için farklı analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İç göç için Mekânsal Ekonometrik Yöntemler kullanılmıştır. Bölgesel olarak komşu bölgeler arasında yoksulluk etkilerini gözlemlemek için mekânsal yöntemler kullanılmıştır. Bu analizler için GYKA üzerinden

hesaplanan yoksulluk ve çalışan yoksulluğu oranları ile TÜİK tarafından yayınlanan göç istatistikleri kullanılmıştır. Bu bölümün diğer bir araştırma konusu dış göç olmuştur. Suriyeli sığınmacıların, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan yoksulların ve çalışan yoksulların gelirleri ve almış oldukları sosyal yardımlar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bunun için Farkların Farkı yöntemi kullanılmıştır. Çünkü yaşanan dış göç dalgası, dışsal bir şok olarak kabul edilmektedir. Veri seti olarak TÜİK tarafından hazırlanan GYKA mikro veri setleri kullanılmıştır. Bu analizde Suriye'den göç alan ve almayan iki bölgenin, göç öncesi ve göç sonrası durum arasındaki fark incelenmiştir.

Son bölüm olan beşinci bölümde önceki bölümlerden farklı olarak çalışan yoksulluğu sorunu makro boyutta incelenmiştir. Bu bölümde kullanılan değişkenler ve modeller genel yoksulluk sorununu araştıran çalışmalar (Blank, 2003; Chang-Tsai, 2006; Bradshaw, 2007) referans alınarak belirlenmiştir. Seçili gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkeler özelinde çalışan yoksulluğu araştırılmıştır. Analizlerde en az gelişmiş ülkeler için ILO tarafından yayınlanan günlük 1,90 dolar ve altında kazanç elde eden çalışan yoksul oranları, gelişmekte olan ülkeler için günlük 1,90-3,20 dolar kazanç elde eden çalışan yoksul oranları bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Küreselleşme, kalkınma, büyüme, enflasyon oranı, yönetim göstergeleri, sağlık harcamaları, üretimdeki katma değerlerinin sektörel oranları, işgücü, işsizlik ve nüfus artış hızı göstergeleri ise açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Veri seti 2000-2020 yıllarını kapsamakta olup 51 gelişmekte olan ülke ve 24 en az gelişmiş ülke veri seti ayrı tahmin edilmiştir. Tahminler için Mekânsal Ekonometrik yöntemler kullanılmıştır. İlk olarak mekânsal etkilerin varlığı test edilmiştir. Ülkeler arasında mekânsal bağımlılığın olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Bu aşamadan sonra tüm modeller tahmin edilmiş ve Log-likelihood değerlerine (en büyük değere sahip model) göre en uygun model belirlenmiştir. Farklı açıklayıcı değişkenler kullanıldığı için Mekânsal Hata Modeli (SEM), Mekânsal Durbin Modeli (SDM) ve Mekânsal Otoregresif Model (SAR) modellerinin tümü için uygun tahminler yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

1.1. Yoksulluğa Tarihsel Bir Bakış (Sanayi Devrimi Öncesi ve Sonrası)

Avcılık ve toplayıcılık ile geçimini sağlayan, herhangi bir sınıfsal ayrımın bulunmadığı ilkel toplumlardan modern toplum yapısına geçiş ile toprağa yerleşme, toprağı ekip biçme ve özel mülkiyet oluşmaya başlamıştır. Toplumsal ilişkiler bu anlayışla yeniden şekillenmiştir. Toplum içinde ihtiyaçtan fazlası üretilmeye ve hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal alanlarda dönüşümler başlamıştır (Şenel, 1995; Şenel, 2004). Bu dönüşümler, toplumsal sınıfları ve buna dayalı eşitsizlikleri beraberinde getirmiştir. Üretim alanlarının genişlemesi ile artan servet, sınıfsal ayrımı daha da derinleştirmiştir. Yavaş yavaş gelir ve servet eşitsizliğine dayalı yoksulluk sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır.

Antik Roma'da ekonomik faaliyetler toprağa dayalı olarak yürütüldüğü için yoksulluktan bahsederken toprak sahipliği ya da toprağa erişim yoksulluğun temel belirleyicileriydi. Dolayısıyla toprak sahibi olmayan ya da toprağa erişemeyenler yoksul kabul edilmekteydi. Öte yandan siyasi statüye sahip olmak her ne kadar zenginlikten daha önemli olsa da zenginlik ile ulaşılabilecek bazı haklar ile yoksulluk statüsünden keskin çizgilerle ayrılmıştır. Antik Roma'da yoksullar birçok haktan mahrum bırakılmıştır. Ancak Roma'da yoksulların sahip olduğu farkındalık hem siyasi hem de askerî açıdan sahip olunan hakların genişletilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Osborne'un (2006) tespitine göre yoksullar, tıpkı günümüzde de örneklerinin görüldüğü gibi oy kullanım hakları ile seçim dönemlerinde yapılacak yardımların seyrini değiştirebilmişlerdir. Diğer uluslarla çeşitli etkileşim mekanizmalarına dayalı olarak değişen demografik yapı nedeniyle başlangıçta Antik Roma'nın sadece kendi vatandaşlarına tanıdığı haklar bir süre sonra vatandaşı olmayan nüfus için de genişletilmiştir. Bu durum örgütlü yapılan ayaklanmaları arttırmış ve yoksullar arasındaki ayırım ortadan kaldırılmıştır. Hatta ayaklanmalardan önceki dönemlerde güçlü bir ordu için asker alımlarında mülk sahibi olma şartı aranırken yoksul ayaklanmaları ile bu durum ortadan kaldırıldı. Bundan dolayı yoksullara yaklaşım zaman zaman devletin ihtiyacına yönelik değişiklik göstermiştir. Özellikle Roma şehrindeki yoksullar siyasi bir gösterge haline geldikleri için gücü elinde tutmaktaydı ve onların yönlendirmelerine göre devletin attığı adımlar değişmekteydi.

Orta çağda yoksulların durumuna bakıldığında tamamen dilencilerden

oluşmaktaydı. Kural tanımaz serseriler olarak tabir edilen bu dilenciler, 1347-1351 yıllarında Kara Ölüm (Black Death) olarak bilinen pandeminin Avrupa’da zirveye ulaştığı dönemde yasal düzenlemelerle kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Yasal düzenlemelerden önce ciddi bir şekilde cezalandırılan ve yardım yapılması devlet tarafından yasaklanan dilencilere, 1351 Çalışanlar Tüzüğü (The Statute of Labourers) ile devlet yardımlarının kapısı açılmış olsa da yoksullukla mücadele toplumsal bir sorumluluk haline gelmiştir.

1388 Yoksul Yasası ile çalışanların ve dilencilerin hareketini kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmıştır¹. Tamamen kilise himayesinde yürütülen yardımlar, I. Elizabeth döneminde çıkarılan “1601 Eski Yoksul Yasaları” ile kilisenin himayesinden alınarak kamusal otoritenin sorumluluğuna bırakılmış ve bu durum yoksulluk sorununu ruhani bir durum olmaktan çıkartmıştır (Himmelfarb, 1985: 4). Böylece yoksulluk dünyevi bir soruna dönüşmüş ve yerel yönetimlerce düzenlenen yardım faaliyetleri çerçevesinde mücadele edilmeye başlanmıştır. Bu dönemdeki yasalara göre yoksullar, çalışabilir/çalışamaz olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışanlar, yardımı hak etmeyenler iken çalışmayanlar ise yardımı hak eden yoksullar olarak ifade edilmiştir. Çalışamaz durumdaki yaşlı, engelli, çocuk vb. dezavantajlı gruplarda yer alan yoksullara yardımlar yapılırken de çalışabilir durumda olan ama çalışmayan yoksullar cezalandırılarak çalışmaya zorlanmışlardır. Bu nedenle Polanyi (2001), bu yasaları aslen çalışma yasaları olarak görmektedir. Dilencilik yapanlara ise buldukları bölgelere ait olduklarını gösteren belgeler verilerek bu bölgelerin dışında dilencilik yapmaları yasaklanmıştır (Kovancı, 2002: 4). Böylece refah düzeyi yüksek bölgelere yapılacak olası göç faaliyetleri engellenmiştir.

Sanayi Devrimi ile kapitalizmin doruk noktasına ulaşmasıyla yoksullara bakış daha da sertleşmiş ve yoksul yasalarında düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü yerel yönetimlerle sınırlandırılan eski yasalar, yetersiz kalmıştır. Bunun için ilk olarak 1795 yılında işçi ücretleri ve yoksul yardımlarını içeren Speenhamland² sistemi kurulmuştur. Yeni sisteme göre çalışan/çalışmayan tüm ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması

¹The Workhouse: The Story of Institution <https://www.workhouses.org.uk/poorlaws/oldpoorlaw.shtml> (Erişim: 07.02.2022)

² Speenhamland sistemi, 1795’te İngiltere’nin büyük bölümünde benimsenen yoksullar için hazırlanan ekonomik yardım uygulaması. Her erkek işçi için haftada 3 galon somun fiyatı (bir galon somun 8 1/2 pound [yaklaşık 4 kilogram]) artı bir eş ve her çocuk için 1 1/2 somun maliyeti olarak belirlendi (bkz. Encyclopedia Britannica). Sistemde yoksul yardımları tahıl fiyatlarına göre düzenlenmiştir.

planlanmıştır. Bu durum çalışan yoksulların faydasına gibi görünse de buradaki amaç düşük ücret düzeylerinin korunması olmuştur. Böylece işçilerin ücret düşüklüğü karşısındaki olası ayaklanmaları engellenmiştir. Polanyi'nin (2001) tespitine göre bu sistem, işgücü verimini düşüren bir sistem olmuştur. Yapılan yardımlar, parishlerin³ fonlarından karşılanmaktaydı. Yoksullar lehine görünse de aslında işverenleri koruyan bu sistemde yoksullar, kendilerine verilen yardımların yine kendi kazançlarından yapıldığını göremiyorlardı (Mantoux, 1961: 438-439). Daha sonra da liberal görüşü benimseyen kişiler, yoksul yardımlarına ayrılan fonların daha çok fayda sağlayacak alanlara aktarılması gerektiğini savunmuşlardır (Mantoux, 1961: 437). Kısaca liberaller tarafından Speenhamland sisteminin yürürlükten kaldırılması, serbest piyasa ekonomisi için daha uygun bir karar olarak görülmüştür. Çünkü yapılan yardımlar, piyasa üzerinde bir müdahaledir ve bu durumda piyasada bir dengesizlik oluşmaktadır. Onlara göre yoksulluk, piyasa içinde olması gereken doğal bir durumdur. Eğer müdahale edilmezse (yoksul yardımları ortadan kalkarsa) piyasada doğal bir denge oluşacak ve yoksulluk kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Bu nedenle Malthus ve Bentham tarafından, yoksulluğun tamamen bireyin sorumluluğuna bırakıldığı Yeni Yoksul Yasaları'nın temeli atılmıştır. Yeni yasalarda yoksullar, gerçek yoksullar (düşkünler) ve yoksul olmayanlar olarak tekrar ayrıştırılmıştır. Gerçek yoksullar, çalışma evlerine (workhouse)⁴ alınmıştır. Burada yoksullar, işgücü piyasasına kıyasla daha zor koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmışlardır. Bunun en büyük nedeni, çalışabilecek durumda olan yoksulları çalışma evlerinden kaçış olarak işgücü piyasasına dâhil etmek ve yardım olmaksızın hayatlarını devam ettirmelerini sağlamaktır. 1830'lu yıllara gelindiğinde yoksul yardımlarına karşı çıkan liberallerin sesi, daha gür çıkmaya başlamış ve yoksulluğun nedeni olarak eski yasalar gösterilmiştir. 1834 yılında tamamen piyasa düzenini koruyucu, yoksulları kontrol altına alan hatta insanları düşük ücretlerle çalışmaya mecbur bırakan düzenlemelerle Yeni Yoksul Yasaları oluşturulmuştur. Yeni yasalara göre "tamamen çalışamaz durumda ve yardıma muhtaç düşkün bireyler" yoksul kategorisine alınmıştır. Çalışma evleri dışındaki yoksullara yapılan tüm yardımlar iptal edilmiştir. Yoksul olarak yaşamının tek yolu çalışma evleri iken çalışma evlerinde maruz kalınan kötü koşullardan

³ Parish: Bazı Hıristiyan kilise yönetimlerinde, bir papaz veya rahip tarafından hizmet verilen coğrafi bir birim, Piskoposluğun bir alt bölümüdür (bkz. Encyclopedia Britannica).

⁴ Çalışma evleri, 1601 Eski Yoksul Yasaları'na göre yoksulların çalışması için inşaa edilmiştir. Yeni Yoksul Yasaları'na göre çalışamaz durumdaki yoksulların (yaşlı, engelli, hükümlü, çocuk vb.) kapatıldığı, ıslah evine benzeyen, çok kötü koşullarda yaşamın devam ettirildiği yerlerdir.

kaçmak sadece işgücü piyasasına dâhil olarak mümkün olmuştur. Çünkü çalışma evleri, toplumun en alt kesiminin yaşamsal koşullarından daha kötü olacak şekilde düzenlenmiştir. Çalışma evleri, yoksulların sığınması için değil, adeta verilen hizmetten faydalanmadan yaşama umudu olan herkesin dörtnala kaçması için yapılmıştır (Engels, 1974:418). Kısaca, çalışabilir durumda olan yoksulların dayanamayacağı şekilde düzenlenen çalışma evleri, çalışan yoksullarla düşkünleri keskin bir şekilde birbirinden ayırmıştır. Engels'in (1974) tespitine göre düşkünler, cehennem olarak görülen çalışma evlerinde kalmaktansa kendi evlerinde açlıktan ölmeyi tercih etmişlerdir. Zaten çalışma evlerinde de açlıktan öleceklerdir. Bunun en keskin örneği 1846 yılında ortaya çıkan Andover Çalışma Evi Skandalı olmuştur. Webb ve Webb'e (1929) göre gübre amaçlı öğütülmek için Andover Çalışma Evi'ne gelen at kemiklerinin, aç kalan çalışan yoksullar tarafından kemirildiği belgelenmiştir. Bu skandal, aslında çalışma evlerinin içler acısı halini gözler önüne sermektedir. Ayrıca yeni yasalar gereği, cinsiyet ve yaşa göre düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle yedi yaşından büyük çocuklar ailelerinden alınmışlardır. Bu yönüyle yeni yasalar, yoksul ailelerin parçalanmasını da hızlandırmıştır (Himmelfarb, 1985:165; Jones, 1994: 19-20).

Rheinauer (1995), Kohli (2003) ve Hall'ın (2013) tespitine göre yoksul yasaları hangi dönemde olursa olsun eski-yeni fark etmeksizin yoksulluğu ahlaki bir suç olarak nitelendirmiş, yoksulluk tembellikle eş tutulmuş ve yardımları da aşağılayarak yapmışlardır. Ancak yeni yasaların, eski yasalara göre tamamen insanlık dışı düzenlemelerle yoksulların kendiliğinden yok olması (ölmesi) adına hazırlandığı yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü Güngör ve Özüğurlu (1997), bu yasanın öncelikli hedefi hiçbir zaman yoksulluğun önlenmesi ve yoksulların durumunun iyileştirilmesi olmamıştır. 1834 yılında düzenlenen bu yasalar, çalışan veya çalışmayan yoksullar için tam bir hayal kırıklığı olmuştur.

Eski Yoksul Yasaları ile başlayan işçi (çalışan yoksul) sorunları yukarıda bahsedildiği üzere Yeni Yoksul Yasaları ile dayanılmaz bir hal almıştır. Bu nedenle 1830'lu yıllarda demokratik bir seçim için önemli bir kitle hareketi gerçekleşmiştir. Çartist hareket olarak adlandırılan bu hareketle hem siyasi hem de iktisadi birçok faaliyet değişikliğe uğramıştır. Harman'nın (2002) tespitine göre dönemin yıkıcı koşulları, farklı ideolojilerde olmasına rağmen birçok çalışanı tek bir amaçta birleştirmeyi başarmıştır. Hem radikaller hem de reformistlerce desteklenen bu hareketle dönemin refah koşullarına rağmen yoksulluk içinde yaşayan çalışanlardan bahsedilmiştir (Tilly, 2004: 46). Eley'in

(2002: 19) tespitine göre zanaatkârlık yapan çalışanlar ve proleter işçiler arasındaki ayrışma bu hareketle birlikte ortadan kalkmıştır. Çünkü herkes yoksulluk savaşında aynı taraftaydı ve bunun ortadan kaldırılması her şeyden önemliydi. Himmelfarb'ın (1985) tespitine göre Çartist hareketin temelinde, yoksulların oy haklarının olmaması ya da yasalarla ellerinden alınması sonucunda yoksullaşmaları bulunmaktadır. Büyük Britanya'da başlayan ancak diğer Avrupa ülkelerine (İtalya, Fransa, Almanya) yayılan büyük bir işçi hareketine dönüşse de varlığını güçlü bir şekilde 1840'lı yılların ortalarına kadar devam ettirebilmiştir.

İşçi hareketlerinin etkisiyle yoksul yasalarında tekrar düzenlemeye gidilmiş ve 1848 yılında Ulusal Yardım Yasası ile çalışma evleri dışındakilere de yardımlar vermeye başlanmıştır. Ancak yoksulluğu azaltıcı etkiler pek gözlenmemiştir. 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde çalışanların sendikalaşma hareketleri başlamıştır. Çalışan refahı artarken açlık yavaş yavaş ortadan kalmaya başlamıştır. 1880'li yıllara gelindiğinde Fabian Cemiyeti'nin kurulmasıyla, liberal görüşün savunduğu bireycilik karşısında sosyal devlet, sosyal politika söylemleri güçlenmeye başlamıştır. 1907 yılında Fabianlar, önceki yoksul yasalarına karşı öneri niteliğinde bir rapor hazırlamışlardır. Evans'ın (1978) tespitine göre azınlık raporu olarak ifade edilen bu rapor, temel olarak çalışan/çalışmayan yoksullar ve işsizlerle ilgili önerilerden oluşmaktaydı. Devlet çalışabilir durumdaki yoksullara (işsizlere) iş bulurken çalışamaz durumdaki düşkünler ise yaşa bağlı olarak farklı kurumlarca koruma altına alınacaktır (Jones, 1994: 91). Böylece yoksullukla mücadelede istenilen çözüme kavuşulacaktır.

Yoksullar için 1900'lerin başında atılan bu güzel adımlar, çalışanlar için sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliği alanlarında ilk düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 1900'lü yıllarda yapılan düzenlemeler, refah uygulamalarının temelini oluşturmuştur. Daha sonra da bu düzenlemelerde gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Büyük Buhran ile liberal politikaların başarısızlığına, İkinci Dünya Savaşı'nın derinleştirdiği işsizlik ve yoksulluk sorunu da eklenince devletin sosyo-ekonomik alana müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Refah devletinin ayak sesleri yükselmeye başlamıştır. İngiltere'de sosyal güvenlik sistemlerinin yetersiz kalması ve savaşın yarattığı ağır tahribat, sosyal politikalara verilen önemi daha da arttırmıştır. Beveridge (1942) hazırladığı rapor ile sosyal güvenlik sistemlerine yeni bir anlayış getirmiştir. Raporunda, devlet gücünü kullanmak suretiyle piyasanın etkilerinin şekillendirilmesi konusunda alınacak önlemlere değinilmiştir (Eser, vd., 2011: 204). Bireyin refah düzeyini olumsuz

etkileyen hastalık, yaşlılık, işsizlik ve yoksulluk sorununa çözümler sunulmuştur. Bu rapor ile işsizliğin minimum düzeye indirilmesi, yoksulluğun önlenerek refah düzeyinin artırılması, ulusal sağlık sistemi kurulması hedeflenmiş ve hem zorunlu hem de gönüllü sosyal sigorta sistemi ile sosyal yardıma ilişkin sosyal güvenlik sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır (Kaufmann, 2013: 103). Gelir ve harcamalar artmış, eğitim, sağlık, konut, işsizlik, tam istihdam, yoksulluk, gelir dağılımı ve sosyal hizmet alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu alanlarda uygulanan sosyal politikalar, vatandaşlık hakkı, eşitlik ve özgürlük kapsamında yürütülmüştür. Sosyal yardımlar hayırseverlikten uzaklaşmış ve vatandaşlık hakkına dönüştürülmüştür. Çünkü Flora ve Heidenheimer'e (1981) göre refah devleti, bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi sağlayan, onları toplumsal riskler karşısında koruyan, sosyal güvenlik olanakları ile toplum içindeki statülerinden bağımsız, tüm yurttaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren güçtür. Fakat 1970'lere gelindiğinde refah devletine dayalı sosyal güvenlik anlayışında sorunlar çıkarken neoliberal politikaların sesinin yükselmeye başlamıştır. Böylece sosyal devlet anlayışından uzaklaşmış ve yine sosyal yardımların hak olmaktan çıktığı, ahlak ve hayırseverlik anlayışına dönüştüğü serbest piyasa ilkelerine geçilmiştir.

1.2. Yoksulluğun Tanımlanması, Ölçülmesi ve Modellenmesi

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere insanlık tarihi belirli dönemlerde farklı sınıfsal ayrımları barındırmaktadır. Eski Roma, Helenistik dönemlerde M.Ö. 6-1. yüzyılda toplumsal sınıfların en alt kesimi proletarii (devlete herhangi bir katkısı bulunmayan fakirler) iken M.S. 4-6. Yüzyıllarda alt sınıf içinde en alt sınıf koloni (tarla kiralayıp geçimini ondan sağlayan kişiler) idi (Çetinkaya, 2016: 286). Köleler insan olarak değil de mal olarak para karşılığı alınıp satılabildiği için herhangi bir toplumsal sınıf içine dahil edilmemiştir (Çetinkaya, 2016: 286). Sanayi Devrimi'nde ise bu ayrım sermaye sahipleri ve işçiler şeklinde yapılmıştır. İşçiler toplumsal sınıfın en alt tabakasını oluşturmaktaydı. Günümüze gelindiğinde bu durum biraz daha yumuşatılmış modern kölelikle devam etmektedir (Bales, 2002: 22). Sanayi Devrimi'nden önceki dönemde özellikle Roma imparatorluğunda ekonomi temel olarak toprağa bağlı olduğundan toprak yoksulluk toprak sahibi olamama veya toprağa erişememe ile ölçülebilecek bir durumdur. Sanayi Devrimi ile bu durum sermaye sahibi olmama durumuna dönüşmüştür. Günümüze doğru yoksulluk hakkında kesin bir ifade kullanmak zorlaşmıştır. Gelişen ve değişen dünya karşısında aynı oranda değişen insan ihtiyaçları farklı yoksulluk türlerinin ortaya

çıkmasına sebep olmuştur. Değişen ihtiyaçlar, ölçüm yöntemleri kanalıyla yoksulluk tanımlamalarında değişmeye sebep olmuştur. Her toplumun sahip olduğu sosyal değerleri, kaynakları, yapabilirlikleri, gelir ve harcamaları, yaşadığı coğrafya, inanç, sosyal dışlanma, demografik özellikleri, yaş, cinsiyet, eğitim, sağlık vb. birçok faktörü üzerinden ölçüm yapılarak yoksulluk incelenmektedir. Tarihsel süreçte dikkate alındığında temel olarak gelir yetersizliğinden kaynaklanan bir sorun gibi algılanmıştır. Genel olarak yoksulluk denildiğinde gelir yetersizliği aklımıza gelse de sadece gelir ile kısıtlanamayacak kadar geniş bir alanda kendisini göstermektedir. Gelir yalnızca temel faktörlerden bir tanesidir. Günümüze kadar çok farklı faktörlerden beslenmiş ve giderek çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenme ile yapılan tanımlamalar da değişmiştir.

Tarihte ilk yoksulluk tanımı Rowntree (1901) çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre yoksulluk, bireyin toplam gelirinin biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi durumudur (Mingione, 1996: 7). Dünya Bankası da yoksulluğu gelire indirgemiş ve günlük elde edilen kazanç üzerinden yoksulluğu tanımlamıştır. Ama sadece gelir yetersizliği bir bireyi yoksul olarak tanımlamakta yeterli değildir. Sen'e (1985) göre yoksulluk sorunu gelirin ötesinde tamamen hak ve özgürlük temelli, yapabilirliklerden yoksun olma durumudur. Walker vd.'nin (2014) tespitine göre yoksulluğun psiko-sosyal boyutlarından biri "utanç"tır ve yoksulluk içinde yaşamın bir sonucudur. Yoksul olmayanlar tarafından yoksul oldukları için sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler için yoksulluk utanç veren sürekli bir hal almaktadır. Sen'in (1983) tespitine göre yoksulluk ve utanç evrensel sorunlardır. Sıradan yaşam kalıplarından, geleneklerden ve faaliyetlerden dışlanmış kişiler yoksuldur (Townsend, 1979: 31). Geliri yetersiz olsa bile yapabilirlikleri tam olabilir. Başka bir durum da geliri yeterli bile olsa toplumsal yaşamın inanç kalıpları gereği toplumun dışına itilmiş bir bireye "yoksul değildir" diyemeyiz. Sosyal dışlanmadan dolayı yoksul kabul edilen birey sırf gelir açısından yoksul olmadığı için yoksul tanımının dışında bırakılamaz. Yoksulluk çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluk araştırmaları yapılırken sosyal, kültürel ve tarihsel bağlantının iyi bir şekilde kurulması önemlidir (Lister, 2004: 12). Çünkü aynı özelliklere sahip toplumlarda farklı yılları içeren analizler farklı sonuçlar getirmektedir. Bunun en güzel örneği, Rowntree'nin 1890, 1930 ve 1950'li yıllarda York şehrinde yaptığı araştırmalarda benzer ölçüm yöntemleri kullanmasına rağmen farklı sonuçlar elde etmesidir (Alcock, 2006: 15). Tüm bu faktör çeşitliliğinden dolayı yoksulluğun ne olduğu konusunda kesinleşmiş bir tanım

bulunmamaktadır. Ancak yoksulluğun ölçülmesi ve tanımlanmasında genel olarak dört yaklaşım bulunmaktadır: Parasalcı Yaklaşım, Yapabilirlik Yaklaşımı, Sosyal Dışlanma ve Katılımcı Yaklaşım (Laderchi vd. 2003: 247). Yoksulluğun tam olarak neyi ifade ettiğini anlamamızda bu yaklaşımlar önemlidir. Çünkü bu yaklaşımlarla tanımlanacak yoksulluk ile hem ekonomik hem toplumsal hem de politik açıdan en doğru mücadele ortamı oluşturulacaktır. Bunları dikkate almadan araştırılan yoksulluk hep bir noktada eksik kalacaktır. Her bir yaklaşımdan kısaca aşağıda değinilecektir:

Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşıma göre yoksulluk, gelir veya tüketim üzerinden ölçülmektedir. Gelirin veya tüketimin belirli bir eşiğin altında kalması durumu yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Literatürde en sık kullanılan yaklaşım parasalcı yaklaşımdır. Temelde mutlak yoksulluğun tanımlanmasına yardımcı olur. Bu yaklaşıma göre bir hanenin/bireyin hayatta kalması için ihtiyaç duyduğu minimum varlığın parasal karşılığı mutlak gelir eşiği olarak kullanılır (Kwadzo, 2015:3). Booth (1889) ve Rowntree (1899) çalışmaları yaklaşımın öncüleri olarak kabul edilmektedir. Booth (1889), yoksulluğu geçimlik ihtiyaçlara dayanan bir durum olarak ifade etmiştir. Booth ve Rowntree çalışmalarından itibaren Londra ve York şehirlerinde yoksulluğun fizyolojik olarak büyük ölçüde ölçülebilen ve zamanla fazla değişmeyen bir durum olarak görülmeye başlanmıştır (George, 1973: 28). Literatürde de ilk yoksulluk tanımı Rowntree tarafından yapılmıştı. Bu tanımda giyim, beslenme, vd. ihtiyaçlara göre belirlenmiş mutlak bir yoksulluktan söz edilmektedir. Dasgupta vd. (1993), yoksulluk ölçümlerinde etkin ücret⁵ verilerinin kullanılmasını tartışırken Deaten (1997), tüketim verilerine ulaşabilme kolaylığından dolayı bu verilerin kullanılmasının daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Lipton'ın (1997: 1004) tespitine göre yoksulluk, gelir yetersizliği ile değil de tüketim eksikliği ile daha sezgisel, istikrarlı ve doğru bir şekilde açıklanabilir. Ravallion (1998), temel ihtiyaçların maliyeti ve beslenmeye göre bir ölçüm önermektedir. Minimum düzeyde maliyetle ulaşılacak faydaya göre bir yoksulluk sınırı belirlenmelidir diyen Ravallion, bu yaklaşımı ile Rowntree'nin mutlak sınırına benzer bir yoksulluk sınırı ortaya koymaktadır. Parasalcı yaklaşım bu noktada arzuları işin içine dahil etmiştir. Burada her bireyin kontrol edebildiği bir yoksulluk sınırı belirlemek varsayımsal olarak

⁵ Etkin Ücret: işçilerin fiziksel sağlıkları ve üretkenliklerine göre aldıkları ücrettir. Etkin ücret teorisine göre işçilerin verimliliklerine göre yapılan ücretler, işçilerin sağlığı ve üretkenliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

mümkün olsa da gerçekte mümkün görünmemektedir. Sadece gelir ve tüketim üzerinden bir yoksulluk sınırı belirlemek yeterli olmayacaktır. Bunun yanında birçok temel ihtiyaç; eğitim, sağlık, hak ve özgürlükler göz arda edildiği için yoksullukla mücadelede kesin bir çözüme ulaşılamayacaktır (Ravallion, 2002; Reddy ve Pogg, 2002). Ayrıca bu yaklaşım, yoksulluğa dışarıdan bakan bir göze sahiptir. Yoksul olan bireylerle yoksul olmayan bireyler arası ayırım yapılırken yoksulları fikrine değil araştırmacıların sadece gelir ve tüketim üzerinden ölçüm yapması sonucunda yoksullukla mücadele edilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde yapılan yoksulluk ölçümleri kesin sonuçlar vermemektedir. Çünkü temel harcama sepetinde olması gerekenler yoksullar tarafından değil araştırmacılar tarafından belirlenmektedir. Bu durum aslında yoksul bireyin sorunlarına tam olarak çözüm bulmakta yetersiz kalacaktır. Parasalcı yaklaşımda nesnel bir yoksulluk ölçümü ve net bir tanımlama yapılamamıştır.

Yapabilirlik Yaklaşımı

Yapabilirlik yaklaşımı, Sen'in öncülüğünde, kalkınma odaklı olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılabileceği düşünülmektedir. Sen'in (1992) tespitine göre yapabilirlikler, değer verilen işlevleri yerine getirebilme yeteneğidir (Sen, 1992: 49). Bu görüş, parasalcı yaklaşımın savunduğu gibi gelir ve harcamaların refahı arttırıp yoksulluğu azaltmak için yeterli olmayacağını, özgürlüklere sahip olmanın da önemli olduğunu savunmaktadır. Yaşamı değerli kılan özgürlüklerdir (Sen, 1993). Yoksullukla mücadelede atılması gereken en önemli adım, bireyin yapabilirliklere sahip olmasını sağlamaktır. Parasalcı yaklaşımı, bireylerin aynı gelir ve tüketim düzeyi ile aynı fayda düzeyine ulaşacağını savunurken Sen'e göre gelir aynı bile olsa fayda düzeyleri farklılaşacaktır ve bunu yok saymak doğru olmayacaktır. Aynı zamanda aynı gelir düzeyine sahip bireyler farklı özgürlüklere sahip olabilir. Burada demokratik seçimlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Gelir elbette belirli bir yaşam standardına ulaşmak için gerekli bir faktördür fakat yapabilirlikler için aynı düzeyde öneme sahiptir değildir. Gelir artışı, yapabilirliklere ulaşmayı sağladığı sürece önemlidir. Gelir bu noktada bireysel farklılıkları ortadan kaldıracaktır. Yapabilirliklerin belirlenmesi zordur. Bu nedenle yoksulluk ölçümü yapılırken parasalcı yaklaşıma oranla daha meşakkatlidir. Doyal ve Gough (1991), temel gereksinimleri belirlerken bireyin fiziksel sağlığı ve sahip olduğu fırsatları dikkate almaktadır. Onlara göre yapabilirlik, öznenin eyleme geçme kapasitesidir. Çünkü fiziksel sağlığı yerinde olmayan bireyler farklı yapabilirliklere sahip oldukları için tek bir kriterle kıyaslama yapmak doğru olmayacaktır. Nussbaum'un

(2000), Sen'in yapabilirlik yaklaşımını geliştirerek ve kişinin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların özgürlüklere ulaşma noktasında yeterliliğinin önemini vurgulamıştır. Bu yaklaşımda toplumdaki eşitsizliklere veya yoksulluğun ölçülmesine odaklanılmaktadır. Sen, yapabilirliklerden bahsederken evrensel bir yapabilirlik listesi sunmamaktadır. Başka bir deyişle yapabilirliklerin neler olduğundan açıkça söz etmemektedir. Sen'e göre yapabilirlikler, ekonomik özgürlükler, siyasal, kamusal fırsatlardan yararlanabilme özgürlüğü, basın özgürlüğü, bilgiye ulaşabilecek şeffaflıkta bir toplumsal yapının bulunmasına dayalı bir özgürlük ve güvenlikle ilgili imkanlarla genişletilebilecektir (Sen, 1999: 10). Sen'e göre yapabilirlikler ve özgürlükler birbirinden ayrı düşünülemez. Ama Nussbaum çalışmasında farklı toplumlarda, insan olmanın gereklilikleri konusunda 10 tane evrensel kriterler dizisi önermiştir. Toplumlar kültürel olarak birbirine benzer özellikler taşıdıkları için yapabilirlikler listesi evrenseldir (Nussbaum, 2000: 74). Birey sahip olduğu yapabilirlikleri kendi iyiliği için kullanabiliyorsa yapabilirlikler o zaman önemli hale gelmektedir. Bu nedenle insan onuru ile uyumlu, anayasal garantileri temel alan ana siyasi ilkeler olmalıdır (Nussbaum, 2000: 35). Böylelikle adalet sağlanırken yoksulluk sorunu ortadan kalkacaktır. Her toplum için yapabilirliklerin belirlenmesi demokratik süreçlerin görevidir. Robeyns (2003) çalışmasında 14 tane yapabilirlik listesi sunmaktadır. Robeyns, Nussbaum'un listesini demokratik yönden eksik görmüş ve eleştirmiştir. Crocker (2004), Nussbaum'un sunduğu yapabilirliklerinde demokratik öznenin sınırlı bir rolü olduğundan bahseder. Qizilbash (2002), mevcut yapabilirliklerin birçoğunun uzlaştırılabilir olduğuna dikkat çeker. Alkire (2002: 187), Nussbaum tarafından onurlu bir yaşamda olarak varlığını sürdürebilmek için tüm insanlığa evrensel bir yapabilirlikler listesi sunmuş olmasını eksik bulmuştur. Çünkü herkes için belirlenmiş bu liste daha özel bir liste haline getirilirse daha etkin sonuçlar alınabilecektir. Laderchi vd. (2003), makro ve mikro bazda yaşam beklentisi, hastalık oranları, okuryazarlık, beslenme seviyesi vb. kriterlerle yoksulluk ölçümünü önermiştir. Farklı araştırmacılar tarafından benzer yapabilirlikler listesi oluşturulmuş olsa da eksik kalan bir nokta var ki bu da bu listedeki kriterlerin eşik değerlerinin belirlenmesidir. Eşik değerleri için Laderchi vd. (2003), her bir kriter için farklı bir eşit değeri belirlenmeni önerirler. Aslında kalkına temelli raporlar incelendiğinde kullanılan göstergelerin yapabilirlikleri kapsadığı görülmektedir. İnsani gelişmişlik endeksi, cinsiyet bazlı kalkınma endeksi, cinsiyet güçlendirme ölçümü, cinsiyet eşitsizliği endeksi, insani yoksulluk endeksi ve benzer endekslerde kullanılan göstergeler aslında yapabilirlikler için oluşturulan kriterlerdendir. UNDP (1997) insani yoksulluğu temel olarak sağlık, eğitim ve yaşam standardından

yoksun olma durumu olarak tanımlamıştır. Yapabilirlikler de sadece araştırmacıların belirledikleri ile kısıtlı değildir. Toplumsal yapı içerisinde insan yaşamını etkileyen her türlü faktör yapabilirlik kriteri olarak kullanılabilir. Sadece temel ölçütler oluşturabilmek adına benzer kriterler toplulaştırılarak oransal olarak hesaplamalara dahil edilebilir. Böylece yoksulluk ölçümleri geniş bir yelpazede gerçekleştirilmiş olur.

Kısaca yapabilirlik yaklaşımı, insanların yaşamdan keyif aldıkları özgürlükler bağlamında yoksulluğu ölçen tutarlı bir çerçevedir (Laderchi vd. 2003: 253). Yoksulluk araştırmaları ve politikaları açısından oldukça önemlidir. Yoksulluğun sadece gelir odaklı bir problem olmadığını anlayabilmek adına önemi büyüktür. Ama parasalcı yaklaşımda olduğu gibi bireysel bir bakış açısıyla hareket eder. Yoksulluğun nedenlerini doğrudan analiz etmeyen, zamanın bir noktasındaki durumu tanımlamayı amaçlamaktadır (Laderchi vd. 2003: 257).

Sosyal Dışlanma

Yoksulluk ölçümünde kullanılan bir diğer yaklaşım sosyal dışlanmadır, Avrupa Birliği (AB)'ne göre sosyal dışlanma, bireylerin veya belirli grupların, içinde yaşadıkları topluma tam katılımından tamamen veya kısmen dışlandığı bir süreç olarak tanımlanmıştır (European Foundation, 1995). Townsend'ın (1979: 31) tespitine göre yoksulluk sıradan yaşam kalıplarından, geleneklerden ve faaliyetlerden dışlanmış kişileri ifade etmektedir. Bu durumda sosyal dışlanma durumu da yoksullukla aynı anlama gelmektedir. Toplumdan dışlanan her birey yoksul kabul edilmektedir. 1970'lerde literatürde artan araştırmalara göre birey/grupların sosyal dışlanmış olması gelir açısından yoksul olmasını gerekli kılmaz (UNDP, 1997:17). Bundan dolayı sosyal dışlanmanın yol açtığı yoksulluk durumu geleneksel yoksulluk (gelir ve harcamaya dayalı) durumundan farklılaşmaktadır. AB politikaları oluşturulurken genel olarak sosyal dışlanma dikkate alınmaktadır. Gelişmiş ölkelerde açlık, eğitim, çoğu salgın hastalıklar kontrol edilebilir durumdadır ve sağlık hizmetleri diğer gelişmekte veya gelişmemiş ölkelere kıyasla yaygın olduğu için yoksulluk çalışmalarında sosyal dışlanmaya odaklanılmaktadır (UNDP, 1997: 17). Mutlak yoksulluk oranından ziyade görelî yoksulluk oranını yakalamak için sosyal dışlanma, yoksulluğun baskın standart ölçüsü olarak benimsenmişlerdir (Kwadzo, 2015:4). Çünkü görelî yoksulluk içinde kişisel farklılıklar ve sosyal çevreden kaynaklanan eşişsizlikler hesaba katılmaktadır. Barry (1998), birey veya grubun belirli bir toplumun içinde ikamet etmesi ve kendi kontrolü dışındaki nedenlerle o toplumdaki vatandaşların normal faaliyetlerine katılamaması durumu sosyal

dışlanmayı ifade etmektedir. Bu durumda sosyal dışlanma, yoksullaşma süreci ve yoksulluk sonucunda ortaya çıkan sorunları görebilmemizi sağlamaktadır. Önceki iki (parasalcı ve yapabilirlik) yaklaşımdan belirli grup veya grupları içermesi bakımından farklılaşmaktadır. Diğerleri bireye odaklanırken sosyal dışlanma bireyin yanında grup sorunlarıyla ilgilenmektedir. Tıpkı yoksulluk gibi evrensel bir tanımı yoktur. Toplumdan topluma farklı (yaş, cinsiyet, etnik köken, fiziksel engel, gelir vb.) nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı tek bir nedene bağlı, tüm dünya için geçerli bir sosyal dışlanmadan söz edilemez. Yoksulluk gibi çok boyutlu bir sorundur ve yoksulluğun belirlenmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Her toplumun yapısına uygun sosyal dışlanma özellikleri incelenerek o topluma uygun politikalar belirlenmelidir. Çünkü sosyal dışlanma durumu toplumlara özgü bir sorundur.

Sosyal dışlanma, işsizlik, gelir yetersizliği, engellilik durumu, etnik köken, cinsiyet, yaş gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Yapılan ampirik çalışmalarda daha çok sanayileşmiş ülkelerde benimsenen göstergeler normal işsizlik, konuta erişim, asgari gelir ve sosyal ilişkileri, vatandaşlık hakları veya demokratik hakları içermektedir (Laderchi vd., 2003: 258). Gelişmiş toplumlarda sosyal dışlanma konusu biraz daha nettir, netleşmiştir. AB politikaları da sosyal dışlanmayı dikkate alan politikalar uygulamaktadır. Ancak gelişmekte olan toplumlarda bu durum biraz daha karmaşık hale gelmektedir. Tam olarak sosyal dışlanmanın ne olduğu ve neler sonucunda ortaya çıktığını belirlemek zordur (Laderchi vd., 2003: 259). Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerde, toplumsal yapı içinde birden fazla kutuplaşma söz konusudur. Sosyal dışlanma yaklaşımı da diğer önceki iki yaklaşım gibi dış faktörlerce belirlenen bir kriterlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı Metot Yaklaşım

Katılımcı metot, yoksul bireyin bildirdiği görüşleri doğrultusunda yoksulluk belirlenir veya tanımlanır. Diğer yaklaşımların dışarıda tuttuğu yoksul birey/hanelerin karar verme sürecine katılımını amaçlamaktadır. Diğer üç yaklaşım (parasalcı, yapabilirlik ve sosyal dışlanma) dış gözleme dayalı olarak yoksulluğu belirleme veya tanımlama yaparken katılımcı metot iç göz olarak yoksul bireyi/toplumunu, dış göz olarak da araştırmacıların/politika yapıcıların gözlemlerine yer vermektedir. Yoksulların kendi gerçeklerini görmesi açısından önemli bir yaklaşımdır. Birey, “kendisini nerede ve nasıl görüyor?” sorusuna odaklanarak yoksullukla mücadelede daha etkin sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir. Diğer yaklaşımların belirlenmesine de katkı sağlayan katılımcı metot

hem iç göz olarak yoksulluğu anlayacak hem de yoksulluğun etkileyen dış faktörlere de ulaşabilecektir. Laderchi vd.'nin (2003) tespitine göre, parasalcı yaklaşım için uygun bir asgari mal sepeti, yapabilirlik yaklaşımı için temel yapabilirlikler listesi ve sosyal dışlanma kavramının bir toplumda uygulanıp uygulanamayacağı ve uygulanabilir ise ana unsurların neler olabileceğinin belirlenmesinde katılımcı metot yardımcı olacaktır. Böylelikle diğer yaklaşımlara katkı sağlayacaktır. Yoksulluğu gelirin ötesine taşımaktadır. Ancak katılımcı yaklaşımın etkin sonuçlar üretebilmesinde katılımcıların (yoksulların) farkındalıkları büyük önem taşımaktadır. Özellikle sosyal dışlanma durumunda daha da önemli hale gelmektedir. Eğer birey dışlandığının farkında değil ise hem sosyal dışlanma durumu hem de yoksulluk durumu açısından sapmalı sonuçlar ortaya çıkarır. Bireyin yetiştiği kültürel çevre bu durumu yüksek oranda etkilemektedir. Örneğin, Hindistan'da yaşayan bir birey kast sistemi içerisinde en alt sınıfta olduğu halde bunu dışlama olarak algılamaz. Çünkü toplumsal yapı içinde bu durum kabul edilmiş bir durumdur. İçine doğduğu kültür bunu gerektirmiş ve sınıfsal ayrımın dışında başka bir durum ile karşılaşmamıştır. Hayatı boyunca bu sınıfsal ayrımı kabullenip bunu normal olarak algılayacaktır. Bu nedenle Hindistan'da katılımcı metot uygulamaları veya sosyal dışlama yaklaşımı yoksulluk ölçümde doğru sonuçlar vermeyecektir. Bunun dışında bireyin sahip olduğu sosyal çevresine göre gelir düzeyi düşük (ihtiyaçları yüksek) olabilir. Bu durumda birey kendisini yoksul hissedebilir. Buna ilaveten yoksul dahi olsa başka bir alt sınıfa bakarak yoksul olmadığını söyleyebilir. Hatta “utanma” duygusundan dolayı yoksulluğunu saklamaya çalışabilir. Böyle durumlar göz önüne alındığında katılımcı metot yanıltıcı sonuçlar verecektir. Fakat yaşam memnuniyeti açısından bir bilgi sağlaması açısından önemini koruyacaktır. Bu nedenle yoksulluğu tek bir faktöre bağlı olarak incelemek yetersiz olacaktır (Gordon ve Townsend, 2000; Halleröd, 1995).

Bu yaklaşım tamamen katılımcının hissettikleri ile ilgilidir. Bu açıdan “öznel yoksulluk” kavramının tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Öznel yoksulluk, bireylerin kendilerinin toplumun neresinde gördükleri ile ilgili olup, yaşam koşullarına bağlı olarak bireyin toplum içindeki yerini belirler. İnsanların yaşamları için gerekli gördükleri gelir/kaynak durumundan mahrum olmalarını ifade eder. Kişinin gelir düzeyi, eğitimi, sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi vb. durumları bireyin cevaplarına bağlı olarak değişiklik gösterir. Aslında öznel yoksulluk, sorunun tam olarak ne olduğunu anlamakta önemli bir yere sahiptir. Soruna doğrudan ulaşip uygun politikalarla ortadan kaldırılmasına yardımcı olur. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadele edebilmek

için gelirin ötesindeki faktörlere odaklanılmalıdır.

1.2.1. Yoksulluk Kavramına Farklı Bir Bakış: Din, Sosyoloji, Felsefe ve İktisat Teorileri

1.2.1.1. Dinlerin Yoksulluğa Bakışı

Hristiyanlık öncesi Pagan inanışında, yoksullara çok önem verilmediği gözlenmekteydi. Hayırseverlik anlayışı ile yoksullara yani o dönemin dilencilerine sadaka verilmiştir. Bunun en büyük ve önemli nedeni, yoksullara acımak değil aksine onlardan gelecek herhangi bir ayaklanma/tehlikeye karşı korunmaktır. Kriz dönemlerinde yöneticiler kendi vatandaşlarına tahıl yardımı yaparken zenginler de düzenlenen şöenlerle yoksullara yemek yardımları yapmaktaydı. Geremek (1994), Hristiyanlığın doğuşu ile yoksulluğa kutsallık atfedilmiş ve Orta Çağ boyunca bu kutsallık giderek yayılmıştır. İsa'nın gönüllü yoksulluğu örnek gösterilmiş ve Tanrı'nın bir armağanı olarak anlatılmıştır. Kilise ve manastırlar yoksul yardımlarını üstlenmiş ve o bölgelerdeki yoksulları himaye altına almışlardır. Yahudi inanışında cemaat yardımlaşmaları dikkat çekerken Hristiyanlıkta İsa'nın gönüllü yoksulluğu ve buna yönelik söylemleri üzerinden yoksulluk hem de yoksullara yapılan yardımlar kutsanmıştır. Böylece yoksul ayaklanmaları kontrol altına alınırken zenginlerin de kiliselere yapacağı yardımların önü açılmıştır. Hatta insanların zenginliklerinden vazgeçmeleri teşvik edilmeye çalışılmıştır. Çünkü o dönemde zenginlik, Hristiyan ideali olan "cennete gitme" durumunu zorlaştırmaktaydı (Thomas, 2014: 85). Daha sonraları yoksulluk tamamen kilise kontrolüne alınmış olsa da yoksullukla mücadele (yapılacak yardımlar) ailelerin ve cemaatların hayırseverlik anlayışına bırakılmıştır.

Hristiyanlık'ta durum böyleyken diğer tek tanrılı dinlerde de benzer yaklaşımlar bulunmaktadır. Orta çağ Müslüman ve Yahudi hayırseverliğinin en büyüleyici yönlerinden biri, dinsel bağış sistemi aracılığıyla hayırseverliği kurumsallaştırmasıdır. Dini vakıf kurumunun hayırseverliğin vücut bulmuş hali olduğu gerçeği hem İslam hukuku hem de hayatta kalan en eski vakıf yazıtları ve belgeleri tarafından ilan edilmiştir (Frenkel, 2009).

Yahudilik inanışında yoksulluk, toplumsal yaşamın içinde zenginlik kadar normal bir durumdur. Tanrısal ya da kadersel bir yaklaşımdan uzak bir yoksulluk benimsenmiştir. Dünya nimetlerine verilen önem ve yoksulluğun Tanrı'dan uzak bir durum olarak görülmesi onu diğer inanışlardan ayırmaktadır. Ancak bir insanın aşırı yoksul veya aşırı

zengin olması kötü olarak algılanmaktadır. Herkes çevresinde ihtiyaç sahibi olan kimselere yardım yapmakla yükümlüdür. Özellikle aile ve cemaat yardımlaşmaları dikkat çekmektedir. Ayrıca Müslümanlıkta olduğu gibi sadaka anlayışı gelişmiştir. Toplum içinde yoksullar sadaka ile korumaya alınmıştır. Sirak⁶'a göre sadaka vermektan kaçınan insanlar toplum nezdinde kınanır hale gelmiştir. Ayrıca Hristiyanlarda olduğu gibi sadaka ile kötülüklerinden arınacaklarına inanırlar (Luka, bölüm 11)⁷. Tevrat'a göre toplum içinde her zaman yoksulların var olacağına dair bilgiler yer almaktadır ve buna istinaden sahip olunan malların belirli bir yüzdesini zekât olarak yoksullarla paylaşması zorunlu kılınmıştır (Yaman, 2003: 215-217). Yahudilik, insanlar arasındaki ilişkileri çoğunlukla ekonomik ve ahlaki zeminler boyutuyla değerlendirmiştir (Göregen, 2013: 391).

Müslümanlıkta ise yoksullara yardımı zorunlu kılan sadaka anlayışı hakimdir. Bazı surelerle emir niteliğindedir. Kur'an şöyle buyurmuştur, "(Yalnızca Allah'a) kulluk edin, anaya, babaya, akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve lütufta bulunun, insanlık; ibadeti ikame edin ve zekâtı verin" (Kochuyt, 2009: 99). Müslümanlıkta mülkün tek sahibi yaratıcı olan Allah'tır. Bazı insanlar diğerlerinden biraz daha üstün kılınarak, Allah'ın bu cömertliği karşısında üstün kılınanların da yoksullara cömert davranması istenmiştir (al-Tourabi, 1997; Benthall, 1999; al-Qaradawi, 2002; Güner, 2005; Macit, 2014). Çünkü Allah'ın verdikleri karşısında borçludurlar. Bu borcu ödemenin yolu da yoksullara yardım etmekten geçmektedir. Hristiyanlıktan farklı olarak Müslümanlıkta yoksulluğa bakış kutsanmamış olmakla birlikte korunup kollanması gereken kötü bir durumdur. Hristiyanlıkta İsa'nın yaşamını örnek alarak kutsanan yoksulluk durumu Müslümanlıkta kötü bir durum olarak kabul edilmekte ve Allah'ın cömert davrandığı zenginler tarafından hizmete layık görülmektedirler. Hristiyan din adamları yoksulluğu kutsayarak yoksul ayaklanmalarını engellemeye çalışırken müslüman din adamları yoksulluğun kutsallığından ziyade Allah'a hizmet niteliğinde paylaşmayı, yardımlaşmayı kutsamıştır. Bir noktada yoksulluk kadersel bir durum olarak görülmüştür. Yoksulluk, Allah'tan geldiği için sabırlı olmak önemlidir. Çünkü yoksullar Allah tarafından sınanan kişilerdir. Buradan hareketle Okumuş'a (2011) göre dinin toplum içindeki eşitsizlikleri meşrulaştırdığını söylemek mümkündür. Dinler hem yükü hafifletebilir hem de yük getirebilir, yoksulluğa karşı durabilir ve direnişi meşrulaştırabilir, ancak eşitsizlikleri,

⁶ Yahudi kiliselerince kabul görmüş, M.Ö. 2. yy başlarında yazılmış ahlaki öğretilerin yer aldığı kitaptır. <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=3&sc=1322>

⁷ Kutsal Yeni Ahit'in ilk dört kitabından biridir. <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=3&sc=1322>

yoksulluğu ve sömürüyü de haklı çıkarabilir durumdadır (Schweiger, 2019: 2).

Tüm tek tanrılı dinlerde yardımlaşmanın, aza kanaat etmenin, elindekine şükretmenin, ölümden sonraki yaşamın kıymetinin vurgulanması siyasi çıkarlar uğruna kullanılmıştır. Dinin yoğun olarak yaşandığı toplumlarda siyasi otoritelerin zenginlik içinde yaşamını sürerken halkın yoksullukla karşı karşıya kalması, açlık ve sefaletle savaşıması bu durumun güzel bir özetidir. Yoksulluğun, zenginliğin üzerinde tutulmasına rağmen sadece yoksullar dinin gerekliliklerine inanmıştır ve böylece güç sahibi otoritelerin kontrol mekanizması sürekli olarak işlemeye devam etmiştir.

Semavi dinlerin dışındaki inanışlarda da yoksulluk önemli bir yer tutmaktadır. Çin'deki inanışlarda (Taoizm ve Konfüçyanizm) özellikle yoksullukla ilgili öğretiler bulunmasa da bazı filozofların ilgi odağı olmuştur. Yoksulluğu, yoksula yardımı erdemli bir davranışla bağdaştırmışlardır. Zenginlikten ziyade basit bir yaşamı savunmuşlardır. Dünya malına olan düşkünlüğü, insanın bitmek bilmeyen hırsından, arzularından uzaklaşmasını, etrafındaki tüm canlılara (insan, hayvan, ağaç gibi) saygı duymayı öğütlemiştir. İnsanlar ancak bu şekilde mutlu bir yaşam sürecektir. Taoizm ve Konfüçyanizm öğretileri üzerinden yoksulluğa vurgu yapan Hung'a göre bir insan diğer insanlara tıpkı kendisine verdiği önem derecesinde kıymet vermeli, onlarla tüm yaşamı paylaşmalıdır. Yoksul insanlara kötü davranan, onları kendisinden daha seviyede göre düşük gören insanların mutlaka bu yaşamda cezalandırılacağını savunmaktadır. Müslümanlıkta Allah'ın verdiklerine karşılık yoksullara yardım zorunlu bir hizmettir ve bu hizmet layıkıyla yerine getirildiğinde Allah tarafından daha fazla ödüllendirileceğine inanılırken aksi cezalandırılmayla sonuçlanacaktır ve Çin'de ise Hung'a göre yoksullara yardım yapılmaması veya yapılan yardımın kalitesiz olması cezalandırılacak bir durumdur. Çünkü inanın temeli iyilik, güzellik ve saygı çerçevesindeki mutluluğa dayanmaktadır. Kötülüğü, olumsuzluğu içeren her şey reddedilmektedir. Bu öğretiye göre toplum içindeki her bir bireye ister zengin olsun isterse yoksul olsun "erdemli olmak" gibi büyük bir görev düşmektedir. Çünkü yoksulluk hali şikâyet, zenginlik ise kibri beraberinde getirmektedir. Bunlardan kurtulmanın yolu da karşılıklı dayanışmadır. Ayrıca Konfüçyüs'e göre toplum içindeki dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında iyi bir devlet yönetimi zorunludur. Bunu da şu kıymetli sözü "İyi yönetilen bir ülkede yoksulluk, kötü yönetilen bir ülkede ise servet utanılabilecek bir şeydir." ile ifade etmiştir.

Hindistan'daki inanışlarda (Hinduizm ve Budizm) yoksulluk, ruhun madde dünyasındaki fazlalıklarından kurtulması ve özgürleşmesi olarak görülmektedir. Çin'deki

inanıŖa benzer Ŗekilde kiŖiden beklenen dñyevi unsurlardan arınıp sade bir yaŖam sñrmektir. unkñ ölümsñz olan ruhtur. Dñyevi zevkler, hırslar ve arzular ruhun özgñrlñğñnñ kısıtlamaktadır. Dñyevi olan her Ŗeyi bırakan insan yoksul bir yaŖamın sadeliği ile ruhunu özgñrlñđe kavuŖturacaktır. Ama bunu yapabilmek pek kolay değildir. Bu noktada Hristiyanlıkta benzerlik göstermektedir. İsa'nın yaŖamını örnek alan Hristiyanlar, gönüllñ olarak onun gibi sade ve gösteriŖsiz bir yaŖamı benimserken Hindular da ruhu özgñrleŖtirmek için gönüllñ olarak dñyevi her Ŗeyden uzaklaŖmayı ve yoksul bir yaŖamı benimsemektedir. Ama Hristiyanlar yoksulluğu cennete açılan kapı olarak görñrken Hindular ise karma⁸ öğretisine göre ruhun gelecek yaŖamını daha yüksek mertebeye taŖıyorlar. BaŖka bir açıdan da Müslñmanlıkta benzerlik göstermektedir. Müslñmanlıkta aza kanaat getirmek nefsi kontrol etmektir. Dñya nimetlerine, zevklerine, hırslarına karŖı nefsi terbiye etmek ölümden sonra cennetin kapılarını açarak dñyada vazgeçtiği tüm nimetlerin daha fazlasıyla cennette ödüllendirilecektir. Hindularda ise gönüllñ yoksulluk (madde dñyasına ait her Ŗeyden arınmak) ruhu olgunlaŖtırarak sonraki yaŖamda ödüllendirilecektir. Hindistan'da hâkim olan diğer inanıŖ Budizm'dir. Bu inanıŖa göre Hinduizm'de olduğu gibi ruhun madde dñyasından arınması için yoksul bir yaŖam zorunlu kılınmaktadır. Sadece Hindularda bu durum gönüllñlñk esasına göre benimsenirken Budistlerde katı kurallarla göre ŖekillenmiŖtir. Diğer inanıŖlarda olduğu gibi Budizm'de de paylaŖmak, yardımlaŖmak büyük önem taŖımaktadır. Buddha'nın Ŗu sözü yardımlaŖmanın ne kadar kıymetli olduğu göstermektedir: “soylu bir zenginin verdiği göze çok görñnebilir, fakat çocuksu masumiyet içinde verilmiŖ toz bile zenginin verdiklerine kıyasla daha değerlidir, imanla verilmiŖ bir sadaka alıcısı tarafından ne kadar önemsiz görñlürse görñlsñn etkisi hepsinden çok büyük olacaktır” (Lillie, 1981: 45, Aktr. Akalın, 2015: 79). Müslñmanlıkta olduğu gibi sadaka anlayıŖı hakimdir. Özellikle din adamlarına verilecek sadakalara öncelik verilmektedir (Göregen, 2013: 380).

Hangi inançta olursa olsun görñldñđñ üzere yoksulluk önemli bir yere sahiptir. Bazı inanıŖlarda dñyevi zevkler ve hırsların ortadan kaldırılması ile yoksulluk kutsanırken bazılarında ise dñyada sahip olunan her Ŗey kıymetli görñlmñŖ ve yoksulluk yardım edilebilecek toplumsal bir sorun olarak görñlmñŖtür. Her iki durumda yoksulluk

⁸ Hindu inanıŖına göre nedenselliği ifade eden bir kelimedir. İnsanların madde dñyasındaki davranıŖlarına karŖılık ruhun sonraki yaŖamında ödüllendirilmesi/cezalandırılmasıdır. Ruh ve beden arasındaki uyumun sağlanmasına yardımcı bir öğretidir.

ödül ve cezaya bağlanmıştır. Bir yanda ruhun dünya nimetlerinden arındığı ve özgürleştiği, basit bir yaşamı kendine görev edinen, gönüllü bir yoksulluğu benimseyen doğu inancı, diğer tarafta İsa'nın sade yaşamını benimseyen ve cennete gitmeyi dileyen gönüllü yoksulluğu savunan Hristiyanlık, diğer yanda aza kanaati öven ve yoksullara yapılan yardımı (sadaka ve zekât yoluyla) Allah katında bir hizmet ve borç bilen Müslümanlık, bir yanda da yoksulluğu toplumun bir parçası olarak gören Yahudilik yer almaktadır. İnanış biçimleri değişse de yoksulluğa yaklaşımı yardımdan öteye geçememiş ve tamamen ortadan kaldırılması için hiçbir şey yapılmamıştır.

1.2.1.2. Yoksulluk Sosyolojisi

Yoksulluk, insanlığın var oluş hikâyesiyle birlikte ortaya çıkan, bireyi ilgilendirdiği kadar toplumu da yakından ilgilendiren büyük bir sorundur. Bu nedenle sosyolojik açıdan oldukça önemlidir. Sosyologlara göre yoksulluk, toplumsal yapıdaki örgütlenme ve değişmelerin doğal bir sonucudur. Toplumsal yapı içindeki bireysel davranışlar, ahlaki bozulmalar, bireysel başarısızlıklar, kültürel yapı, fırsat eşitsizlikleri, sosyal sınıflar, damgalanmalar, sosyal dışlanmalar yoksulluğu etkileyen faktörler olarak görülmektedir (JRF, 2015). Birey ve toplumun sürekli iletişim halinde olması onları bir bütün haline getirmektedir. Bireysel sorunlar dikkate alınmadığında toplumun diğer bireylerini de etkisi altına alıp toplumsal bir soruna dönüşebilmektedir. Aynı şekilde toplumsal bir sorun zamanla bireyi etkisi altına almaktadır. Böyle bir durumda bireyi anlamak için toplumu anlamak gerekmektedir. Bu nedenle toplumsal bir sorun olan yoksulluğu anlayabilmek, çözüm üretebilmek ve ortadan kaldırabilmek için bireyi ve toplumu iyi analiz etmek gerekmektedir.

Mills'e (2007) göre kentleşme toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır ve kentleşme sorunu altında ezilen bireyin sorunlarını çözüme kavuşturacak unsur toplumun içindedir. Bu nedenle toplumsal sorunları anlayabildiğimiz ölçüde bireysel sorunlara çözüm üretmek kolay hale gelecektir. Toplumsal bir sorunu temsil eden yoksulluğun bireysel etkilerine çözüm üretebilmek için toplum açısından iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Refah devleti döneminde bile yoksulluk sosyologların ilgi alanlarından birisi olmuştur. Ancak daha çok sosyal sınıflar, dezavantajlı ve dışlanan gruplar, eşitsizlikler üzerinden birey, kültür ve işgücü araştırmaları devam etmiştir. Eşitsizlik ve eşitsizliğin neden olduğu yoksulluk, ilk sosyologlar açısından kapitalizmle ortaya çıkan sınıf ayrımı

ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bazı sosyologlar eşitsizliğin toplumsal düzeni sağlamada önemli bir yeri olduğunu savunurken (işlevsellik yaklaşımı) bazıları ise yoksulluğun sınıf çatışmalarının temel nedeni olarak görmüşlerdir (çatışma teorisi). Yoksulluk ve eşitsizlik kavramları birbiriyle oldukça yakın ilişkiye sahip iki kavramdır fakat bu yakınlığa karşı birbirinden oldukça farklıdır (Smith, 2010). Genel kanı eşitsizlikle beraber yoksulluğun artacağı yönünde olsa da son yıllarda İngiltere’de eşitsizliğe rağmen yoksullun azaldığı gözlenmektedir (Wilkinson ve Picketty, 2009; Rowlingson vd., 2010; Dorling, 2012). Wilkinson ve Picketty’e (2009) göre eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlar, eşitsizliğin düşük olduğu toplumlara göre daha fazla toplumsal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bunlar suç, erken yaşta evlilik veya evlilik dışı doğumlar, ölüm sayıları, akıl hastası sayısındaki artışlar, yoksulluk gibi sorunlardır. Eşitsizliğin azaltılması bu sorunların çözülmesinde önemli bir etkidir. Wilkinson ve Picketty’e (2009) göre sadece toplumsal sorunların değil aynı zamanda çevresel sorunların çözümlenmesine de katkı sağlayacaktır. Azalan eşitsizlik kaynak tüketimi ve emisyon salınımını da azaltacaktır. Eşitsizliğin neden olduğu rekabetçi tüketim azalacaktır.

Eşitsizlik ile toplumda mülkiyete olan ilgi ve bununla birlikte statü kaygısı ortadan kalkacaktır. Toplum içinde eşitsizliğin azalması tüm dengesizliklerin ortadan kalkması demektir. Bu nedenle yoksulluk sorunu ve eşitsizlik birbiri açısından önemli iki kavramdır. Yoksulluk sorununu daha detaylı bir şekilde ilk olarak işlevsellik yaklaşımı ve çatışma teorisinin savunucularından başlanarak sosyologların gözünden eşitsizlik ve eşitsizliğin yarattığı toplumsal yansımaları çerçevesinde incelenecektir.

İşlevselcilik Yaklaşımı Perspektifinden Yoksulluğa Bakış

İşlevselcilik, sosyal sorunlar karşısında çözümlerin ani ve geniş kapsamlı şekilde değil de kademeli olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan görüştür. Buna göre toplumun, toplumsal denge ve bütün için birlikte hareket eden parçalardan meydana geldiği düşünülmektedir. Önemli olan sosyal düzenin ve gücün korunmasıdır. Güçlü bir toplum yaratmak ve bunu istikrarlı bir şekilde devam ettirmektir. İşlevselcilik yaklaşımı sosyal sınıfların işlevi ile ilgilenirler. Örneğin, yoksullar hiyerarşinin en alt bölümünde olup hiyerarşinin en üstünde yer alan zenginlerin yapmak istemedikleri işleri yaparlar. Eşitsizlik, en iyi işlerin en iyi statüdekiler tarafından yapılmasını sağladığı için toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Bu nedenle önemlidirler. Kurucu babası Emile Durkheim olan işlevselcilik güçlü bir topluma duyulan ihtiyacı benimsemiştir (Durkheim, 1894-1952: 274). Bir sistem olan toplumun parçaları olan bireyler, toplum tarafından

sınırlanmadığı sürece karmaşa yaratan arzularla donatılmıştır. Bu nedenle toplum dediğimiz kurum, belirli normlar ve değerler ile bireyi sınırlandırarak toplumsal düzeni sağlamaya çalışmaktadır. Bunun için aile, din, eğitim kurumları bu sınırlamada önemli birer kurumdur. Onlara göre bireyin toplum içinde yerine getirmesi gereken iyi veya kötü işlevler bulunmaktadır. Kötüler hırsızlık, adam öldürme, uyuşturucu kullanan veya satanlar, sisteme başkaldıranlar olarak düşünülürse kolluk kuvvetleri, sosyal hizmetler vb. alanlarda suç teşkil eden bireyleri kontrol altına alabilmesi için yeni istihdam yaratır ki bunlar kötü olayların iyi yanlarını göstermektedir. Din kurumu, aile kurumu, eğitim kurumu toplumsal düzen için birer göreve sahiptirler. Bu kurumlarda meydana gelebilecek bir çöküş yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Mooney vd., 2011: 176). Tutucu ve istikrara önem veren bir anlayışın hâkim olduğu bu yaklaşımda Durkheim'e göre nasıl ki insan vücudundaki ani değişimler (örneğin, kolun kırılması) iyi bir şey değil ise toplum içindeki ani değişimler de iyi değildir. Toplumsal yapının kademeli değişimi gücün artmasında daha etkilidir. Bu durum Sanayi Devrimi dönemindeki ayaklanmaları da içine almaktadır. Toplumda istikrar bozucu etkiler vardır ve bunları ortadan kaldırmak için aşama aşama devam edecek sosyal reformlar olmalıdır. Yoksulluk sorunu da onlara göre toplumsal yapının doğal bir sonucudur. Toplumdaki kusurlarla ortaya çıkmaktadır. İyi tasarlanmış bir toplumsal yapı olmuş olsaydı kusurlar olmaz yoksulluk sorunu da olmazdı. Toplumsal dayanışma ve istikrar önemlidir. Bunun için makro düzeyde topluma odaklanılmalıdır. Sosyal kurumlar da toplumsal yapıyı istikrarlı hale getirmek için önemlidir.

Örneğin suç toplum için kötü bir durumu ifade ederken ekonomik açıdan istihdam yaratır. Yoksulluk toplum için büyük bir sorundur ve sosyal hizmetler açısından istihdam alanı oluşturur (Gans, 1972). Bu yaklaşım toplumsal olgunun bireysel davranışlar üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre din, inanç, aile, suç, intihar gibi faktörlerle yoksulluğu açıklamak mümkündür. Yoksul insanların suça ve intihara karşı bir meyilleri vardır. İntiharlar toplum ve birey arasındaki dengenin bozulması sonucu ortaya çıktığını savunan Durkheim'e göre yoksulluk sorunu da bu dengesizliğin bir sonucudur. Durkheim (2015) çalışmasında Viyana'da kriz dönemlerinde intiharların arttığını ortaya koymuştur. Bunu anomik intihar olarak ifade etmiştir. Ekonomik refah düzeyinin bazı toplumlarda intiharları arttırdığı ifade edilirken bazı toplumlarda azalttığı bilinmektedir. Ekonomik refahın yüksek olduğu toplumlarda ani zenginleşme veya fakirleşme karşısında zenginlerin nasıl başa çıkılacağını bilemedikleri için ve zenginliğin

verdiği özgürlüğe alışmış olmalarının verdiği rahatlık onları kriz dönemlerinde intihara sürüklemektedir (Durkheim, 2015). Özellikle refah düzeyi düşük yoksul toplumlarda da herhangi bir kriz yaşandığında intihar vakalarının artmadığını ifade edilmiştir (Durkheim, 2015). Bunun nedeni ise yoksul toplumların zor koşullara zaten alışık olmasıdır. Durkheim'e göre toplumsal dayanışmayı sağlayan kurumların yanında iş bölümü de dayanışmayı sağlayan bir diğer unsurdur. Ama buradaki dayanışma çıkara dayalı bir dayanışmadır. Sanayi, ticaret ve bir takım serbest meslekte patron veya üst düzey çalışanlar arasında intihar eğilimi yüksek iken tarımsal faaliyetlerde yer alan çalışanlar ile işçi sınıfı arasında bu eğilim düşüktür. Çünkü düşük gelir ile yaşamaya alışmış olan işçi sınıfı ve tarımla ilgilenen çalışanlar arasında dayanışma yüksektir. Toplumsal birlik ve beraberlik duygusunun hâkim olduğu yoksul toplumlarda gerçekleşen intiharlar da kadercı intiharlar olarak nitelendirilmiştir. Toplumsal dayanışmanın düşük olduğu toplumlarda ise anomik intiharlar gerçekleşmektedir. Bu nedenle Durkheim'e göre toplumsal sorunların kaynağı normsuzluktur. Aile, din, eğitim gibi toplumsal kurumların toplumsal dayanışma için gerekli norm ve değerleri gerektiği şekilde topluma aşılabilirse toplumsal yapı güçlenir ve sorunlar ortadan kalkar. Ama normsuzluğun ortadan kaldırılması için devlet müdahalesine gerek duyulmaktadır. Din kurumu devlet gibi görülse de hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Dinlerin yoksulluğa bakışı başlığında bahsedildiği üzere dinler yoksulluğu kutsamış ve yoksullara şükretmeyi, zenginlere ise yoksullara yardım etmeyi öğütlemiştir. Din çatısı altında cemaat, tarikat veya cemiyet adı altındaki gruplaşmalar her ne kadar yardımlaşma, toplumsal dayanışma için önemli bir yere sahip olsa da devlet yapısına paralel bir oluşum haline gelmeleri bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunun en yakın örneği Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullah Gülen'in önderliğinde bir grup teröristin devlete karşı darbe girişiminde bulunmasıdır. Bu devlet açısından önemli bir sorun iken toplum içindeki birliği de tehdit etmektedir. Bu nedenle toplumsal kurumlar (aile, din, eğitim vb.), cemaatler gibi paralel yapıların eline bırakılmayacak kadar kıymetlidir ve devletin kontrolünde olması gerekmektedir. Eski Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Sabri Uzun bir sempozyumda⁹ bu sorunu şöyle ifade etmiştir:

“On üç, on dört yaşındaki çocuklara, ortaokulda, lisede, on beş, on altı, hatta üniversite çağındaki çocuklara, yurt sorunu, ev sorunuyla bunlara yaklaşıp yanlarına

⁹ Milli Bir Tehdit Olarak Paralel Devlet Yapılanması Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, 15 Aralık 2015.

çekiyorlar. Önce evde yemek yemeye başlıyor, sonra ders yapmayla başlıyor, adı ders oluyor. Dersi yapmanın anlamı, beyin yıkama aşamalarından geçiriyorlar. Sonuçta o gençleri biat eder hale getiriyorlar. Düşünemez hale getiriyorlar. Müstakil insan değil, tabi olan insan haline getiriyorlar. Bir yerde, özgür birey veya yurttaş olmaktan çıkartıp cemaat yurttaşı haline getiriyorlar. Türkiye Cumhuriyeti devletinin yurttaşı olmaktan çıkartıyorlar. İkinci aşama, yaşam biçimi olarak, cemaatçi olarak yaşamaya başlıyorlar. Karakter olarak uyumu sağlıyorlar. O karakter biçiminin dışına çıkamıyorlar. O arkadaş çevresinin de dışına çıkamaz hale geliyorlar. Gidecekleri okulları seçme özgürlükleri yok. Sahip olacakları meslekleri seçme hakları yok. Evlenecekleri eşleri seçme hakları yok.”

Cemaat üyeleri arasında birlik, dayanışma ve yardımlaşma mümkün iken diğer insanlar dışlanmakta ve kendi belirledikleri kurallar dahilinde bir yaşamı zorunlu kılmaktadırlar. Her ne kadar cemaat/cemiyet/tarikat gibi gruplaşmalar dayanışma ağı kurmuş olsa da devletin içinde güçlenip farklı amaçlara yönelmesi toplum için sorun yaratmıştır. Bu noktada hukukun üstünlüğünü, laikliği, eşitliği benimsemiş bir devlete ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü devlet, insan hak ve özgürlüklerini ön plana çıkartarak ahlaki açıdan toplumsal yapıyı güçlendirecek bir yapıdadır. Böylece toplum, dayanışma duygusu ve belirli kurallar ile bireyi doğru kararlara yönlendirecektir.

Çatışma Teorisi Perspektifinden Yoksulluğa Bakış

İşlevsellik yaklaşımına eleştirel bir şekilde yaklaşan çatışma teorisi Sanayi Devrimi sonrası Marx ve Engel ile ortaya çıkmıştır. Bu teoride işlevsellik yaklaşımının muhafazakâr bakış açısı ortadan kalkar ve ani, kitlesel büyük değişimlere odaklanırlar. Kapitalist sistemin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk sorununun ortadan kaldırılabilmesi için kitlesel şiddet gereklidir (Marx, 1867/1906, 1962). Sosyal sınıfların sebep olduğu tabakalaşma işlevsellikte olduğu gibi nitelikli insanların iyi işlerle ilgilenmesinin ötesinde eşitsizliği arttıran bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle sınıfsal ayırım, toplumsal düzene zarar veren, düzeni bozan bir yapıya sahiptir. Çünkü sınıfsal ayırım, zengini ve güçlüyü korurken işçiyi ve yoksulu sürekli sömürmektedir. Burada toplum ikiye ayrılıyor: üretim araçlarına sahip olanlar ve üretim araçlarına sahip olmayanlar. Üretim araçlarına sahip olan burjuvazi, işçi sınıfını sürekli olarak sömürecektir. Bu durum sömüren ve sömürülen arasında bir çatışma ortaya çıkaracaktır. Çünkü sermaye sahipleri kar maksimizasyonu hedeflerken aynı zamanda maliyetleri de minimum düzeye çekmeyi istemektedir. Maliyetler ise işçi sınıfının ücretleri üzerinden düşürülmeye çalışılmaktadır. Bu durum karşısında sermayedar ve işçi çatışacak ve işçi

sınıfı ayaklanacaktır. Sermaye sahiplerinin aç gözlülüğünün yarattığı bu eşitsizlik daha sonra cinsiyet, etnik köken vb. diğer farklılıklardan kaynaklanan çatışmaları da beraberinde getirecektir. Çatışma teorisi de toplumda meydana gelmiş bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Feminist çatışma da bunun bir parçasıdır. Marx'ın gözünde yoksulluk, aslında kapitalist sistemin yıkıcı tarafıdır. Yoksulluk, sınıflar arası eşitsizliğin doğal bir sonucudur. Eşitsizliğin olmadığı dönemlerde sosyal sınıflar üzerinden yoksulluğu inceliyor ve kapitalist sistemin yoksulluğu sürekli hale getirmesi, bundan beslenmesi, sermaye sahipleri ve işçi sınıfı arasındaki sınıfsal farklılıkları ve bunun ortaya çıkardığı ayrımcılığı ortaya koymaktadır. Sınıfsal farklılıklar kapitalist sömürünün merkezi çarkı ise yoksulluk da bu sistemin doğal bir özelliğini yansıtmaktadır. Marx'a göre yoksullar mevcut düzenin devamlılığı için üretimin suç ortağıdır. Kapitalist sistemin iki sonucundan biri yoksulluk iken diğeri ise servettir. Yoksulluk, düşük ücretlerle çalışmaya razı işgücü yani kapitalist sistemin içinde olmazsa olmaz olan işçi sınıfını temsil etmektedir. İşçiler, hak ve iş güvencesinden mahrum bir şekilde zor şartlarda çalışmaktadırlar. Bunun nedeni ise işsizlerin yedek bir ordu misali dışarıda çalışmak için bekliyor olmalarıdır. Sistem içinde ortaya çıkabilecek işgücü sorunlarının çözüm anahtarı bu yedek orduda saklıdır. Sonuç olarak işçi sınıfı kötü şartlarda çalışmaya mecbur kalıyordu. Eğer bir işçi herhangi bir sorun teşkil ederse onun yerine çalışmaya hazır işsizler mevcuttu. Sistem bu şekilde kendi içinde zenginler ve yoksullar olarak iki sınıf oluşturdu. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse kapitalist sistemde yoksullar olduğu için diğerleri servet sahibi olup zenginleşiyordu (Kıncaid, 1973).

Marx, proletarya ne zaman burjuvaziyi yenerse o zaman kapitalist sistemin ortadan kalkacağına inanıyordu. Proletarya ayaklanana kadar yoksulluk devam edecektir. Kapitalizm ayakta kaldığı sürece yoksullar ayaklar altında ezilmeye devam edecektir.

Kapitalizm, iki dişli bir çarktır. Dişlilerden biri yoksulluk iken diğeri zenginliktir. Dişlilerden biri olmazsa diğeri de varlığını sürdüremez. Yoksullar olmazsa zenginler, zenginler olmazsa da yoksullar olmayacaktır. Böylece eşitlikçi bir dünyada kapitalizm sistem varlığını yitirecektir. Bunun sağlanabilmesi ise ancak refah devlet anlayışı ile mümkündür. Yoksulluğun varlığı kapitalizmin gelişmesindeki en önemli faktördür (Marx, 1978: 798-799). İnsan, kapitalizm içinde yalnızca çalışan makinelere dönüştü, kendisine, çevresine, üretime yabancılaştı (Marx, 1978:341). Mutsuz insanlar, mutsuz toplumlar yarattı. Marx, mutlu bir toplumun mutlu bireyleri geri getireceğine inanmaktaydı. Yani toplum ona göre bireyin üzerindedir. Bireyin mutlu olabilmesi

toplumsal mutlulukla mümkün olacaktı.

Max Weber, Marx'ın çatışma teorisinden etkilenmiş ve bu fikri daha da geliştirmiştir. Toplumsal değişmelere odaklanan Weber'e göre bu değişimler teknolojik gelişmeler, ekonomi, inanç, gelenek ve göreneklerden kaynaklanmaktadır. Weber'e göre eşitsizlik, kalıcı örgütlenmenin doğasıdır. Toplumsal yapıda güç, statü, iktidar ve prestij önemlidir. Gücü belirleyen üç şey vardır: İktidar, statü ve ekonomik avantajlar. Eşitsizliğe sebep olan güç, yalnızca ekonomik avantajlarla sınırlandırılmamıştır. İktidar ve statüye dayalı gücün, eşitsizlikleri arttırdığına inanmaktadır. Bu eşitsizlikler, sosyal sınıfları oluşturmaktadır. Sosyal sınıflar içinde zenginler, özel mülkiyetin sağladığı avantajlara sahip güçlü sınıf içinde yer almaktadırlar. Yoksullar ise özel mülkiyet ile gelen ekonomik avantajlardan mahrum kalan güçsüz sınıf içinde yer almaktadır. Kısaca güçten yoksun olma yoksulluğa sebep olmaktadır. Marx'tan farklı olarak sınıf ayrımı her ne kadar ekonomik temelli olsa da dini inançlar ve kültürel düşüncelerin de etkileri göz ardı edilemez. Dini inançlar ve kültürel düşünceler toplum içinde bireyler veya gruplar arasındaki dayanışmayı sağlayan etmenler olarak görülmektedir. Bu da Weber'in çatışma teorisini bir adım ileriye taşıdığını göstermektedir. Protestan ahlak çerçevesinde yoksulluğu hasta olmayı istemekle eşdeğer tutmaktadır ve Tanrı'nın şerefine zarar veren yoksulluk artmaktadır (Weber, 1997: 144, akt: Taşçı, 2009: 503).

Bradley'e (1996) göre sosyal sınıf ayrımı iktidar yerine siyasi partilere bırakmıştır. Weber ve Durkheim'de olduğu gibi modern yaşamın sosyal teorisyenlerinden Davis ve Moore'e (1945) göre toplumsal katmanlaşma, modern yapının kaçınılmaz bir sonucudur. Toplum sürekli işleyen bir mekanizmadır. Kendisi için en iyisini tercih ederek bilgi ve becerilerine göre sosyal sınıfları belirleyecektir. Davis ve Moore'e göre eşitsizlik toplumsal gelişme için olması gereken bir durumdur. Kısacası toplumsal eşitsizliğin varlığını savunmaktadır. Bunun nedeni ise eşitsizlik önemli mevkilere nitelikli bireylerin bilinçli bir şekilde doldurulması sağlayacaktır (Davis ve Moore, 1945). Sosyal eşitsizliğin sebep olduğu tabakalaşma bireylerin belirli mevkilere yerleşebilmesi için vardır. Her ne kadar kurumsal bir eşitsizlik yaratsa da David ve Moore, toplumun gelişimi için eşitsizliği gerekli görürler. Amaç toplumsal düzenin sağlanmasıdır. Burada böyle bir eşitsizlik gerçekten toplumsal düzeni sağlayabilir miydi? sorusu öne çıkmaktadır. Yoksullar hiçbir zaman iyi mevkilere gelemeyeceklerdir. Buna karşılık Parsons ise en iyi mevkiler belirlenirken ortak toplumsal kararların hâkim olması gerektiğini düşünüyordu.

1.2.1.3. Yoksulluk Felsefesi

Sosyologların yanı sıra filozoflar, yoksulluğun tanımı, eşitsizlik ile ilişkisi, kavramsal çerçevede yapabilirliklerin önemi ve kamu politikalarının yoksulluğu azaltmada nasıl bir role sahip bunlar üzerinde durmuşlardır. Modern siyaset felsefesi Nozick (1974) istisnaları belirtmiş olsa da “yoksul yanlısı” bir düşünce hâkim olmuştur. Politik felsefenin temel amacı ideal adalet teorisini sunmaktır. Filozoflara göre adil bir toplumda yoksulluk sorunu olmayacaktır. Bu bağlamda her ne kadar küresel adalet bağlamında yoksulluk çok tartışılan bir konu olmuşsa da çok azı gelişmiş toplumlar için tartışılmıştır. Genel olarak gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumları içeren tartışmalardır. Eşitlik literatüründe ise “yeterlilik” ve “yetersizlik” kavramları yoksulluk ile hatta yoksulluk kavramının yerine kullanılmıştır. Modern siyasette ilk tartışmalar Dworkin (1981a; 1981b) ile Sen (1980) çalışmaları olmuştur. Dworkin kaynak eşitliği ve refah eşitliğine odaklanmıştır. Kaynak eşitliği, refah eşitliğine ulaşmada araç olarak görülmüştür. Sen (1980; 1999) çalışmaları eşitlik ölçümlerine odaklanmıştır. Rawls (1985), sadece kaynak eşitliğine, Cohen (1989) ise Dworkin gibi hem kaynak hem de refah eşitliğine odaklanmıştır. Arneson (1989), eşitlikçi bir refah teorisi benimsemiştir. Nussbaum (2000) Sen gibi eşitlik ölçümlerine odaklanmıştır. Sen ve Nussbaum için yetenek önemli bir kavram olmuştur. Yetenekten kasıt ise insanların sahip oldukları ile ne kadar mutlu oldukları değil “yapabilirlikler” ya da “olabilecekler”dir. Kişinin sahip olduğu kaynaklarla ilgilenmişlerdir. Sen (1999)’da gelir ve servetin yoksulluğun belirleyici faktörleri içinde çok küçük bir alanı temsil etmesi, gelir ve servetten ziyade yeteneklerden (yapabilirliklerden) yoksunluğun önemine değinmiştir. Sen’e göre yetenek, başarılı bir toplum için ön koşuldur. Yapabilirlikler insan özgürlüğünün temelini oluşturmaktadır. Yoksulluk ise özgürlüklerden yoksunluktur. Sen’in diğer kalkınma teorisyenlerinden farklı kılan yanı kaynakları özgürlüğe ulaşmak için bir araç olarak görmesidir. Önemli olan ekonomik yoksulluk olsa da bunun nedeni kurumların, sosyal düzenlemelerin ve siyasi özgürlüklerin etkinsiz ve eksik oluşundan kaynaklanmaktadır (JRF, 2015). Kalkınma, birbiri ile bağlantılı temel özgürlüklerin genişletilmesi için bütünleşmiş bir süreç olarak görülmelidir (Sen, 1999: 12). Ekonomik, sosyal ve siyasi özgürlüklerin bütünleşmesi ile kalkınma mümkün olacaktır. Burada kurumların önemini vurguluyor. Fırsatlar açısından kurumların, toplumsal değerlerin ve ekonominin önemine açıklık getiriyor. Bazı toplumlarda kadınlar fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu eşitsizlikler bazen ücret bazen eğitim bazen de iş konusunda olabilmektedir. Hatta demokratik olmayan toplumlarda seçme ve seçilme hakkı dahi yoktur. Siyasi özgürlükler insan özgürlüğünün önemli bir parçasıdır ve siyasi özgürlüğe sahip olan insanlar

yapabilirlikleri açısından özgürlüğü elde etmiş olacaktır. Geniş yeteneklere sahip insanlar, toplumda aktif üyeler olabilirler, kaderlerini yönetebilirler, çıkarlarına yönelik hareket edebilirler, toplumu etkileyebilirler ve gelişme sürecine katkı sağlayabilirler (JRF, 2015). Sen'e göre özgürlükler siyasi, ekonomik, sosyal olarak üçe ayrılmakta ve bu özgürlükler şeffaflık ve koruma kapsamında gerçekleşmelidir. Sen'e göre serbest bir ekonomik piyasa, bireylerin özgür bir şekilde hareket edebilmesi için önemlidir. Çünkü yoksulluktan kurtulabilmek adına gelirden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Fakat yine de daha fazlası olan yapabilirlikler gelir düzeyine bağlı hareket etmektedir. Çünkü düşük gelir düzeyi yoksulluğu artırırken yapabilirlikleri de kısıtlayarak bireyin düşük ücretli kötü işlerde istihdam edilmesine neden olarak yine düşük gelir elde etmesi ile sonuçlanmaktadır. Geniş yapabilirliklere sahip olmak insanların ekonomik faaliyet alanlarını da genişletir. Gelir yalnızca bir araçtır. Cinsiyet eşitsizliği, yetersiz beslenme, cehalet, yaşam beklentisi, dezavantajlı grupların karşı karşıya kaldığı sorunlar vb. durumlar gelir ile ölçülemez ve toplumsal normlara ve özgürlüklere ihtiyaç duyulur. Örneğin yaşam süresi önemli bir yapabilirliktir. Zengin ülkedeki yoksul bir insan fakir ülkedeki yoksul bir insandan karşılaştırmalı olarak daha yüksek bir gelire sahip iken daha kısa yaşam süresine sahip olabilir. Bu nedenle yoksulluk ölçüm ve kıyaslamalarında gelir doğru bir ölçüm parametresi değildir. Yoksulluğu daha iyi anlamak istiyorsak hem yüksek gelirli hem ülkelerde hem de düşük gelirli ülkelerde yapabilirliklere odaklanılmalıdır. Çünkü yoksulluk sadece gelir ile ilişkili bir durum olmuş olsaydı yüksek gelirli ülkelerde işsizlik diye bir sorun olmazdı. Sen'in geliri arka plana atmasındaki neden yüksek gelirli ülkedeki yoksul ile düşük gelirli ülkedeki yoksul arasındaki farkın gelirden kaynaklı olmamasıdır. Toplumsal normlara ve yapabilirliklere dayalı eksiklikten kaynaklanan farklılıklar mevcuttur. Toplumsal normlar öyle önemli ki zengin ülkelerde yoksulluk utanç verebiliyorken fakir ülkelerde bu durum normal karşılanabiliyordu (JRF, 2015). Kısaca gelir iyi bir yaşam için gerekli bir koşuldur fakat yeterli değildir. Sen'e göre bu yeterlilik yapabilirliklerle, özgürlüklerle mümkün olacaktır. Tüm bunlara rağmen hala yoksulluk için net bir tanımlama yapamamıştır.

Yoksulluğun veya eşitsizliğin ölçümüne odaklanan diğer bir filozof Nussbaum olmuştur. Cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği kadın olmak ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Toplumsal yapı içinde kadınların erkeklere oranla daha az fırsata sahip olması ve bunun getirdiği sorunlara odaklanmıştır. Sen gibi işlevselci bir adaleti değil kendi iyiliklerine göre yapabilirliklerden kaçınabilen insanların olabileceğini savunur.

Herhangi bir yapabilirliğe göre eşğin altına düşmek hem trajik hem de haksız bir durum olabilir (Nussbaum, 2000: 74). Sen, yapabilirliğini kıyaslama amaçlı kullanırken Nussbaum, yapabilirlikleri kıyaslamanın yanında anayasal ilkelerin temelini de oluşturur. Yapabilirliklerde herkesin bir eşik değeri olmalıdır. Hak arayışı ve adalet için özgürlükler önemlidir. Yaşam, vücut sağlığı, bedensel bütünlük, duygu, hayal gücü, düşünce yapısı, bağlanma, oyunlar temel insan yapabilirliklerindedir. Nussbaum sadece sahip olunan yapabilirlikler ile ilgilenmektedir. Çünkü bir insanın sahip olduğu yapabilirlikleri kendi iyiliğine hizmet ettiği sürece kullanması gerektiğini savunur. Herkesin yapabilirlikleri olsun ama kullanması zorunlu olmasın. Bunun dışında tüm insanların durumunu değerlendirebilmek adına evrensel normların varlığını savunmaktadır. Kùltürler birbirinden beslendiği için evrensel ilkeler her türlü kùltür için geçerli hale gelecektir. İnsan onuru ile uyumlu, anayasal garantileri temel alan ana siyasi ilkeler olması gerekmektedir (Nussbaum, 2000: 35). Bu nedenle özgürlüklerin sosyal yapı içinde belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü bazı dezavantajlı gruplar (özellikle kadınlar) adaletli bir yaşam için düşünemez, eleştiremez, şikâyet edemez ya da içinde bulunduğu problemin farkında olamayabilir. Bu nedenle özgürlükler bireye bırakılamayacak kadar önemlidir. Yapabilirlikler, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, din, etnik kökene dayalı ayrımcılıklar karşısında korunabilmelidir. Cinsiyet ayrımcılığına karşı kadınların istihdama ve siyasi seçimlere katılımını arttırmak istiyorsak ilk olarak kadınların eğitime katılımını arttırmak gerekmektedir. İyi bir eğitim kadınların yapabilirlikleri ve özgürlüklerinin artması demektir. Burada hükümetler de yapabilirliklerden yoksunluğun olumsuz etkilerini minimuma düşürmek için aile ve sosyal politika alanlarında kadınları destekleyici politika uygulamalarına ağırlık vermelilerdir. Nussbaum'a göre toplumlar birbirine benzer kùltürel özellikler taşıdıkları için yapabilirlikler yaklaşımını bu ortak özelliklerin üzerine inşa edersek adalet sağlanmış olacak ve yoksulluk sorunu ortadan kalkacaktır. Yalnızca bireyin kendi özgür iradesi ile yapabilirliğini kullanmamayı tercih ederse "gönüllü yoksulluk" sorunu ortaya çıkacaktır. Bunun dışında Nussbaum'a göre eğer kadınlara ve erkeklere eşit fırsatlar verilmiş olsaydı kadınlar daha çok eğitim alabilir, işgücüne katılabilir ve erkekler kadar ücret alabilirlerdi. Sen'de olduğu gibi Nussbaum'da da yoksulluk tanımı net bir şekilde ifade edilememiştir. Çünkü yoksulluk ölçümüne odaklanmışlardır. Sen'e göre Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi yoksulluğu ölçmek için kullanılmalıdır. Nussbaum'a göre de yapabilirliklerin bir eşik değeri olmalıdır. Ama bu eşik değerinin neye göre belirleneceği konusunda soru işaretleri vardır. Eğer birey geliri veya serveti düşük olduğu için

yapabilirliklerden yoksun ise gelir kaynaklı yoksullukla karşı karşıyadır. Ancak doğrudan sosyal dışlanma, sağlık sorunları, dezavantajlar nedeniyle yetenekten yoksun olma gelir olmaksızın sadece yapabilirlikten kaynaklanan yoksulluğu ifade etmektedir.

Hull'un (2007) tespitine göre yapabilirlik yaklaşımı tam olarak bir yoksulluğu değil de yoksunluğu içermektedir. Çünkü yoksulluk Sen'de olduğu gibi gelir ve servete bağlı kabul edilmektedir. Yoksunluk ise daha geniş bir kavramdır. Bu nedenle yoksullukla mücadelede yoksulluk ortadan kalksa bile yoksunluklar çözüme kavuşmuştur denilemez. Çünkü yoksulluk, yoksunluğun sadece bir belirleyicisidir.

Modern felsefede ise durum biraz farklılaşıyor. Vaughan (2009:4) çalışmasında belirli yoksunlukların neden olduğu görelî yoksulluktan bahsetmiş olsa da aslında vurguladığı şey eşitsizlik olmuştur. Townsend'a (1979) göre insanların yaşanılan toplumda makul bir yaşam standardı ve yaşam kalitesi olarak kabul edilen şeylere erişimin olmaması durumudur. Geremek'in (1994:3) ifadesine göre yoksulluk yalnızca maddî olumsuzlukları değil aynı zamanda bir sosyal statü göstergesi haline gelmiştir. Görelî yoksulluk eşitsizlik göstergesidir, diğer insanlardan daha azına sahip olmak yoksul olmak anlamına gelmemektedir (JRF, 2015: 29). Shaw'e (1988: 30) göre görelî yoksulluk bir eşitsizliğin ölçüsüdür, yoksulluğun ölçüsü değildir. Yoksulluğun tanımı genel olarak gelir üzerinden yapılmakta fakat düşük gelir yoksulluğun yalnızca bir göstergesidir. Yoksulluğu anlamak için sadece gelire değil tüm kaynaklar dikkate alınmalıdır. İyi konutlar, sosyal ağlara ve fırsatlara, varlıklara sahip olmasından yoksun olduğunda birey için yoksulluktan söz etmek mümkün olacaktır (JRF, 2009: 19). Bernasconi (2007: 170-172) çalışmasında felsefe açısından yoksulluğu incelediğinde mevcut ahlak felsefesi teorilerini dikkate almasının yanında bu teorilere eleştirel bir bakışla yaklaşmayı yoksulluk sorununa çözüm için oldukça önemli görmüştür. Ona göre yalnızca geçmişe bakarak değil geçmiş, şimdi ve gelecek dikkate alınarak yoksulluk analiz edilmelidir.

20. Yüzyıla kadar gelir odaklı yoksulluktan söz edilmiştir. Marx'a (1978:102) göre yoksulluk kapitalizmin kaçınılmaz bir sonucu ve etik ihlali yaratan büyük bir sorundur.

Lotter'a (2011) göre yoksulluk yalnızca insanı kapsayan bir durumdur ve açlık sorununun ötesindedir. Ona göre yoksulluk, sağlıklı bir yaşam için gerekli ihtiyaçlardan yoksun olmaktır. Lotter'a göre yoksulluk aşırı ve ara olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel sağlığın sürdürülebilmesi için ekonomik gelirden mahrum kalmak aşırı

yoksulluğu ifade ederken insan onuruna yakışır bir hayattan mahrum kalmak ara yoksulluğu ifade etmektedir. Aslında ara yoksulluk görece yoksulluğa benzer bir durumdur ve daha geniş bir nüfus için geçerlidir. Walker'a (2014: 76-80) göre toplum içinde yoksulluk sık sık hayvansal sıfatlarla kullanılan bir kavramdır. Yoksul insanlara "domuz gibi kirli" ya da "köpek gibi dövüşüyor" şeklinde yakıştırmalar sık sık rastlanan durumlardır. Wolff ve de-Shalit (2007), iki kriteri temel alarak yoksulluğun ölçülmesi üzerinde durmuşlar. Çok pahalı ihtiyaçlar dikkate alınmaksızın uyarlanmış tercihler ve pahalı zevklere göre ölçümler yapılabilir. Bireyin geliri ve yaşam standardı düşük olabilir ama buna rağmen mutlu da olabilirken geliri ve yaşam standardı yüksek olan başka bir birey kendisini yoksul hissedebilir. Buna ilaveten geliri yeterli fakat yaşam standardı ve mutluluğu düşük bir birey de olabilir. Böyle bir durumda ölçüm için iki kriter yeterli görülmüştür.

Küresel adalette kaynakların eşit dağılması gerektiğini savunan Pogge'e göre BM'in aşırı yoksul olarak ifade ettikleri mutlak yoksullar şiddetli yoksulluğu temsil etmektedir. Daha çok mutlak yoksulluk üzerinde duran Pogge'e (2006) göre insanların iyi bir yaşam sürebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel kaynaklara ulaşamadığında yoksulluk sorunu ortaya çıkmaktadır. Yetersiz beslenme, eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerden yararlanamama yoksulluğun temel nedenidir. Ayrıca insanca yaşamak için insan haklarının önemine değinmiştir. Çünkü mutlak yoksulluk adına yapılan yardımlar sadece günü kurtarmaya yetiyorken insan hakları kaynak dağılımındaki eşitlik için önemlidir. Bir de politik gücün yanlış kullanımı da yoksulluğun bir nedenidir. Eğer politik güç yoksulluğu azaltmaktan ziyade zenginin çıkarlarını korumaya yönelik adımlar atarsa yoksulluk derinleşir ve sürekli hale gelir. Örneğin Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadelede izlediği politikalar böyle bir strateji izlemektedir. Bu nedenle yoksulluk azalmıyor ve sürekli hale geliyordu. Pogge'e göre adil bir düzen için eşitlikçi kurumlara ihtiyaç vardır. Shue (1996:9), temel hakları inceliyor ve özgürlük, güvenlik ve geçim hakkı çerçevesinde temiz hava, temiz su, yeterli beslenme, barınma ve halk sağlığını engelleyici durumların minimum düzeye indirilmesi gerekmektedir. Fleurbaey'e (2007) göre yoksulluk nicel olarak bir şeye daha az sahip olmak değil utanç kader üzerinde kontrol eksikliği veya ülkeye boyun eğme gibi nitel durumları içerir. Acı verici çalışma koşulları, küçük düşürülme, düşük ücretler, kalitesiz sağlıksız bir şekilde etik dışı üretilmiş ucuz malları isteksizce satın alma yoksulluk olarak ifade edilebilir.

Felsefi literatürde yoksulluk sorunu karmaşık bir kavram olarak kalmıştır. Görece

yoksulluğun belirlenmesi hala sorunlu çünkü herkes farklı sosyal beklentilere sahiptir. Bu beklentiler birbiri ile örtüşmediği sürece toplum için geçerli olabilecek bir görelî yoksulluk tanımından bahsetmek mümkün olmayacaktır.

1.2.1.4. Yoksulluk İktisadı

Yoksulluk sorununa iktisadi yaklaşım, sosyoloji ve felsefenin gerisinde kalmıştır. Özellikle Keynes ve sosyal refah devleti döneminde önemi artmıştır. Önceki dönemlerde iktisatçılar tarafından pek ilgi görmemiş olsa da belirli teorilerde belirli iktisatçıların üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Klasik iktisat teorisinde 18. ve 19. Yüzyılda değer ve bölüşüm ilişkilerine büyük önem verilmiştir. Yoksulluğa bakış ise çok da insancıl olmamıştır. Yoksul birey kurban olarak seçilmiş ve suçlanmıştır. Birey yeterli çabayı göstermediği için yoksuldur. Sorumluluk tamamen bireye bırakılmış ve devlet müdahalesi ile yapılacak yardımların bireyi yoksulluktan kurtarmayacağı savunulmuştur. Özellikle Malthus'un nüfus teorisi yoksulluğa bakışının ne kadar kötümser olduğunu göstermektedir. Ona göre nüfus artışı üretimden daha fazla olduğu için sürekli artan nüfus yoksulluk ve kıtlığa sebep olacaktır. Bu nedenle yoksulluk doğal bir durumdur. Devletin herhangi bir müdahalesine gerek duyulmaksızın yoksullar toplumda varlığını sürdürebilirler. O dönemde hâkim olan görüş yoksul yardımlarının bir hak olduğuydu. Bu durumda çalışan veya çalışmayan yoksullara yardım yapılmaktadır. Malthus'a (1959:29-30) göre yoksul yardımları hak olmaktan çıkmalı, bu yardımların ayrıştırılması gerekmektedir. Hak eden veya etmeyen olarak ayrıştırılmazsa özellikle çalışan yoksullarda yapılan yardımlar ahlaki bozulmalara neden olacaktır. Çalışan yoksullara yapılan yardımlar onları çalışma isteğinden alıkoyarak refah bağımlılığını beraberinde getirecek ve üretimde aksamalar gerçekleşecektir. Bu nedenle çalışanlara yapılacak ilave yardımların kaldırılmasını istemekteydi. Serbest piyasa koşullarına uygun, müdahalenin olmadığı, güçlünün zayıfı ezdiği doğal düzenin devam etmesi gerekmekteydi. Yoksul bireye müdahale etmek doğal düzeni bozacağı için piyasa çıkarlarının korunması adına yoksullara müdahale edilmemelidir (Himmelfarb, 1996: 418-419).

Smith, yoksullara Malthus'a göre biraz daha insancıl yaklaşmıştır. Klasiklerin aksine yoksulları önemsemiştir. Ekonomik açıdan artan refahın toplumun tüm bireylerini iyileştireceğini savunmuştur. Ekonomik gelişmeler gerçekleşirse yoksulluğun ortadan kalkacağını düşünmekteydi. Malthus'un aksine nüfus artışını da bir tehlike olarak değil ucuz işgücü olarak görmekteydi. Üretimin artması ve devam etmesi için ihtiyaç duyulan işgücü nüfus artışı ile sağlanabilecektir.

Bentham'a göre yoksullara bakış Malthus gibi pek insani olmamıştır. En çok kişinin faydasını maksimum yapan düzenlemeler önemli görülmüştür. Yoksulluk bağlamında yapılan bağışlar gereksiz görülmüştür. Yapılan yardımlar hak olmaktan çıkmalıdır. Çünkü yoksullara yapılan yardımlar onların asgari düzeydeki geçimlerini sağlayabilecek düzeyde olduğu için yoksulların çalışma isteğini azaltıcı yönde etki edecektir (Bentham, 1998: 303). Yoksulların "çalışma evleri" olarak ifade edilen ve mahkumların çalıştırıldığı evlerde çalıştırılmaları gerektiğini savunmuştur. Hatta çalışma evlerinde sağlanacak koşullar dışarıdaki çalışma koşullarından daha düşük düzeyde hazırlanmalıdır. Çünkü birey çalışmadan rahat bir yaşama kendini alıştırmaktan ziyade çalışarak hayatını devam ettirmelidir. Kısaca zor koşulların yoksulları çalışmaya teşvik edeceğine inanmaktaydı.

Mill'e göre işçi sınıfının nüfus artışı kontrol altına alınırsa yoksulluk ortadan kalkacaktır. Refah artışı için nüfus kontrolünü zorunlu olarak görmüştür. Ricardo da diğer klasik iktisatçılar gibi yoksul yardımlarının kesilmesi gerektiğini savunmaktaydı.

Klasik iktisatçılar genel olarak yoksullara aynı pencereden bakmışlardır. Bireyi suçlayan, kendi çabası ile bu durumdan kurtulabileceğini, devlet müdahalesinin yoksulluğu sürekli hale getireceğini savunmuşlardır.

Neoklasik iktisatçılar çok fazla yoksulluk üzerine düşünmemiş olsalar bile klasik iktisatçıların görüşlerini benimsemişlerdir. Yoksulluk, bireyin sorumluluğundadır. Devlet müdahalesi ancak piyasada dengesizliğe yol açacaktır ve bu dengesizlik durumu yoksulluğu sürekli hale getirecektir. Yoksulluğun ahlaki boyutu ile ilgilenmişlerdir. Yoksullara yapılan yardımların refah bağımlılığına yol açacağını ve bu durumun kalkınmayı yavaşlatacağını savunmuşlardır. Bu nedenle herhangi bir müdahale olmaksızın piyasa içinde yoksulluk kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Tek ihtiyaç yeni yatırımların teşvik edilmesi ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasıdır.

Marx, Sanayi Devrimi ile gelen serbest piyasa ekonomisi ve sömürge anlayışının verimliliği artırırken yoksulluğu da derinleştirdiğini gözlemlemiştir. Kapitalizmin gelişmesi yoksulluğun artmasına bağlıdır (Marx, 1978: 798-799). Artan yoksulluk ile kapitalizm büyüme devam edecektir. İşçi sınıfının emeğini sömüren sermaye sahipleri kar maksimizasyonu hedefinde işçi emeğini bir araç olarak görmekteydi. Sermaye sahiplerinin kar maksimizasyonu ve sermaye birikim hırsının yoksulluğu beraberinde getirdiğine inanmaktaydı. Marx'a göre işçi sınıfının ayaklanması kapitalizmin çöküşünü

getirecekti. Fakat işçi sınıfı işini kaybetmekten korktuğu için sömürünün farkında olduğu halde sesini çıkartamıyordu. İşsizlerin her an istihdama hazır bir şekilde bir köşede beklemesi sermaye sahiplerinin işçiyi sömürmesini kolaylaştırıyordu. Marx'a göre işsizler, işgücüne katılmaya hazır yedek işçi ordusuydu. Bu ordu mevcut düzenin korunmasında büyük öneme sahipti. İşçi ayaklanmalarını engellemekteydi. Kapitalist sistem işçi sınıfını hem fiziki hem de psikolojik açıdan sömürmekte ve kontrol etmekteydi (Marx, 1978:172-173). İşçiler hem kendilerinden hem çevrelerinden uzaklaşmakta ve birer makine gibi yaşamlarını devam ettirmekteydi. Kapitalist sistemin yıkılması ile yoksulluk ortadan kalkacaktır. Ona göre çözüm komünizmdir. Çünkü komünizmde herkesten yeteneğine göre alınıp herkese ihtiyacına göre verilecektir (Marx, 1978: 531).

Keynesyen iktisatta durum biraz farklılaşmıştır. Klasik ve neoklasik iktisatçıların aksine devlet müdahalesini savunmuştur. Ekonomi kendiliğinden tam istihdam düzeyine gelemez bu nedenle devlet maliye politikaları ile piyasaya müdahale etmelidir. Piyasada ortaya çıkan krizler ve sebep olduğu işsizlik sorunu yoksulluğu arttırmaktadır. Eğer bir ekonomide yoksulluğa çözüm aranıyorsa bu çözüm devletin yeni yatırımlara teşvikler vermesi olacaktır. Böylece yeni istihdam alanları oluşturulacak ve işsizlik azaltılacaktır. İşsizliğin azalması ile yoksulluk azaltılmış olacaktır. Kamusal hizmetlerden yeterince yararlanılamaması da yoksulluğu arttıran bir durumdur. Artan gelirin yeniden dağılımı ile yoksulluk sorunundan kurtulmak mümkündür. Nitekim 1945-1975 dönemi refah devletinin “Altın Çağı” olmuş ve istihdam artmış, işsizlik, yoksulluk azalmış, sosyal haklar gelişmiştir.

Sosyal dışlanma ve sosyal sermaye teorileri de yoksulluk konusuna ana akım teorilerden biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İktisadi düşüncelerden ziyade daha çok sosyolojik açıdan yoksulluğu vurgulamaktadır. Yoksulluğu, ekonomik faktörlerin dışında sınıf veya grup özellikleri üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Sosyal dışlanma ve sosyal sermaye teorileri tartışmalı olarak, diğer bakış açılarına göre çoğu yazarın yürüttüğü yoksulluğu çevreleyen özelliklerin salt bir tanımını sağlamak yerine yoksunluğun ortaya çıkmasına ve devam etmesine izin veren içsel süreçleri ve dinamikleri en iyi şekilde anlamaya odaklanmaktadır (Laderchi, vd., 2003). Sosyal dışlanma literatürü incelendiğinde yoksulluk ile aynı şeyi ifade ettiği görülmektedir. Atkinson'a göre sadece vurgu değişikliğinden başka bir şey değildir. Bazı araştırmacılara göre de yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramı farklılıklar içermektedir. Yoksulluk, sahip olduğu sosyal ağlar sayesinde toplumun bir parçası olabilir (Kalaycıoğlu, 2007). Sosyal

dışlanmada ise birey yoksul olmasa bile belirli nedenlere bağlı olarak toplumun dışına itilmiş olmaktadır. Bu nedenle sosyal dışlanma yoksulluğa göre daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Ama eşitsizlik-yoksulluk ilişkisinde olduğu gibi sosyal dışlanma-yoksulluk arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Bu iki kavram, toplum içinde birbirinin nedeni olabilir. Yani hem yoksulluk sosyal dışlanmaya sebep olabilir hem de sosyal dışlanma yoksulluğa sebep olabilir. Yoksulluk bir birey sırf yoksul olduğu için toplumdan dışlanabilir. Bu onun en önemli dışlayıcı özelliği olmaktadır. Goffman (1963) toplumda damgalanmaya sebep olan ve bu damgalanma ile dışlanmanın gerçekleştiği üç kimlikten söz eder: doğuştan gelen fiziki eksikliklerine bağlı olan, bireyin zayıf iradesine bağlı olan ve etnik veya dini inançlarla ortaya çıkan kimliktir. Burada birey, “normal” kabul edilen diğer bireylerin ona bakışıyla damgalanmayı içselleştirir. Zamanla toplumdan kendisini soyutlar. Walker (2014) yoksulluğun neden olduğu utanç duygusunu incelemiştir. Bu durum yoksul olmayanlar tarafından yoksul bireylere dayatılan acı verici bir kısıttır. Utanç faktörü, yoksulluğun sürekli hale gelmesinde etken olarak görülüyor. Hatta yoksullukla mücadele politikalarında önemli bilgiler sunuyor. Yapılan araştırmada farklı ülkeler veya bölgelerde yaşayan katılımcıların kendilerini yoksul olarak gördükleri ve bu duygu sonucunda kendilerini hor gördüklerini ifade etmişlerdir (Walker, 2013: 224). Ebeveynler çocuklarının isteklerini yerine getiremedikleri için utanç duygusundan kaçamamışlar. Hatta araştırmaya katılan çocuklar ebeveynlerini hor görürken kadınlar eşlerini hor görmüşler. Walker’a göre utanç duygusundan kaçmak isteyen bireylerin toplumdan uzaklaştığı ortaya koymuştur. Bu nedenle yoksullukla mücadelede uygulanacak sosyal politikaların insan onuruna yakışır şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

1.2.2. Yoksulluk Tanımları

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde yoksulluk tanımları gelir-tüketim ve eğitim, sağlık, beslenme, barınma vb. yaşam koşullarına bağlı olarak iki farklı çerçevede yapılmaktadır. Gelir-tüketim üzerinden yapılan tanımlar mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarıyla ifade edilirken yaşam koşullarına bağlı yapılan tanımlar ise insani yoksulluk, coğrafi yoksulluk vb. kavramlarla ifade edilmektedir.

1.2.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak anlamda ilk olarak yoksulluk tanımı Seebohm Rowntree (1901) tarafından “Bireyin toplam gelirinin, biyolojik varlığının devamı için gerekli olan yiyecek, giyim

vb. asgari düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi” olarak tanımlanmıştır (Dumanlı, 1995; Mingione, 1996; Hurst, 1998). Bu durumda mutlak yoksulluk asgari düzeydeki ihtiyaçları karşılayabilecek gelirin yetersiz olması ile ortaya çıkan yoksulluk olarak görülmektedir. Yani asgari geçimi gösteren yoksulluk kavramı olup besin, kalori miktarı, gıda harcamaları ve gıda dışı temel ihtiyaçlar üzerinden ölçülmektedir. Dünya Bankası, Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)’ne göre günlük kişi başi kazançlar (1\$, 1.25\$, 3.20\$ ve 5.50\$ mutlak yoksulluk sınırları) zerinden bireyi mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Günlük olarak bu kazançlardan düşük düzeyde bir kazanç elde ediyorsa birey yoksuldur. Tamamen gelir odaklı ve asgari düzeydeki ihtiyaçların karşılanması/karşılanamaması söz konusudur. Mutlak yoksulluk temelde üç yaklaşımla ölçülmektedir: asgari gıda yaklaşımı, temel gereksinimler yaklaşımı ve gıda oranı (%40) yaklaşımıdır. Asgari gıda yaklaşımına göre yoksulluk, bireyin günlük kalori (2400) ihtiyaını karşılayan bir besin sepetinin maliyeti göz önüne alınarak hesaplama gerçekleştirilmektedir. Eğer birey günlük 2400 kaloriden daha düşük kalori alıyorsa mutlak olarak yoksuldur. Temel gereksinimler yaklaşımında ise gıda harcamalarının yanında diğer (barınma, giyim, elektrik vb.) ihtiyaçlar için yapılan harcamaları da hesaplamaya dahil edilmektedir. Gıda oranı yaklaşımında ise eğer birey/hane gelirinin %40’ından fazlasını gıda harcamalarına ayırıyorsa bu birey/hane mutlak olarak yoksuldur. Mutlak yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme etkisizdir. Mutlak yoksulluk, temel ihtiyaçlarla ilgili bir durumdur. Ama temel ihtiyaçların neler olduğu konusundaki belirsizlik mutlak yoksulluk tanımını da belirsizleştirmektedir. Çünkü insanlar sonsuz ihtiyaçları olan karmaşık varlıklardır. Sonsuz ihtiyaçlar içerisinde herkes için temel ihtiyaçları belirlemek zordur.

1.2.2.2. Göreli Yoksulluk

Göreli yoksulluk, insanın toplumsal bir varlık olmasından dolayı toplum içindeki diğer insanlarla karşılaştırıldığında ortalama yaşam standardının altında, açlık sınırının üstünde kalan yoksulluğu ifade etmektedir. Göreli yoksulluk yaşamın devamı için zorunlu ihtiyaçlardan ziyade toplum içinde insan gibi yaşayabilmek, dışlanmamak, kk düşmemek için gerekli olan yaşam standardından mahrum kalmaktır. Bu tanımdan ilk defa bahseden Smith “Ahlaki duygular Teorisi” adlı çalışmasında yoksulluktan bahsederken göreli yoksulluğa benzer tanım yapmıştır. Temel ihtiyaçların mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanları yoksul

olarak ifade etmiştir. Bunu da şöyle bir örnekle açıklamıştır: keten bir gömleğin hayatın devamı için herhangi bir zorunluluk içermediği halde günümüz dünyasında bir işçi için keten bir gömleğe sahip olmadan toplum içine çıkmak utanılacak bir durumdur (Sen, 1999). 1970'lere gelindiğinde Townsend tarafından da kullanılmış bir kavramdır. Toplumsal düzeyde mutlak yoksulluğun yetersiz kalması ile ortaya atılmıştır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu genel olarak gıdaya dayalı açıklamak mümkün iken gelişmiş toplumlarda yoksulluk kavramı açlığın ötesinde bir durumu ifade etmektedir. Bu nedenle gelişmiş toplumlarda mutlak olarak açıklanamayan yoksulluk toplumsal refah ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle görelî yoksulluk, bireyin/hanenin ortalama toplum refahının altında kalması durumu olarak ifade edilmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak ortaya çıkar. Birey/haneyi yaşadığı toplumdaki diğer birey/hanelerle kıyaslar ve onlara göre düşük düzeyde bir yaşam standardına sahip ise görelî olarak yoksul kabul ediliyor. Görelî yoksulluk, hanehalkı kullanılabilir toplam gelirinin ortalama veya medyan değerinin %50 veya %60'ı ile hesaplanan yoksulluk sınırına göre belirlenmektedir. Hegedus ve Monostor'ye (2005) göre yoksulluk sınırının altına kalan nüfus, o toplumda yaşayan nüfusun (onda biri veya beşte biri) belirli bir bölümüdür. Birey/hanenin daha iyi bir yaşam sürememesi demektir. Görelî denilmesinin sebebi de birey/hane sadece yaşadığı toplumun ortalama refahına bakılarak yoksul kabul ediliyor. Evrensel bir durum söz konusu değildir. Sosyal dışlanmanın başka bir biçimi olarak ifade edilebilir. Görelî olarak yoksul birey, toplumda uygun konumda hissedememekte, bu durum sosyal dışlanmaya sebep olabilirken sosyal dışlanan bir birey görelî olarak yoksullaşabilir.

Refah düzeylerinin ülkeden ülkeye hatta toplumdan topluma değişmesi yoksulluğun da toplumlar ve ülkeler arası farklılaşmasına sebep olmaktadır. Ekonomik büyüme ve gelirin adaletli dağılımı ile ortadan kaldırmak mümkündür.

1.2.2.3. İnsani Yoksulluk

İlk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında kullanılmış olan insani yoksulluk, bireyin insanca bir yaşam sürebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerinin yanında sosyo-ekonomik ve kültürel birtakım imkanlardan mahrum kalması durumudur. İnsani Gelişme Raporu'nda yer alan bu kavram, gelirin ötesinde insana yakışır bir yaşama sahip olamadığı durumda ortaya çıkmaktadır. Aslında diğer yoksulluk türlerinden biraz farklı olarak yapabilirlik yaklaşımına göre belirlenmektedir. Sahip olunan hak ve özgürlükler, gelişimi sağlayan

yapabilirlikler ile insani yoksulluğu ortadan kaldırmak mümkündür. İnsani yoksulluk ölçülürken temel olarak eğitim, sağlık ve yaşam standardı göstergeleri kullanılmaktadır (UNDP, 1997). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kullanılan alt göstergeler farklılık göstermektedir. Sağlık göstergesi gelişmekte olan ülkelerde 40 yaşın altındaki ölümlerin yüzdesi alınırken gelişmiş ülkelerde bu yaş 60 kabul edilmektedir. Yaşam standardına ilişkin göstergede gelişmekte olan ülkelerde sağlıklı içme suyu olmayan nüfusun yüzdesi, 5 yaş altında yeterli düzeyde beslenemeyen çocukların oranı kullanılırken gelişmiş ülkelerde hanehalkı harcanabilir gelirin medyan değerinin %50'sinin altında kalanların yüzdesi ve uzun dönemli işsizlik ile oluşan sosyal dışlanma olarak kabul edilmektedir. Eğitim düzeyi ile ilişkili göstergeler her iki ülke grubu için benzerdir: okuma- yazma bilmeyen nüfus kullanılmaktadır. Göstergelerdeki farklılığın nedeni gelişmekte olan ülkelerde açlık, temiz suya ulaşım, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve gelişmiş ülkelerde açlığın nadiren görülürken temiz suya ve sağlık hizmetlerine ulaşım kolaydır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yoksulluk sorunu gıda veya gelirden ziyade sosyal dışlanma kaynaklı ortaya çıkmaktadır.

İnsani yoksulluk araştırmaları 2010 yılına kadar devam etmiş fakat 2010 yılından itibaren çok boyutlu yoksulluk araştırmalarına dönüştürülmüştür.

1.2.2.4. Coğrafi Yoksulluk

Coğrafya kader midir? Dünya üzerinde gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere baktığımızda böyle bir soru sormak yoksulluk olgusunu anlamaya yardımcı olabilir. Tabii ki yoksulluğu salt coğrafi özelliklere indirgemek doğru olmayacaktır. Fakat yoksulluğu iyi bir şekilde anlamak için mekânsal özellikleri de dikkatli incelemek gerekecektir. Coğrafi yoksulluk, yaşanılan bölgeye göre yoksulluk durumunun ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Bölgesel avantajlar veya dezavantajlara bağlı olarak yoksulluğun boyutu değişmektedir (Evcim vd., 2019: 293). Coğrafi açıdan yoksulluğun oluşumu kırsal-kent, denize kıyısı olup olmama, dağlık veya engebeli bölgelerde yaşama, üretime elverişli iklim ve arazilerin bulunduğu bölgelerde yaşama, yaşamsal faaliyetleri önemli derecede etkileyecektir. Tropikal bölgelerde hava sıcaklığına bağlı olarak bazı hastalıkların yayılımı daha hızlıdır. Denize kıyısı olmayan ülkelerin küreselleşme sürecine daha yavaş dahil olduğu görülmektedir (Evcim vd., 2019). Kırsal bölgelerdeki eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin yeterli olmaması yoksulluğu arttırırken kentlere göçü zorunlu kılmaktadır.

Yoksulluk araştırmalarında coğrafya genel olarak kır-kent ayrımı yapılarak dikkate alınmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşam tarım, hayvancılık, ormancılık faaliyetlerine dayalıdır. İstihdam alanları gelir düzeyi düşük işlerden oluşmaktadır. Eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal hizmetler, güvenlik vb. hizmetlerin kentlerle kıyaslandığında yetersiz kaldığı bölgeler olarak bilinmektedir. Kente göre daha az yatırımcı çekmektedir. Bu yetersizlikler kırsal bölgelerin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Yoksullaşan ve ekip biçebileceği bir arazisi olmayan birey/haneler çözümü kente göç etmekte bulunmaktadır. Kent, kırsal bölgelere göre daha konforlu, geniş istihdam alanlarına sahip, eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal faaliyetler açısından daha zengindir. Bundan dolayı kırsal yaşamın kısıtlı imkanları kente göçü zorunlu kılmaktadır. Fakat kente yapılan göç ile yoksulluktan kurtulacağı düşünülürken göç ile yoksulluk durumu da birey/hanelerle kente taşınmaktadır. Göç ile çarpık kentleşme sorunu büyümekte, kent yaşamına ayak uyduramayan göçmenler kırsal bölgelerdeki sosyal ve kültürel yaşamlarını kentte devam ettirmektedir. Düşük gelir düzeyi ve kentte alışamama durumu sosyal dışlanma sorunlarını beraberinde getirirken sınıflar arası çatışmalar büyümektedir. Bundan dolayı kentte yaşasa dahi kentteki yaşamsal faaliyetlere yeterince katılamayacak ve yoksul kalacaktır. Kentte yaşayanlar arasındaki artan eşitsizlik, yoksulluğu da arttıracaktır. Ayrıca bölgedeki eşitsizlikler çatışmalara, çatışmalar ekonomik faaliyetlerin aksamasına ve kalkınma sürecinin yavaşlamasına neden olacaktır. Kentlerde gecekondü bölgelerine yatırım yapılmaması, suç oranlarının yüksek olmasını, sosyal hizmetlerin yetersiz olmasını, ev fiyatlarının düşük olmasını etkilemekte ve bu faktörlere bağılı olarak yoksulluğu tetiklemektedir (Bradshaw, 2007: 18). Bazen de kalkınma amaçlı yapılan yatırımlar yoksulluğa neden olabilmektedir. Farklı, bilinmedik istihdam alanları yaratırken o bölgedeki halk yeni işlere gerek yaş gerek sahip olunan bilgi ve beceriden kaynaklı adaptasyon sorunu yaşayabilir. Bu durumda geçim kaynaklarında daralma yaşayan halk yoksullukla karşı karşıya kalabilir.

Coğrafi bölgelerdeki yoksulluk manzarası aslında insanlar arasındaki etkileşim sürecinden, sosyal oluşumdan ve politik ekonominin doğasından kaynaklanmaktadır (Mishra, 2011: 228).

1.2.2.5. Öznel Yoksulluk

Bireyin temel gereksinimlerini karşılayabilme veya karşılayamama durumunu kendine göre belirlediği yoksulluktur. Bir bireyin mali/maddi durumuna ilişkin algısıdır. Kuivalainen'nin (2014) ifadesine göre yoksulluk, bireysel duygu temelinde

tanımlanmaktadır, yani kendini yoksul hissettiğini söyleyenler öznel yoksulluğu temsil etmektedir. Speder'in (2002) ifadesine göre insanların bir sosyal eşitsizlikler sistemindeki kendi konumları hakkındaki inançlarının toplanmasıyla tanımlanabilir. Öznel refahın temelinde mutluluk ve temel ihtiyaçlar bulunmaktadır. Temel ihtiyaçları karşılayabilmek için kişi başına düşen gelir veya hane başına düşen gelirin ağırlıklı ortalaması ile öznel yoksulluk sınırı belirlenmektedir.

Yoksulluğun öznel boyutu ilk olarak Van Praag (1971), Deleeck (1977), Deleeck (1987) ve Deleeck ve Van Praag (1989) çalışmalarında incelenmiştir. Bireysel refah araştırmaları kapsamında yer alan bu araştırmalar ile Van Praag, Gelir Değerlendirme Sorusu (IEQ) geliştirerek öznel iyi oluş hakkında veri toplamaya çalışmıştır. Hazırlanan sorular üzerinden Leyden Yoksulluk Sınırı hesaplanarak öznel yoksulluk ölçülmüştür. Dereck ise Minimum Gelir Sorusu (MINQ) ile Sosyal Politika Merkezi Yoksulluk Sınırı (CSP) geliştirdi. Deleeck'e göre yoksulluk sınırı, bu sınırın altında veya üzerinde kalan bireyler hakkında en doğru bilgiyi bu bilgiye sahip birincil kişilerin belirlemesi gerekmektedir.

Genel olarak hesaplamalarda hanehalkı anketleri kullanılmaktadır.

1.2.3. Yoksulluk Ölçümü

Yoksulluk kavramının net bir tanımının yapılamaması ölçüm yöntemindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ölçüm yöntemleri temel olarak objektif/nesnel ve sübjektif/öznel olarak iki gruptan oluşmaktadır. Objektif ölçümlerde araştırmacıların belirlediği standartlara göre birey/hanehalkı yoksulluğu ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu standartlar tespit edilebilir, somut verilerden oluşmaktadır. Objektif ölçüm yöntemleri parasal gelir dışında kalan diğer durumlar hakkında pek fazla bilgi içermemekle birlikte mutluluk, doyum, iyi yaşam gibi durumları da ölçmemektedir. Bireyin içinde bulunduğu yoksulluk sorunu tüketim, kalori miktarı üzerinden hazırlanan tüketim maliyeti, gelir düzeyi vb. somut veriler üzerinden ölçülmeye çalışılmaktadır. Bireyin yoksulluk hakkındaki düşüncesi objektif ölçüm kriterlerinin dışında bırakılmaktadır. Mutlak yoksulluk ölçümü objektif olarak belirlenmektedir. Bu şekilde bireylerin ihtiyaçları tam olarak belirlenememiş ve yoksulların da dahil olduğu sübjektif ölçümler geliştirilmiştir. Sübjektif ölçümlerde yoksul birey/hanehalkının yoksulluk hakkındaki görüşleri ön plandadır. Katılımcı yaklaşımı ile yapılan ölçümler sübjektif yollarla gerçekleştirilmektedir. Asgari düzeydeki insan ihtiyaçları, bireylerle yapılan görüşmeler

sonucunda belirlenmektedir. Hanehalklarına uygulanan anketlerle elde edilen mikro veri setleri kullanılarak yoksulluk hesaplanmaya çalışılmaktadır. Göreli yoksulluk oranı, insani yoksulluk endeksi, çok boyutlu yoksulluk endeksi ve Leyden Endeksi, subjektif yollarla hazırlanan anketlerde birey/hanehalkının kendisine yöneltilen sorulara verilen cevaplar yardımıyla hesaplanmaktadır. Yoksulları, yoksulluk ölçümüne dahil etmesi, onların görüşleri doğrultusunda ihtiyaçların belirlenmesi noktasında objektif ölçümlere kıyasla daha etkin sonuçlar elde edilebilir. Fakat sübjektif ölçümün etkili olabilmesi için ihtiyaçlar belirlenirken bireylerin rasyonel davranacağı öngörülmektedir. İktisadi açıdan bakıldığında insan ihtiyaçları sınırsızdır ve tüketim davranışları fayda odaklı zevk ve tercihlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu durumda herkes için geçerli olabilecek temel ihtiyaçlar belirlemek de zorlaşacaktır.

Hem objektif hem de sübjektif ölçüm yöntemlerinin sağladığı avantaj ve dezavantajlar bulunmaktadır. Her iki ölçüm yöntemleri ile yapılan hesaplamalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmektedir. Ama hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın ilk olarak yoksulluk sınırı hesaplaması yapılmaktadır. Bu sınır belirlendikten sonra yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği incelenmektedir. Objektif yollarla belirlenen mutlak yoksulluk sınırı, Satın Alma Paritesi'ne (SGP) göre Dünya Bankası tarafından günlük elde edilen kazanç miktarı üzerinden belirlenmektedir. SGP'ye göre belirlenmesinin sebebi ise ülkeler arası karşılaştırmalar yapabilmek için imkân sağlamasıdır. Mutlak yoksulluk sınırı ilk olarak Dünya Bankası tarafından 1990 yılında 1\$'lık günlük kazanç üzerinden belirlenmiştir. Bu sınır Ravallion, Datt ve Wale (1991) çalışmasında hesaplanmıştır. Birey günlük 1\$'ın altında bir kazanç elde ediyorsa mutlak olarak yoksul kabul edildi. En yoksul ülkeler için hesaplanmıştır. Yıllar itibariyle ölçüm yapılan ülke grupları değiştikçe mutlak yoksulluk sınırı da güncellendi. Mutlak yoksulluk sınırı 2001 yılında gelişmişlik düzeyi düşük ülkeler için 1.08\$'a yükseltilmiştir. 2008 yılında 1,25\$'a yükseltilmiş. Sınırın yükselmesiyle birlikte de yoksul sayıları artmıştır. Sınır 1.08\$ iken 1,3 milyon yoksul bulunurken 1,25\$'a yükselince 1,8 milyon yoksula yükselmiştir (Ferreira vd. 2016: 146). Düşük ve orta gelirli ülkeler için 2013 yılında günlük kişi başına elde edilen kazanç 1.90\$ olarak güncellenmiştir. Sonra bu sınır aşırı yoksul ülkeler için geçerli kabul edilmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı yoksulluk sınırları belirlenmiştir. Altı-orta gelirli ülkeler için 3.20\$ olarak belirlenen mutlak yoksulluk sınırı, üst-orta gelirli ülkeler için 5.50\$ olarak belirlenmiştir. Gelişmiş ülkeler için bu sınırlar çok düşük düzeyde kalmıştır. Gelişmiş ülkelerde günlük kazancın ötesinde ortaya çıkan

temel sorun toplumsal refahın ölçümü ile ilgili olup sadece parasal gelirle belirlenecek olan mutlak yoksulluk sınırının bu ülkelerdeki yoksulluk sorunu doğru şekilde tahmin edemeyeceği araştırmacıların endişesidir. Gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk sorunu temel ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklı değildir. Mutlak olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği halde ortalama toplum refahının altında kalır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler için refah düzeyi üzerinden görelî yoksulluk sınırı geliştirilmiştir (Ravallion, 1992). Görelî yoksulluk sınırı hesaplamaları için ilk olarak hanehalkı toplam harcanabilir geliri, eşdeğerlik ölçęęi kullanılarak kişi başına düşen gelir elde edilmektedir. Daha sonra kişi başına düşen gelirin ortalama veya medyan değęerinin %50 ya da %60'ı alınarak görelî yoksulluk sınırı belirleniyor. Avrupa Birliği medyan değęerinin %50'sini OECD ülkeleri ise %60'ını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedir. Türkiye için yapılan görelî yoksulluk hesaplamaları TÜİK tarafından yapılmaktadır. Eşdeğer kişi başına düşen gelirin medyan değęerinin %40, %50, %60 ve %70'ini ayrı ayrı hesaplanmakta ve %60'ı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir.

Yoksulluk sınırı belirlendikten sonra yoksulluğu anlamak için yoksulluk hesaplamaları yapılmaktadır. Tekli veya bileşik endeksler oluşturularak yoksulluğun yoğunluğuna ve derinliğine ulaşılabilmektedir. Kafa Sayım Oranı/Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Foster-Greer-Thorbeck Endeksi, Sen Endeksi, Sen-Shorrocks-Thon Endeksi tekli endeksler iken İnsani Gelişmek Endeksi, İnsani Yoksulluk Endeksi, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi. Bunların dışında İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE), Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GGGI), Cinsiyet Gelişme Endeksi (GDI) gibi toplumsal kalkınma ve eşitsizliğini ölçen endeksler de yapabilirlik yaklaşımları çerçevesinde yoksulluğun ölçümünde kullanılabilen endekslerdir.

1.2.3.1. Kafa Sayım Endeksi (KSE)

Anlaşılır ve hesaplama kolaylığından dolayı en sık tercih edilen yoksulluk endeksidir. Yoksulluk sınırının altında kalan hane sayısının toplam hane sayısına oranlanması ile elde edilmektedir. Sıfır ve bir arasında bir değęer almakla birlikte, sıfır olması hiç yoksul olmadığını, bir olması ise herkesin yoksul olduğunu gösterir. Sadece haneler üzerinden yoksulluk ölçümü yapılmaktadır. Yoksulluk sınırının altında kalan hanelerin gelir düzeyleri arasındaki farklılıkları görmezden gelmektedir. Bu nedenle gelir dağılımlarına duyarlıdır. Basit bir hesaplama sahip olmakla birlikte yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği hakkında bilgi vermemektedir. Bundan dolayı da yoksulluğu açıklamakta eksiklikler içermektedir.

1.2.3.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (YAE)

Yoksulluk açığı endeksi, yoksulların gelirinin yoksulluk sınırındaki nüfusun gelirinden ortalama olarak ne kadar uzak olduğunu ve yoksulluğun derinliğini ölçmektedir. Endeks, yoksulluk sınırından her yoksul kişinin gelirinin çıkarılıp bu gelirlerin toplanarak yoksul kişi sayısına oranlanması ile elde edilmektedir. Yoksulluk sınırı, yoksulların geliri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun ne kadar gelir elde ederse yoksulluktan kurtulabileceği hakkında bilgi verir. Sıfır ve bir arasında bir değer almaktadır. Eğer toplumda hiç yoksul yok ise sıfır, herkes yoksul ise 1 değerini almaktadır. KSE’de olduğu gibi gelir dağılımı göz ardı edilir. Endeks yoksulluğun yaygınlığı ile ilgilenmemekte ve var olan yoksulluğun dağılımı ile ilgilenmektedir. Bu yönüyle Sen tarafından eleştirilmektedir (Sen, 1976: 223).

1.2.3.3. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi (FGTE)

FGT endeksi adını geliştiren araştırmacılardan almıştır. Bu endeks yoksulluğu farklı alt gruplara ayırarak yoksullar arasındaki eşitsizliği ortaya koymaya çalışmaktadır. Hesaplama yoksulların sayısı, toplam nüfus, yoksulluk sınırı ve gelir dağılımı kullanılmaktadır. Endekste yer alan parametreye göre farklı endekslere dönüşmektedir. Parametre sıfıra eşit iken yoksul sayısı önemli hale gelir ve endeks KSE’ye dönüşmektedir. Parametre bire eşit iken endeks kişi başı YAE’ye dönüşmektedir. Parametre ikiye eşit iken yoksulluk ölçümü için gelir dağılımının önemi artmakta ve endeks YAE’nin karesine dönüşür. Bu nedenle bu endekse “Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi” de denilmektedir. Endeks yoksulluğun yoğunluğu hakkında bilgi vermektedir.

Teorik olarak sağlam ve uygulanabilir, anlaşılır bir endektir (Foster vd., 2010: 494).

1.2.3.4. Sen Endeksi

Endeks, KSE ve YAE gibi yoksulluk ölçüm yöntemlerinin eksikliklerini gidermek için 1976 yılında Amartya Sen tarafından literatüre kazandırılmıştır. Yoksulluğun yoğunluğu ve dağılımını tek bir seride birleştirmesi açısından önemlidir. KSE ve YAE ‘nin eksikliğini gidermek için hesaplamaya gelir dağılımını da dahil etmektedir. Endeks hesaplamasında hem yoksul sayısı hem yoksulluğun boyutu hem de gelir dağılımı yer almaktadır. Sıfır ve bir arasında bir değer almaktadır. Endeks sıfır değerini aldığı anda

yoksullar arasında eşitsizliğin olmadığını bir değerini aldığına da yoksullar arasında tam eşitsizlik olduğunu söyleyebiliriz. Yoksul bir ailenin geliri azaldığında bu endeks yükselmektedir.

1.2.3.5. İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE)

İnsani yoksulluk kavramına ait bölümde kısaca tartışıldığı gibi bu ölçüm yöntemi bileşik bir endekstir. İlk olarak 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından bireyin insanca bir yaşam sürebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin yanında eğitim, sağlık ve yaşam standardına ilişkin faktörleri eklenerek yoksulluk ölçülmeye çalışılmıştır. Endeks hesaplamasında temel olarak eğitim, sağlık ve yaşam standardına ilişkin göstergeler kullanılmıştır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler için alt göstergeler farklılık göstermekte olup gelişmekte olan ülkelerde açlık probleminin sık görülmesinden dolayı yaşam standardı ölçülürken 5 yaş altı yeterli beslenemeyen çocukların oranı ve sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun oranı kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde açlık sorunu ve temiz suya ulaşım sorunu nadir görülen bir şey olduğu için hanehalkı gelirinin medyan değerinin %50'sinden az gelir elde edenler ve uzun dönemli işsizlik üzerinden ölçülmektedir. Sağlık değişkeninde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde 40 yaş altı ölümlerin oranı dikkate alınırken gelişmiş ülkelerde yaş sınırı 60'a yükselmektedir. Eğitimde, iki grup için de benzer olarak okur-yazar olmayan nüfusun oranı dikkate alınmaktadır.

İnsani yoksulluk endeksi hesaplamaları 2010 yılına kadar devam etmiştir. Fakat 2010 yılından itibaren hesaplamalarda kullanılan göstergeler genişletilerek çok boyutlu yoksulluk endeksine dönüştürülmüştür.

1.2.3.6. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)

Çok boyutlu yoksulluk endeksi, 2010 yılından itibaren Oxford Yoksulluk ile İnsani Kalkınma Girişimi (OPHI) tarafından geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi yerine kullanılmaya başlanmıştır. Bu endeks ülkeler, bölgeler arasında ve dünya genelinde etnik grup, kır-kent yaşamı ve alt ulusal bölge ve yaş grubunun yanı sıra diğer temel hane ve topluluk özelliklerine göre karşılaştırmaya izin vermektedir (OPHI, 2018). Endeks, FGT endeksinin üzerine inşa edilmiş olup Alkire-Foster methodu (bkz. Alkire ve Foster, 2011a; 2011b)¹⁰ kullanılarak hesaplanmaktadır. İnsani yoksulluk endeksinde

¹⁰Alkire, S. ve Foster, J. E. (2011a). "Counting And Multidimensional Poverty Measurement". *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476-487.

olduğu gibi temelde eğitim, sağlık ve yaşam standardı olmak üzere 3 boyut kullanılmaktadır. Fakat insani yoksulluk endeksinden farklı olarak bu üç boyutun birden fazla kırılımı da yer almaktadır. Hesaplama toplamda 10 boyut üzerinden yapılmaktadır. Sağlık boyutunda beslenme ve çocuk ölümleri, eğitim boyutunda okullaşma yılı ve okula devam, yaşam standardı boyutunda ise pişirme yakıtı, içme suyu, elektrik, ev, yer (zemin), varlıklar kullanılmaktadır. Eğitim ve sağlık boyutlarının her biri 1/6 oranında yaşam standardı boyutlarının her biri ise 1/18 oranında hesaplamaya dahil edilmektedir. Her bir temel boyutun üçte biri alınarak yapılan hesaplamalarda hanehalkına uygulanan anketlerden elde edilen mikro veriler kullanılmaktadır.

Endeks, yoksulluk içinde yaşayan insanların kapsamlı bir resmini çizmektedir. Yaşanan yoksulluğun yoğunluğu ve etkileri hakkında bilgi vermektedir. Bu endekse göre yoksulluğun yoğunluğu, bireyin çok boyutlu yoksulluk endeksindeki ağırlıklı yüzdesine (%) bağlıdır.

Alkire, S. ve Foster, J. E. (2011b). "Understandings And Misunderstandings of Multidimensional Poverty Measurement". *Journal of Economic Inequality*, 9(2), 289-314.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

2.1. Çalışmanın Dönüşümü-Çalışan Yoksulluğu

Emek, insanın bir iş için sarf ettiği güç olarak ifade edilebilir. İnsanlık tarihi boyunca üretim sürecinin her noktasında var olan bu güç ilkel toplumlarda sadece hayatta kalmak için kullanılmaktaydı. Kan bağına dayalı kabile örgütlenmelerinde avlanmak, yaşamsal faaliyetleri karşılamak için kullanılan emeğin beslenme dışında maddi bir getiri söz konusu değildi. Özel mülkiyetin ortaya çıkması ile ihtiyaçlar ve buna bağlı olarak çalışma koşulları değişime uğramıştır. Savaşlarda elde edilen köleler yoğun bir şekilde tarımsal üretimde kullanılmaya başlanmış ve bu durum köle ticaretinin artmasına sebep olmuştur. Ucuz işgücünden ziyade bir mal olarak görülen köleler, toprak sahiplerinin inisiyatifinde çok kötü koşullarda yaşamlarını devam ettirmek durumunda kalmıştır. Üretim ilişkilerinin değişmesinde etkili olan sahip/köle ilişkisi feodal yapının temelini oluşturmuştur. Huberman'a (2019) göre o dönemlerde çalışanlar sadece köleler değildi. Köle dışında kölelerden biraz daha özgür, topraktan ayrı satılmayan, küçük bir evi olan ve toprağı kullanma izni olan serfler bulunmaktaydı. Bir de kişisel ve ekonomik olarak biraz daha geniş özgürlüklere sahip olan serbest köylüler bulunmaktaydı. Kendi toprağına ek olarak Lord'a ait toprakları da kiralayabilmekteydi. Ancak bir grup vardı ki din adamları ve soyluları korumakla yükümlü askerler, çalışan (üreten) gruptan ücret alıyorlardı. Feodal yapı tam da bunun üzerine kuruluydu.

Ticaretin ve parasal ekonominin iyice gelişmesi köylü isyanlarının artması ve köylülerin zincirlerinden kurtulmasıyla feodal düzenin yıkılışının fitilini ateşlemiştir. İşçiler şehirlerde, ticaret ve endüstrileşme sürecinde evlerde emek arz eden işçiler ile kırsal bölgelerde şehirdeki insanlara yiyecek üretmede çalışanlar olarak iki grup oluşmuştur. Sanayi Devrimi ile evlerde devam eden küçük çaplı üretimler rekabet edemez hale gelmiştir. Üretim tamamen kitlesele üretim yapan fabrikalara geçmiştir. Toprak sahipleri yerini sermaye sahiplerine, köleler (köylüler) de fabrika işçilerine bırakmıştır. Artık sermaye sahipleri tüm üretim araçlarına sahipken işçi yalnızca emeğı karşılığında elde ettiği ücrete sahipti.

Çalışma kavramı ilkel toplumlarda sadece hayatta kalmak için avlanma durumunu temsil ederken değişen ve dönüşen üretim sistemi içinde "insanca yaşamayı" hedefleyen bir durum haline gelmiştir. Modernleşme ile değişen sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik

dönüşümler çalışma sistemini de dönüştürmüş, insan emeği metalaştırılarak alınıp satılan bir mal haline gelmiştir. Çalışma bir ücrete bağlanmıştır. Niteliksiz kişiler düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalırken nitelikli kişiler yüksek ücretli ve statü sahibi olabilecekleri işlerde çalışmayı hedeflemişlerdir. Çalışmak yalnızca yaşamsal devamlılığın gerektirdiği bir durumdan çıkmış, sosyal statü ve kimlik edinme arzusuna dönüşmüştür. Her ne tarafa evrilirse evrilsin çalışan açısından dezavantajlı olarak başlayan süreç günümüze kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Çalışan yoksulluğu açısından bakıldığında sanayileşme öncesi ve sonrası dönemlerinde işçi sınıfı kötü çalışma koşulları sebebiyle yoksulluk içinde varlığını devam ettirmiştir. Sanayileşme öncesi dönemde çalışan/çalışmayan ayırt etmeksizin herkese yoksul yardımı yapılmaktaydı. Aslında bu durum o dönemdeki çalışan yoksulluğunu anlamamız için yeterli bir durumdur. Sanayileşme döneminde ise liberal politikalarla birlikte sadece çalışmayanlar yoksul kabul edilmiş ve çalışan yoksullara yapılan yardımlar kesilmiştir. Tabi bu durum çalışanların artık yoksul olmadığı anlamına gelmemekle birlikte liberal politikaların acımasızlığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çalışma etiği kapsamında, çalışma yüceltilirken çalışmayanlar için yoksulluk durumu utanç verici bir hale dönüştürülmüştür. Emek harcamadan elde edilen her yardım, etik dışı kabul edilmiştir (Geremek, 1994:240). Çalışmayanlar ya da çalışacak durumda olmayanlar “çalışma evleri” veya fabrikalar arasında seçim yapmak zorunda bırakılmıştır. Çalışma evlerinin koşulları fabrikadaki çalışma koşullarından biraz daha kötü (ya da fabrika çalışma koşulları çalışma evlerindeki kötü koşullardan biraz daha iyi) hazırlanarak insanlar kısıpaca alınmıştır. Liberal politikalar özgür bireyler yaratmak adına attığı adımlarla insanları ya kötü koşullarda fabrika işçisi olmaya ya da çalışmak istemeyen/çalışamayacak durumda olanları da çalışma evlerindeki kötü koşullara mecbur bırakmıştır. Çalışmayan yoksullar çalışma evlerine, çalışan yoksullar fabrikalara mahkûm edilmiştir. İşsizliğin artış göstermesinin sebebi olarak çalışma evleri dışında insanlara yapılan yardımlar görülmüştür. Ücretler çok düşük olmasına rağmen çalışma evlerindeki insanlık dışı koşullar, insanları fabrikalarda çalışmaya mecbur bırakmıştır. Amaçları işçiyi düşkünlerden ayırştırmak ve düşkünlükten kurtarmaktır (Himmelfarb, 1984:167-175).

Yoksulluğun suç olduğu sanayileşme dönemi çalışan yoksulluğunun görünürlüğünün arttığı bir dönem olmuştur. İşçi sınıfı düşük ücretler, işsizlik, sefalet içinde yaşamaya mahkûm edilmiştir. Feodal toplumda olduğu gibi sanayi toplumunda da

işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı kölelik anlayışı, işçi hareketinin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Liberal politikaların yoksulları kendi başına, kaderine terk etmesinin kabul edilir bir yanı yoktu. 19. yüzyılın sonlarında ise yeni bir düzen oluşturmak adına ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Özellikle 1929'da yaşanan Büyük Buhran'dan sonra liberal politikalar yavaş yavaş yerini sosyal politikaların hakimiyetine bırakmaya başlamıştır. Çalışan yoksulluğunu azaltmak için sosyal güvenlik kapsamında, iş sağlığı ve güvenliği, yaşlı aylıkları, işsizlik üzerine önemli adımlar atılmıştır. Eski düzen yıkılmış yerine yeni işçi haklarını genişleten bir sistem inşa edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan tahribatın ortadan kaldırılması için refah devleti uygulamaları hız kazanmış ve yoksulluk azaltılmıştır. Kapitalizmin "Altın Çağ" olarak adlandırdığı bu dönemde büyüme ile işsizlik azalmış, yoksulluk azalmış, genel anlamda bir refah artışı yaşanmıştır. Ancak bu süreç çok uzun sürmemiştir. Bu sistem de 1970'li yıllardan itibaren zayıflamış ve neo-liberal politikalar yeniden hortlamıştır. Kapitalist sistemin dinlendiği refah devleti dönemi sona ererken liberal politikaların tekrar canlandığı yeni dönemde kapitalist sistem, işçi sınıfını sövmeye kaldığı yerden devam etmiştir. Günümüzde de bu sömürü daha ağır bir şekilde devam etmektedir. İşçinin sömürüldüğü, işveren (sermayedar) yanlısı sistem aynı hızda varlığını korumaktadır. Düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalan çalışanlar için "çalışmak" kavramının amacı sadece günü kurtarmak şeklinde yorumlanabilir. Elde edilen düşük ücret "insanca yaşamak" için yetersizdir. Sermayedarı koruyan sistem yüzyıllardır varlığını sürdürmüş ve değişmeden günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir.

2.2. Refah Rejimleri Çerçevesinde Dünyada ve Türkiye'de Çalışanlar ile İlgili Atılan Adımlar

Refah devleti, tarihsel süreçte 1880'li yılların başında Bismark tarafından uygulanan sosyal güvenlik politikaları ile literatüre girmiştir. 1929 Büyük Buhran ve ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı ile artan işsizlik ve yoksulluktan kurtulmak için tamamen devlet müdahaleci uygulamalara geçiş yapılmıştır. Bu döneme kadar Danimarka, Yeni Zelanda, İngiltere ve İsveç'te farklı sosyal güvenlik uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Refah devletinin uygulanan politikalar ve sonuçları arasındaki süreç dikkate alındığında araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmıştır.

İlk sınıflandırma Wilensky ve Lebeaux (1958) tarafından yapılmıştır. Refah rejimi kalıntı ve kurumsal rejim olarak iki şekilde ifade edilmiştir (Powell ve Barrientos, 2002:1). Refaha ulaşabilmek için aile ve piyasanın görevini yeterince yerine getiremediği

durumda devletin dahil olduğu durum kalıntı refah rejimidir. Esping-Andersen (1990), kalıntı refah rejimini Liberal Sosyal Devlet olarak ifade etmekte olup burada refah sağlamakla yükümlü olan piyasadır. Uygulayıcı ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, Avusturalya, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda'dır. Devlet, gece bekçisi konumunda yalnızca güvenliği sağlamakla görevlidir. Yani asgari düzeyde bir devlet müdahalesi olmaktadır. Sosyal yardımlar gelir araştırmalarına dayanmakta ve özel sektör aracılığıyla yapılmaktadır. Özel sektörün üstesinden gelemediği bir durumda devlet müdahalesi devreye girmektedir. Genel olarak gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk yüksektir. Yapılan sosyal yardımlar da yoksul kategorisindeki bireyleri kapsamaktadır. İşgücü piyasasının dışında kalan bireylere yönelik sosyal refah hizmetleri, muhtaçlık durumu detaylı araştırılarak muhtaç olanlara yarar sağlamayı amaçlayan kalıntı bir anlayış benimsenmektedir (EspingAndersen, 2002). İngiltere, aslında evrensel bir sosyal sigorta anlayışı ile hareket etmiş olsa da sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlerin özel sektör tarafından sağlanması onu bu gruba dahil etmek için yeterlidir. Yoksullukla ilgili yasalar ilk olarak İngiltere'de 1601 Eski Yoksul Yasaları, daha sonra 1834 yılında Yeni Yoksul Yasaları, 1908 yılında Yaşlı Aylığı Yasası, 1911 yılında Hastalık Sigortası şeklinde devam etmiştir. Daha sonra da 1929 Büyük Buhran ve ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı etkilerinin işsizlik ve yoksulluğu derinleştirmesi ile 1942 yılında Beveridge Raporu yayınlanmıştır. Bugünün sosyal sigorta anlayışının temeli atılmış olup diğer ülkeler açısından da örnek teşkil etmiştir. 1971 yılında düşük gelirli ve haftada 24 saat ve üzeri çalışan ebeveynlere Aile Gelir Takviyesi adında bir yardım uygulanmaya başlanmıştır. 1988 yılında 24 saat kuralı16 saat olarak güncellenmiş ve 1999 yılında yardım miktarı arttırılmıştır (Kenworthy, 2019: 157). En son 2013 yılında Gelir Testine Dayalı İşsizlik Ödeneği, İstihdam Destek Ödeneği, Gelir Desteği, Çocuk Vergi Kredileri, Çalışan Vergi Kredileri, Konut Yardımı uygulamaları Evrensel Kredi Uygulaması çatısı altında birleştirilmiştir (DWP, 2014: 3). Günümüze kadar bu yardımlar varlığını korumaktadır. İstihdam destek ödenekleri, son 2-3 yıl işgücü piyasasında çalışıp geçici süreli işgücü piyasasının dışında kalanlara geri ödeme şartıyla verilen yardımları içermektedir. Hem fiziksel hem de zihinsel olarak engelli bireylerin işgücü piyasasına dahil olmaları için İş Arama Ödeneği, çalışanlara da İşe Erişim Desteği sağlanmaktadır. Vergi kredi¹¹ destekleri, haftada en az 30 saat çalışan 25-50 yaş aralığındaki vatandaşlara,

¹¹ Vergi kredisi, vergi mükelleflerinin borçlu oldukları vergilerden doğrudan düşebilecekleri bir para miktarıdır.

en az 16 saat çalışan 60 yaş üzeri yaşlılara, engellilere ve çocuk sahibi olan çalışanlara verilmektedir. Evrensel kredi ise çalışma vergi kredisi dışında kalan 18 yaşından emekliliğe kadar çalışan düşük gelirliler ile işsizlere verilmektedir. Her iki kredi türünde çocuk sayısına göre miktar değişiklik göstermektedir (GOV.UK, 2022). Tüm bu yardım uygulamaları, çalışan yoksul konumundaki bireyler için önemli bir yer tutmaktadır.

Kurumsal refah rejimi ise tamamen devletin refah sağladığı durumu ifade etmektedir. Esping-Andersen (1990), kurumsal refah rejimini Kuzey Avrupa ülkelerinde (İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç) görülen Sosyal Demokrat Sosyal Devlet olarak ifade etmektedir. Bu rejimde refah sağlayıcı devlettir. Vergiler yüksektir. Bu bakış açısına göre yoksulluk sorununun kaynağı iyice araştırılmalı ve ortadan kaldırmak hedeflenmelidir. Gelirin yeniden dağılımı üzerinden herkese yüksek gelir güvencesi sağlamaktadırlar. Bu ülkeler hakların evrensel eşitliği, sosyal dayanışmayı savunurlar. İstihdam politikaları önceliklidir ve bu nedenle işgücüne katılım oldukça yüksektir. Özellikle kadınlar, geniş ölçüde işgücüne katılım sağlamaktadır. Refah dağılımı, gelir garantisi, negatif gelir vergisi, çocuk ve yaşlı yardımları, sosyal sağlık hizmetleri içeren politikalar önceliklidir (Özdemir, 2004:125). Aile önemlidir ancak bireyin bağımsız olması daha önemlidir. Bu ülkelerde devlet, herkese iş ve refah sağlamakla yükümlüdür. Norveç'te ilk uygulamalar 1845 yılında temeli atılmış olup yaşlı, çocuk, engelli vb. dezavantajlı gruplar için sağlık hizmetlerini kapsayan yoksul yasaları oluşturulmuştur (Gülaldı, 2009: 4). 1892 yılında fabrikalarda iş kazalarını önlemek için Fabrika Denetim Kanunu, 1894 yılında Kaza Sigortası Kanunu ve 1909 yılında da Hastalık Sigortası yürürlüğe girmiştir (Bjornson, 2001: 199). 1938 yılında işsizlik sigortası sistemine geçiş yapılmıştır. 1953 yılında çalışanlara için zorunlu hastalık sigortası uygulamasına geçilmiştir. 1954 yılında herkese istihdam alanı yaratmak adına "herkese iş" anlayışı benimsenmiş ve çalışabilecek durumda olan tüm vatandaşlarını işgücü piyasasına dahil edilmeye çalışılmıştır. 1956 yılında tüm vatandaşlara hastalık sigortası, 1958 yılında iş kazası sigortası, 1961 yılında malullük aylığı yardımı uygulamasına geçilmiştir. 1978 yılında hastalık ödeneği verilmeye başlanmıştır. Günümüz uygulamalarında kadınların işgücüne katılımını arttırmak için çocuk bakımı için kreş imkanları sunulmaktadır. Diğer ülkelere kıyasla haftalık çalışma saati düşük olup yarı zamanlı çalışma oldukça yüksektir (Karahanoğulları, 2013: 236). Genel refah düzeyi dikkate alındığında bu kadar çalışma saatinin düşük olduğu bir ülkede refah seviyesinin bu denli yüksek olması aslında büyümeden kaynaklanan gelir artışının tüm

tabana adaletli şekilde dağıldığını göstermektedir. Tüm kurumsal refah rejimi içinde yer alan ülkeler gibi Norveç'te de devlet işgücü piyasasına yönelik teşvik edici politikalar uygulamaktadır. İstihdam politikaları açısından liberal ve muhafazakâr rejimlerden farklı olarak işsizlik sigortalarının finansmanı için çalışanların üzerinde bir yük oluşturmamakta, vergiler üzerinden finanse edilmektedir. Ayrıca istihdamı arttırmak için eğitim oldukça önemli bir yere sahiptir.

Esping-Andersen (1990), Kıta Avrupası'nda Avusturya, Almanya, Fransa, Belçika'da görülen Bismarck Modeli olarak da adlandırılan Muhafazakâr Sosyal Devlet rejimi de üçüncü refah rejimidir. Piyasadan ziyade aile kurumunu öncelikli refah sağlayıcı olarak görmektedir. Aile birliği önemlidir ve cinsiyete dayalı muhafazakarlıkları da bulunmaktadır. Kadın evde, erkek işgücü piyasasında çalışmalıdır. Bu nedenle kadınların işgücüne katılımı düşüktür. Çalışan erkeklere gelir desteği sağlanmaktadır. Çalışanlara, mesleklere göre refah sağlayıcı devlettir. Devlet birtakım nedenlerle iş veya gelir kaybına uğrayanlara çözüm yolu olarak yeni istihdam olanakları sunmak yerine bu bireylere yönelik korumacı, telafi ve tazmin edici politikalar üretirken işgücü piyasasından çıkışları güvence altına almayı tercih etmektedir (Yıldırım ve Şahin, 2019: 2533). Bu grupta yer alan ülkelerden en önemli adımlar Almanya'da, 1883 yılında Bismarck döneminde atılmıştır. Sağlık sistemi ile ilgili sosyal yardımlar, devlet eliyle bir hak olarak halka sunulmuştur. 1889 yılında yaşlılık, malullük sigorta primleri ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve yarısı işveren diğer yarısı işçiden alınacak şekilde yasalaştırılmıştır (Akyüz, 2008: 66). 1924 yılında yoksullar için yapılan sosyal yardımlar daha geniş kitleler için yasalaştırılmıştır. 1927 yılında işçi ve işverenin ödediği primlerden finanse edilen iş bulma ve işsizlik sigortası ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Hitler döneminde kötüleşen sosyal yardım politikaları için İkinci Dünya Savaşı sonrası olumlu düzenlemeler yapılmıştır. 1961 yılında tüm vatandaşları zorunlu ya da özel sigortalardan kaynaklanacak olumsuzluklardan korumak için Federal Sosyal Yardım Yasası kabul edilmiştir. 1969 yılında işsizlik yardımlarının miktarı yükseltilmiştir. Metzler'in (2003: 195) belirttiği gibi Almanya'da 1990 yılından itibaren gençlere mesleki eğitim kursları vermeye başlanmış ve işgücü piyasasına girişler teşvik edilmiştir (Akt. Özmert-Koçer, 2014). Almanya sosyal sigortalar sistemi daha çok erken emekliliği teşvik edici yasalara ve çocuk yardımlarına öncelik vermişlerdir. Muhafazakâr rejimlerin aile birliğine verdiği önemi uygulanan politikalarda yoğun bir şekilde görmek mümkündür. Günümüze yaklaştıkça iş ve işçi ile ilgili yasal düzenlemeler artmıştır. 2003 yılında işsizlere geçici olarak iş, kendi

işini kurmak isteyen işsizlere mikro kredi desteği ve üç yıllık vergiden muaflik hakkı tanınmıştır. İşveren kaynaklı işin sekteye uğraması (6 aylık), kötü hava koşulları (4 aylık) sonucu çalışanlara kısa çalışma ödeneği verilmektedir. İşverenin işçi ücretini ödeyemediği durumlarda çalışana iflas parası ödenmektedir. Koçer (2014), emeklilik yaşı 65 iken 2007 yılında 67'ye yükseltilmiş ve 2012-2035 yılları arasında her yıl bir ay arttırılacaktır. Sağlık alanında 35 yaşın üzerindeki sigortalılar yılda iki kez sağlık kontrolünden geçirilme hakkına, 20 yaş ve üzeri sigortalı kadın, 45 yaş ve üzeri sigortalı erkeklerde yılda bir kez kanser taraması yapılmaktadır.

Ferrera (1996) ise Güney Avrupa Refah Rejimini oluşturmuştur. Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya, İrlanda'da geçerli olan bu refah rejiminde kayıt dışı ekonomik faaliyetler oldukça yüksektir. Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminin dışında kalan, kayıt dışı istihdam fazladır. Kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi konumunda çalışan sayısı çoktur. Çünkü tarım sektörü işgücü piyasası üzerinde çok etkilidir (Ferrera, 1996: 20). Yoksulluk yüksek ve sosyal imkanlar yetersizdir. Hukukun üstünlüğü benimsenmiş olsa da kurumsal yapı etkin değildir. Yolsuzluk hakimdir. Aile dayanışması oldukça yüksektir. Yoksulluk durumunda aile ve dini kurumlar devreye girmektedir (Buğra ve Keyder, 2003). Meslek grubuna ve kamunun inisiyatifine göre sosyal yardımlar farklılaşmaktadır. Bu durum eşitsizliğe ve sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Sharkh ve Gough (2010), benzer politika uygulamalarından yola çıkarak Türkiye'yi bu modele dahil etmişlerdir. Dedeoğlu'na (2009) göre Türkiye'de yapılan sosyal yardımlar evrensel olmaktan uzak, sosyal hakların dışında, hibe ve aynı odaklı olup damgalanmaya açıktır. Muhafazakâr Sosyal Devlet ve Güney Avrupa rejimine benzer şekilde aile oldukça önemlidir. Kadınların anne olduktan sonra işgücü piyasasından ziyade evde çocuklarıyla ilgilenmesi için çocuk yardımları yapılmaktadır. Eğer işgücüne katılımı devam ederse de hem ev işi yükü hem de iş yerindeki sorumlulukları kadın için dayanılmaz hale gelmektedir. Eğitim düzeyi düşük kadınların da istihdam alanları daha çok düşük nitelikli işlerdir. Yaşlı, engelli, hasta vb. dezavantajlı grupların bakımı devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Ailelere bakım aylığı adı altında nakdi ve aynı yardımlar yapılmaktadır. Bu açıdan Türkiye, kurumsal refah rejimine benzer bir yapıdadır. Ancak sağlanan sosyal hizmetlerin kalitesi tartışmalıdır (Akyüz, 2015; Kıpçak vd., 2019). Türkiye'de maden işçileri için 1921 yılında iş hukukuna (iş kazası, sağlık harcamaları, tazminat, yardımlar) yönelik kanun çıkartılmış ve sandıklar kurulmuştur. Kurulan tüm sandıklar 1923 yılında birleştirilmiştir. 1945 yılında işçileri kapsayan iş kazası, meslek

hastalıkları ve analık sigortasını içeren sosyal sigorta düzenlemesi yapılmıştır. 1946 yılında Sosyal Sigorta Kurumu kurulmuştur. 1949 yılında Emekli Sandığı Kanunu çıkartılmıştır. Belediyeler, vakıflar ve gönüllü kuruluşlarca yürütülen yardımlar bu kanunla devlet tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 1971 yılında esnaf ve sanatkarlarla diğer çalışanların sosyal güvenliğini sağlamak adına Bağ-Kur kurulmuştur. 1999 yılında İşsizlik Sigortası yasalaştırılmıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise Sosyal Güvenlik Kurumu kurularak önceki tüm sosyal güvenlik yasaları bu kurum çatısı altında birleştirilmiştir. Küçükoba (2022: 169), Türkiye’de 2011 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğünün faaliyetleri, 633 sayılı KHK ile kurulan “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” çatısı altında birleştirilmiş ve 2018 yılında 703 sayılı KHK ile “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” ile “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı” birleştirilerek “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” oluşturulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarihçe, 2022). Günümüzde çalışan yoksulluğuna çözüm adına birçok politika uygulaması bulunmaktadır. İşsizlikle mücadele kapsamında işgücüne katılımı destekleyen ve İŞKUR, KOSGEB, MEB, belediyeler, halk eğitim merkezleri, üniversiteler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları tarafından mesleki eğitim, işbaşı eğitimi kapsayan işgücü yetiştirme eğitimleri verilmektedir (Işığçok, 2018b: 285). Girişimci olmak isteyenlere girişimcilik eğitimi verilmektedir ve özellikle kadın girişimcilerin oranı oldukça yüksektir (2019 yılı itibariyle %71). Diğer eğitimler için işsizlik koşulu aranırken girişimcilik için alınan eğitimlerde böyle bir koşul yoktur. Engelli, hükümlü bireyler ve gençler için de eğitimler bulunmaktadır. İşverenlere ücret ve istihdam sübvansiyonları, kamusal alanda istihdam yaratarak işgücüne katılım desteklemektedir. Diğer taraftan işsizler için işsizlik sigortası, işsizlik yardımı, kısa çalışma ödeneği, iş kaybı-kıdem tazminatı, ücret garanti fonu, doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği ile koruma sağlanmaktadır (Avcıoğlu, 2021: 110-136). Mesleki riskler açısından iş kazaları ve meslek hastalıkları için geçici iş göremezlik ödeneği ve sağlık yardımları yapılmaktadır. Eğer çalışan, on iki aylık sürenin son üç ayında iş sözleşmesine tabi veya işvereni tarafından SGK’ya bildirilen ve kendi hesabına çalışan sigortalılar için de prime esas kazanç alt ve üst sınırı arasında kalmak üzere SGK’ya bildirdiği prime esas kazançlar toplamının, prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle tespit edilmektedir (Ünsüz, 2021: 90). Kayıt dışı istihdam edilenler bu yardımların dışında kalmaktadır. Ancak kayıt dışı çalışanlar, sigorta

kapsamı dışındaki sosyal yardımlardan yararlandıkları için kayıt dışı istihdamı da arttırmaktadır. Sigortalı çalışırlarsa bu yardımların kesilecek olması onları kayıt dışı istihdamda tutmaktadır. Sosyal yardım programları karşılıklı çıkara dayalı olarak yürütülmektedir. Bu nedenle işsizlik ve yoksulluğu azaltıcı bir etkisi bulunmayabilir. İşgücü piyasasında çalışanlar sigorta ve gelir testi uygulaması dışında ise sosyal yardımların dışında tutulmaktadır. Muhtaçlık gelir tespitine göre kayıtlı veya kayıt dışı çalışanlar aynı yardımlarla desteklenmekte, sosyal güvenlik kapsamında haneden gelir getiren bireyler olsa da kişi başına düşen gelir eğer yoksulluk sınırı altında kalıyorsa 65 yaş aylığı, engelli bireylere de engelli aylığı bağlanmaktadır (Kutlu, 2016: 121). Çalışanları korumak ve gelir artışı için uygulanan asgari ücretin yoksulluk sınırının altında kalması ve istihdamdakilerinin büyük çoğunluğunun da asgari ücretle çalışması aslında çalışanların düşük gelire bağlı yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında ücret düzeyleri yüksek bile olsa düşük düzeylerden sigorta prim ödemeleri ile bireyleri yaşlılık döneminde yoksulluğa sürüklemektedir (Kaya, 2019: 146). Bir diğer uygulama ise asgari geçim indirimidir. Asgari geçim indirimi, evli ve çocuk sayısına göre çalışanlara uygulanan vergi indirimidir. 2023 yılı itibariyle bu uygulama yürürlükten kaldırılmıştır.

2.3. Çalışan Yoksulluğunun Tanımlanmasındaki Muğlaklık

Günümüzde yoksulluk sorunu birçok türe ayrıştırılabiliyor. Cinsiyet, yaş, bölge, mutlak ve görelî, vb. türlere ayrılırken çalışan yoksulluğu genel yoksulluk içinde varlığını sürdürmektedir. Genel yoksulluğu çözmek için uygulanan politikalarla çalışan yoksulluğu çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak çalışan yoksulluğu genel yoksulluğun bir parçası olmakla birlikte nedenleri ve çözüm süreci benzerlik gösterse de keskin farklılıklar içermektedir. Örneğin, çalışan yoksulluğu sosyal yardımlarla çözülemeyecek kadar ciddi bir sorun iken yoksulluğu azaltmaya yardımcı olabilecektir. Çünkü sosyal yardımların kapsamı genel olarak çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan bireyleri içermektedir. Bu nedenle çalışan yoksulluğunu azaltıcı çözümlerle genel yoksulluğu da azaltmak mümkün olacaktır.

Çalışan yoksulluğu, gelişmekte olan ülkelerde Dünya Bankası'nın mutlak yoksulluk kriterlerini temel alarak tanımlanırken Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde görelî yoksulluk kriterlerine göre ifade edilmektedir. Yani gelişmiş ülkelerde görelî yoksulluk üzerinden ölçümler daha uygun kabul edilirken gelişmekte olan ülkeler için mutlak yoksulluk üzerinden ölçümler daha uygun kabul edilmektedir (Bardone ve Giano, 2005).

Çünkü gelişmiş toplumlarda ortaya çıkan yoksulluk sorunu gelirin ötesinde refahla ilişkili iken gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmemiş ülkelerde bu durum gelir yetersizliği ile ilişkilendirilmektedir. Her ne kadar yoksulluk çeşitlerinden biri olarak görülse de temelde çalışan yoksulluğu, genel yoksulluğun belirleyicileri ile benzer noktalara sahiptir. Çalışan yoksul birey, yoksul bir hanede (yoksulluk eşiği altında kalan) yaşayan çalışanlardır (AndreB ve Lohman, 2008). Tanımsal olarak bakıldığında, çalıştığı halde elde ettiği net harcanabilir gelirin yaşamsal ihtiyaçlarına yetecek düzeyde olmaması durumuna çalışan yoksulluğu denilebilir. Birey veya hane açısından değerlendirilen bu yoksulluk türü, işgücü piyasasında yaşanan sorunları görebilmemize olanak sağlayacaktır. Çünkü çalışan yoksullar devlet veya hayır kurumları tarafından sosyal yardım kapsamının dışında tutulan diğer yoksullardan ayrılmaktadır.

Çalışan yoksulluğunun tanımlanmasında şu sorulara verilecek yanıtlar önem arz etmektedir:

- Çalışan kategorisinde kimler olmalı?
- Birey mi yoksa hanehalkı mı dikkate alınmalı?
- Çözüm açısından refah rejimleri ve makroekonomik göstergeler etkili mi?

Çalışan yoksulların tanımlanmasında “çalışan” kavramının tanımlanması önem arz etmektedir. Ne kadar süreyle işgücüne dahil olmuş, şu an aktif olarak çalışıyor mu, ne kadar süredir işsizler çalışan olarak alınacak tüm bu soruların cevabı önemlidir. Kavram ilk olarak 1970’lerde yoksul durumundaki çalışan hanelerin sorunlarına ışık tutmak adına ABD’de ortaya çıkmıştır. Bureau of Labour Statistics (BLS)’ye göre yıl içinde en az 27 haftayı işgücünde (çalışarak ya da iş arayarak) geçiren ancak geliri yoksulluk sınırı altında kalan kişiler çalışan yoksullardır (BLS, 2004). BLS genellikle yarı zamanlı çalışanların, çalışan yoksullar arasında daha yüksek oranda olacağını ileri sürmektedir. Tam zamanlı çalışanların %2,9’u, yarı zamanlı çalışanların %10,9’u çalışan yoksul konumundadır. Fransız İstatistik ve Ekonomi Enstitüsü (INSEE)’ye göre uzun vadeli işsizler dışarıda bırakılarak kısa süreli olarak iş arayanların da dahil edildiği çalışanlar yoksulluk sınırı altında ise çalışan yoksul olarak tanımlanmaktadır. INSEE’ye göre yılın en az 6 ayını işgücünde çalışarak ya da iş arayarak geçiren fakat yaşadığı hanehalkının yaşam standartları yoksulluk seviyesinin altında kalan bireyler, çalışan yoksullardır. Belçika Ulusal Eylem Planı’na göre yılın en az 6 ayı işgücü piyasasında (çalışarak ya da iş arayarak) geçiren bireyin ortalama hanehalkı gelirinin %60’ının altında kalması durumudur (Gündoğan, 2007). Kanada Ulusal Refah Konseyi (NCW)’ne göre çalışan

yoksullardan bahsetmek için toplam hanehalkı gelirinin ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma sonucu elde edilen gelirden oluşması gerekmektedir. İsviçre Federal İstatistik Bürosu ve Avustralya Sosyal Politika Araştırmalarına göre çalışma süresi dikkate alınmaksızın tüm istihdama katılan kişiler çalışan yoksul olarak alınmaktadır (Gündoğan, 2007). ILO'ya göre ise Dünya Bankası tarafından belirlenen mutlak yoksulluk sınırı olan günlük 1.90\$ ve altında kazanç elde edenler ve son bir haftada en az 1 saat çalışmış olmak çalışan yoksullar için temel alınmaktadır. Avrupa Komisyonu'na göre yılın yarısından çoğunu işte geçirmiş olmak çalışan tanımlaması için yeterlidir. Yoksulluk ise ulusal gelirin medyan değerinin %60'ının altında gelire sahip olmak olarak tanımlanmaktadır. Çalışanların yoksul olarak tanımlanması da sadece kendine ait düşük ücrete bağlanmamaktadır. Bunun yanı sıra yaşadığı hanedeki toplam gelir içindeki payı da dikkate alınmaktadır. Eğer geliri hanenin gelirini yoksulluk sınırının üzerinde tutmaya yetiyorsa yoksul olarak kabul edilmemektedir. Eğer bireyin kazancı haneyi yoksulluk sınırı üzerinde tutmaya yetmiyorsa çalışsa dahi yoksul kabul edilmektedir.

Crayo ve Cormier'e (2000) göre ise bir işe sahip olmasına rağmen temel ihtiyaçların karşılanmasına, içinde yaşadıkları toplumun ortalama standartlarına uygun veya geçici olarak işsiz kaldığı dönem boyunca kişiyi yoksulluktan korumaya yeterli gelirden yoksun olan kişiler çalışan yoksullardır. Marx ve Nolan'na (2012) göre çalışan yoksulluğu, saatlik ücret düzeylerinin düşük olması yanında tek gelir elde edilmesi ve hane içindeki düşük iş yoğunluğuna göre bireysel özelliklere bağlıdır. Bireyin görece önemi ve hanehalkının özelliklerindeki farklılıklar ülkeler arası da farklılıkları beraberinde getirecektir. Bu nedenle kesin bir çalışan yoksulluğu tanımı yapılamamaktadır. Tıpkı yoksulluk kavramı gibi net bir tanıma ulaşılamamaktadır. Tüm çalışmalar çözüme odaklanıp tam olarak sorunun ne olduğu konusunda eksik kalmıştır. Avrupa Eurostat bireyleri bir yıllık gelir referans dönemi boyunca en az 6 ay çalıştıkları takdirde istihdam edilmiş olarak kabul eden "iş başında" tanımı kullanılmaktadır. Buna ilaveten ücretli, maaşlı ya da kendi hesabına çalışırken ortalama refahı toplam refahın %60'ından daha düşük kalan çalışanlar yoksul kabul edilmektedir (Pena-Casas ve Latta, 2004). Sosyo-ekonomik koşulların ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi çalışan yoksulluğunun tanımlanmasında da farklılıklara sebep olmaktadır.

Halleröd ve Larsson'a (2008) göre referans döneminin 12 ayı boyunca esas faaliyetlerinin istihdam olduğunu belirten kişileri (güvencesiz istihdamdan kaynaklanan zorluklar hariç) içeren bir tanım yapılmalıdır. Çalışan yoksulluğu ücrete bağlı olabilir

ancak her çalışan yoksul düşük ücretli olmayabilir. İşgücü piyasası, istihdam, bireysel özellikler, hane özellikleri, demografik özellikler, ülkeler arası farklılıklar önemlidir. Bu açıdan evrensel bir tanımlama ve çözümden ziyade bölgesel/ülkesel bir tanımlama yapılmalı ve çözüm yolu aranmalıdır. McKnight vd.'ne (2016) göre çalışan yoksulluğu için şunlar önemlidir:

- Yarı veya tam zamanlı ve yıl boyunca ne kadar istikrarlı olduğu,
- Hane de diğer gelir sahiplerinin varlığı, iş yoğunluğu ve kazançları,
- Hanehalkının harcama ihtiyaçları, özellikle bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı,
- Eyalet vergileri ve transfer gelirlerinin etkisi incelenmelidir.

Yukarıdaki durumlarda çalışan yoksulluğu tetiklenirken McKnight vd. (2016) şöyle bir çözüm listesi de sunmaktadır:

- İş kalitesi, işin istikrarı, düşük ücretlerle mücadele,
- Özellikle ikincil gelir sahipleri arasında işgücü piyasasına katılımı arttırmaya ve yarı zamanlı çalışan yalnız ebeveynler için çalışma saatlerini arttırmaya yönelik politikalar,
- Vergilerde ve sigorta primlerinde indirimler,
- Çocuk veya aile yardımlarını hedefleyen iş içi yardımlar dahil olmak üzere sosyal güvenlik yardımları yapılmalıdır.

“Çalışan yoksul” çalışma ve yoksulluk kavramlarının birleşmesinden oluşan melez bir yoksulluk türüdür (Pena-Casas ve Latta, 2004). Yoksulluğu gelire indirgeyenler için “çalışmak” ve “yoksulluk” kavramlarının iç içe kullanılması pek doğru bir durum olmayacaktır. Çalışan bireyin bir gelir elde ediyor olması onu yoksulluktan kurtaran bir durum olacaktır. Çünkü yoksulluk, işsizlik sonucu gelirden yoksun olma olarak görülmektedir. İş yoksa gelir yoktur, gelir yoksa yoksuldur. Tabi ki engellilik gibi bazı dezavantajlara da bağlı görülebiliyorken yoksulluk, temelde gelir yetersizliği ile ortaya çıkmaktadır. Sadece gelir odaklı bir yaklaşımla yoksulluğu çözüme kavuşturmak tarihsel süreçte mümkün olmamıştır. Bu nedenle yoksulluk kavramı içine çalışanları da almıştır.

Çalışanlar bazen fiili olarak bir yerde çalışanlar olarak ifade edilirken bazen de iş arayanları da içine almaktadır (Kapar, 2005; Gündoğan vd. 2005; Gündoğan, 2007; McKnight vd. 2016). Çalışanlar temel olarak, kendi hesabına çalışanlar, başkası için ücretli-maaşlı/yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar olarak 3 grupta

incelenilmektedir. Çalışan yoksullar ise çalıştığı halde yoksulluk sınırı altında hayatını sürdürenleri içermektedir (Majid, 2001; Eurofound, 2010). Hem birey üzerinden hem de hane üzerinden ve hanedeki diğer bireylerin de gelirleri dikkate alınarak yapılan incelemeler önemlidir. 5 kişilik bir hanede 2 çalışan var ve toplam gelir 8 bin TL olsun ve bireylerden her birinin 4 bin TL geliri olduğunu düşünelim. Başka bir 5 kişilik hanede yaşayan ve 4 bin TL gelir elde eden bir birey olsun. Aynı zamanda diğer 4 hane üyesi de çalışmaktadır. Bu durumda ilk hanede 3 bağımlı kişi var iken diğer hanede herkes çalışmaktadır. Bu durumda ilk hanedeki 4 bin TL kazanç elde eden birey ile ikinci hanede 4 bin TL kazanç elde eden bireyin yoksulluk karşısındaki durumu birbirinden farklı olacaktır. Bu nedenle sadece birey üzerinden çalışan yoksulluk ölçümü eksik kalacaktır. Yapılan sosyal yardımlarla yoksulluk sınırının üzerine çıkmak mümkündür ve böylece yoksulluk sorunu ortadan kalkabilmektedir (Pena-Casas ve Latta, 2004; Eurofound, 2010).

Eurofound'a göre çalışanların kim olduğu belirlendikten sonra birey, hane ve refah rejimleri açısından yoksulluk durumu incelenmektedir. Bunlardan ilk 2'si mikro açıdan bireysel faktörler ve hane faktörlerine bağlı olarak ele alınırken diğeri kurumsal faktörlerdir. Bireysel faktörler denildiğinde çalışan bireyin eğitim düzeyi, işgücüne katılımı, yaşı, tecrübesi, cinsiyeti vb. durumlar dikkate alınırken hane faktörlerinde ise hanede yer alan bağımlı insan (çocuk) sayısı, hane büyüklüğü, çocuklu çocuksuz hane özellikleri, hanede kazanç sağlayan kişi sayısı vb. durumlar dikkate alınmaktadır. Kurumsal faktörlerde ise refah rejimleri önem kazanmakta olup birey veya haneye yapılacak yardımlar, işgücü piyasasında yapılan düzenlemeler vb. temel özellikler arasındadır. Makro düzeydeki işsizlik, büyüme, küreselleşme, sendikal haklardan yoksun olmak, asgari ücret düzeyi, teknolojik gelişmelerin olası etkileri de burada incelenmektedir. Düşük ücretlerle işgücü piyasasına bağlanan çalışanlar refah konusunda işgücü piyasasına bağımlı hale gelmektedir. Başka bir iş bulamama, işsiz kalma korkusu ile düşük ücretlere razı gelen çalışanlarda yoksulluk düzeyi artmaktadır. Sosyal transferler ile yapılan yardımlar çalışan yoksulluğunu azaltmak için atılan adımlar gibi görülse de aslında insanları düşük ücretlerle çalışmaya (yoksulluğa) ikna eden bir durumdur. Çalışanlar ne kadar çok refah konusunda işgücü piyasasına bağımlı değil ise o kadar çalışan yoksulluk düzeyleri düşük olacaktır. Ayrıca işgücü piyasası içinde ve dışındakiler kıyaslandığında ücret eşitsizlikleri iki grup arasındaki çalışan yoksulluğu uçurumunu arttırmaktadır. Piyasa içinde olanlar, dıştakilere göre oldukça iyi durumdadır.

Aslında iyiden kasıt sanayileşme dönemindeki fabrikalarla-çalışma evleri arasındaki fark kadardır. Bunun dışında ebeveynlerden sadece birinin çalışması da çalışan yoksulluğu ve genel yoksulluğu arttıran bir durum olmaktadır. Genel olarak anne çocuk bakımı için işgücü piyasasının dışında kalmaktadır. Refah politikaları kapmasında çocuk bakımı için çalışan ebeveynlere destek sağlanması çalışan yoksulluğunu azaltıcı etki yaratabilecektir. Yoksulluk durumu nesiller arası döngüsel devam eden bir durum olarak görülmektedir. Bazı araştırmalara (McKnight, 2002; Cheng vd.,2016; Lesner, 2018) göre yoksulluk, yoksul hanelerde yaşayan çocukların fırsat ve seçim algıları olumsuz yönde etkilemekte ve yetişkinlik döneminde düşük ücretli, vasıfsız işlerde çalışma ya da işsizlik durumunda önemli bir etken haline gelmektedir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bazı çalışmalar (Aber vd., 1997; Hatun, 2002; Hatun vd., 2003; Chaudry ve Wimer, 2016) bu durumu desteklemekte ve yoksul hanelerde büyüyen çocukların hem fiziksel hem de ruhsal sağlık durumları bozulmaktadır. Öğrenme becerileri zayıflamakta, eğitim ve mesleki başarıları azalmaktadır. Bunun sonucunda da toplumdan kopuk yoksul ebeveynler haline gelmektedirler (Ridge, 2011: 81). Bunlara ilaveten yoksulluktan kaynaklı olarak çocuk yaşta işgücüne katılan çocukların (eğitimden uzak kalan) çalışan yoksul olmaları kaçınılmazdır. Aynı döngü ileri yaşlarda onların çocukları ile devam edecektir. Literatürde bu döngünün kırılabilmesi için iki farklı yaklaşımdan söz edilmektedir. İlki, iki nesil yaklaşımı ve bu yaklaşıma göre ekonomi, eğitim ve sağlık alanlarında uygulanacak politikalar ile yoksulluk döngüsünün iki nesil (birinci nesil yoksul ebeveynler, ikinci nesil ise bu ebeveynlerden doğan çocuklar) içinde ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Cheng vd. (2016) ise üç nesil (birinci nesil yoksul ebeveynler, ikinci nesil onların çocukları, üçüncü nesil ise ikinci nesilden dünyaya gelen çocuklar) yaklaşımı ile yoksulluk döngüsünün kırılması için politika uygulamalarından bahsetmektedir. Üç nesil yaklaşımı hem üretken bir yetişkinliği hem de gelecek nesillere ebeveynlik yapma potansiyellerini kolaylaştırmak için çocukların gelişimini, sağlığını ve işleyişini evrensel olarak destekleme ihtiyacını vurgulamaktadır (Cheng, 2016: 5).

Birey ve hanenin dışında en önemli faktörlerden bir tanesi küreselleşmedir. Küreselleşmenin birçok önemli katkısının yanında ekonomik anlamda yarattığı olumsuzluklar genel anlamda göz ardı edilmektedir. Bu olumsuzlukların başında yoksulluk sorunu gelmektedir. Küreselleşme ile yoksulluk sorunu boyut değiştirirken ülkeler arası yayılımı hız kazanmıştır. Küreselleşme öncesi yoksulluk sorunu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir şekilde hissedilirken küreselleşme sonrasında

gelişmiş toplumların da karşı karşıya kaldığı bir sorun haline gelmiştir. Bunun yanında çalışan yoksulluğu daha da derinleşmiştir. Üretim ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere doğru harekete geçmiştir. Gelişmiş ülkeler fason olarak daha düşük maliyetlerle üretim yapabilmek adına ucuz işgücü olan ülkelere gözlerini dikmiştir. Bu durumda üretim yapılan ülkede çalışan yoksulluğu artmıştır. Süreksiz, kötü koşullarda, düşük ücretlerle çalışmak zorunda olan bireyler yoksullukla karşı karşıya kalmıştır.

Ülke içinde işsizlik artışı, sektörel olarak istihdamın hizmetler sektöründe yoğunlaşması, büyüme sonucu elde edilen gelirin adaletsiz bölüşümü, işgücü piyasasındaki ücret eşitsizlikleri, düşük ücret politikaları, teknolojik gelişmelerle birlikte belirli alanlarda istihdam azalışı çalışan yoksulluğunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun aksine istihdam yaratan bir büyüme ile işsizliğin azalması, teknolojik gelişmelerin sağladığı refah artışının tüm topluma yayılması, ücret politikalarındaki olumlu düzenlemeler, işgücü piyasasında işvereni olduğu kadar işçi haklarını gözeten politika uygulamaları, sosyal devlet anlayışı kapsamında çalışanların veya hanelerin sosyal yardımlarla desteklenmesi, kayıt dışı istihdamın minimum düzeyde tutulması hatta ortadan kaldırılması adına atılacak her adım çalışan yoksulluğunun azaltılmasında önemli bir etki yaratacaktır (Erdoğan ve Kutlu, 2017). Örneğin, Birleşik Krallık, düşük gelirli işçilere yönelik negatif vergilerle yaygın olan düşük ücretleri ile mücadele etmektedir (Connolly, 2008).

2.4. Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu ile İlgili Araştırmalar

19. yüzyılda resmi olarak başlayan yoksulluk çalışmaları aslında işçi sınıfının içinde bulunduğu durumu temsil eden araştırmalar olmuştur. İlk çalışmalar Friedrich Engels (1845), Charles Booth (1889) ve Seboohm Rowntree (1901) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarla işçi sınıfının maruz kaldığı kötü koşullarla birlikte işçi ailelerinin mutlak olarak yoksulluğu da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Engels (2019) çalışmasında 1844 İngiltere’inde işçi sınıfının yaşadığı zorlukları, gözlemlerine dayanarak aktarmıştır. Booth, Londra’da yoksul insanların yaşamı ve emeği üzerine yaptığı araştırmasında yoksulluk haritaları oluşturmuştur. Rowntree ise İngiltere’nin York şehrinde yaptığı çalışma ile mutlak yoksulluğu ortaya koyan ilk araştırmacı olmuştur.

20. Yüzyılda savaşlarla birlikte durumu giderek kötüleşen işçi sınıfı için belirli adımlar atılmaya başlanmıştır. Özellikle Beveridge Raporu ile genişletilen sosyal

koruma, sosyal güvence, ücret politikaları ve sendikal uygulamalarla birlikte refah devleti, yoksulluk sorununu azaltmayı başarmıştır. 2. Dünya savaşı sonrası yaşanan hızlı büyüme ve istihdam düzeyindeki artışlara ücret artışları da eklenince çalışan yoksulluğu azalmıştır. Kapitalist sistemin “Altın Çağı” olarak adlandırılan bu dönemde hızlı büyüme, refah artışı, tam istihdam koşullarının sağlanması ile çalışarak yoksulluktan kurtulmak mümkün hale gelmiştir. Gelirin yeniden dağıtımı ile Beveridge Raporu’nda eğitim, sağlık, emeklilik, işsizlik ödemeleri vb. sosyal politikalar düzenlenmiştir. Sosyal haklardan sendikal haklara kadar demokrasi daha da hissedilir hale gelmiştir. Rowntree (1901) çalışmasından sonra 1942 yılındaki çalışmasında York şehrinde işçi aileleri arasındaki mutlak yoksulluk sorunu %50 azalmıştır. Bu çalışma ile Beveridge raporunun uygulanmasının olumlu etkileri gözler önüne serilmiştir. 1890’lı yıllarda ücretlerin düşük seviyelerde olmasına bağlı olarak ortaya çıktığını savunduğu mutlak yoksulluk sınırı 1930’lu yıllara gelindiğinde işsizlik ve biraz da düşük ücretlerle ilişkilendirilmiştir. 1951 yılındaki “Yoksulluk ve Refah Devleti” adlı çalışmasına göre York şehrinde çalışan aileler arasındaki yoksulluk sorunu ortadan kalkmıştır. Ancak yaşlı nüfuslu hanelerde yoksulluk sorunu devam etmekteydi. 1950-1970 döneminde uygulanan sosyal politikalar ile çalışan yoksulluğu azalmıştır. 1980’lere kadar işçi sınıfının durumundaki iyileşmelerle yoksulluk sorunu sınıfsal olmaktan çıkmıştır. Liberal politikaların tekrar hâkim olmaya başlamasıyla fitil ateşlenmiş ve refah devleti döneminde soluklanan kapitalist sistem kaldığı yerden işçi sınıfının sırtında yükselmeye devam etmiştir. Küreselleşme, dış ticaretin serbestleşmesi, sermayenin uluslararası hareketlenmesi, özelleştirmeler, üretimin ucuz işgücü olan ülkelere taşınması ve fason üretimin yaygınlaşması ücretlerin düşmesine ve düzensiz çalışma koşullarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sürekli istihdam edilen işçilerle düzensiz çalışmak durumunda kalan işçiler arasındaki uçurum giderek artmıştır. Düzensiz çalışan işçilerin hakları zayıflamış ve hatta ortadan kalkmıştır. Bu durum sosyal güvenlik sistemleri içinde sosyal yardımlarla çözülmeye çalışılmış, IMF ve Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere bu kapsamda borç vermiştir. Yaşanılan mağduriyet sosyal politikalarla çözülmeye çalışılsa da yoksul insanlar daha da bağımlı hale gelmiştir.

Eşitsizliklerin artması ile işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar kartopu gibi giderek büyümüştür. 1980’lere gelindiğinde 1950-1970’li yıllardaki gibi çalışarak yoksulluktan kurtulmak artık mümkün değildir. 1929 Büyük Buhran ile yaşanan işsizlikle artan yoksulluk sorunu 1980’lerde tekrar kendisini göstermiştir. Gelişmemiş ve geliştirmekte

olan ülkelerin sorunu olmaktan çıkmış ve küresel bir sorun haline gelmiştir. Küreselleşme ile teknoloji yayılımı, sermaye hareketliliği artarken üretimin ucuz işgücü olan ülkelere doğru yayılması yoksulluğun da ülkeler arası yayılmasına sebep olmuştur.

Çalışan yoksulluğu, işgücü ve refah devleti dinamiklerine bağlı olarak ortaya konan ve mikro-makro yaklaşımlarla incelenen önemli bir durumdur. Tarihsel süreçte anlatıldığı üzere çok eski dönemlerden günümüze farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir. Geçmişe dönüp baktığımızda işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı sorunların, yoksulluğu beraberinde getirdiği görülmektedir. Marx, bunu eşitsizliklere dayalı olarak ortaya çıkan sınıf ayrımına bağlamıştır ve çalışan yoksullar ayrı bir sınıf değil sadece eşitsizliklerde ortaya çıkan işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı genel bir sorundur. Erdoğan ve Kutlu'ya (2017) göre çalışan yoksulluğu Marx özelinde sınıfsal eşitsizlik, sınıf içi eşitsizlik ve kapitalist sistemin yedek ordusu olan işsizlerle belirlenmektedir. Çünkü yedek ordu olarak ifade edilen işsizler hali hazırda yoksul iken çalışanların da yoksullaşmasına neden olmuştur. Ayrıca Smith'e göre toplum içindeki adaletsizlikler iken Malthus'a göre nüfus yoğunluğudur. Sanayileşmenin hızla arttığı, üretim yapısının ve işgücü piyasasında uygulanan politikaların liberalleşmesi bu durumun temelini oluşturmaktadır. Günümüzde de neo-liberal politikalarla birlikte, işçilerin sendikal haklara yeterince ulaşamaması, çalışan yoksulların sayıca artmasında önemli bir yere sahiptir.

Çalışan yoksulluğu tanımlanmasındaki muğlaklıkla birlikte çözüm açısından genel yoksulluk ile benzer özellikler göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışan yoksulluğunun derinlemesine incelenmesi, anlaşılması ve çözüm üretilmesi ile genel yoksulluğu da ortadan kaldırmak mümkün olacaktır. Literatür incelendiğinde farklı açılardan incelenen çalışan yoksulluğu ile karşılaşılmaktadır. Düşük ödemeler, mevsimlik çalışmalar, işgücü piyasasındaki işlevsel bozukluklar, düşük ücretler, birey veya hane özellikleri, refah rejimi sistemleri, kırsal-kent ayrımında sektörel farklılıklar, küreselleşme, kamu politikalarındaki değişimler, ülkeler arası farklılıklar dikkate alınarak birçok çalışma yapılmıştır.

AndreB ve Lohman'a (2008) göre çalışma ve yoksulluk kavramları birbiri ile tezattır. Bu nedenle çok çalışarak yoksulluk sorunundan kurtulmak mümkündür. Özellikle sanayileşmenin tipik bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bunu da Engels ve Rowntree çalışmaları destekler niteliktedir. Düşük ödemeler çalışan yoksulluğunun önemli bir nedeni olmakla birlikte eğer birey çok çalışırsa ücret artışı ile yoksulluk

durumundan kurtulacaktır. Barbara Ehrenreich (2001) ve Shieler (2005) çalışmaları ise ABD’de çalışan yoksulluğunun siyasi bir sorun olduğunu tartışmaktadır. Çalışanlar iş dünyasının en dipte yer alanları olarak siyasi olaylardan en çok etkilenenlerdir. Avrupa için bakıldığında çalışmalar 1990’lı yıllarda artmaya başlamıştır. Avrupa Komisyonu’na göre bunun temel nedeni ise işgücü piyasasında uygulanan politikalar olarak görülmektedir. Yüksek ve kalıcı işsizlik düşük ücretli niteliksiz işler yaratarak eksik iş fırsatları oluşturacaktır. Üretim şekillerindeki değişim ile bazı sektörler ki özellikle hizmet sektöründeki işlere ve esnek çalışma koşullarına olan talep artacaktır. Bu durum ile işgücü piyasasında birtakım eşitsizlikler ortaya çıkacaktır. Yüksek ücretli durağan işler, düşük ücretli kısa süreli işler hatta iş süreksizliği vb. durumlar giderek yayılacaktır (Morris ve Western, 1999). Halleröd ve Larsson’a (2008) göre 1980 sonrası ekonomi ve işgücü piyasa koşulları önemli ölçüde değişmiş ve talep yönlü politikalarla tekrar arz yönlü politikalara geçiş yapılmıştır. 1990’ların başında İsveç’in içinde bulunduğu durgunluk ve büyüme hali düşük olan çalışan yoksulluğunu tetiklemiştir. Küreselleşmenin işverenler üzerindeki rekabetçi etkisi işgücü piyasasında da rekabetçi bir ortam yaratarak işverenin işçi ile pazarlık gücünü arttıracaktır. Bu pazarlıktan ücret düşüşü ile işçi zararlı çıkacaktır (Alderson ve Nielsen, 2002; Harrison ve Bluestone, 1988). Kamusal alanlarda uygulanan yoksul veya işsizlere yardımlar, negatif gelir vergileri, ücret sübvansiyonları, işgücü piyasasında düşük işlerdeki artış, asgari ücret uygulamalarının nitelikli/niteliksiz ayrımı olmaksızın yeni istihdama katılanlara uygulanması, göçmenlerin düşük, sosyal güvenlik kapsamı dışında çalıştırılmaları, özellikle hizmet sektöründe ve çoğunluğunun kadınlardan oluşması vb. durumlarda çalışan yoksulluğu derinleşmektedir. Düşük ücretli işlerde kadının daha yüksek dağılıma sahip olması, kadının işgücü piyasasındaki dezavantajlı pozisyonunu etkiliyor (Asplund ve Persson, 2000; Keese vd., 1998).

Marx ve Verbist’e (2008) göre Belçika’da çalışan ebeveynler açısından oldukça geniş çocuk bakım hükümleri sunmaktadır. Çocuk bakımı konusunda aileler desteklenmekte ve isteğe bağlı ailecilik durumu söz konusudur. Gelirden, çocuk bakımına kadar her faktör insanların çalışan yoksul olma durumunu etkileyecektir. Çalışan ebeveynler için bir bakım evi imkânı yoksa çocuğun bakımı için özellikle anneler daha kısa süreli istihdamda kalmak zorundadır. Bu da daha düşük işler ve düşük ücret olarak çalışan yoksulluğunu arttıracak bir durumdur. Birey ve hane özelliklerinin temel alınması hanedeki bireylerin ihtiyaçları ve kaynaklarını etkilediği için önemlidir. Eğer kaynaklar

ihtiyacı karşılamada yetersiz ise yoksulluk ortaya çıkacaktır (AndreB ve Lohmann, 2008).

Genel yoksullukla ilişkili olarak birey veya hane özelliklerini çalışan yoksulluğu ile ilişkilendirmek olası bir durumdur. Fraser vd.'ne (2011) göre çalışanların kişisel karakteristikleri ve profesyonel statüleri yoksullukları ile yakından ilgilidir. Pena-Casas ve Latta'ya (2004) göre hanehalkı yapısı çalışan yoksulluğu için önemli bir belirleyicidir. Eurofound (2010)'a göre ücretli, maaşlı ya da kendi hesabına çalışanların yılın yarısından fazlasını çalışan ve ulusal ortalama gelirin %60'ının altında bir harcanabilir gelire sahip olan hanelerde yaşayan bireyleri çalışan yoksul olarak kabul etmektedir. ILO'ya göre yoksul hanelerde çalışan her birey çalışan yoksuldur. Gündoğan'a (2007) göre ülkelerin refah rejimleri ve işgücü piyasasındaki faaliyetler çalışan yoksulluğunu tetiklemektedir. Gelişmiş ülkelerde ücretli ve maaşlı olarak çalışanlar çalışan yoksulların çoğunluğunu oluştururken Türkiye için bu durum kendi hesabına çalışanlar olarak değişmektedir. Gündoğan'a göre ülkeler arası oluşan farklı koşullar dikkate alınarak çalışan yoksulluğunu azaltmak mümkündür. Erdem'e (2008) göre hane büyüklüğü, hane reisinin özellikleri, birey veya hane özellikleri çalışan yoksulluğu üzerinde önemli etkiye sahiptir. Buna ilaveten eğitim seviyesinin düşük olması, işgücü piyasasındaki kötü koşullar, kayıt dışı istihdam, düşük ücretler, çalışanlar arası örgütlenme sorunu, cinsiyete dayalı eşitsizlikler, yeni iş alanlarının yaratılamaması vb. durumlar dikkate alındığında çalışan yoksulluğu derinleşmektedir. Layte vd. (2001) çalışan yoksulluğunun Avrupa'da hane ve bireylerin özelliklerinin ülkeler arası çalışan yoksulluğunu ortaya koymada yetersiz bulmuşlardır. İşgücü durumu, sosyal sınıf ayrımı gibi özellikler çalışan yoksulluğunun arka planında yer alan faktörlerin irdelenmesinde önemli yer tutmaktadır. Tüm dünya için genel bir çalışan yoksulluğu incelenmek istenirse ülkeler arası benzer koşullar ve sorunlar irdelenmeli ve çözüm üretilmelidir.

Eardley'e (2000) göre çalışan yoksulluğunun en önemli sebebi düşük ücret düzeyleri olmakla birlikte hanehalkı karakteristikleri de önemli role sahiptir. Flanagan (1999) ve Lucifora vd.'ne (2005) göre sendikaların düşük ücret düzeylerini pazarlıklarda daha da düşürdüğünü varsaymaktadırlar. Bu durum asgari ücret türleri için de geçerlidir. Seçer (2007)'e göre ABD'de çalışan yoksulluğu öncelikle işgücü piyasasındaki sorunlara bağlı olmakla birlikte hane özellikleri ve demografik özelliklerle birlikte de değişiklik göstermektedir. Cinsiyet bazlı kadınlar, yaşa bağlı olarak yeni işe giren tecrübesiz gençler daha yoksuldur. Lohmann'a (2008) göre kurumsal faktörler ve birey-hane özellikleri ile yapılan sosyal yardımlar çalışan yoksulluğu ile büyük ölçüde ilişkilidir. İşgücü piyasa

koşulları dikkate alındığında Giesselman ve Lohmann (2008) Almanya için düşük ücret düzeylerinin Batı Almanya çalışan yoksulluğu üzerinde etkisiz iken Doğu Almanya'da sorun olduğunu tartışmışlardır. Nolan (2008)'a göre çalışan yoksulluğunu ortadan kaldırmak için düşük olan ücretleri arttırmanın yanında birden fazla yetişkin olan hanelere odaklanılmalıdır. Snel, Boom ve Godfried'e (2008) göre Hollanda'da istihdam artışı, ekonomik büyüme ve demografik faktörlerin çalışan yoksulluğu üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Crettaz ve Bonoli'e (2010) göre düşük kazançlar, düşük işgücüne katılım, yüksek bağımlılık çalışan yoksulluğunu derinleştirmektedir.

Biolcati-Rinaldi ve Podesta'ya (2008) göre İtalya farklı yerel bölgeler incelendiğinde Güney Avrupa refah rejiminden farklı olarak yoğun yoksulluk durumu gözlenmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar sadece erkek nüfusun çalışması düşüncesi İtalya'da çalışan yoksulluğunun en büyük sebebi olarak görülmüştür.

Türkiye'de konu ile ilgili araştırmalar, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen araştırmalara dayalı olan ve sahaya inen araştırmacıların yürüttüğü çalışmalar olarak iki gruba ayrılmaktadır. TÜİK tarafından yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde, işteki durum ve sektörel dağılım üzerinden yoksulluk incelenmektedir. Buna göre ücretsiz aile işçisi, yevmiyeli ve kendi hesabına çalışanlarda yoksulluk eğilimi yüksektir. Bu nedenle sektörel bazda tarım ve inşaat sektöründe çalışma doğal olarak yoksulluğu arttıracaktır. Çünkü tarımda genel olarak ücretsiz aile işçisi veya yevmiyeli çalışanlar, inşaat sektöründe yevmiyeli olarak çalışanlar kayıt dışı istihdam edildikleri için yoksulluğun bu sektörlerde yoğunlaşması beklenmektedir.

TÜİK araştırmalarından yola çıkarak Gündoğan (2007) çalışmasında Türkiye'de çalışan yoksul profilini çıkartmış ve ücretsiz aile işçisi ve yevmiyeli çalışanlarda, tarım ve inşaat sektörlerinde, kadın çalışanlarda, eğitim düzeyi düşük çalışanlarda, hanehalkı büyüklüğü açısından geniş ailelerde, ölçeği küçük işletmelerde ve kayıt dışı çalışanlarda yoksulluk yüksektir.

Erdem'e (2008) göre Türkiye'de çalışan yoksulluğu, hanehalkı büyüklüğü, bağımlı çocuk ve yetişkin sayısı, bireylerin eğitim durumundan etkilenmektedir. Köse ve Bahçe (2009) Hanehalkı Bütçe Anketleri ile 2002-2006 yıl aralığında toplumsal sınıfların yoksulluk oranlarını elde etmiştir. Ayrıca ayrımcı kamu ve özel transferler ile kayıt dışılığın yoksulluk üzerindeki etkilerini görebilmek adına transferlerin dahil edildiği ve

dahil edilmediği durumlar kıyaslanmış ve kamu varlıklarının özelleştirilmesi ile kamudan korunan kesimde ciddi bir azalma olduğu görülmüştür. Buna ilaveten bu araştırmada sosyal transferlerin işsizleri çalışabilir konumda tuttuğunu ifade etmişlerdir. Kapar (2010) Türkiye’de çalışan yoksulluğunu incelemiş ve işgücü piyasasında kırsal bölgelerde tarımsal üretimde istihdam edilen ücretsiz aile işçileri, mevsimlik işçileri ve kendi hesabına çalışanları ve bunun yanında hanehalkı yapısına bağlı olarak çok çocuklu ailelerde yoksulluğun yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Çavuşoğlu (2011) 2002-2009 yıl aralığında TÜİK tarafından yayınlanan Hanehalkı Bütçe Anketleri kullanılarak Türkiye’de işteki durum ve sektörel bazda bir inceleme yapmıştır. Bu çalışmaya göre en yüksek yoksulluk, ücretsiz aile işçilerinde, tarım sektöründe ve doğal olarak kırsal alanlarda çalışanlarda görülmektedir. En düşük yoksulluk ise işveren konumundaki çalışanlarda görülmektedir. Sırma (2016), TÜİK tarafından yayınlanan 2012 yılı Hanehalkı Bütçe Anketleri ile yine aynı yıla ait Türk-İş tarafından yayınlanan yoksulluk sınırını kullanarak işgücü piyasası, birey ve hanehalkı büyüklüğü üzerinden yoksulluğu araştırmıştır. 2012 yılı için ücretli-yevmiyeli çalışan erkekler kadınlara oranla daha yoksul, kısmi zamanlı çalışanlar, kayıt dışı çalışanlar, 15-24 yaş arası genç nüfusta, eğitim düzeyi düşük bireylerde, niteliksiz işlerde çalışanlarda, iki yetişkinli ve üç veya daha fazla çocuk olan hanelerde yoksulluk yüksektir. Pena-Casas vd. (2019), Avrupa bölgesinde iş içi yoksulluk araştırmasında 2016 yılı itibariyle Türkiye’de çalışan yoksulluğu %13,5 olarak hesaplamışlardır. Romanya’dan sonra en yüksek çalışan yoksulluğu Türkiye’de bulunmaktadır. 2012-2016 yılları arasında kadınlarda çalışan yoksulluğu azalırken erkeklerde ise artmıştır. Bağımlı çocuk olan hanelerde Romanya ve Türkiye’de çalışan yoksulluğu Avrupa ülkelerinin ortalamasından yüksektir.

Kaya (2019), çalışan yoksulluğunu uygulanan politikalar özelinde derinlemesine incelemiş ve Türkiye için önerilerde bulunmuştur. Ekonomik büyüme üzerinden yürütülen dolaylı mücadele politikaları etkisiz olduğu için işgücü piyasası ve istihdam artırıcı politikalarla desteklenmiştir. Ancak bu politikalarla da çalışan yoksulluğunu azaltma hedefleri gerçekleştirilememiştir. Kapar (2023), TÜİK işgücü istatistiklerinde yer alan istihdam verileri ile EuroStat tarafından hesaplanan yoksulluk, yoksunluk, dışlanma oranlarını değerlendirdiğinde 2021 yılı itibariyle Türkiye’de 3 milyon 600 bin civarında çalışan yoksul olmasına rağmen dışlanmış kişi sayısı 6 milyona yaklaşmıştır. Maddi ve sosyal yoksunluklar dikkate alındığında 6 milyon 400 bini aşan sayıda kişi bulunmaktadır. Ek olarak Türkiye’de 18 yaş üzerinde olup sosyal dışlanma veya

yoksulluk riski ile karşı karşıya kalan her üç kişiden biri çalışmaktadır. Bu çalışmaya göre çalışmanın yoksulluğu önleme ve sosyal yaşamı destekleme işlevi Türkiye’de önemli bir çalışan grup ve aileleri için geçersizdir.

Bir de saha çalışmaları ile il/bölge bazlı çalışmalar yer almaktadır. Bunlardan ilki Açıkalın (2007) tarafından yapılan 1980 sonrası uygulanan yapısal uyum programları kapsamında İstanbul ve Gaziantep’te enformal sektör ve yoksulluk araştırmasıdır. Bu programlarla çalışma koşullarının yoksulluğu arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Suğur vd. (2010), Eskişehir’de hizmet sektöründe istihdam edilip çalışan yoksul konumundaki ücretli-yevmiyeli çalışanları araştırılmıştır. Meslek açısından taksi şoförü, kapıcı, gündelikçi ve bakıcı kadınlar araştırmaya dahil edilmiştir. Bu gruplar üzerinden işgücü piyasasına giriş dinamikleri, ücret, sosyal ilişkiler, din, siyaset ilişkileri incelenmiş olup yoksulluğu algılama biçimleri ile yoksullukla mücadele noktasında tüketim davranışları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Erdoğan (2011), Ankara, İstanbul, Urfa, Erzurum ve Konya’da yoksulluğu araştırmış ve belirli bir gelir grubu ve çalışmayan, sosyal yardımlarla yaşayanlar, iş buldukça çalışanlar, asgari ücret veya biraz üzerinde gelir elde edenler üzerinden kendisini yoksul olarak gören bireyler çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonucuna göre yoksulların çoğunluğu çalışanlardan oluşmaktadır. Taşkesen (2012) Isparta’da kapıcılar özelinde yaptığı araştırmada ücretli çalışanlara kıyasla daha iyi durumda olmalarına yani asgari ücret üzerinden vergi kesintisi olmamasına rağmen çalışan yoksul konumunda olduklarını ortaya koymuştur. Işık ve Pınarcıoğlu (2013), İstanbul Sultanbeyli’de 1980 sonrası kentte yaşayan yoksulları incelemiştir. 1980 öncesinde gecekondü ve apartman kültüründe dayanışma ilişkileri hakimken 1980 sonrası bu durum yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Sosyoekonomik özellikleri yansıtan bir piramit ile nöbetleşe yoksulluk kavramını ortaya atmışlardır. Piramit yukarıdan aşağıya doğru eğitim seviyesi, kendi aralarında dayanışma, kültürel değerlerde azalma görülmektedir. Özdemir (2014) ve Özdemir (2017), Sakarya’da Gazipaşa mahallesinde yaşayan dezavantajlı konumda olan Romanlar özelinde bir araştırma yapmıştır. Çalışmalara göre Romanlar işgücü piyasasında iyi işlere ulaşmakta ve bununla birlikte temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorluklarla karşı karşıyadır. Daha çok düşük eğitim düzeyi ile kayıt dışı istihdamda, sosyal dışlanma kaynaklı ayrımcılığa maruz kalmaları, mesleki eğitimden uzak, kendi mesleklerinin zaman içinde ortadan kalkması tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları ve sosyal yardımlardan yeterince yararlanamamaları sonucunda Romanlar yoksulluğu derin bir şekilde yaşamaktadır. Ayrıca kentsel dönüşüm yoluyla

meslekleri yok olmakta ve buna bağlı olarak işsizlik artmaktadır. İnak (2022) Bingöl ili için yaptığı araştırmada katılımcıların yoksulluğu tanımlama şekli genel olarak çocuklarının istediği şeyleri alamama şeklinde olmuştur. Araştırma kapsamındaki bireylerden bir kısmı ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta ve sağlık ihtiyaçlarını erteleme eğilimindedirler. Buna rağmen ücret beklentileri yaşanılan coğrafyanın ekonomik koşulları ve inanç sistemlerine bağlı olarak şükür felsefesi il değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamındaki bireyler çevreden, aile, eş, dost, akrabalarından sosyal destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca köylerde toprağı, bağı bahçesi olanlar için köyler ek gelir kaynağı niteliği taşımaktadır. Ağır alışma koşulları, ek gelir için sürekli çalışmak zorunda olmaları ve maddi imkânsızlıklardan dolayı çalışanlara boş zaman kalmamaktadır. Bu nedenle sosyal aktiviteleri de yetersizdir. Meslekleri, gelir düzeylerinden kaynaklı düşük sosyal statüden dolayı dışlandıklarını ve buna bağlı olarak yalnızlık hissine kapıldıklarını dile getirmişlerdir. Sosyal yardım olarak kamu veya sivil toplum kuruluşlarının yardımlarından yararlanmaktadırlar. Vergi fonu oluşturulup bunun üzerinden çalışan yoksullara destek sağlanması durumunda kayıt dışı istihdamla birlikte çalışan yoksulluğunda azalış yaşanacağı beklenmektedir.

2.5. Dünyada alışan Yoksulluğunun Güncel Görünümü

Dünya genelinde çalışan yoksulluğu üzerine yapılan alışmalar ILO, Eurofound ve Avrupa Sosyal Politika Ağı (European Social Policy Network- ESPN) tarafından yürütölmektedir. Bu bölümde de son dönemlerde yapılan araştırmalar üzerinden dünyada ve bölgesel olarak çalışan yoksulluğu istatistikleri paylaşılacaktır. Öncelikle Eurofound tarafından 2017 yılında yapılan “in-work poverty in the Europe” araştırması üzerinden Eurofound’a üye ölkeler üzerinden bir inceleme yapılacaktır. Bu araştırmaya göre çalışan yoksul, düşük öznele ve zihinsel refah seviyeleri, barınma ve yaşam ortamı ile ilgili sorunları, zayıf ilişkiler ve sosyal dışlanma duyguları dahil olmak üzere çeşitli sosyal sorunlarla ilişkili bir durum olarak ifade edilmektedir. 2007-2014 dönemi yani 2008 krizi ile Avrupa ölkelerinde çalışan yoksul profili hangi düzeyde değişiklik göstermiş bunlar yer almaktadır. Kriz dönemi ve sonrasında üye ölkeler arasında yoksulluk riski altındaki işçi sayıları önemli düzeyde artmıştır. Tam zamanlı ve yarı zamanlı olarak iki kategoride incelendiğinde tam zamanlı olarak çalışan işçilerin sadece %5’i yoksulluk riski taşırken yarı zamanlı çalışanların %29’u yoksuldur. Kendi hesabına çalışan ve kendisinden başka çalışanı olmayanların da %25’i yoksul konumundadır. Avrupa bölgesinde 2007 yılında %8 olan çalışan yoksul oranı 2014 yılına gelindiğinde %10 civarına yükselmiştir. Ölkeler

açısından bir değerlendirme yapıldığında en yüksek artış Estonya (%4), Bulgaristan (%3,3) ve Almanya (%2,4)'da gerçekleşmiştir. 2007 yılına göre daha düşük düzeyde kalan ülkeler de mevcuttur fakat bunun nedeni çalışan yoksullardaki refah artışından ziyade medyan gelirdeki önemli düşüşten kaynaklanmaktadır. Kriz dönemi ve sonrası (2007-2014) işçiler arası maddi yoksunluk %3 artarken ülke bazlı İtalya'da %6,3, İspanya'da %5,3, Kıbrıs'ta %5,2, Hollanda'da %3,2 ve Birleşik Krallık'ta %3,1 puan artmıştır.

Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışanlar karşılaştırıldığında iş yerinde yoksulluk ve yoksunluk yaşayan çalışan oranları yarı zamanlı çalışanlar arasında ciddi oranda daha yüksektir. 2014 yılında gelindiğinde çalışan yoksulluk durumu Almanya, Lüksemburg, İsveç, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Fransa, Estonya ve İspanya'da maddi yoksunluktan daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Diğer üye ülkelerde ise tam tersi bir durum geçerlidir.

Sürekli sözleşme veya geçici sözleşme ile çalışan işçiler karşılaştırıldığında geçici sözleşme ile çalışanlarda yoksulluk durumu oldukça yüksektir. Ülke bazlı en yüksek ülke Estonya iken en düşük riskli ülke Finlandiya'dır. Bu nedenle Litvanya, Almanya, Danimarka, Latviya, Finlandiya, Portekiz, İspanya, Romanya, Slovenya 2007-2014 dönemi için geçici iş sözleşmesi ile istihdamı azaltmıştır. Diğer ülkelerde ise artmıştır. Ücretli-maaşlı çalışanlar, serbest meslek sahibi olan (aynı zamanda çalışanları olan) ve serbest meslek sahibi olan (başka çalışanı olmayanlar) dikkate alındığında çalışan yoksulluğu açısından en az riskli grup ücretli maaşlı çalışanlardır. Bu şekilde çalışanlar arasında yoksul olanların en düşük olduğu ülke Finlandiya iken en yüksek olduğu ülke Bulgaristan'dır. Bir sonraki çalışan yoksul olma durumu yüksek olan grup çalışanı olan serbest meslek sahibi olanlardır. Bu açıdan en yüksek risk Hollanda, Slovakya ve Portekiz'de iken en düşük risk Bulgaristan'dadır. En riskli grup ise çalışanı olmayan serbest meslek sahibi olanlardır. Bu grup içinde en yüksek çalışan yoksulluğuna sahip ülke Romanya iken en düşük ülke Çek Cumhuriyeti'dir.

Yaşam memnuniyeti açısından değerlendirildiğinde 2013 yılında yapılan EU-SILC araştırmasına göre %6,1 ile en memnuniyetsiz grup çalışmada maddi yoksunluk¹²

¹²TÜİK'e göre maddi yoksunluk, finansal sıkıntıda olma durumunu ifade eden maddi yoksunluk; çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği ile ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumu ile ilgili hanehalkının algılarını yansıtmaktadır.

çekenler iken çalışan yoksulların oranı %6,5'tir. Daha sonra %7,1 ile çalışma çağındaki nüfus takip ederken %7,3 ile yaşam memnuniyeti en yüksek grup çalışan nüfustur. En düşük memnuniyet Bulgaristan'da gözlenirken en yüksek memnuniyet Finlandiya'dadır.

Sosyal dışlanma ile ilgili 2016 yılında yapılan EQLS araştırmasına göre çalışan yoksulların en çok sosyal dışlanmaya maruz kaldığı ülke Yunanistan, Kıbrıs ve İspanya'da artış gösterirken diğer Avrupa ülkelerinde maddi yoksunluktan kaynaklı bir dışlanma hakimdir. Çalışan yoksulların en düşük düzeyde dışlandığı ülke İsveç'tir. Çalışmaya göre çalışan yoksullar için asgari ücret düzeyi birey için önem arz etse de hane içi asgari ücret düzeyi daha da önemlidir. Geçici işsizlik dönemlerinde bireylerin yeni bir iş bulma sürecinin kolaylaştırılması ve maddi açıdan destek sağlayacak tedbirlerin alınması çalışan yoksulluğunun azaltılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Bir diğer çalışma Pena-Casas vd. (2019) tarafından yürütülen "In-work poverty in Europe A study of National Policies 2019" isimli, Avrupa bölgesinde yer alan ülkelerde çalışan yoksulluğunun incelendiği çalışmadır. 2017 yılı için AB üye 28 ülkede ortalama çalışan yoksulluğu %9,4, on ülke (Romanya, Lüksemburg, İspanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Macaristan, Bulgaristan, Polonya, Estonya) bu oranın üzerinde bir çalışan yoksulluğuna sahipken geri kalan üyeler ortalamasının altında bir çalışan yoksulluğuna sahiptir. Bu ülkelere ilaveten Türkiye, Sırbistan ve Kuzey Makedonya araştırmaya dahil edilmiştir. Türkiye (%13,5) ve Sırbistan (%10,7) ile AB ülkeleri ortalamasının üzerinde çalışan yoksulluğuna sahip iken Kuzey Makedonya (%8,9) AB ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye ve Kuzey Makedonya için güncel veriler 2016 yılına, AB ülkeleri için ise 2017 yılına aittir. AB üye ülkelerde 2017 yılı itibariyle erkeklerin %9,8'i, kadınların ise %9'u çalışan yoksul konumundadır. Bunun nedeni olarak yoksulluk hesaplamalarının hane düzeyi üzerinden yapılması ve kadınların hane geliri üzerinde nipsi olarak daha az katkı sağlaması görülmektedir (Pena-Casa vd., 2019: 26). Yaş dağılımına göre 18-24 yaş aralığındaki bireylerin %11'i, 25-54 yaş aralığındakilerin %9,4'ü ve 55-64 yaş aralığındakilerin %9,2'si çalışan yoksul konumundadır. Eğitim düzeyi açısından incelendiğinde ilköğretim düzeyinde bir eğitime sahip bireylerin %20,1'i, orta öğretim derecesine sahip bireylerin %9,3'ü ve yüksek öğretim derecesine sahip bireylerin %4,6'sı çalışan yoksul konumundadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe çalışan yoksulluğunun azaldığı görülmektedir. Doğdukları ülkelere göre AB'de yaşayan bireylerden yabancı ülkede doğanların %17,8'i, AB doğanların %12,3'ü, AB üyesi olmayanların %21,4'ü ve diğer rapor edilen ülkelerde (Türkiye, Sırbistan ve Kuzey

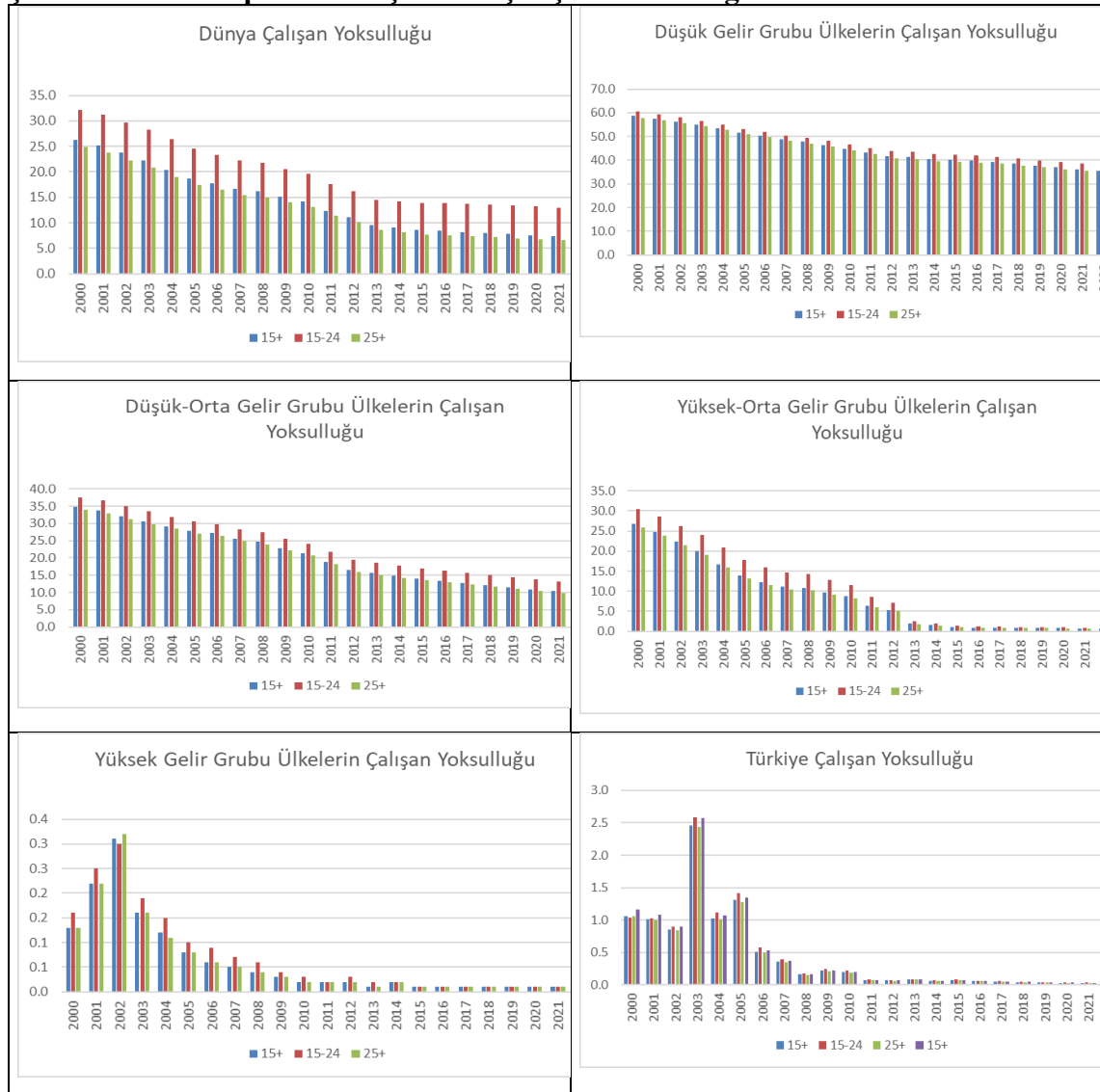
Makedonya) doğanların %8,3'ü çalışan yoksul konumundadır. Doğdukları ülkeye bağlı olarak, işçilerde yoksul olma konusunda farklı riskler taşımakta ve yurt dışında doğmuş olmak gerçekten de yerel nüfustan iki kat daha yüksek bir çalışan yoksulluğu riski anlamına gelmektedir (Pena-Casas, vd., 2019: 25). AB üyesi ülkelerde 2012-2017 yılları arasında hanehalkı büyüklüğu açısından tek ebeveyn ve çocuktan oluşan hanelerde %21,9 oranında çalışan yoksulluğu görölmektedir. Tek kişilik hanelerde %13,5 iken iki ya da daha fazla bağımlı çocuğu olan hanelerde %10,4, iki ya da daha fazla yetişkinden (çocuksuz) oluşan hanelerde %6 ve iki ya da daha fazla yetişkinden (çocuklu) oluşan hanelerde ise %10,4 oranında çalışan yoksulluğu görölmektedir. Türkiye'de hane büyüklüğüne bağlı olarak iki ya da daha fazla yetişkinli-çocuksuz hanelerdeki bireylerle iki ya da daha fazla yetişkinli-çocuklu hanelerdeki bireylerde AB ortalamalarından daha yüksek bir çalışan yoksulluğu gözlenirken diğer hanehalkı büyüklüklerinde çalışan yoksul olma riski AB'den daha düşüktür (Pena-Casas vd., 2019: 42). Bu çalışmada yer alan bilgilere göre Türkiye'de genel olarak düşük eğitim düzeyine sahip, genç (15-24 yaş) çalışanlarda, kendi hesabına çalışanlarda, düşük ücret alanlarda, kişi sayısı çok hanelerde çalışan yoksulluk riski yüksektir. Bunun nedeni olarak Türkiye ve benzer yapıdaki ülkelerde eğitim de dahil olmak üzere bireysel istihdam edilebilirliğin iyileştirilmesi yoluyla bireylerin ve hanelerin artan emek yoğunluğu ile ilgili politikaların uygulanabilirliğindeki zorluklar görölmektedir.

Son olarak ILO'nun 2019 yılında yayınladığı araştırmaya göre 2018 yılında Arap devletlerinde işçilerin %16'sı, Asya ve Pasifik'tekilerin %21'i aşırı ya da orta derecede yoksul kabul edilmektedir. Dünya genelinde bakıldığında istihdamdakilerin %8'i aşırı yoksul (günlük 1.90\$ kazanç elde edenler) iken %13'ü orta düzeyde yoksul ve %79'u ise yoksul değildir. Afrika'da 2000 yılında çalışanların %47'si aşırı yoksul iken 2018 yılına geldiğinde bu oran %32,6'ya gerilemiştir. Çalışanların %22,2'si orta düzeyde yoksul iken %45,1'i yoksul değildir. Afrika bölgesinde çalışanların yoksulluk riski endişe verici düzeyde varlığını devam ettirmektedir. Avrupa ve Merkezi Asya en risksiz konumda olan bölgelerdir. Çalışanların %1,1 aşırı yoksul, %1,1'i orta yoksul konumunda iken %97,8'si yoksul değildir. Arap Devletlerinde çalışanların %7,9'u aşırı yoksul, %7,9'u orta yoksul iken %84,1'i yoksul değildir. Asya ve Pasifik'te çalışanların %5,3'ü aşırı yoksul, %16'sı orta düzeyde yoksul iken %78,7'si yoksul değildir. Amerika'da ise çalışanların %1,4'ü aşırı yoksul, %2,8'si orta düzeyde yoksul iken %95,8'i yoksul değildir.

Gelir gruplarına göre bir değerlendirme yapıldığında en yüksek çalışan

yoksulluğu düşük gelirli ülkelerde gözlenirken en düşük çalışan yoksulluğu yüksek-orta gelirli ülkelerde gözlenmektedir (Şekil 1). 2000 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede tüm gelir grubu ülkelerde sürekli olarak çalışan yoksulluğunun azaldığı gözlenmiştir. Dünya istihdamının %9'u düşük gelirli ülkelerde ve bunun %44'ü çalışan yoksul konumundadır. Dünya istihdamının %35'i düşük-orta gelirli ülkelerde, %38'i yüksek-orta gelirli ülkelerde ve %18'i yüksek gelirli ülkelerde iken sırasıyla düşük-orta gelirli ülkelerde çalışanların %52'si, yüksek-orta gelirli ülkelerde %4'ü ve yüksek gelirli ülkelerde ise %0.00'ı yoksul konumundadır.

Şekil 1. Gelir Grupları ve Yaşa Göre Çalışan Yoksulluğu

Kaynak: ILO istatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur (Türkiye verileri tahmini verilerdir). Günlük 1.90\$ kazanca göre yoksulluk sınırı altında kalan nüfusu içerir.

Yaş temelli bir değerlendirme yapıldığında 2018 yılı için dünya genelinde en fazla çalışan yoksulun bulunduğu nüfus, genç nüfustur. Buna göre çalışan yoksulluk açısından en riskli grup genç çalışanlardır.

2.6. Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Tanımlanması ve Hesaplanması

Çalışan yoksulluğu tanımlanırken “çalışan” ve “yoksul” kavramlarının bir araya gelmesi olarak düşünüldüğünde bu iki kavramın kendi içinde çelişkiye sahip olması sebebiyle evrensel bir noktada buluşulamamıştır. Bu durum, yapılan araştırmalarda bölgeler/ülkeler arası farklılıkları beraberinde getirecektir. Literatürde yer alan ulusal ve uluslararası araştırmalardan yola çıkarak Türkiye özelinde bir “çalışan yoksul” tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle ilk şu sorulara yanıt aranacaktır:

- “Yoksul” kimdir? Birey mi hanehalkı mı yoksa her ikisi mi dikkate alınmalıdır?
- “Çalışan” ve “çalışan yoksul” kimdir?

2.6.1. Türkiye’de Yoksullar ve Çalışanların Yoksulluğu

Yoksul Kimdir?

Kullanılan ölçüm yöntemleri, göstergeler ve ihtiyaçlardaki farklılıklar, farklı yoksulluk tanımlarını beraberinde getirmektedir. Yoksulluk tanımlarının yapıldığı bölümde farklı farklı yoksulluk ölçümleri ve tanımlamalarından bahsedilmiştir. Her toplumun sahip olduğu sosyal değerleri, kaynakları, yapabilirlikleri, gelir ve harcamaları, yaşadığı coğrafya, inanç, sosyal dışlanma, demografik özellikleri, yaş, cinsiyet, eğitim, sağlık vb. birçok faktörü üzerinden ölçüm yapılarak yoksulluk incelenmektedir. Dünya Bankası, Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)’ne göre günlük kişi başı kazançlar (1\$, 1,25\$, 3,20\$ ve 5,50\$ mutlak yoksulluk sınırı) üzerinden bireyi mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Günlük olarak bu kazançlardan düşük düzeyde bir kazanç elde ediyorsa birey yoksuldur. Özellikle gelişmiş toplumlarda, bireyin toplumsal refahın gerisinde kalmasıyla görece yoksullar belirlenmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’na göre birey, insanca bir yaşam sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden mahrum kalırsa yoksuldur. Bir de “yoksul olma” kararını birey kendisini belirliyorsa öznel olarak yoksul kabul edilmektedir.

Mutlak yoksulluk, asgari ihtiyaçlardan yoksun kalmayı ölçmektedir. Gelişmemiş toplumlarda uygun bir ölçüm olabilir ancak gelişmiş toplumlar ve hatta bazı gelişmekte olan toplumlar için uygun bir ölçüm olmayacaktır. Çünkü gelişmemiş toplumlar açlık, susuzlukla savaşırken eğitim, sağlık vb. hizmetlerden mahrum iken gelişmiş toplumlarda bireyler daha çok toplumsal refah düzeyinin gerisinde bir yaşam sürmekle ilgili bir yoksulluk sorunu yaşamaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler için refah düzeyi üzerinden

görelî yoksulluk sınırı geliştirilmiştir (Ravallion, 1992). Görelî yoksulluk sınırı hesaplamaları için ilk olarak hanehalkı toplam harcanabilir geliri, eşdeğerlik ölçeği kullanılarak kişi başına düşen gelir elde edilmektedir. Daha sonra kişi başına düşen gelirin ortalama veya medyan değerinin %50 ya da %60'ı alınarak görelî yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Avrupa Birliği politikaları, Eurostat ve OECD çalışmalarında yaygın olarak bu yöntem kullanılmaktadır. Önceleri Avrupa Birliği medyan değerinin %50'sini kullanırken günümüzde medyan değerinin %60'ını, OECD ülkeleri ise %60'ını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedir (Förster and Mira d'Ercole, 2009). Aslında Pena-Casa ve Latta (2004)'e göre hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, yapılacak bir yoksulluk sınırının tanımı, sosyal, akademik, kurumsal veya politik düzeyde üzerinde anlaşmaya varılan belirli sayıda sözleşmeye dayanan oldukça keyfî bir uygulama olmasından dolayı yoksulluk ölçümleri görelî ve normatif hale gelmektedir. Türkiye için yapılan görelî yoksulluk hesaplamaları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmaktadır. Eşdeğer kişi başına düşen medyan gelirin %40, %50, %60 ve %70'ini ayrı ayrı hesaplanmakta ve %60'ı yoksulluk oranı hesaplamalarında sınır olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmada da eşdeğer kişi başına düşen medyan gelirin %60'ına odaklanılacaktır.

Bir diğere boyut olarak birey ve hanehalkı açısından yoksulluğu incelemek mümkündür. Ancak araştırma yoksul hanelerin sayısı ile ilgili değildir. Hanehalkı bileşimi ve büyüklüğü önemlidir. Yoksulluk, hane içindeki bireylerin yaş ve hane reisi olma durumuna göre birey başına düşen gelir üzerinden ölçülmektedir. Ölçümde kullanılan ağırlıklar şu şekildedir: Hane reisine 1.0, hane reisi dışındaki 14 yaş ve üzeri hane üyelerine 0.5 ve 14 yaş altındaki çocuklara da 0.3 değeri verilerek OECD eşdeğerlik ölçeği hesaplanmaktadır. Eşdeğerlik ölçeği kullanılarak toplam hanehalkı kullanılabilir geliri kişi başına düşen gelire dönüştürülerek görelî yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Böylece hanehalkı toplam geliri hane içinde eşit şekilde yeniden dağıtılmaktadır. Bu dağıtım görelî yoksulluk hesaplamalarında tercih edilse de bu şekilde hesaplanan yoksulluk sınırının, kadın ve çocuk yoksulluğu açısından yanltıcı sonuçlar ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Jenkins, 1991 akt. Pena-Casas and Latta, 2004).

2020 TÜİK tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması veri seti kullanılarak Türkiye'de yoksulluk oranı hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de yaşayanların %21,9'u yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmektedir. Yoksulluk sınırı altında kalan %21,9'luk nüfus için iki kısıt altında işgücü piyasası, hane,

fert özellikleri ve bölgesel dağılım incelenmiştir. İlk kısıt ücretli-maaşlı çalışanlar ikinci kısıt ise 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki nüfustur. İlk kısıtın tercih edilmesinin sebebi Türkiye’de çalışan yoksulluğundan bahsederken genel olarak ücretli-maaşlı çalışanlar kabul edilmektedir. Ücretli-maaşlı çalışanlar 2020 yılı için yaklaşık 18 milyonluk yoksul nüfusun yaklaşık 3 milyon 500 bini istihdam edilmektedir. İstihdamda yer alan yoksul nüfusun %42’si ücretli maaşlı, %15,6’sı yevmiyeli, %1’i işveren, %22,6’sı kendi hesabına çalışan ve %18,8’i ise ücretsiz aile işçisi konumundadır. Bu nedenle öncelikli olarak ücretli-maaşlı çalışanlar ve devamında yoksulluk riski yüksek olan yevmiyeli, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi konumundaki çalışanlar incelenmiştir. Bununla birlikte çalışma çağındaki nüfus için yoksulluğun dağılımı incelenmiş ve ilgili tabloların sağ tarafında rapor edilmiştir.

2020 yılı çalışma çağındaki nüfusun işteki durumuna bakıldığında ücretli-maaşlı çalışanların %8,6’sı, yevmiyeli çalışanların %37,2’si, işveren konumundakilerin %3,1’i, kendi hesabına çalışanların %20’si ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların %29,2’si yoksulluk sınırının altındadır (Tablo 1). İşteki duruma göre yoksul olma riski en yüksek çalışma şekli yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri ve kendi hesabına çalışanlarda görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında Türkiye’de çalışan yoksulluğunun kaynağı ücretli-maaşlı dışında kalan çalışma şekilleridir.

Tablo 1. Çalışma Çağındaki Yoksul Nüfusun İşteki Durumu

İşteki Durum	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Ücretli-maaşlı	1 464 671	8,6
Yevmiyeli	548 687	37,2
İşveren	31 980	3,1
Kendi hesabına çalışan	736 464	20,0
Ücretsiz aile işçisi	633 814	29,2
Toplam	3 415 616	13,5

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

2020 yılı içinde ücretli-maaşlı çalışan yaklaşık bir buçuk milyona yakın yoksul bulunmaktadır (Tablo 2). Cinsiyet bazlı ayrıştırıldığında bunların yaklaşık 1 milyon 226 bini erkek iken 253 bini ise kadındır. Ücretli-maaşlı çalışan erkeklerin %10,2’si yoksul iken ücretli-maaşlı çalışan kadınların %5’i yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli çalışan erkeklerin %39’u, kadınların %28,8’i, kendi hesabına çalışan erkeklerin %20,5’i, kadınların %14,4’ü ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan erkeklerin %33’ü, kadınların ise %27’si yoksulluk sınırının altındadır. Genel olarak erkek çalışanların kadınlara göre yoksulluk riski daha yüksektir. Bu durum işgücü piyasasında genel olarak kadınların dezavantajlı konumda olduğunu gösteren çalışmalarla (Pena-Casa ve Ghailani, 2011;

Ponthieux, 2018) ters düşmektedir. Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen (2021), kadınların özellikle hane içi ücretsiz iş yükü içerisinde önemli bir paya sahip olması, çocuk bakım yükü, kadının işgücü piyasasına katılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Pena-Casas vd.'ne (2019) göre yoksulluğun büyük ölçüde hane düzeyinde hesaplanmasıyla ilgili olabilmektedir ve kadınlar hane gelirine en çok katkıyı yapan ikinci grup olup bu onların nispi ağırlığını azaltmaktadır. Bu nedenle kadın ve erkek çalışan yoksulluk oranları arasında çok fark bulunmamakta ve erkeklerin çalışan yoksul olmaları daha yüksek bir ihtimaldir. Sonuçlar, AB için yapılan (Pena-Casas vd., 2019) çalışma ile de benzerlik göstermektedir. Tablonun sağında ise 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki yoksul nüfusun cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Bu sonuçlara göre çalışma çağındaki erkeklerin %18,5'i yoksul iken kadınların %19,8'i yoksul konumundadır. Çalışma çağındaki nüfusun %19,1'i de yoksulluk sınırının altındadır. Çalışma çağındaki olup istihdamın dışındaki kadınlar da hesaplama dahil edildiği için burada erkeklerden daha yüksek bir oran elde edilmiştir. Cinsiyete göre çalışan yoksulluğu oranındaki bu farklılık, çalışan yoksulluğunun tanımı ve ölçüm yöntemi ile toplumsal cinsiyete ilişkin değerlerin ve rollerin istihdam, dolayısıyla hane çalışma yoğunluğu üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır (Kapar, 2023: 284).

Tablo 2. Ücretli-Maaşlı ve Çalışma Çağındaki Nüfusun Yoksulluk Açısından Cinsiyet Bazlı Dağılımı

Cinsiyet	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Erkek	1 225 945	10,2	459 388	39,0	705 684	20,5	219 047	33,0	5 092 909	18,5
Kadın	253 458	5,0	91 153	28,8	88 514	14,4	444 143	27,0	5 399 700	19,8
Toplam	1 479 403	8,6	550 541	36,9	794 198	19,6	663 190	28,7	10 492 609	19,1

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3'te ücretli-maaşlı çalışan yoksulların yaş grubuna göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre ücretli-maaşlı çalışan 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %11,7'si yoksuldur. 25-64 yaş aralığında en yüksek yoksul oranı 35-44 yaş aralığındaki çalışanlarda görülürken 25-64 yaş aralığı için genel bir orandan bahsedilirse bu yaş aralığındaki çalışanların %7,2'si yoksuldur. Yevmiyeli çalışan 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %42,7'si, 25-34 yaş aralığındaki nüfusun %43,2'si, 35-44 yaş aralığındaki nüfusun %42,8'i, 45-54 yaş aralığındaki nüfusun %30,1'i, 55-64 yaş aralığındaki nüfusun ise %17,5'i yoksulluk sınırının altındadır. Kendi hesabına çalışan 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %8,7'si, 25-34 yaş aralığındaki nüfusun %20,1'i, 35-44 yaş aralığındaki nüfusun

%22,7'si, 45-54 yaş aralığındaki nüfusun %21,5'i, 55-64 yaş aralığındaki nüfusun ise %16,4'ü yoksulluk sınırının altındadır. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %36,2'si, 25-34 yaş aralığındaki nüfusun %32,5'i, 35-44 yaş aralığındaki nüfusun %35,6'sı, 45-54 yaş aralığındaki nüfusun %22,6'sı, 55-64 yaş aralığındaki nüfusun ise %17,8'i yoksulluk sınırının altındadır. Çalışma çağındaki olup 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %26,7'si, 25-34 yaş aralığındaki nüfusun %17,4'ü, 35-44 yaş aralığındaki nüfusun %20,2'si, 45-54 yaş aralığındaki nüfusun %15,7'si, 55-64 yaş aralığındaki nüfusun ise %13,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Çalışan genç nüfusun işgücü piyasasında güvencesiz ve düşük ücretlerle istihdam edilmeleri ve genel olarak kalitesiz işlerde istihdam edilmeleri ileriki yaş gruplarından daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Eurostat, 2018, O'Reilly vd., 2018; Pena-Casas vd., 2019).

Tablo 3. Yaşa Göre Yoksulluk Dağılımı

Yaş Grubu	Ücretli- Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
15-24 yaş	245228	11,7	111664	42,7	8260	8,7	163577	36,2	3 127 060	26,7
25-34 yaş	392511	7,1	137266	43,2	117798	20,1	13090	32,5	2152473	17,4
35-44 yaş	571106	10,4	168728	42,8	228848	22,7	160071	35,6	2531558	20,2
45-54 yaş	222774	7,3	102290	30,1	236975	21,5	108832	22,6	1588845	15,7
55-64 yaş	33051	4,1	28759	17,5	144583	16,4	65244	17,8	1092672	13,6
65 yaş ve üzeri	14732	14,0	1853	11,3	57734	15,1	29376	21,2	1295771	16,7

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü üzere Türkiye'de 2020 yılında hane reisliği yanında işgücü piyasasında istihdam edilmenin yoksulluk üzerindeki etkisi değişmektedir. Ücretli-maaşlı çalışan hane reisinin kayınpeder/kayınvalide olması yoksulluğu en çok etkileyen durum iken yevmiyeli çalışanlardan torunların hane reisi olması yoksulluğu arttırmaktadır. Kendi hesabına çalışanlardan baba/annelerin hane reisi olması, ücretsiz aile işçisi konumunda olan evlatların hane reisi olması yoksulluk riskini arttırmaktadır. Hane içinde iş yoğunluğuna bağlı olarak yoksulluk hali değişmektedir. Hane reislerinin iş sorumluluğuna ev sorumluluğunun da eklenmesiyle çalışan yoksul olma durumu artmaktadır.

Çalışma çağındaki yoksul nüfus için bakıldığında sırasıyla hane reisi diğer akrabalar (%31), damat/gelin (%26), torun (%23,3), evlatlar (%22,1) içinde yoksul olma riski diğer kategorilere göre daha yüksektir.

Tablo 4. Nüfusun Hane İçi Sorumluluğuna Göre Yoksulluk Dağılımı

Hane Reisi	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Kendisi	921677	10,1	323530	39,3	643103	21,2	23220	18,8	3427303	17,1
Eşi	171676	5,4	57319	30,0	71827	15,0	320071	26,5	2925519	17,9
Oğlu/kızı	354581	8,5	152610	36,9	60654	13,9	224425	36,1	3397276	22,1
Babası/annesi	6290	14,2	1261	56,2	8336	33,9	14363	23,9	80045	19,6
Kardeşi	8311	3,4	7640	23,9	4316	11,9	16227	28,3	164249	21,3
Kayınpeder / Kayınvalide	582	25,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10200	21,1
Damat/gelin	1986	1,4	3356	35,4	4197	16,6	52200	28,0	289880	26,0
Torun	1185	2,2	4523	57,2	660	12,4	7160	26,2	90970	23,3
Diğer Akrabalar	13116	17,9	301	3,2	1106	14,2	5524	28,0	98817	31,0
Akraba olmayanlar	0	0,0	0	0,0	0	0,0	-	-	8350	8,1

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 5'te çalışan yoksul konumundaki bireylerin medeni duruma göre dağılımı yer almaktadır. Ücretli-maaşlı çalışan evlilerin %9,7'si yoksul iken hiç evlenmeyenlerin %6,8'i yoksuldur. Ücretli-maaşlı çalışan ve eşi ölenlerin %5,4'ü yoksul iken eşinden boşanmış çalışanların %3,9'u yoksul konumdadır. Yevmiyeli çalışan evlilerin %40,5'i, hiç evlenmeyenlerin %33,4'ü, eşi ölenlerin %10,9'u ve boşananların %21,7'i yoksulluk sınırının altındadır. Kendi hesabına çalışan evlilerin %21'i, hiç evlenmeyenlerin %8,3'ü, eşi ölenlerin %20,8'i ve boşananların %13,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Ücretsiz aile işçisi konumundaki evlilerin %27,7'si, hiç evlenmeyenlerin %32,7'si, eşi ölenlerin %9,3'ü ve boşananların %33,3'ü yoksulluk sınırının altındadır. Çalışma çağındaki yoksul nüfusa bakıldığında hiç evlenmeyenlerin %20,9'u, evlilerin %18,7'si, eşi ölenlerin %16,1'i boşanmışların %13,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Genel olarak evli olup ücretli-maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına çalışanlarda yoksulluk riski yüksek iken hiç evlenmemiş olan yani hala hane içinde yaşamını sürdüren ücretsiz aile işçisi konumundaki çalışanlarda yoksulluk riski yüksektir. Tablo 4'te yer alan hane reisi bilgileri ile birbirini destekleyen bir sonuç elde edilmiştir. Ücretsiz aile işçisi olarak daha çok tarım sektöründe (Tablo 9 ve Tablo 10) istihdam edilmeleri, çalışanların yoksulluk riskini arttırmaktadır. Ayrıca ücretsiz çalışmaları da gelir kaynaklı yoksullukla karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Tablo 5. Medeni Duruma Göre Yoksulluk Dağılımı

Medeni Durum	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Evli	1120028	9,7	399874	40,5	720050	21,0	456199	27,7	6570417	18,7
Hiç evlenmedi	324714	6,8	126821	33,4	30964	8,3	195484	32,7	3442254	20,9
Eşi öldü	5589	5,4	3582	10,9	27389	20,8	3556	9,3	201447	16,1
Boşandı	29071	3,9	20264	21,7	15794	13,6	7950	33,3	269097	13,6

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 6'ya göre Türkiye'de çalışan yoksulluğunun eğitim düzeyine göre dağılımına bakıldığında en yüksek oran ücretli-maaşlı çalışan okuma yazma bilmeyenlerin %32,4'ü, herhangi bir okul bitirmeyenlerin %28,5'i, ilkokul mezunlarının %14,4'ü, ilköğretim mezunlarının %13,3'ü, ortaokul mezunlarının %12,3'ü, genel lise mezunlarının %8,7'si, mesleki ve teknik lise mezunlarının %6,2'si, yoksulluk sınırının altındadır. Önlisans, lisans ve lisans üstü eğitimde bu oran giderek azalmaktadır. Yevmiyeli çalışanlardan okuma yazma bilmeyenlerin %61,2'si, herhangi bir okul bitirmeyenlerin %60,7'si, ilkokul mezunlarının %33,8'i, ilköğretim mezunlarının %40,4'ü, ortaokul mezunlarının %38,6'sı, genel lise mezunlarının %36,7'si, mesleki ve teknik lise mezunlarının %18,5'i, yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli çalışan önlisans ve lisans mezunu nüfusun yoksul olma riski diğer eğitim düzeylerine göre düşük iken lisans üstü eğitim düzeyine sahip yoksul yoktur. Kendi hesabına çalışanların eğitim düzeylerine göre yoksulluk riski oransal olarak yevmiyelilerden farklı olsa da benzer şekilde ilerlemektedir. Her iki grupta yer alan çalışanlarda eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riski azalırken ilköğretim mezunlarında, ilkokul mezunlarına göre yoksulluk oranı yükselmektedir. Lisans üstü eğitime sahip kendi hesabına çalışanlardan yoksulluk sınırı altında kalan yoktur. Ücretsiz aile işçisi konumundaki çalışanlarda herhangi bir okul bitirmeyenlerde, okuma yazma bilmeyenlerden yoksulluk daha yüksektir. Hatta eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranları da ilköğretim ve ortaokul mezunlarında yoksulluk oranı bir önceki eğitim düzeyine sahip çalışanlardan daha yüksektir. Garip olan ise ücretsiz aile işçisi olan yüksek lisans mezunlarında yoksulluk oranı %48,1 ile tüm eğitim düzeylerinden yüksektir. Eğitim düzeyi artsa bile aile içinde çalışmak insanları yoksullaştırmaktadır. 2020 yılı verilerine göre doktora mezunu olan çalışanlarda ise yoksulluk sınırının altında kalan hiç kimse yoktur. Çalışma çağındaki nüfus için ücretli-maaşlılara benzer şekilde okuma-yazma bilmeyenlerin ve herhangi bir okul bitirmeyenlerin %42,5'i yoksulluk sınırının altında iken bunu ortaokul ve denginden mezun olanlar (%25,1), ilköğretim mezunları (%23,7), ilkokul mezunları (%20,7) takip

etmektedir. Eurofound'a (2004) ve Pena-Casas vd.'ne (2019) göre düşük eğitim düzeyi ile çalışan yoksulluğu arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen oranlar da bunu net bir şekilde göstermektedir ki eğitim düzeyi arttıkça da çalışma çağındaki nüfusun yoksul olma riski azalmaktadır.

Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Okur-yazar değil	55667	32,4	43533	61,2	54410	35,5	111676	37,8	1193769	42,5
Bir okul bitirmedi	89377	28,5	69095	60,7	66380	38,5	79413	42,8	1081468	42,5
İlkokul	502510	14,4	209900	33,8	479597	23,4	230138	24,7	3183530	20,7
İlköğretim	175712	13,3	70263	40,4	52482	27,4	77344	31,3	877538	23,7
Ortaokul ve dengi	190600	12,3	86485	38,6	53355	12,6	91189	39,9	2046035	25,1
Genel lise	183729	8,7	42096	36,7	45587	11,5	44315	27,3	1031213	14,9
Mesleki ve teknik lise	132085	6,2	18472	18,5	30122	10,3	19194	14,3	558183	10,8
Yüksekokul	66918	4,2	6845	21,0	3147	3,0	5874	11,3	235903	7,6
Fakülte	80114	2,1	3853	10,2	9118	3,8	3786	5,5	263342	4,2
Yüksek lisans	2690	0,6	0	0,0	0	0,0	260	48,1	12235	1,9
Doktora	0	0,0	0	0,0	0	0,0	-	-	0	0,0

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 7'da çalışan yoksulların hane olarak dağılımı yer almaktadır. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanelerde yaşayan ve ücretli-maaşlı çalışanların %12,4'ü ve eşler ile çocuklardan oluşan hanelerin %9,6'sı yoksulluk sınırının altında kalmakta ve en yüksek yoksulluk oranına sahiptir. Yevmiyeli çalışıp yoksulluk oranı en yüksek haneler ücretli-maaşlı çalışanlardaki haneler olup oranlar ücretli-maaşlı çalışanlardan daha yüksektir. Kendi hesabına çalışanlarda da benzer bir durum söz konusu olup buna bir de çekirdek ailesiz diğer kişilerden oluşan haneler eklenmiştir. Ücretsiz aile işçisi olup en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanede ve eşler ile çocuklardan oluşan çekirdek hanede yaşayanlarda yüksek yoksulluk oranları olduğu görülmektedir. Çocuklu hanelerde yoksulluk riskinin yüksektir. Çocuklu haneler arası bu farklılıklar çalışma yoğunluğu, vergiler ve sosyal koruma politikalarındaki farklılıklara bağlanabilir (Pena-Casa, vd., 2019: 39). Türkiye özelinde de işgücü piyasasında yaratılan istihdamın ve istihdam yapısının tek başına veya çocuksuz hanelerde yaşamaya uygun işlerden oluştuğu söylenebilir (Kapar, 2023: 292). Çalışma çağındaki nüfus için de ücretli-maaşlı çalışanlara benzer durumlar söz konusudur. Farklı olarak sadece tek kişilik hanede yaşayanların sadece eşlerden oluşan hanelerde yaşayanlardan daha yüksek risk

altında olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7. Hane Tipine Göre Yoksulluk Dağılımı

Hane Tipi	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Tek kişilik hanehalkı	48200	4,1	16 462	18,3	13270	6,2	1345	7,9	290 796	11,1
En az bir çekirdek aile ve diğer kişiler	277140	12,4	136565	42,2	226425	24,2	285487	32,1	2467042	26,0
Çekirdek ailesiz fazla kişiden oluşan	13044	4,6	5947	26,9	9706	24,7	925	7,0	95836	13,5
Eşlerden oluşan çekirdek	28286	1,9	22127	21,4	66575	10,1	45909	14,0	476153	8,8
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1057941	9,6	347174	40,6	449909	22,0	321079	31,5	6655183	19,9
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan	54792	6,2	22265	22,5	28313	17,9	8444	21,3	507598	16,5

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Çalışanların sağlık durumu dikkate alındığında kronik rahatsızlığı olan ücretli-maaşlı çalışanların %9,7'si kronik rahatsızlığı olmayan çalışanların ise %8,4'ü yoksulluk sınırının altındadır (Tablo 8). Yevmiyeli çalışıp kronik rahatsızlığı olanların %31,9'u, kronik rahatsızlığı bulunmayanların %38,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Kendi hesabına çalışıp kronik rahatsızlığı olanların %20,7'si, rahatsızlığı olmayanların %19'u yoksulluk sınırının altındadır. Ücretsiz aile işçisi olup kronik rahatsızlığı olanların %24,1'i, rahatsızlığı olmayanların %30,8'i yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli çalışanlar ile ücretsiz aile işinde çalışanlarda kronik rahatsızlığı olmayanlarda yoksulluk oranları daha yüksektir. Ancak ücretli-maaşlı, kendi hesabına çalışanlarda kronik rahatsızlığı varsa çalışanlar daha da yoksullaşmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus dikkate alındığında kronik rahatsızlığı olanların %19,2'si, kronik rahatsızlığı olmayanların %19,1'i yoksulluk sınırının altındadır. Her iki grup için kronik rahatsızlık çalışan yoksul olma riskini arttırmaktadır.

Tablo 8. Sağlık Durumuna Göre Çalışan Yoksulluğu

Sağlık Durumu	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Kronik rahatsızlığı var	316816	9,7	123842	31,9	276915	20,7	172878	24,1	2857231	19,2
Kronik rahatsızlığı yok	1162586	8,4	426698	38,6	517283	19,0	490311	30,8	7625984	19,1

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 9’da Türkiye’de ücretli-maaşlı çalışan yoksulların meslek grubu açısından dağılımı ve yoksul olma durumları yer almaktadır. Ücretli-maaşlı olarak nitelikli tarım, ormancılık mesleğini icra edenler en yüksek yoksulluk oranına sahiptir ve %28,4’ü yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli olarak hem nitelikli tarım, orman işlerinde hem de nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların yoksulluk oranları sırasıyla %48,8 ve %45,4 ile en yüksek oranlardır. Kendi hesabına nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların %43,8’i yoksulluk sınırının altındadır ve kendi hesabına çalışılan en yoksul meslek grubudur. Ücretsiz aile işçisi olarak nitelikli tarım, ormancılık işlerinde çalışanlarda diğer meslek gruplarına göre yoksulluk oranı oldukça yüksektir ve bu meslektekilerin %34,3’ü yoksulluk sınırının altındadır. Türkiye’de genel olarak tarım, ormancılık, su ürünleri üretimi nesillerce devam eden işlerdir. Bu alanlarda da çalışanlar genel olarak aile mesleğini sürdürdüğü için çalışan yoksul olma oranları da yüksektir. Çalışma çağındaki nüfus için de ücretli-maaşlı çalışanlara benzer şekilde en çok risk içeren grup tarımsal alanlarda faaliyet gösterenlerdedir. Kısaca Türkiye’de ücretli-maaşlı, yevmiyeli ve ücretsiz aile işçisi olup tarımsal alanlarda çalışmak yoksulluğu arttıran bir durumdur.

Tablo 9. Meslek Gruplarına Göre Yoksulluğun Dağılımı

Meslekler	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Yöneticiler	18080	2,1	0	0,0	14 010	7,2	829	4,7	40 401	2,7
Profesyonel Meslek Mensupları	51910	1,7	5725	20,6	2373	1,4	0	0,0	60009	1,8
Teknisyenler, Teknikerler ve Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	57961	3,6	701	3,6	14129	9,3	2386	15,6	75905	4,1
Büro Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	71025	4,4	805	27,6	0	0,0	0	0,0	71830	4,4
Hizmet ve Satış Elemanları	419472	11,3	36873	23,2	87594	12,2	17167	7,4	553526	11,3
Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünlerinde Çalışanlar	37483	28,4	50879	48,8	494843	26,0	521193	34,3	1039160	31,6
Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	295706	13,5	157307	33,9	64485	13,8	11083	17,8	530745	16,1
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	236046	11,6	27099	23,3	26302	10,8	5407	27,4	296413	12,2
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	291711	15,3	271151	45,4	90462	43,8	105125	25,4	747625	24,2

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 10'a göre ücretli-maaşlı inşaat alanında çalışanların %24'ü ve tarımsal alanda çalışanların %22,7'si yoksulluk sınırının altındadır. En yüksek risk bu iki grupta yer almaktadır. Yevmiyeli olarak elektrik, gaz, su temini buhar ve kanalizasyon işlerinde çalışanların tümü ve tarım sektöründe çalışanların ise %52,4'ü yoksulluk sınırının altındadır. Bu oranlar en yoğun yoksulluğun bu iki grup içinde yer aldığını göstermektedir. Kendi hesabına madencilik işlerinde çalışanların tümü ve elektrik, gaz, buhar su temini ve kanalizasyon işlerinde çalışanların %59,7'si yoksulluk sınırının altındadır. Ücretsiz aile işçisi olarak elektrik, gaz, buhar su temini ve kanalizasyon işlerinde çalışanların tümü, ulaştırma ve depolama alanlarında faaliyet gösterenlerin %33,7'si ve tarımsal alanlarda faaliyet gösterenlerin %32,3'ü yoksulluk sınırının altında olup en yoğun yoksulluk bu gruplar içinde bulunmaktadır.

Çalışma çağındaki nüfus içinde alanlara göre en yüksek oran %32,1 ile tarım ve ormancılık alanında olduğu görülmektedir (Tablo 10). Tarım sektöründe daha çok mevsimsel olarak yevmiyeli ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışılmasından kaynaklanan bir yoksulluk hali ortaya çıkmaktadır. Benzer çalışmalar yürüten bazı ülke raporları, aynı

zamanda, mevsimlik ve genellikle düşük vasıflı istihdam nedeniyle, ancak aynı zamanda yaygın olarak da olsa, serbest meslek sahipleri arasında iş sırasında yoksulluğun daha yüksek görülme sıklığını açıklamak için meslek sektörünü dikkate alma ihtiyacının altını çiziyor ve tarım sektörünün önemini vurguluyor (Pena-Casas vd., 2019: 33).

Tarımı, inşaat, elektrik, gaz, buhar temini, diğer faaliyetler ve ulaştırma-depolama alanları takip etmektedir.

Tablo 10. Faaliyette Buldukları Alanlara Göre Yoksulluk Dağılımı

Faaliyet Alanı	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	47 692	22,7	189070	52,4	511926	26,4	607094	32,3	1 281 825	32,1
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	14 293	10,5	994	36,2	280	100,0			15 568	11,0
İmalat	352 736	8,2	38611	24,1	34808	12,7	15272	21,6	445 784	8,9
Elektrik, Gaz, Buhar, Su Temini ve Kanalizasyon	15 459	6,7	2303	100,0	40778	59,7	4169	100,0	60 885	19,9
İnşaat	182602	24,0	198862	43,0	24991	14,2	5038	29,2	410564	27,3
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtları Onarımı	228037	10,1	23064	19,8	87849	11,9	11419	5,6	352754	9,8
Ulaştırma ve Depolama	108174	12,1	13846	19,0	26121	12,6	4594	33,7	154047	12,6
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	84101	10,2	18969	30,5	16639	12,9	6359	12,0	126661	11,1
Bilgi ve İletişim	9169	4,8	0	0,0	2614	16,1	0	0,0	14640	6,2
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	2948	0,9	0	0,0	271	2,1	0	0,0	3219	0,9
Gayrimenkul Faaliyetleri	22383	10,2	0	0,0	4572	10,1	1845	16,7	27603	9,7
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	17317	3,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	19104	2,8
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	72529	10,5	27299	30,5	1737	3,0	453	4,9	102758	11,8
Kamu Yönetimi ve Savunma	108309	5,5	-	-	-	-	-	-	108309	5,5
Eğitim	44244	2,8	1572	13,8	0	0,0	0	0,0	43880	2,7
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	133425	8,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	124829	8,4
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	3534	3,5	2976	26,7	1 103	3,2	584	11,0	11057	7,2
Diğer Faaliyetler	32450	7,1	32974	33,0	40 509	20,3	6 363	25,9	112127	13,6

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 11'de yer alan bilgilere göre Türkiye'de 2020 yılı itibariyle ücretli-maaşlı

olup SGK'ya kayıtlı çalışanların %7,4'ü yoksulluk sınırının altında iken kayıt dışı olarak çalışanların %20,9'u yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli olup sosyal güvenlik kapsamında çalışanların %33,2'si, kayıt dışı çalışanların ise %37,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Her iki grup arasında yoksulluk birbirine yakın oranlardadır. Kendi hesabına güvenceli çalışanların %13,6'sı, güvencesiz çalışanların %23,2'si yoksulluk sınırının altındadır. Ücretsiz aile işinde sosyal güvenlik kapsamında çalışanların %9,6'sı, güvencesiz çalışanların ise %30,5'i yoksulluk sınırının altındadır. Kayıt dışı olarak hangi şekilde istihdam edilirse edilsin yoksulluk riski artmaktadır. Ancak ücretsiz aile işinde çalışanlarda kayıt dışı istihdam durumu daha yüksek olduğu için yoksulluk riskini de arttırmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus içinde SGK'ya kayıtlıların %8'i yoksulluk sınırının altında iken SGK'ya kayıtlı olmayanların %27,4'ü yoksulluk sınırının altındadır. Her iki grupta görüldüğü üzere kayıt dışı istihdam edilenlerin çalışan yoksul olma riskleri daha yüksektir. Bunun nedeni Türkiye gibi ülkelerde vergi gelirlerinin büyük bir bölümü istihdam vergilerinden elde edilmekte ve bu durum işçi maliyetlerini yükseltmektedir (Yanici-Erdal, 2019: 231). İşsizliğin yüksek olmasıyla birlikte Türkiye'de işçi maliyetlerinden kaçınmak isteyen işverenler kayıt dışı istihdama yönelmektedir. Durum böyle olunca sosyal güvenceden yoksun, düşük ücretlere razı olan çalışanlarda yoksulluk riski artmaktadır.

Tablo 11. Sosyal Güvenlik Kapsamında Yoksulluk Dağılımı

SGK	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Kayıtlı	1147186	7,4	78947	33,2	210228	13,6	18337	9,6	1468012	8,0
Kayıtlı değil	332216	20,9	471594	37,6	583970	23,2	644852	30,5	1947603	27,4

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Kapar'a (2023) göre ücretli çalışma ile ücretli olmayan statülerde, kısmi veya tam zamanlı çalışma, sürekli ya da belirli sürelerde çalışma gibi ayrımlar çalışan yoksulluğu için önemli bir etkiye sahip olup standart, tam zamanlı ve düzenli çalışanlara oranla standart olmayan, yeni, esnek ve güvencesiz çalışanların yoksulluk oranları daha yüksektir. Tablo 12'de yer alan ücretli-maaşlı şekilde sürekli çalışanların %7,6'sı yoksulluk sınırının altındadır. Belirli süreli yani geçici de olsa sözleşmeli çalışanların %26,9'u yoksulluk sınırının altındadır. Ücretli-maaşlı olup sözleşmesiz çalışanlar bulunmamakla birlikte öğrenci vb. olup tatillerde kısa süreli de olsa çalışanların %13'ü yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli olup sürekli çalışanların %43,9'u, sözleşmesiz çalışanların %37,3'ü yoksulluk sınırının altındadır ve en yüksek yoksulluk oranları bu

gruplarda bulunmaktadır. 2020 yılı veri seti içinde kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların çalışma biçimlerine ilişkin bilgi bulunamamıştır. Çalışma çağındaki nüfus içinde sürekli çalışanların %7,6'sı, sözleşmeli (geçici süreli) çalışanların %31,2'si, sözleşmesiz çalışanların %37,5'i dönemsel kısa süreli çalışanların %20,3'ü yoksulluk sınırı altındadır. Buradan hareketle sözleşmesiz ya da sözleşmeli dahi olsa geçici işlerde çalışanların yoksul olma riski yüksektir.

Tablo 12. Çalışma Biçimlerine Göre Yoksulluk Dağılımı

Çalışma Biçimi	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
Sürekli	1230155	7,6	1417	43,9	-	-	-	-	1221313	7,6
Belirli süreli sözleşmeli (geçici)	247993	26,9	267142	36,5	-	-	-	-	509640	31,2
Sözleşmesiz arada sırada çalışma	-	-	279153	37,3	-	-	-	-	278322	37,5
Öğrenci vb. tatillerde çok kısa süreli	1255	13,0	2828	28,3	-	-	-	-	4083	20,8

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Türkiye’de düzey-1 bölgelerinde çalışan yoksulluğunun dağılımı Tablo 13’te rapor edilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ücretli maaşlı çalışanların %31,3’ü, Ortadoğu Anadolu bölgesinde çalışanların %23,5’i, Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde çalışanların %19,5’i, Akdeniz bölgesinde çalışanların %11,9, Orta Anadolu bölgesinde çalışanların %11,2’si ve Batı Karadeniz bölgesinde çalışanların %9’u yoksulluk sınırının altındadır. İstanbul bölgesinde yaşayan ve ücretli-maaşlı çalışanların %4’ü yoksulluk sınırı altında olup tüm bölgeler arasında en düşük riske sahip bölgedir. Yevmiyeli olarak Güneydoğu, Ortadoğu ve Kuzey Doğu Anadolu bölgelerinde çalışanların %50’den fazlası yoksulluk sınırının altındadır. Yevmiyeli çalışanların yüksek olduğu diğer bölgeler ise Batı Marmara, Akdeniz ve iç bölgelerdir. Kendi hesabına çalışanların da yevmiyeli çalışanların bölgesel dağılımına benzer bir yoksulluk durumu söz konusudur. Güneydoğu, Ortadoğu, kuzey Doğu Anadolu en yoğun yoksulluğun olduğu bölgeler iken bunu Batı Karadeniz, Akdeniz ve Orta Anadolu takip etmektedir. Ücretsiz aile işinde doğu bölgelerinde, Karadeniz’de, Akdeniz ve Batı Marmara bölgelerinde çalışanlarda yoksulluk hali oldukça yüksektir. Çalışma çağındaki nüfus dikkate alındığında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanların %50’si, Ortadoğu Anadolu bölgesinde yaşayanların %43,7’si, Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların %38’i, Akdeniz bölgesinde yaşayanların %23,7’si, Orta Anadolu’da yaşayanların %22,6’sı ve Batı

Karadeniz bölgesinde yaşayanların %20,8'i yoksulluk sınırının altındadır. En düşük risk yine İstanbul bölgesinde görülmektedir. Sektörel dağılımı ile uyumlu sonuçlar elde edilmiş olup geçim kaynakları daha çok tarım, ormancılık faaliyetleri olan bölgelerde de çalışan yoksul olma riski yüksek çıkmıştır.

Tablo 13. Yoksulluğun Bölgesel Dağılımı- Düzey 1

Düzey-1	Ücretli-Maaşlı		Yevmiyeli		Kendi Hesabına Çalışan		Ücretsiz Aile İşçisi		Çalışma Çağındaki Nüfus	
	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)	Yoksul Sayı	Yoksul Oran (%)
İstanbul	176064	4,0	16841	8,5	30697	7,7	4594	8,6	787641	7,1
Batı Marmara	45267	5,8	27670	44,9	46077	19,1	29288	22,8	351035	14,9
Ege	105110	4,9	76740	31,1	85465	13,8	72258	16,5	873046	12,4
Doğu Marmara	85747	4,3	37675	22,3	33252	8,7	16934	9,2	476111	8,7
Batı Anadolu	108321	5,7	34963	32,5	38240	13,6	21969	19,2	618873	11,3
Akdeniz	234145	11,9	101942	42,2	131440	22,7	100692	32,3	1644490	23,7
Orta Anadolu	78679	11,2	17464	35,6	49126	20,2	29575	19,4	591199	22,6
Batı Karadeniz	72296	9,0	26824	36,9	77822	22,9	120129	35,8	626917	20,8
Doğu Karadeniz	23670	5,2	3943	15,3	69210	18,8	50318	33,3	257801	15,2
Kuzey doğu Anadolu	53616	19,5	20400	66,4	49009	33,4	47362	39,0	500669	38,0
Ortadoğu Anadolu	120008	23,5	38493	52,0	71066	39,9	86216	59,5	1059304	43,7
Güneydoğu Anadolu	376480	31,3	147586	68,5	112795	40,9	83854	48,8	2705524	50,0

Kaynak: Yazar tarafından, GYKA verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablolarda yer alan bilgiler işteki duruma göre (ücretli-maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına ve ücretsiz aile işinde çalışanlar) ve çalışma çağındaki nüfus için birey, hane ve işgücü piyasasına ilişkin temel göstergeler üzerinden yoksulluğun dağılımı ortaya konmuştur. Sırada yukarıda hesaplanmış yoksulluk sınırını kullanarak ve Pena-Casas ve Latta'nın (2004) ve birçok ülkenin çalışan tanımları dikkate alınarak Türkiye için çalışan yoksul oranı hesaplanarak birey, hane ve işgücü piyasasına ilişkin göstergeler üzerinden dağılımının incelenmesi vardır.

2.6.2. Türkiye'de Çalışan ve Çalışan Yoksullar

Çalışan ve Çalışan Yoksul Kimdir?

Yoksul olma durumunun ne anlama geldiği ve nasıl hesaplandığı detaylı bir şekilde yukarıda açıklanmıştır. Çalışan kavramı da ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu belirsizlik durumu "çalışan yoksulluğu" kavramının net bir şekilde tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu konuda ilk olarak ülkelerin istatistik kurumları ve politika yapıcı idari kurumlar tarafından yapılan tanımlamalar incelenecektir. Ancak TÜİK özelinde "çalışan yoksulluğu" adına herhangi bir tanım bulunmaması nedeniyle,

diğer ülkelerde yapılan tanımlardan yola çıkarak “çalışan yoksul” tanımı yapılmaya çalışılacaktır.

Çalışan yoksulluğunun tarihsel süreçteki dönüşümünün yer aldığı önceki bölümlerde (2.1 ve 2.3 bölüm) buna detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu bölümde kısaca bahsedilerek çalışma kapsamında kullanılacak tanım belirlenecektir.

Siyasi ve idari kurumlarca onaylanan ilk resmi tanım 1989 yılında ABD’ne ait Bureau of Labor Statistics (BLS) tarafından gerçekleştirilmiştir (BLS, 1997; Warren, 2002; Pena-Casas and Latta, 2004). Önce çalışanlar, bir yıl içinde 27 haftadan daha fazla süreyi işgücü piyasasında (çalışarak veya iş arayarak) geçiren kişiler olarak belirlenmektedir (Klein, 1989). Eğer bu bireyler yoksulluk sınırının altında kalan hanelerde yaşıyorsa çalışan yoksul olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk sınırı için mutlak bir sınır olan resmi “ABD yoksulluk eşiğini” temel alınmaktadır.

Çalışan yoksulluğu üzerine 1990’larda çalışmalara başlayan Fransa’da National Institute of Statistics and Economic (INSEE) tarafından uzun vadeli işsizler kapsam dışı bırakılarak kısa süreli olarak iş arayanlar BLS’ye benzer şekilde yoksulluk sınırının altında kalıyorsa çalışan yoksul olarak kabul etmektedir (Ponthieux, 2000). Belçika Ulusal Eylem Planı’na göre yılın en az 6 ayı işgücü piyasasında (çalışarak ya da iş arayarak) geçiren bireyin ortalama hanehalkı gelirinin %60’ının altında kalması onu çalışan yoksul yapmaktadır (Gündoğan, 2007). Pena-Casa ve Latta (2004)’e göre ABD, Fransa ve Belçika tarafından yapılan tanımlarda çalışan yoksulluğu 2 farklı gruba ayrıştırılmaktadır: ilki işgücü piyasasında aktif yoksullar (çalışan ya da iş arayan), ikincisi çalışan yoksullar (yıl içinde en az 6 ay/27 hafta çalışan). Bu durumda süre bakımından bir kısıt oluşturulmuş oluyor. Kanada’da National Council of Welfare (NCW) tarafından toplam hanehalkı gelirinin %50’sinde fazlasının ücretli, maaşlı veya kendi hesabına çalışma durumundan elde ediyor olması gerekmektedir. Ayrıca Council of Social Development bunu ya en az 49 hafta ve tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak çalışmayı kabul ediyor. Buna ilaveten de hem mutlak parasal yoksulluğu hem de görel parasal yoksulluğu çalışan kavramıyla birleştiriyor. İsviçre’de Federal Statistical Office (FSO) çalışma süresine bakılmaksızın tam zamanlı istihdama katılan tüm bireyleri çalışan olarak kabul ederek parasal yoksulluk (kira ve sağlık harcamaları) üzerinden çalışan yoksul tanımlaması yapıyor. Avustralya’da Social Policy Research Centre tarafından haftalık çalışma saatinden bağımsız olarak istihdamda aktif bir şekilde yer alanlar çalışan kabul edilerek mutlak parasal yoksulluk dikkate alınarak çalışan yoksullar belirlenmektedir.

ILO'ya göre ise Dünya Bankası tarafından belirlenen mutlak yoksulluk sınırı olan günlük 1.90\$ ve altında kazanç elde edenler ve görüşmeden önceki son bir haftada en az 1 saat çalışmış olmak çalışan yoksullar için temel alınmaktadır (Strengmann-Kuhn, 2002; Andress and Lohmann, 2008). Avrupa Komisyonu'na göre yılın yarısından çoğunu işte geçirmiş olmak çalışan tanımlaması için yeterlidir.

Wertheimer (1999) çalışmasında ABD'de çalışan yoksul kavramını 6 yaşından küçük çocukları olan hanelere uygulamakta ve gerekli istihdam kapsamına göre tek ebeveynli ve iki ebeveynli aileler arasında ayırım yapmaktadır. Yoksulluk sınırıyla ilgili olarak mutlak bir sınır olan resmi "ABD yoksulluk eşiğini" temel almaktadır. Hourriez (1999) çalışmasında Fransa'da yoksul bir hanede en az bir kişi tam zamanlı çalışıyorsa çalışan yoksul olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk sınırı olarak mutlak bir sınırı temsil eden "SMIC" (Salaire Minimum Interprofessionnel de Croissance) kullanılmaktadır. Strengmann-Kuhn (1999)'un çalışmasında ILO tanımına göre "haftada en az bir saatlik herhangi bir kazancı olan" çalışanı dikkate almaktadır. Yoksulluk sınırı olarak OECD'ye benzer şekilde ortalama eşdeğer gelirin yüzde 50'sine karşılık gelen göreceli bir sınır kullanılmaktadır. Ayrıca çalışan yoksul hesaplanırken yoksul bir hanede yaşayıp yaşamadığı dikkate alınmaktadır.

Uluslararası araştırmalar çalışan yoksulluğunu iki önemli grupta incelemektedir. Bunlardan biri yoksulluk temelinde çalışanların yoksulluğu, diğeri ise düşük ücret temelinde çalışan yoksulluğudur. İlkinde çalışan yoksulluğu, genel yoksulluğun bir alt kümesi olarak görülmekte iken diğeri grupta ise çalışan yoksulluğu, düşük ücretlilerin bir alt kümesini oluşturmaktadır (Streuli and Bauer, 2002). Yoksulluk temelinde ele alınan çalışan yoksulluğunda hane yoksulluğu büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamdaki araştırmalardan Knöpfel (1999), çalışan yoksul tanımını en az bir işçinin bulunduğu "yoksul bir hanede" yaşayan tüm hane üyelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca dört farklı tanım kullanmıştır:

1. Yoksul bir hanede yaşayan tüm "işçiler",
2. Yoksul bir hanede yaşayan tüm "tam zamanlı çalışanlar",
3. En az bir çalışan hane üyesi olan yoksul bir hanede yaşayan tüm "insanlar (çalışan yoksul hane halkı)",
4. En az bir tam zamanlı çalışan hane üyesi olan yoksul bir hanede yaşayan tüm "insanlar (tam zamanlı çalışan yoksul hane halkı)".

Genişletilmiş bu tanımda yoksul hane üzerine odaklanılmaktadır. Hanedeki istihdam oranı, hane büyüklüğü, hanede yoksulluk sınırı altında kalan 15-64 yaş arası nüfus yoğunluğu önemli bir faktör haline gelmektedir.

Yoksulluk ise ulusal gelirin medyan değerinin %60'ının altında gelire sahip olmak olarak tanımlanmaktadır. Çalışanların yoksul olarak tanımlanması da sadece kendine ait düşük ücrete bağlanmamaktadır. Bunun yanı sıra çalışanın yaşadığı hane içindeki toplam gelirden almış olduğu pay da dikkate alınmaktadır. Eğer çalışanın geliri, hanenin gelirini yoksulluk sınırının üzerinde tutmaya yetiyorsa yoksul olarak kabul edilmemektedir. Eğer bireyin kazancı haneyi yoksulluk sınırı üzerinde tutmaya yetmiyorsa çalışsa dahi yoksul kabul edilmektedir.

Pena-Casa ve Latta (2004), ILO ve EuroStat tarafından hazırlanan anket çalışmalarının, çalışan yoksulluğunun araştırılmasında izledikleri yollardan ve karşılaştırmalı eksikliklerinden bahsetmiştir. ILO'ya göre 16 yaş ve üzeri bireyler ana faaliyet koluna göre iki gruba ayrılmıştır: Aktif işgücü (çalışan veya iş arayan) ve aktif olmayan işgücü (emekliler, diğer aktif olmayanlar ve diğer tüm kişiler). Burada işte geçirilen saat, tam/yarı zamanlı çalışmalar, sektörler ile ilgili bilgiler anketten hemen önceki haftaları içerirken yoksulluk analizlerinde kullanılan istihdam durumu, gelir ve hanedeki kişi sayısı vb. bir yıl boyunca hanehalkı durumunu temsil etmektedir. Bu noktada çalışan yoksulluğunun ölçülmesini eleştiren Pena-Casas ve Latta (2004), EuroStat tarafından Avrupa Topluluğu Hanehalkı Paneli'nde (ECHP) kullanılan Most Frequent Activity Status (MFAS) açıklamalarını daha uygun görmektedir. İstihdamda geçirilen ay sayısı temelinde çalışanlar beş kategoriye ayrılmıştır: çalışan, kendi hesabına çalışanlar, işsiz, emekli ve diğer ekonomik olarak etkin olmayanlar. Burada da çalışanlar tam ve yarı zamanlı olarak ayrıştırılmadığı için eleştirilmiştir. Ancak MFAS ve çalışan yoksul kategorisindeki bireylerin iş yoğunluğu ve işgücü piyasasına göre yoksul bireyler, aktif yoksul (geçen yıl en az 6 ay faaliyette olanlar), çalışan yoksul ve işsiz yoksul olarak üç grupta incelenebileceği tartişılmıştır (Pena-Casas ve Latta, 2004).

Sonuç olarak Pena-Casas ve Latta (2004), çalışan yoksulluğunu aşağıdaki üç koşula bağlamıştır:

- Yoksul hanede yaşıyor olmak,
- Çalışıyor veya iş arıyor olmak,

- Referans dönemde, 1 aydan 6 aya kadar geçen sürede işgücü piyasasında bulunmak (çalışmak ya da iş aramak) veya karşılık gelen süre kadar çalışma saatine sahip olmak

Bu tanımlama ile çalışan yoksul kavramı aktif işgücü piyasasında bulunanları kapsamıştır.

Görüldüğü üzere farklı araştırmalarda farklı tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak çalışan bir yoksuldan bahsedilebilmesi için yoksulluk sınırının altında kalması, bir önceki yıl içinde en az 6 ay/27 hafta süreyi aktif bir şekilde (çalışıyor veya iş arıyor) işgücü piyasasında geçirmiş olması gerekmektedir. Bu durumda hem çalışma durum ve süresi hem de yoksulluk kavramlarında istatistiksel bir sınır çizilmesi gerekmektedir. Yoksulluk için bu sınır eşdeğer kişi başına düşen medyan gelirin %60 iken işgücü piyasasındaki kısıt, istihdam şekli ve süresi ile ilgi olacaktır.

2.6.2.1. Türkiye’de Yoksulların Aktif Olma ve Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi

TÜİK İşgücü Anketleri’nde işgücü, istihdam ve işsizlik gibi kavramların tanımları dışında “çalışan” kavramının tanımı bulunmamaktadır. TÜİK (2020) tarafından yapılan bu tanımlamalar şu şekildedir:

“İşgücü: Referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar. İşgücü, istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir.

İstihdam: İş başında olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılmıştır.

İşbaşında olanlar: Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.

İşbaşında olmayanlar: İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar istihdamda kabul edilmektedir.

İşsiz: Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal

olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler.”

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na bakıldığında Türkiye için “çalışan ve çalışan yoksulluğu” ile ilgili bir tanım bulunmamakla birlikte (TÜİK veya diğer kurumlar) çalışanlar yalnızca işteki durumlarına göre beş kategoride incelenmektedir: Ücretli-Maaşlı, Yevmiyeli, İşveren, Kendi Hesabına Çalışan ve Ücretsiz aile işçisi. Bu durum genel olarak diğer ülkeler ve bölgelerle Türkiye'nin çalışan yoksulluğunu karşılaştırmalı olarak tartışmaya imkân tanımamaktadır. Bu nedenle diğer ülkelerin kurumları tarafından yapılmış çalışmalar dikkate alınarak onlarla ortak bir paydada değerlendirilebileceği bir tanım ve hesaplama yapılması düşünülmektedir. İstatistiki bir temele dayandırılacak olan bu tanımlama, çalışan yoksulların özelliklerinin ortaya koyulmasına da imkân sağlayacaktır.

Genel olarak çalışan yoksulluğu için oluşan varsayımlar şu şekildedir:

1. Yoksul bir hanede yaşıyor olmak,
2. Referans dönemde en az 27 hafta (6 ay) işgücü piyasasında aktif (çalışmak veya iş aramak) olarak yer almak,
3. Çalışıyor ya da iş arıyor olmak,

Bu varsayımlarda ikinci ve üçüncü varsayım Pena-Casa ve Latta'nın (2004) belirttiği gibi aktif yoksul kategorisine dâhil olmaktadır. “İş arayan” olarak ifade edilen bireyler aslında işsiz konumundadır. TÜİK tanımına göre işsizler, referans dönemde istihdamda olmayan, herhangi bir gelir elde etmeyen kişilerdir. Bu durumda iş arayanlar olarak işsizlerin hesaplama dâhil edilmesi ile yoksullukta sapmaya sebep olacağı düşünülmektedir. Çünkü herhangi bir gelire sahip olmayan işsizler, zaten gelirden yoksun olma hali açısından direkt yoksullukla karşı karşıyadır. Araştırmanın amacı çalışan yoksullar olduğu için “çalışan” ve “işsiz” yoksulluğunun birbirinden ayrıştırılması gerektiği düşünülmektedir. İşsizler, çalışan yoksul tanımlamasına dâhil edildiğinde işteki duruma (ücretli, maaşlı, işveren, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi) göre herhangi bir kategoriye dâhil edilememektedir. Ekonomik faaliyet durumu dikkate alındığında herhangi bir sektörde yer almamaktadırlar. Yine sözleşmeli veya sözleşmesiz, tam zamanlı veya yarı zamanlı istihdam içerisinde değerlendirilememektedir. Kısaca, işgücü piyasalarında aktif rol alabileceği herhangi bir değerlendirme yapılamamaktadır. Yapılacak değerlendirmelerin çok küçük bölümü işsizleri kapsayacağı için sapmalı sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında Türkiye'de

çalışan yoksulluğu sadece “çalışanlar” üzerinden tanımlanarak hesaplamalar yapılacaktır.

Genel varsayımlar şu şekilde değiştirilecektir:

1. Yoksul bir hanede/ yoksulluk sınırı altında olmak,
2. Referans dönemde en az 27 hafta (6 ay) işgücü piyasasında çalışmış olmak,
3. Çalışıyor olmak.

Bu varsayımlardan yola çıkarak, Türkiye’de genel yoksulluk hesaplamaları yapılarak yoksul bireylerin işgücü piyasasındaki dağılımı incelenecektir. Daha sonra yukarı belirtilen “*aktif yoksul*” ve “*çalışan yoksul*” oranları hesaplanarak işgücü piyasasındaki dağılım oranları değerlendirilecektir.

Türkiye’de yoksulluk araştırmaları 1998 yılından günümüze TÜİK tarafından gerçekleştirilmektedir. İlk olarak Hanehalkı Bütçe Anketleri üzerinden yürütülen çalışmalar 2006 yılından itibaren Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) kapsamına alınmıştır. 2006 yılından günümüze kadar her yıl düzenli olarak araştırmalar devam etmektedir. Yoksulluk ve çalışan yoksulluğu hesaplamaları için bu araştırmada 2020 yılı GYKA mikro verileri kullanılmıştır. İlerleyen bölümlerde ise 2006-2020 dönemini kapsayan veri seti kullanılmıştır.

Araştırma deseninde yer alan “HG110 kodu: Toplam hanehalkı harcanabilir geliri” ve hane bireyleri üzerinden hesaplanan “eşdeğerlik ölçeği” kullanılarak fert başına düşen medyan gelirin %60’ı yoksulluk sınırı olarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yöntemi, TÜİK tarafından kullanılan yoksulluk hesaplama yöntemidir. Yoksulluk sınırının altında kalan bireyler yoksul kabul edilmektedir.

Aktif yoksulların hesaplanmasında 3 farklı kısıt üzerinden hesaplama yapılmıştır.

- “*yoksulluk olmak*”
- “*Şu anki faaliyet durumu çalışıyor ve iş arıyor*”
- “*referans dönemde 6 ay ve daha fazla çalışmış olmak*”
- “*referans dönemde 6 ay ve daha fazla işsiz olmak*”

Hesaplamalara göre 206 336 aktif nüfusun %39,4’ü yoksuldur. Tablo 14’te sol taraftaki sütunda aktif yoksul nüfus için işgücü piyasasına ilişkin bazı hesaplamalar yapılmıştır.

Çalışan yoksulların hesaplamasında, aktif yoksullardan farklı olarak şu an işsiz/iş

arayanlar ve referans dönemde 6 ay ve daha fazla işsiz olanlar hesaplama dışında bırakılmıştır. Çalışan yoksullar için kısıtlar şöyledir:

- “*yoksulluk olmak*”
- “*Şu anki faaliyet durumu çalışıyor*”
- “*referans dönemde 6 ay ve daha fazla çalışmış olmak*”

Buna göre istihdamdaki 22 501 406 kişinin %11,8'i yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Tablo 14'ün sağdaki sütununda fert, hane özellikleri ve piyasadaki dağılımları yer almaktadır. Türkiye'de erkeklerin hem aktif yoksul hem de çalışan yoksul olma riski kadınlardan daha yüksektir. Türkiye'de erkeklerin %45,2 'si, kadınların ise %9'u aktif çalışan yoksul konumundadır. Buna ilaveten Tablo 14'ün sağ tarafında yer alan çalışan yoksul oranlarına göre erkek çalışanların %12,5'i, kadın çalışanların ise %10,2'si çalışan yoksul konumundadır. Kapar (2023: 284), bu durumu erkeklerin ve kadınların hane içi birincil görevleri ile açıklamaktadır ve Türkiye'de erkeklerin çalışma ve gelir getirme birincil görevi iken kadınlarda bu durum ikincil görev niteliği taşımaktadır. Böylece hane içinde yoksulluk hesaplamalarına çalışmayan kadınlar dahil edilse de çalışan yoksulluğu hesaplamalarının dışında bırakılmaktadır. Bu nedenle de erkeğin çalışma yaşamındaki yükü artarken hane içi gelir dağılımında azalma görülecektir. Eurostat (2023) verilerine 2020 yılı AB üyesi ülkeler için çalışan yoksulluk oranı erkeklerde 9,6 iken kadınlarda 7,9 olarak elde edilmiştir.

Tablo 14. Aktif Yoksul ve Çalışan Yoksul- Birey ve Hane Özelinde Dağılımı, 2020

	Aktif Yoksul		Çalışan Yoksul	
	Yoksul Kişi	Yoksul Oran	Yoksul Kişi	Yoksul Oran
Cinsiyet				
Erkek	78 397	45,2	1980397	12,5
Kadın	2 980	9,0	683509	10,2
Yaş				
15-24 yaş	17556	36,8	261230	14,1
25 -34 yaş aralığı	19988	38	546251	9,3
35-44 yaş aralığı	29281	47,8	921072	13,2
45-54 yaş aralığı	12748	32,5	589987	12,2
55-64 yaş aralığı	1805	31,9	247413	11,1
65+	0	0	97953	14,4
Eğitim Durumu				
Okuma yazma yok/bir okul bitirmeyen	9831	83,5	470310	35,4
İlkokul	30938	48,0	1203113	18,0
İlköğretim/ortaokul	29646	50,0	560202	15,3
Genel lise	8096	33,0	229309	9,2
Mesleki ve Teknik lise	280	2,0	124149	5,3
Yüksekokul ve üzeri	2586	8,0	76822	1,3
Hane büyüklüğü				
Tek kişilik hane	0	0	26071	2,0
En az bir çekirdek aile olan ve diğerlerinden oluşan	20488	45,9	771092	19,4
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan	1245	44,1	21125	7,3
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	2355	23,0	143993	5,8
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	52952	42,6	1636864	12,1
Tek ebeveynli çocuklu çekirdek aile	4337	35,6	64760	6,6
Bölge				
İstanbul	3020	8,9	139515	3,1
Batı Marmara	4906	64,4	124888	11,2
Ege	780	4,1	271085	8,7
Doğu Marmara	0	0	113266	4,8
Batı Anadolu	2728	15,2	132516	6,0
Akdeniz	5901	32,0	424667	15,3
Orta Anadolu	7028	58,0	145656	13,7
Batı Karadeniz	3418	73,1	246779	17,3
Doğu Karadeniz	666	22,5	145452	14,8
Kuzey D. A.	8312	69,8	138598	26,8
Orta D. A.	18469	58,5	259493	32,2
Güney D. A.	26149	84,9	521990	32,7

Kaynak: 2020 yılı GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Yaş grupları dikkate alındığında aktif çalışan yoksullar için en yüksek oran %47,8 ile 35-44 yaş grubundadır (Tablo 14). %38 ile 25-34 yaş aralığındaki nüfusta aktif çalışan yoksul olma riski yüksektir. 15-24 yaş aralığındaki genç nüfusun %36,8'i, 45-54 yaş grubundaki nüfusun %32,5'i ve 55-64 yaş aralığındaki nüfusun %31,9'u aktif çalışan yoksul konumundadır. Çalışan yoksulluğuna bakıldığında en yüksek oran 65 yaş ve üzeri çalışanlarda görülse de aslında 15-24 yaş aralığındaki genç çalışan nüfusun yoksul olma riski daha yüksektir. Bunu 35-44 yaş aralığındaki çalışanlar %13,2, 45-54 yaş aralığındaki çalışanlar %12,2, 45-54 yaş aralığındaki çalışanlar %11,1 ve 25-34 yaş aralığındaki çalışanlar da %9,3 ile takip etmektedir. Türkiye'de genç çalışanlarda, çalışan yoksulluğu daha yüksektir. Lohmann ve Crettaz'ın (2018: 61) tespitine göre bireysel olarak elde ettiği gelir yoksulluk sınırının altında olsa bile genç çalışanların hane geliri ile yoksulluk sınırının üzerine çıkmaktadır.

Bireylerin eğitim durumu dikkate alındığında okuma-yazma bilmeyen ve bir okul bitirmeyenlerin %83,5'i, ilköğretim mezunlarının %48'i, ilköğretim-ortaokul mezunlarının %50'si, genel lise mezunlarının %33'ü, mesleki lise mezunlarının %2'si ve yüksekokul ve üzeri eğitime sahip bireylerin %8'i aktif çalışan yoksul konumundadır (Tablo 14). Buna ilaveten okuma-yazma bilmeyen veya bir okul bitirmeyenlerin %35,4'ü, ilköğretim mezunlarının %18'i, ilköğretim-ortaokul mezunlarının %15,3'ü, genel lise mezunlarının %9,2'si, mesleki veya teknik lise mezunlarının %5,3'ü ve yüksekokul ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin %1,3'ü çalışan yoksul konumundadır. Her iki hesaplama göre eğitim düzeyi arttıkça çalışan yoksul olma riski azalmaktadır. Eğitim ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan elde edilen genel kanı da bu yöndedir. Eurostat (2023) verilerine göre AB üye ülkelerinde de benzer bir görünüm bulunmaktadır. İlkokul ve altında eğitime sahip bireylerin %18,8'i, Lise dengi eğitime sahip çalışan bireylerin %8,8'i, Yüksekokul ve üzeri çalışan bireylerin %4,4'ü AB üye ülkelerinde yoksul konumundadır.

Türkiye'de hane büyüklüğüne göre çalışanların yoksul olma riski de farklılaşmaktadır. Tek kişilik hanede yaşayan bireylerde çalışan yoksul olma riski çok düşük düzeyde iken en az bir çekirdek aile olan ve diğer bireylerden oluşan hanelerde yaşayan bireylerde çalışan yoksul olma riski çok yüksektir (aktif çalışanlarda %45,9 iken çalışanlarda %19,4). Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerde yaşayan bireylerin %12,1'i, çekirdek aile bulunmayan ve birden fazla kişiden (yetişkinden) oluşan hanelerde yaşayanların %7,3'ü, tek ebeveynli ve çocuklu hanelerde yaşayan bireylerin %6,6'sı,

sadece eşlerden oluşan çekirdek ailede yaşayan bireylerin %5,8'i, tek kişilik hanede yaşayan bireylerin de %2'i çalışan yoksul konumundadır. Çocuklu haneler çocuksuz hanelerle kıyaslandığında daha yüksek bir çalışan yoksul olma durumu söz konusudur. AB üye ülkelerde de çocuklu hanelerde yaşayanlarda çalışan yoksul olma riski daha yüksek iken çocuksuz hanelerde yaşayanlarda bu risk daha düşüktür (Eurostat, 2023). Kapar'a (2023) göre Türkiye'de tek kişilik ya da çocuksuz (yetişkinlerden oluşan ya da sadece eşlerden oluşan) haneler işgücü piyasası koşullarına daha uygun olup yoksulluktan kaçınma olanağı sağlamaktadır.

Bölgesel dağılım incelendiğinde her iki grup için çalışan yoksulluğunun en yoğun olarak görüldüğü bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Bunu Doğu Anadolu bölgesi, Batı Karadeniz, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Orta Anadolu takip etmektedir. Çalışan yoksul olma riskinin en düşük olduğu bölge ise İstanbul olup bunu Doğu Marmara ve Batı Anadolu takip etmektedir. Gelir kaynağı tarımsal faaliyetler olan bölgelerde çalışan yoksulluğunun daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Tarımsal üretimde daha çok düşük ücretli, kayıt dışı, mevsimlik istihdam koşulları çalışanların yoksullaşmasında önemli bir etken konumundadır. Tablo 14'te yer alan, çalışan yoksulluğunun işgücü piyasasındaki dağılımı da bu durumu destekler niteliktedir.

Tablo 15. Aktif Yoksul ve Çalışan Yoksul- İşgücü Piyasasındaki Dağılımı, 2020

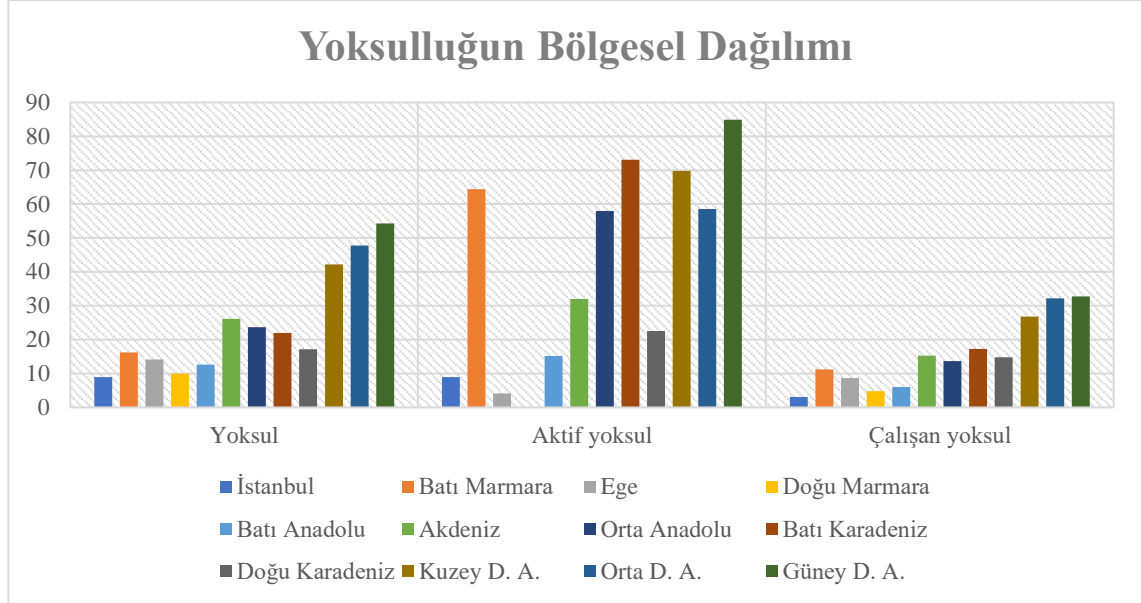
	Aktif Yoksul		Çalışan Yoksul	
	Yoksul Kişi	Yoksul Oran	Yoksul Kişi	Yoksul Oran
Sosyal Güvenlik Kurumu				
Kayıtlı	31 500	28,5	1002208	6,3
Kayıtlı Değil	49 878	52,1	1661697	24,8
İşteki Durum				
Ücretli-Maaşlı	33730	28,9	975035	6,7
Yevmiyeli	42688	63,1	306180	32,0
İşveren	0	0	27696	2,7
Kendi Hesabına Çalışan	3585	32,1	735454	19,2
Ücretsiz Aile İşçisi	1374	15,6	619541	28,6
Tam-Yarı Zamanlı Çalışma				
6 aydan az tam zamanlı	10545	37,6	301557	20,8
6 ay ve daha fazla tam zamanlı	70833	39,7	2362349	11,2
6 aydan az yarı zamanlı	77288	41,0	2367760	11,2
6 ay ve daha fazla yarı zamanlı	4089	23,1	296146	20,5
İşin Sürekliliği				
Sürekli	15623	20,2	850466	6,1
Sözleşmeli (geçişli)	40677	56,3	271357	26,3
Sözleşmesiz (arada sırada)	20118	57,8	156564	32,4
Tatil işi	0	0	2828	30,6
Sektör				
Tarım	18430	63,7	1205022	29,4
Sanayi	5429	31,0	361482	7,9
İnşaat	35102	58,9	247466	21,6
Ticaret-Hizmet	22417	22,3	849936	6,7
İşletme Ölçeği				
Mikro	57090	47,0	2099459	18,1
Küçük	19665	47,2	295422	7,8
Orta-Büyük	4623	10,7	269025	3,8

Kaynak: 2020 yılı GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 15'te aktif çalışan yoksulların ve çalışan yoksulların işgücü piyasasındaki çalışma biçimleri ve dağılımları rapor edilmiştir. Buradan hareketle kayıtlı çalışanların yoksul olma riski kayıt dışı çalışanlardan daha düşüktür. Kayıtlı aktif çalışanların %28,5'i yoksul iken kayıt dışı istihdam edilen aktif çalışanların %52,1'i yoksul konumundadır. Çalışanların %6,3'ü ve kayıt dışı istihdam edilenlerin %24,8'i yoksul konumundadır. Kayıt dışı, güvencesiz istihdam çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. İşteki duruma göre ücretli-maaşlı olarak aktif çalışanların %28,9'u, yevmiyelilerin %63,1'i, kendi hesabına çalışanların %32,1'i, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların %15,6'sı yoksul konumundadır. Tablonun sağ tarafında geçildiğinde ücretli-maaşlı çalışanların %6,7'si, yevmiyelilerin %32'si, kendi hesabına çalışanların %19,2'si ve ücretsiz aile işçisi olarak

çalışanların %28,6'sı yoksul konumundadır. Buradan hareketle 2020 yılı itibariyle yevmiyeli, ücretsiz aile işçisi ve kendi hesabına çalışma durumu yoksulluğu arttırmaktadır denilebilir. AB üye ülkelerde de benzer durum söz konusu olup ücretli çalışanların %6,8'i, ücretli çalışma dışında kalanların %20,9'u yoksuldur (Eurostat, 2023). Bu oran AB üye ülkelerde 2012-2016 yılları arasında özellikle kendi hesabına çalışanlarda yoksulluk hali artış eğiliminde iken 2017'de azalış göstermiştir (Pena-Casas, vd., 2019: 21). Tam ve yarı zamanlı çalışma durumunda da farklılıklar görülmektedir. Aktif olarak 6 aydan az tam zamanlı çalışanların %37,6'sı, 6 ay ve daha fazla tam zamanlı çalışanların %39,7'si, 6 aydan daha az yarı zamanlı çalışanların %41'i ve 6 ay ve daha fazla yarı zamanlı çalışanların %23,1'i yoksul konumundadır. Tablonun sağ tarafında yer alan 6 aydan az tam zamanlı çalışanların %20,8'i, 6 ay ve daha fazla tam zamanlı çalışanların %11,2'si, 6 aydan daha az yarı zamanlı çalışanların %11,2'si ve 6 ay ve daha fazla yarı zamanlı çalışanların %20,5'i yoksul konumundadır. 6 ay ve üzeri tam zamanlı çalışma ve 6 aydan daha kısa süre yarı zamanlı çalışma, yoksulluk riskini azaltmaktadır. AB üye ülkelerde de katılımcı ülkelerde (Türkiye, Sırbistan, Romanya) yarı zamanlı çalışma süresi arttıkça çalışan yoksulluğu da artmaktadır (Pena-Casas vd., 2019; Eurostat, 2023). İşin sürekliliği dikkate alındığında sürekli çalışanlarda yoksulluk riski daha düşüktür. Sözleşmesiz olarak arada sırada aktif çalışanların %57,8'i, diğer gruptaki çalışanların %32,4'ü yoksuldur. Sözleşmesiz çalışma yoksulluğu arttırmaktadır. Sektörel dağılım incelendiğinde en yüksek yoksulluk tarım çalışanlarında, daha sonra sırasıyla inşaat, sanayi ve hizmet-ticaret sektöründe çalışanlarda görülmektedir. Tarım sektöründe çalışanların %29,4'ü, inşaat sektöründe çalışanların %21,6'sı, sanayi sektöründe çalışanların %7,9'u ve hizmet sektöründe çalışanların %6,7'si yoksul konumundadır. Pena-Casas vd.'nin (2019) ifadesine göre çalışılan sektör yüksek öneme sahip olup tarım sektöründe mevsimlik, düşük niteliklere sahip düşük ücretli ve genellikle kayıt dışı istihdam nedeniyle daha yüksek bir yoksulluk söz konusudur.

Şekil 2. Yoksulluk Türlerinin Bölgesel Dağılımı, 2020

Kaynak: 2020 yılı GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye’de genel yoksulluk, aktif yoksulluk ve çalışan yoksulluk oranlarının bölgesel dağılımı Şekil 2’de ayrıca gösterilmiştir. Tüm yoksulluk türlerinin yoğun şekilde görüldüğü bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Yoksulluk genel olarak Doğu Anadolu bölgesinde ve sonrasında Akdeniz bölgesinde yoğunlaşırken aktif yoksulluk Güneydoğu Anadolu’dan sonra Batı Karadeniz, Doğu Anadolu ve Batı Marmara bölgesinde, çalışan yoksulluğu ise Doğu Anadolu, Batı Karadeniz, Akdeniz bölgesinde yoğunlaşmaktadır.

2.6.2.2. Çalışan Yoksulluğu Riskini Arttıran Faktörlerin İncelenmesi

Bir önceki bölümde hesapladığımız çalışan yoksul verileri kullanılarak bu bölümde Lojistik Regresyon Analizi (LRA) yöntemi ile birey, hane, bölge (düzey-1) ve işgücü piyasası özelinde çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Olayların nedenleri ve sonuçlarının incelendiği modellerdeki bağımsız ve bağımlı değişkenler yapısı ile sayısı, kullanılacak yöntemi belirlemede önemlidir (Kumaş ve Çağlar, 2017: 60). Bağımlı değişkenin iki kategorili (1,0 değerlerinden oluşan) bir değişken olması nedeniyle bu çalışmada İkili Lojistik Regresyon Analizi (LRA) yöntemi kullanılmıştır. 2020 yılı GYKA mikro veri setleri kullanılarak hesaplanan çalışan yoksul değişkeni (çalışan yoksul=1, çalışan yoksul değil=0) iki kategoriden oluşmaktadır. Bağımsız değişkenler ise sürekli veya kategorik yapıda olabilmektedir. LRA, bağımsız değişkenlerin dağılımı ile ilgili varsayımları dikkate almaz (Hosmer ve Lemeshow, 2000).

P_j , lojistik fonksiyonun olasılık değeri olup şöyle hesaplanmaktadır:

$$P_j(x) = \frac{e^{\alpha+\beta x}}{1+e^{\alpha+\beta x}} \quad (1)$$

Bu çalışma için yoksulluk sınırının altında kalan hanehalkının olasılık değerini ifade etmektedir. α sabit, β ise x vektörüne ait parametredir. Lojistik fonksiyon şu şekilde tanımlanmıştır:

$$\ln \frac{P_j}{1-P_j} = \alpha + \sum_i \beta_i x_{ij} \quad (2)$$

Modelde bağımlı değişken: çalışan yoksul=1, çalışan yoksul değil=0

Bağımsız değişkenler: Hanehalkı karakteristikleri (hanehalkı tipi ve düzey1), bireysel karakteristikler (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, sağlık) ve işgücü piyasasına ait karakteristikler (işin sürekliliği, meslek, sektör, işletme ölçeği, tam ve yarı zamanlı çalışma, SGK kayıtlılık) kullanılacaktır. Böylece çalışan yoksulluk riskini arttıran faktörler ölçülmeye çalışılacaktır.

Tablo 16’da yer alan İkili Lojistik Regresyon analizi, bağımlı değişken “çalışan yoksullar” (2.663.905 kişi) üzerinden analiz yapılmıştır. Bağımsız değişkenler içinde yer alan kategorik değişkenlerden referans grup olarak ilk kategoridekiler kabul edilmiştir. Modelde en az bir parametrenin anlamlı ($p<0.000$) olduğu ifade edilebilir. Modele ait -2 Log likelihood= 6158112,002, Cox & Snell R kare= 0.159 ve Nagelkerke R kare=0.366 olarak elde edilmiştir. Hosmer-Lemeshow Testi gözlem sayısı çok yüksek (2.663.905 kişi) olduğu durumlarda tam uyum dışında hipotez reddedilmektedir (Çağlar ve Kumaş, 2017; Nattino, Giovanni, Pennell, Michael L., Lemeshow, Stanley, 2020). Bu nedenle ilgili analizde Hosmer-Lemeshow testi ihmal edilmiştir. %95 oranında gözlemlerin doğru sınıflanmış olması yeterli görülmüştür. Analizde kullanılan bağımsız değişkenlerin tümü istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Tablo 16’da yer alan bağımsız değişkenlerde yer alan “ref” referans kategoriye temsil etmektedir.

Tablo 16. İkili Lojistik Regresyon Analizi, 2020

	Katsayı	S.	Wald İst.	s.d	P- değeri	Odds Oranı	Odds Oranı için 95% 'lik Güven Aralığı	
		Hata					Alt Sınır	Üst Sınır
Cinsiyet								
Erkek (ref)	-,972	,003	85555,949	1	,000	,378	,376	,381
Yaş								
15-24 (ref)			114278,093	5	,000			
25 -34 yaş aralığı	-,200	,005	1612,502	1	,000	,818	,810	,826
35-44 yaş aralığı	-,113	,005	443,903	1	,000	,893	,884	,903
45-54 yaş aralığı	-,742	,006	16815,960	1	,000	,476	,471	,482
55-64 yaş aralığı	-1,787	,008	53590,548	1	,000	,167	,165	,170
65+ yaş	-1,394	,013	11218,306	1	,000	,248	,242	,254
Eğitim								
Okul bitirmedi (ref)			157777,453	5	,000			
İlkokul	-,717	,004	28178,937	1	,000	,488	,484	,492
Orta-ilköğretim	-,976	,005	45363,548	1	,000	,377	,374	,380
Genel lise	-1,232	,005	60015,345	1	,000	,292	,289	,295
Mesleki/Teknik lise	-1,501	,006	69643,134	1	,000	,223	,220	,225
Üniversite+	-2,423	,007	136207,827	1	,000	,089	,088	,090
Medeni Durum								
Evli (ref)			57885,111	2	,000			
Hiç evlenmedi	-1,026	,004	56669,106	1	,000	,358	,355	,361
Eşi ölen/boşanan	-,503	,007	4943,073	1	,000	,605	,596	,613
Sağlık								
Kronik hastalık (ref)	-,121	,003	2054,358	1	,000	,886	,881	,890
Hane Tipi								
Tek kişilik (ref)			46245,033	4	,000			
Çekirdek aile olan-olmayan kişiler	,918	,010	7984,493	1	,000	2,505	2,455	2,556
Sadece eşlerden oluşan	-,168	,012	202,889	1	,000	,845	,826	,865
Eşler ve çocuklardan oluşan	1,001	,010	9708,396	1	,000	2,721	2,667	2,775
Tek ebeveynli çocuklu	,602	,012	2688,254	1	,000	1,826	1,785	1,868
Düzye-1								
İstanbul (ref)			498372,137	11	,000			

Batı Marmara	,966	,006	25779,324	1	,000	2,627	2,596	2,658
Ege	,630	,005	18636,315	1	,000	1,878	1,861	1,895
Doğu Marmara	,339	,005	4235,645	1	,000	1,403	1,389	1,418
Batı Anadolu	,657	,005	16628,937	1	,000	1,929	1,910	1,948
Akdeniz	1,364	,004	106918,125	1	,000	3,911	3,879	3,943
Orta Anadolu	1,344	,005	61441,614	1	,000	3,836	3,795	3,877
Batı Karadeniz	,981	,006	28692,894	1	,000	2,667	2,637	2,698
Doğu Karadeniz	,748	,008	9280,357	1	,000	2,113	2,081	2,145
Kuzey Doğu Anadolu	1,792	,007	64384,464	1	,000	6,001	5,918	6,084
Orta Doğu Anadolu	2,141	,005	166213,378	1	,000	8,507	8,419	8,595
Güney Doğu Anadolu	2,395	,004	335523,244	1	,000	10,96	10,881	11,058
						9		
SGK								
SGK kayıtlı (ref)	,544	,003	27523,104	1	,000	1,722	1,711	1,734
Meslek Grubu								
Yönetici (ref)			52818,876	8	,000			
Profesyonel	,079	,011	51,569	1	,000	1,082	1,059	1,106
Teknisyenler	-,052	,011	20,989	1	,000	,949	,928	,971
Büro Hizmetleri	,735	,010	5035,886	1	,000	2,084	2,043	2,127
Hizmet Satış	,926	,009	9923,775	1	,000	2,524	2,478	2,570
Nitelikli Tarım	1,165	,012	9320,399	1	,000	3,204	3,130	3,281
Sanatkâr	,975	,010	10395,587	1	,000	2,651	2,602	2,701
Tesis ve Makine Operatörü	,971	,010	10330,107	1	,000	2,639	2,590	2,689
Niteliksiz	1,256	,010	17427,980	1	,000	3,510	3,446	3,576
İşteki Durum								
Ücret-Maaşlı (ref)	-,058	,006	103,329	1	,000	,944	,933	,954
İşin Sürekliliği								
Sürekli (ref)			21888,484	3	,000			
Sözleşmeli (geçici)	,539	,004	15946,559	1	,000	1,715	1,700	1,729
Sözleşmesiz	,674	,007	9831,184	1	,000	1,962	1,936	1,988
Tatillerde çalışılan iş	2,321	,025	8378,266	1	,000	10,18	9,689	10,701
						3		
Tam Zamanlı Çalışma								
6 aydan az Tam (ref)	-1,246	,024	2789,815	1	,000	,288	,275	,301
Yarı Zamanlı Çalışma								

6 aydan az Yarı (ref)	-1,037	,024	1880,223	1	,000	,355	,338	,372
İşletme Ölçeği								
Mikro Ölçek (ref)			46368,821	2	,000			
Küçük Ölçek	-,120	,003	1675,981	1	,000	,887	,882	,892
Orta-Büyük Ölçek	-,642	,003	42613,341	1	,000	,526	,523	,529
Sektör								
Tarım (ref.)								
Sanayi	-,347	,007	2774,960	1	,000	,707	,697	,716
İnşaat	,018	,007	7,343	1	,007	1,018	1,005	1,032
Ticaret-Hizmet	-,248	,006	1607,197	1	,000	,780	,771	,790
Sabit	-2,766	,008	133521,485	1	,000	,063		

Kaynak: 2020 yılı GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Analiz sonucuna göre çalışan yoksulluğu, cinsiyet bazında değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara göre yoksulluk riskinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışan yoksulların yaşı arttıkça yoksulluk riskinin azaldığı görülmektedir. 15-24 yaş aralığındaki çalışanların yoksulluk riski diğer çalışma çağındaki nüfusa göre daha yüksek bulunmuştur. Özellikle 45 yaştan itibaren çalışanların yoksulluk riski daha da azalmaktadır.

Çalışan yoksulluk riskinin en yüksek olduğu kişiler, okuma yazma bilmeyen veya herhangi bir okul bitirmemişler olduğu görülmektedir. Çalışan yoksulluk riskinin en az olduğu eğitim düzeyi ise üniversite (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) mezunlarında olduğu görülmektedir. Çalışan yoksullarda eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riskinin azaldığı görülmektedir. Medeni duruma bakıldığında evli olmak yoksulluk riskini arttıran bir durum olarak görülmektedir. Eşi ölen veya boşandığı için ayrı yaşayan çalışanlar için hiç evlenmemiş olanlara göre daha yüksek risk oluşmaktadır. Sağlık açısından bir değerlendirme yapıldığında kronik rahatsızlığı olan çalışanların yoksulluk riskinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yoksulluk riskinin en yüksek olduğu hane tipi eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aileden oluşan hanelerdir. Referans kategoriye (tek kişilik hanehalkı) göre çekirdek hanelerde yaşayan çalışanların yoksul olma riski 2,72 kat daha fazladır. Yine referans gruba göre çekirdek aile olsun olmasın çocuklar ve diğer bireylerden oluşan hanehalkı içinde yaşayan çalışanın yoksulluk riski 2,5 kat daha fazladır. Bunun dışında tek ebeveynli ve çocuklu hanelerde yaşayan çalışanların yoksulluk riski tek kişilik

hanelere göre 1,8 kat daha fazladır. Bölgesel olarak İstanbul'a göre çalışanların yoksulluk riski GDA bölgesinde 10,9 kat daha fazladır. Genel olarak referans bölge İstanbul'a göre düzey-1 bölgelerinin hepsinde çalışanların yoksulluk riski yüksektir. Ayrıca doğu bölgesinde (KDA ve ODA sırasıyla 6 ve 8,5 kat) riskin diğer bölgelere oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. İstanbul bölgesine en yakın yoksulluk riski Doğu Marmara, Ege ve Batı Anadolu bölgeleridir.

Birey ve hane özelliklerinin dışında işgücü piyasasının özelliklerine göre çalışanların yoksul olma riski araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre SGK'ya kayıtlı çalışanlara göre kayıtlı olmayan çalışanların yoksul olma riski 1,7 kat daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışan yoksulluğu riskini arttıran bir diğer faktör sahip olunan mesleklerdir. Referans grup olan yöneticilere göre teknisyenler dışında tüm meslek gruplarında yoksulluk riski daha yüksektir. Meslek grupları içinde en riskli grup niteliksiz işlerde çalışanlar iken onu nitelikli tarım ve ormancılık işlerinde çalışanlar takip etmektedir. En düşük riskli grup ise teknisyenlerdir.

İşteki duruma göre sadece ücretli-maaşlı ve yevmiyeli kategorisindeki kişiler modele eklenmiştir. Diğer kategoride yer alan kişi sayıları az olduğu için modelden atılmıştır. Referans gruba (ücretli-maaşlı) göre yevmiyeli çalışanların yoksulluk riski daha düşüktür. Ücretli ve maaşlı çalışanların daha yüksek yoksulluk riski taşıdığı görülmektedir. İşin sözleşmeli/sözleşmesiz veya sürekli oluşu yoksulluk riskini arttıran bir durumdur. Sürekli bir işe sahip çalışanlara göre sadece tatil dönemlerinde çalışanların yoksul olma riski 10,2 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Sözleşmeli-geçici işlerde çalışmak yoksulluk riskini 1,7 kat arttırmaktadır. Sözleşmesiz ve arada sırada çalışılan işler ise sürekli çalışanlara göre yoksulluk riskini 1,9 kat arttırmaktadır.

Çalışanlarda yoksulluk riskini arttıran diğer bir faktör ise tam veya yarı zamanlı olarak çalışılan ay sayısıdır. 6 aydan fazla tam veya yarı zamanlı çalışmak yoksulluk riskini 6 aydan az tam ve yarı zamanlı çalışanlara göre arttırmaktadır.

Çalışanların iş yeri büyüklüğüne göre yoksulluk riski değişmektedir. Mikro ölçekli işletmelerde çalışanların küçük ve orta büyük ölçekli işletmelerde çalışanlara göre yoksulluk riski daha yüksek olduğu görülmektedir. Son olarak çalışılan sektörün de yoksulluğu etkilemektedir. Referans grup tarım sektörü olarak alınmış olup buna göre inşaat sektöründe çalışmak 1 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer sanayi ve

ticaret-hizmet sektöründe çalışanların tarımda çalışanlara göre yoksulluk riski daha düşüktür.

Çalışmanın temel amacı çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörlerin incelenmesidir. Birey, hane, bölge ve işgücü piyasasına ilişkin bazı faktörlerle çalışan yoksulluğu arasındaki nedensel ilişki incelenmiştir. Gerek bölüm 2.6.1 ve 2.6.2, gerek bu bölümde yapılan analizler ve elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de çok boyutlu bir çalışan yoksulluğu mevcuttur. Cinsiyete dayalı olarak erkeklerin çalışan yoksulluğu yüksektir. Türkiye’de çocuk, hasta, yaşlı bakım hizmetlerinin hane içinde kadının sorumluluğunda olması, kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle hane refahını sağlamak erkeklere düşmekte ve buna bağlı olarak erkek yoksulluğu artmaktadır. Yaş faktörü dikkate alındığında gençlerin çalışan yoksulluğu daha yüksektir. Gençlere uygun iş imkanlarının sağlanamaması, tecrübesiz olmaları bahanesiyle düşük ücretlerle çalışmak durumunda olmaları genç çalışanların yoksulluk riskini arttırmaktadır. Medeni durum ve hane yapısı dikkate alındığında, evlilerde ve iki veya daha fazla yetişkinin olduğu çocuklu hanelerde çalışan yoksulluğu riski yüksektir. Çocuk bakım hizmetinin bulunmaması, kadınların işgücü piyasasının dışında kalması çalışan yoksulluğu arttırmaktadır. Kapan’a (2023) göre bu durumun nedeni, Türkiye işgücü piyasasında yaratılan işlerin tek yaşayan haneler veya çocuksuz haneler için uygun yapıda olmasıdır. Kronik rahatsızlığı olan çalışanlar diğerlerine oranla daha yüksek yoksulluğa sahiptir. Bölgesel dağılıma göre doğu, güney ve kuzey bölgelerinde çalışan yoksulluğu yüksektir. Özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde, tarım sektöründe çalışanlarda diğer sektörlerle oranla yoksulluk riski artmaktadır. İşgücü piyasasına ilişkin faktörlere göre geçici işlerde, kısa süreli tam zamanlı ve uzun süreli kısmi zamanlı çalışmalar yoksulluk riskini arttırmaktadır. Mikro ölçekli işletmelerde çalışmak, kayıt dışı istihdam edilmek de çalışanlarda yoksulluk riskini arttırmaktadır. İşverenlerin işçi maliyetlerindeki artışlara dayanarak kayıt dışı istihdama yönelmesi ve güvencesiz, düşük ücretlerle işçi çalıştırmaları yoksulluk riskini arttırmaktadır.

Eğitim ile ilgili sonuçlara bakıldığında yoksulluk (Evcim vd., 2019: 28) ve çalışan yoksulluk riskini azaltabilecek önemli faktörlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim düzeyindeki yükselme insanların hem işgücü piyasasındaki pozisyonunu hem de elde edecekleri kazancı etkileyen bir faktördür. Eğitim literatüründe bu konu geniş bir yere sahiptir. Özellikle bu alanda araştırmalarını sürdüren araştırmacılara göre yoksulluk döngüsünden kurtulmanın en önemli yolu, eğitimidir.

Eğitimi çalışanlar (beşerî sermaye) üretimin olmazsa olmaz bir faktörüdür. Büyüme, kalkınma ve ücret düzeyleri açısından eğitimin önemi kabul görmüştür. Buradan hareketle gelecek bölümde eğitimin yoksulluk ve çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri incelenecek ve tartışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

3.1. Eğitimin Önemi

Eğitim bireylerin nitelik kazanmasında önemli bir faktördür. Eğitim bireylerin bilgi düzeylerini artırmayı, düşünce yapısını oluşturmayı ve davranışlarını geliştirmeyi amaçlamaktadır (Öztürk, 2005: 30). Eğitimin birey için iki önemli getirisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki işgücü piyasasında rekabet edebilirliğin artması ve işsizlik riskini azaltması diğeri ise gelir seviyesindeki artışlarla birlikte refah seviyesini arttırmasıdır (Saxton, 2000:1). Eğitim düzeyi yüksek bir işçinin işsiz kalması durumunda iş arama süresi kısalmaktadır (Saxton, 2000: 5). Gelir düzeyinin artması ile de yoksulluk azalma eğilimine geçmektedir.

Beşerî sermayenin ekonomi içinde büyük önem arz ettiği önceki araştırmalara da sıkça konu olmuştur. Smith ve Marshall beşerî sermayenin işletme karlılığına katkısı açısından beşerî sermayenin desteklenmesine önem vermişlerdir. Schultz (1962), çalışmasında beşerî sermayeye yapılan yatırımın yaşam boyunca okulda, işte ve sonraki yaşlarda öğrenmenin önemini vurgulamaktadır. Eğitim ve bireysel kazanç arasındaki ilişki ilk olarak Psacharopoulos (1973) tarafından ortaya konmuştur. Yoksullukla eğitim arasındaki ilişkiyi inceleyen farklı ülke/bölge yıllara dayalı birçok çalışma yapılmıştır (Santos, 2011; De Silva ve Sumarto, 2015; Adekoya, 2018; Olopade vd., 2019; Medeiros, Barbosa ve Carvalhales, 2020). Psacharopoulos ve Patrinos (2018)'na göre 1950'den 2014'e kadar 139 ülkede, eğitim ve bireysel kazanç arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Becker (1965)'e göre yoksulluğun azaltılması ile beşerî sermaye yatırımları arasında yakın ve açık bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle de eğitim, yoksulluk sorununun çözümünde temel faktörlerden biri olarak görülmektedir (Dollar ve Kraay, 2002; Ravallion ve Datt, 2002; Ravallion ve Chen, 2007). Bu yönüyle direkt olarak ekonomi ile ilişkilidir. Ancak eğitim ve yoksulluk ilişkisi tam anlamıyla bir kısır döngü yaratmaktadır. Yoksulluğun artmasıyla istenilen eğitimi alabilmek zorlaşırken eğitim düzeyinin düşmesiyle birlikte yoksulluk artmaktadır, bu durum içinden çıkılmaz bir hal almaktadır (Alpaydın, 2008).

Günümüz şartlarında gelirin en önemli kaynağı bilgi birikimli beşerî sermayedir. Sahip olunan bilgi birikimi ile de eğitim seviyesi doğru orantılıdır (Çalışkan, 2007: 293).

Burada eğitim bireysel olarak gelir artışı sağlarken ülke açısından da ekonomik büyümeyi de tetiklemektedir. Bu nedenle Lucas (1988) beşerî sermayeyi üretim faktörü olarak ele almaktadır. Romer (1990)'e göre beşerî sermaye ile yeni buluşlarla teknolojik gelişmeler yoluyla büyümeye katkı sağlamaktadır. Barro (1991)'ya göre eğitime yapılan yatırımlar, beşerî sermaye üzerinden ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Eğitim düzeyi yüksek işgücü, emek piyasasında daha az eğitilmiş işgücüne kıyasla yüksek ücret, gelir ve meslekte daha çok hareketlilik ve istihdamda istikrar olmak üzere üç temel avantaj elde etmektedir (Mincer, 1991). Eğitimin temel işlevi, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik mesleki becerilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir (Bircan, 1998: 564).

Bu bölümde zorunlu eğitim politikasının yoksulluk ve çalışan yoksullar üzerindeki etkileri mikro ekonometrik yöntemlerden Araç Değişken (IV) yöntemi ile tahmin edilecektir. Literatürde mikro ekonometrik yöntemleri kullanan araştırmalar incelendiğinde genellikle ücret denklemleri üzerinden tahminler yapılmıştır (Angrist ve Kruger, 1991; Harmon ve Walker, 1995; Vieira, 1999; Aakvik, Salvanes and Vaage, 2003; Pischke ve Von Wachter, 2005; Fang vd., 2012) arasındaki ilişkiyi ölçmüştür. Angrist ve Kruger (1991) çalışmasında zorunlu eğitim politikasının eğitim düzeyinde olumlu bir etki yarattığı ve bu kanal üzerinden de politikadan etkilenen çocukların ileri dönemdeki kazanımlarına yansımaları araştırılmaktadır. Zorunlu eğitim yasaları tarafından okula daha uzun süre devam etmek zorunda kalan öğrencilerin fazladan eğitim almaları sonucunda daha yüksek ücret aldıkları ortaya konulmuştur. IV tahmin yöntemi kullanılmıştır. IV tahminlerinin EKK tahminlerine göre yaklaşık %7,5 daha yüksek olma eğilimindedir. Harmon ve Walker (1995) çalışmasında fazladan bir eğitim yılının Birleşik Krallık'ta geri dönüşünü araştırmışlardır. Farklı yıllarda uygulanan zorunlu eğitim politikalarının önce okullaşma oranında yarattığı ortalama değişiklikler incelenmiştir. İlk politika 1978'den 1986'ya kadar okullaşma miktarında yıllık ortalama 0.54'lük bir artış, ikinci politika ise 0.11'lik bir artış yaratmıştır. Okullaşmadaki bu değişiklik ile kazançlarda %15'lik bir artış gözlenmiştir. IV tahmin sonuçları ile EKK tahmin sonuçları arasında ise %6,1'lik farklılık bulunmaktadır. Vieira (1999) çalışmasında Portekiz'de zorunlu eğitimin ücretler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Okulu bırakma yaşı 1956'da 11'den 12'ye, 1964'te 12'den 14'e yükselmiştir. Ekstra bir yıllık eğitimin ücret üzerindeki etkisi ise yaklaşık %5 civarında olmuştur. IV tahmin sonuçları, yaklaşık %7,5 olan EKK tahmin sonuçlarından daha düşüktür. Bu durumda kullanılan IV'nin geçerliliği

tartışmaya açık hale gelmiştir. Aakvik, Salvanes and Vaage (2003) çalışmasında Norveç'te zorunlu eğitimin 7 yıldan 9 yıla çıkarılmasının ücret üzerindeki etkisi incelenmiştir. Uygulanan politika farklı zamanlarda ve farklı belediyelerde uygulandığı için Diff-in-diff yöntemi ile analiz edilmiştir. En düşük eğitim düzeyinde ekstra bir yıllık eğitimin getiriye azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha yüksek eğitim seviyeleri için durum tersine dönmekte ve ekstra eğitimin ücret üzerindeki etkisi pozitif yönde olmuştur. Pischke ve Von Wachter (2005) çalışmasında Almanya'da zorunlu eğitimdeki ekstra bir yılın ücretler üzerinde bir etkisine rastlanmamıştır. Çünkü Almanya'da işgücü piyasasıyla ilgili temel beceriler daha erken öğrenilmektedir. Oosterbeek ve Webbink (2007) çalışmasında Hollanda'da bir yıllık genel eğitim ile 3 yıllık temel mesleki eğitim programlarının uzatılmasının mezunların ücretleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Ancak önemli ölçüde bir etkiye ulaşamamışlardır. Fang vd. (2012) çalışmasında Çin'de 1986 yılında gerçekleşen zorunlu eğitim yasaının eğitim süresi ve ücretler üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Eğitimin genel getirisinin yıllık ortalama %20 olduğu ve çoğu sanayileşmiş ekonomide bulunan getirilerle oldukça tutarlıdır. Getiriler alt popülasyonlar arasında farklılık göstermektedir. Ekstra eğitimin getirisi yüksektir. Aydemir ve Kırdar (2017) çalışmasında Türkiye'de 1997-1998 zorunlu eğitim politikası ile artan eğitim süresi ve eğitimdeki artışın ücretlere yansımaları 2002-2013 dönemine ait Hanehalkı İşgücü Araştırmaları üzerinden incelenmiştir. Lise mezunu kısıtı altında ücret düzeyleri ile politika arasındaki nedensel ilişkiye göre erkeklerde %2-2,5 kadınlarda ise %7-8'lik ücret artışı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. 1997-1998 Zorunlu Eğitim Politikası

Uygulama kararı 1973 yılına dayanan sekiz yıllık kesintisiz eğitim ilk olarak 1983 yılında kısmen uygulanmaya başlamıştır. Ancak tamamen uygulamaya 1997-1998 eğitim öğretim yılında Eylül ayında geçilmiştir. Beş yıllık ilköğretim düzeyinin üzerine üç yıllık ortaokul eğitimi de eklenerek zorunlu eğitim toplamda sekiz yıla yükseltilmiştir. Çünkü Türkiye'de toplumsal gelişmeler için beş yıllık temel eğitim yetersiz görülmüştür. Eğitim kademeleri ikiden teke düşürülerek "ilköğretim" olarak isimlendirilmiştir. Uygulamadan önceki dönemde (politikadan bir yıl öncesi) ulusal eğitim istatistiklerine ait kayıtlarda yer alan bilgilere göre öğrencilerin neredeyse %40'ı ilk 5 yıllık eğitimden sonra okulu bırakmış ve politika ile 6-8 yıllık eğitime geçişte keskin bir artış olmuştur (Aydemir ve Kırdar, 2017: 6). Politikanın uygulamaya koyulduğu yıl 6. sınıfa kaydolmuş çocukların oranı sadece %30,2 olmuştur (Kırdar, 2000). Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu

ilköğretim yasının uygulanmasıyla Türkiye genelinde öğretmen başına düşen ortalama öğrenci sayısı arttığı gibi öğretmen, okul ve derslik sayıları yetersiz kalmış, bundan dolayı politikanın uygulandığı dönemde emekli öğretmenler göreve çağırılmış ve 25.000 üzerinde yeni öğretmen atamaları yapılmıştır (Çınar vd., 2007: 192). Politikanın amaçları ikili öğretime son vermek, 2000 yılına kadar sınıf mevcudunu 30'a düşürmek, ilkim ve ulaşım elverişli bölgelerde yerleşim birimindeki öğrencileri daha nitelikli okullara taşıyarak eğitim düzeyini yükseltmek ve taşınan öğrencilere öğle yemeği vermek, iklim ve ulaşım elverişli olup güvenlik sorunu yaşanan bölgelerde yatılı ilköğretim okulu veya pansiyonlu öğrenim olanağı sağlamak ve tüm masrafları karşılamak, ilköğretim kurumlarında bilgisayarlı laboratuvarlar kurmak ve tüm öğrencilere bilgisayar eğitimi vermek, ilköğretim kademesinde tüm öğrencilere yabancı dil eğitimi vermek bulunmaktadır (Kaya, 2011: 14-15). O dönemlerde dini eğitim veren okulların sayısındaki artış ile bazı kesimlerce sekiz yıllık eğitimin yasallaşmasında “kesintisiz” ifadesinin kullanılması ortaokul ve lise düzeyinde din ağırlıklı eğitim veren İmam Hatip Okulları'nı etkisiz hale getirmek olarak nitelendirilmiştir (Çınar vd., 2007: 192).

Kesintisiz zorunlu eğitim politikası tüm Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'de genel olarak eğitime başlama yaşı altı olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı bu politika, 1986 yılı Eylül ayından (politika 1997-1998 Eylül ayında yürürlüğe girdiği için) sonra doğan çocukları etkilemiştir. Bu politika ile her ne kadar eğitimde kalite ve verimlilik artışı beklentisi ile harekete geçilmiş olsa da beklentileri karşılayacak gelişmeler yaşanmamıştır.

3.3. Yöntem ve Veri Seti

Araştırmada Araç Değişken (IV)-Regresyon Süreksizlik Tasarımı (RDD) kullanılmıştır. Bu yöntem Fuzzy Regresyon Süreksizlik Tasarımı (FRDD) olarak da ifade edilmektedir. Araç Değişken (IV) doğrusal bir regresyonda bir veya daha fazla bağımsız değişken arasındaki içsellik probleminin çözümü için kullanılmaktadır. İçsellik problemi bağımsız değişkenler ile hata terimi (e) arasında ilişki olması durumunda ortaya çıkmaktadır. 2 Aşamalı EKK (2AEKK) ile tahmin yapılmakta olup araç değişken olarak modele eklenecek değişken ya kendisi bir işlem (treatment) önermeli ya da işlem (treatment) için teşvik edici yapıda olmalıdır. En Küçük Kareler (EKK) tahmininde işlem (treatment) değişkenindeki tüm varyasyonlar kullanılırken IV tahmininde sadece araç üzerinden bir kısım varyasyon incelenmektedir. Bu araştırma ile amacımız kesintisiz zorunlu eğitim politikası sonucunda artan eğitim yılı ile fert başına düşen gelir arasındaki

nedensel ilişkiyi kurmaktır. Bu ilişkiyi de politikadan etkilenen bireyler ve etkilenmeyen bireylerin fert başına düşen gelirleri üzerinden bir Fuzzy RDD yöntemi yardımı ile incelenecektir.

Fuzzy RDD, bir ortak değişken olan endeks değişkenine (running variable) bağlı olarak işlemin olasılığındaki veya beklenen değerindeki süreksizliklerden yararlanır ve süreksizliğin işlem durumu için araçsal bir değişken haline geldiği bir araştırma tasarımıdır (Angrist ve Pischke, 2008: 196). Politika etkisinin başlangıcını temsil eden eşik değerinin altında yer alan bireyler kontrol grubuna, eşik değerinin üstünde yer alan bireyler ise işlem grubuna oransal olarak atanmaktadır. Böylece eşik değeri etrafındaki birbirine yakın olan bireyleri rassal olarak karşılaştırmak mümkün hale gelmektedir. Eşik değeri etrafında (eşik değerini de kapsayan) kısıtlı alanlarda tahminler yapıldığı için parametrik olmayan tahmin yöntemleri kullanılmaktadır. Eşik değerinden çok uzak bireyler dikkate alınmamaktadır. Modeller tahmin edilirken yerel polinom yaklaşımı kullanılmakta olup bu yaklaşım gereği sadece eşik değerine yakın bireylere ait veriler kullanılarak tahminler gerçekleştirilir. Bunun için eşik değerinin sağında ve solunda yer alan bir bant genişliği belirlenmektedir. Daha sonra model için polinom derecesi belirlenir. Çünkü doğrusal olmayan bir model, doğrusal bir model gibi tahmin edildiğinde süreksizlik konusunda hatalı sonuçlar elde edilmesine sebep olabilir. Bu durumda tahmin sonuçları gerçeği yansıtmayacaktır. Süreksizlik analizinde doğru modeli bulabilmek için doğrusal, karesel, kübik vb. polinom dereceli modeller kullanılmaktadır. Eşik değerinin altında kalan tüm bireylerin işlemden etki alma olasılığı sıfıra eşit iken eşik değeri ve üzerindeki tüm bireyler işlem etkisine maruz kalmaktadır.

Politika öncesi ve sonrası için potansiyel çıktı fonksiyonları şöyledir:

$$Y_i = \begin{cases} Y_{1i}(x_i) & x_i \geq x_0 \\ Y_{0i}(x_i) & x_i < x_0 \end{cases} \quad Y_{1i}(1) \neq Y_{0i}(0). \quad (3)$$

Burada $Y_{1i}(x_i)$ ve $Y_{0i}(x_i)$ j'ninci derece polinomlu potansiyel çıktı fonksiyonlarını temsil etmektedir. Zorunlu eğitim politikasından etkilenme/etkilenmeme durumunu temsil eden çıktı fonksiyonlarıdır. Y_i ise i'ninci birey için potansiyel çıktıdır. x_i endeks değişkeni (running variable) ve x_0 ise endeks değişkeni üzerinde yer alan ve kontrol grubu ile işlem grubunu birbirinden ayıran eşik değerini ifade etmektedir. Bireylerin hem endeks değişkeni hem de eşik değeri üzerinde herhangi bir etkisi olmamalıdır. Bireylerin değiştirebileceği, müdahale edebileceği bir durum söz konusu

olmamalıdır. Bu araştırmada endeks değişkeni bireylerin doğum yılı iken eşik değeri ise politikadan etkilenenlerin doğum yılını temsil etmektedir. Bu durumda bireyler doğum yıllarını etkileyememektedir.

Fuzzy RDD yönteminin uygulandığı durumlarda grafiksel gösterimler önemli bir yere sahiptir (Imbens ve Lemieux, 2008). Eşik değeri etrafında politikadan kaynaklı bir süreksizliğin olup olmadığı grafikler yardımı ile incelenmektedir. Calonico vd.'ne (2015) göre grafiksel gösterimler ile veriler daha detaylı incelenebilmektedir. Bu nedenle bu yöntemin kullanıldığı çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır. Eğer eşik değeri etrafında herhangi bir süreksizlik gözlenirse Fuzzy RDD yönteminin diğer aşamalarında bu politikanın etkileri istatistiksel olarak araştırılmaktadır. Eşik değerinin sağında ve solunda yer alan veriler gruplandırılmaktadır. Calonico vd.'e (2008) göre eşik değerinin her iki tarafında aynı olabileceği gibi farklı genişlikler kullanılabilir. Optimal gruplandırma, eşit aralıklı ve eşit verili olmak üzere iki yöntem kullanılarak yapılmaktadır. Tüm bu kriterler Fuzzy RDD yöntemi için oldukça önemlidir.

Aydemir ve Kırdar'ın (2017) çalışmasına göre zorunlu eğitim reformunun etkileri keskin bir şekilde gözlenememektedir. Eğitimde keskin bir sıçrama olduğu durumdan bahsedilmesi için politikadan etkilenen herkes bu politikaya uymalı, herkes aynı yaşta (erken ya da gecikme olmadan) eğitime başlamalıdır. Aydemir ve Kırdar'a (2017) göre zorunlu eğitim reformu için bu durum söz konusu değildir. Bu nedenle doğum yılının endeks değişkeni olarak kabul edildiği analize göre net bir sıçrama gözlenmemiştir. Hahn vd.'nin (2001) tespitine göre böyle durumlarda 2AEKK yöntemine eşdeğer kabul edilen Fuzzy RDD yöntemi kullanılmaktadır. Bu araştırmanın amacı zorunlu eğitim politikasının bireylerin, yoksul bireylerin ve çalışan yoksul konumundaki bireylerin fert başına düşen geliri üzerindeki nedensel etkisinin araştırılmasıdır. Bu nedenle yöntem ile ilgili teorik bilgilerin tümü bu araştırma odaklı devam edecektir. Fuzzy RDD (2AEKK) yöntemi için kullanılacak modellerden birinci aşama modeli aşağıdaki gibidir:

$$S_i = \gamma + \delta D_i + \beta_1 x_i + \dots + \beta_j x_i^j + \gamma Q + \omega_i \quad (4)$$

S_i i 'nci birey için eğitim yılını temsil etmektedir. Yani bireylerin en son mezun oldukları eğitim seviyesinin süresini ifade eder. D_i politikadan etkilenme durumunu gösteren 1-0 değerlerinden oluşan kukla değişkendir. Aynı zamanda araç değişkeni temsil etmektedir. Bu nedenle D_i değişkeninin eğitim yılı S_i ile ilişkili, potansiyel çıktı Y_i ile

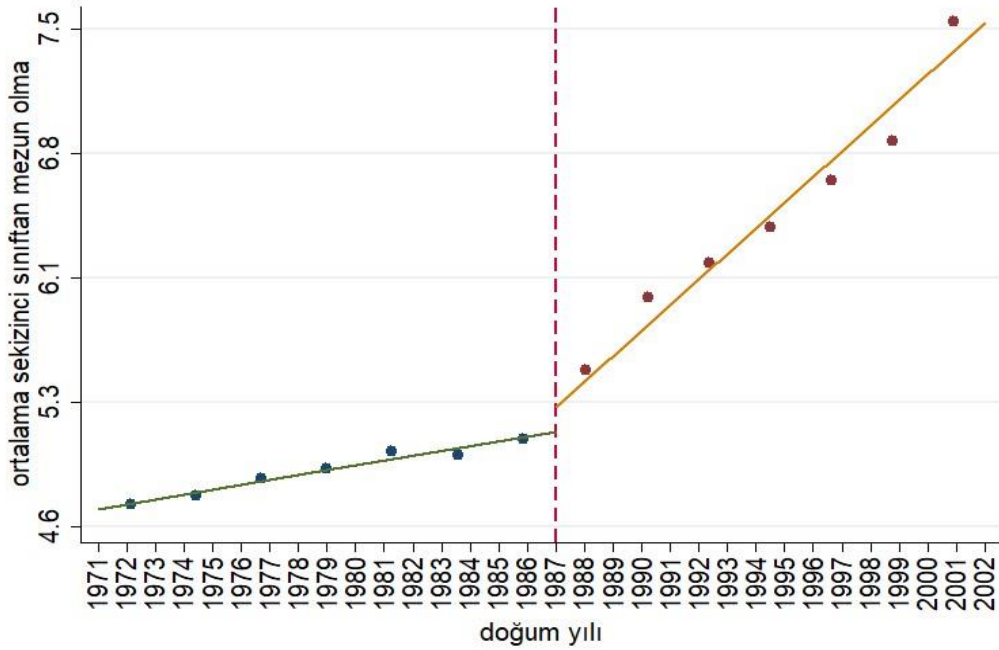
ilişkisiz olması gerekmektedir. x_i endeks değişkeni (doğum yılı) ve politika etkilerini ölçebilmek için benzer özelliklere sahip bireyleri rassal olarak birbirinden ayıran eşik değerini içinde barındırır. Bu çalışma için endeks değişkeni bireylerin doğum yılından oluşmaktadır. j polinom derecelerini temsil etmektedir. Q modele eklenen kontrol değişkenler olup yaş, yaş kare ve düzey-1 bölgelerini temsil etmektedir. Fuzzy RDD (2AEKK) yöntemi için ikinci aşama modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_i = \alpha + \varphi S_i + \beta_1 x_i + \dots + \beta_j x_i^j + \theta Q + \varepsilon_i \quad (5)$$

Potansiyel çıktı Y_i , i 'ninci birey için fert başına düşen gelirin doğal logaritmasıdır. S_i , birinci aşama modelinde yer alan eğitim yılını temsil etmektedir. x_i ilk modeldeki endeks değişkeni, Q ise kontrol değişkenleri temsil etmektedir.

Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2006-2020 yılları arasında yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması kullanılmaktadır. Örneklem bireylerden oluşmaktadır. Mikro veri setleri için değişen varyans ve birimler arası korelasyon sorunlarına karşılık istatistiksel çıkarımlardan küme-dayanıklı standart hata veya normal standart hatalardan bir tanesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada kümeye dayanıklı (cluster-robust) standart hatalar rapor edilmiştir. Küme sayısının az olduğu durumlarda sadece kümeye dayalı standart hatalar yeteri kadar iyi olmayacaktır (Cameron, Gelbach and Miller, 2008; Angrist and Pischke, 2009). Ayrıca 2006-2020 yıllarını içeren Havuzlanmış (Pooled) panel veri seti kullanılmıştır. Modelde bölge ve zaman etkilerini ortadan kaldırmak için her bir yıl ve her bir bölge için birer trend eklenmiştir. Yıl için yaş ve yaş kare değişkenleri, bölge için ise yaşanan bölgeyi (düzey-1) temsil eden kukla değişkeni kontrol değişkeni olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3. Ortaokuldan Mezun Olma

Şekil 3'te politika öncesi ve sonrası ortaokuldan (sekizinci sınıftan) mezun olma durumundaki ortalama değişime ilişkin grafik yer almaktadır. Buna göre ortalama olarak sekizinci sınıftan mezun olmada 1987 doğumlulardan itibaren ilk bir yılda artış gözlenmekte ve özellikle eğimin değiştiği görülmektedir. Aydemir ve Kırdar'a (2017) göre politikanın etkilerinin bir yıla yayılması, yeni zorunlu kesintisiz eğitimin kusurlu uyumunu göstermektedir. Bununla birlikte politikanın belirli alanlarda geç uygulanması (örneğin, taşımalı ulaşım sistemlerinin oluşturulması gereken kırsal alanlar), Aralık 1986'dan sonraki bir yıl içinde doğan bazı çocukların politikadan etkilenmediği anlamına gelebilirken, Aralık 1986'dan önce doğan ancak Türkiye'de yaygın olan normal yaştan sonra okula başlayan bazı çocuklar da politikaya tabi olurken Aralık 1986'dan sonra doğan ancak normal yaştan önce okula başlayan (ve dolayısıyla politika tarihinde ilkökul diplomasına sahip olan) bazı bireyler politikadan muaf olacaktır (Aydemir ve Kırdar, 2017: 11).

Analize dahil edilecek yaş grupları belirlenirken veri seti yapısı dikkate alınmıştır. Aydemir ve Kırdar (2017) çalışmasında lise mezunu için 18 yaş ve üzeri grup, üniversite mezunu için de 22 yaş ve üzeri grup kullanılmıştır. Bu çalışmada ise veri setinde yer alan 17 yaş lise mezunu ve 21 yaş üniversite mezunu sayısı yüksek olduğu için analizlerde sapmaya sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle lise için incelenecek gruplar içindeki en genç yaş grubu 17 olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni ise ortaokul eğitiminin lise eğitimi üzerinde yayılma etkisine sahip olmasıdır. En yaşlı grup ise 50 yaşında

olacaktır. En son 2020 yılı verileri kullanıldığı için analizde oluşturulacak kısıtın üst sınırı 2003 doğumlulardan oluşacaktır. Diğer bir grup ise üniversite mezunlarından oluşmakta ve onlarda ise en genç grup 21 yaşındakilerden, en yaşlı grup ise 46 yaşındaki bireylerden oluşmaktadır. 2020 yılı verileri dikkate alındığında üst sınır 1999 olarak belirlenmiştir. Her iki yaş grubu için alt sınır ise politikadan ilk etkilenen 1987 doğumluları da içerecektir. Çünkü 1986 yılı Eylül ayından önce doğanlar için zorunlu eğitim 5 yıl iken 1986 Eylül ayından sonra doğanlar (1987 yılı) için 5 yıldan 8 yıla çıkmıştır. Eşik değeri 1987 yılı olarak belirlenmiştir. FRDD tahminleri LATE (Local Average Treatment Effect) yani yerel ortalama tedavi etkisi yorumuna sahip olduğu için (Hahn, Todd ve van der Klaauw, 2001; Aydemir ve Kırdar, 2017) sadece politikadan etkilenenler için tahminler yapılmıştır. Eşik değeri ve üzeri politikadan etkilenenler, eşik değerinin altında kalanlar ise politikadan etkilenmeyenlerden oluşmaktadır. Doğum yılına göre insanların aldığı eğitim süreleri de değişmektedir. Bu açıdan doğum yılı insanların eğitim sürelerini belirleyen doğal bir değişkendir. Bunun dışında eğitim süresini etkileyen ölçülemeyen faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında akademik başarı, çocuğun çalışma motivasyonu, çocukken ki ailenin geliri, çocuğun yetenekleri vb. yer almaktadır. Bunların tümü çocuğun eğitim süresi üzerinde etkili faktörlerdir. Eğitim süresinin gözlenemeyen ve ölçülemeyen bu faktörlerin etkilerini içereceği için iktisat yazını tarafından dışsal kabul edilmektedir. Bağımlı değişken ile doğrudan bir nedensel ilişki elde edilemeyecektir. Bu nedenle zorunlu eğitim reformu eğitim süresi ve çalışan yoksulluğu arasındaki nedensel ilişkinin ortaya konmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Politikadan Eğitim Durumu Üzerindeki Etkileri:

Kesikli regresyon analizine geçmeden önce eğitim politikası ve mezun olunan okul arasındaki ilişki araştırılacaktır. Üniversite ve lise mezunları üzerinde politika etkileri incelenmiştir. Ayrıca bağımlı değişken olarak kullanılan fert başına düşen gelir düzeyi ise yoksullar ve çalışan yoksullar üzerinden analiz edilmiştir.

$$okul_i = \gamma + \delta D_i + \beta_1 x_i + \dots + \beta_j x_i^j + \forall Q + u_i \quad (6)$$

$okul_i$, mezun olunan okul derecesini göstermektedir. Lise mezunlarının dahil edildiği modellerde üst sınır 2003 (en küçük yaş grubu 17 yaşındakiler) iken üniversite mezunları için üst sınır 1999 (en küçük yaş grubu 21) kabul edilmektedir. Veri seti olarak 2006-2020 yılları için Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları kullanılmıştır. Tablo 17’de

analizlerde kullanılan kısıtlar (bant genişliği) sunulmuştur. Bant genişliği seçimleri için cluster robust tahminleri yapılmıştır. Birinci derece polinomlar için en uygun bant genişliği tahminlerinden ilki $h [3.995 \ 3.995]$ olarak elde edilmiş olup endeks değişkeni yıl bazlı olduğu için ilk bant genişliği $h [4 \ 4]$ olarak belirlenmiştir. Belirli aralıklarla bu kısıtlar doğum yılına göre 6 grup şeklinde oluşturulmuştur. Tablo 17’de yer alan EKK kısıtları, politikanın lise ve üniversite eğitimi üzerindeki yayılma etkisinin incelendiği modeller için kullanılmıştır. FRDD kısıtları ise politikanın lise ve üniversite eğitimi kanalı ile fert başına düşen gelir üzerindeki etkilerinin incelendiği modellerde kullanılmıştır.

Tablo 17. Bant Genişlikleri

EKK Lise için bant genişliği (h)	EKK Üniversite için bant genişliği (h)
h [4 17] h [5 17] h [7 17] h [9 17] h [12 17] h [17 17] h [22 17] h [32 17]	h [4 13] h [5 13] h [7 13] h [9 13] h [13 13] h [22 13] h [32 13]
FRDD Lise için bant genişliği (h)	FRDD Üniversite için bant genişliği (h)
h [4 4] h [5 5] h [7 7] h [9 9] [13 13] h [17 17] h [22 17] h [32 17]	h [4 4] h [5 5] h [7 7] h [9 9] h [13 13] h [22 13] h [32 13]

Not: ilk bant genişliği rdbwselect kodu yardımı ile elde edilmiştir.

1997-1998 eğitim öğretim yılında yürürlüğe giren 8 yıllık zorunlu eğitim politikasının, lise ve üniversite eğitime devam etme durumu üzerindeki etkilerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 18’de rapor edilmiştir. Hem çalışan yoksul kategorisinde yer alan bireyler, hem yoksul kategorisinde yer alan bireyler hem de tüm nüfus için ayrı analizler yapılmıştır. Zorunlu eğitim politikasının lise eğitime devam etme üzerindeki etkileri, çalışan yoksullar için $h [17 \ 17]$ ve sonraki aralıkta (1970-2003 arasında doğanlar) yer alan bireyler hariç zorunlu eğitim politikası ile 1987-2003 doğumlu çalışan yoksullarda, 1986-1970 doğumlulara göre lise eğitiminde artış görülmektedir. Yoksul bireylerde $h [4 \ 17]$ hariç tüm bant genişlikleri için politikanın lise eğitimini arttırdığı görülmektedir. 1987 ve sonrası doğan yoksullarda 1983 öncesinde doğanlara göre lise eğitiminde anlamlı bir artış gözlenmektedir. Tüm nüfus için genel sonuçlar değerlendirildiğinde çalışan yoksullara

benzer şekilde [17 17] ve sonraki aralıklar hariç diğer aralıklar için uygulanan politika, 1987-2003 doğumlu bireylerde lise eğitiminin devamlılığı konusunda pozitif bir etkiye sebep olmuştur. Politika ile lise eğitime devamlılık artmıştır. Ayrıca istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilen doğum aralıkları, tüm polinom dereceleri için de anlamlıdır.

Zorunlu eğitim politikasının üniversite eğitimi üzerindeki etkilerine ilişkin tahmin sonuçları Tablo 18'de sağ bölümde yer almaktadır. Elde edilen sonuçlara göre çalışan yoksullar için tüm bant genişliğinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Tüm doğum aralıkları ve tüm polinom derecelerinde görüldüğü üzere politikaya maruz kalan bireylerin lise eğitime ek olarak üniversite eğitiminde de artış yaşanmıştır. Benzer sonuçlar yoksul bireyler için de geçerlidir. Ancak yoksul bireylerde ilk aralık olan h [4 17] hariç tüm aralıklarda ve tüm polinom dereceleri için politikanın üniversite eğitimi artırıcı bir etkisi olmuştur. Tüm herkesi kapsayan sonuçlarda da çalışan yoksullarda olduğu gibi tüm polinom dereceleri ve tüm doğum aralıkları için politikanın üniversite eğitimi artırıcı bir etkisi olduğu görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında 1997-1998 kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim politikasının hem lise eğitimi hem de üniversite eğitimi artırıcı bir etkisi olmuştur. Bu nedenle Fuzzy RDD yöntemi kullanılarak yapılan tahminler için eğitim süresi üzerinden ilave bir kısıt (lise mezunu olma ve üniversite mezunu olma) oluşturulmuştur. Politikanın etkisi hem lise eğitimi tamamlayan hem de üniversite eğitimi tamamlayan bireyler üzerinden ölçülmüştür. Çalışmada çalışan yoksul, yoksul ve herkesi kapsayan şekilde, lise ve üniversite mezunu olan, lise mezunu bireyler için 17 yaş ve üzeri, üniversite mezunu bireyler için 21 yaş ve üzeri olma koşullarına bağlı kısıtlar oluşturulmuştur.

Tablo 18. Zorunlu Eğitim Politikasının Lise ve Üniversite Eğitimi Üzerindeki Etkileri

Lise Mezunu Sonuçlar							Üniversite Mezunu Sonuçları						
	Bant genişliği	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4. derece polinom	Örneklem		Bant genişliği	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4. derece polinom	Örneklem
Çalışan yoksullar	h [4 17]	0.049** (0.017)				9,928	Çalışan yoksullar	h [4 13]	0.022** (0.009)				7,601
	h [5 17]	0.054** (0.018)	0.054** (0.018)			11,080		h [5 13]	0.023** (0.009)	0.023** (0.009)			8,773
	h [7 17]	0.057* (0.018)	0.057* (0.018)			13,877		h [7 13]	0.024** (0.009)	0.024** (0.009)			11,612
	h [9 17]	0.062* (0.017)	0.062* (0.017)	0.062* (0.017)		16,693		h [9 13]	0.030* (0.010)	0.030* (0.010)	0.030* (0.010)		14,466
	h [13 17]	0.038*** (0.019)	0.038*** (0.019)	0.038*** (0.019)	0.038*** (0.019)	22,356		h [13 13]	0.033* (0.008)	0.033* (0.008)	0.033* (0.008)	0.033* (0.008)	20,206
	h [17 17]	0.017 (0.018)	0.016 (0.018)	0.016 (0.018)	0.016 (0.018)	28,376		h [22 13]	0.035* (0.006)	0.035* (0.007)	0.034* (0.006)	0.034* (0.006)	31,913
	h [22 17]	0.013 (0.017)	0.013 (0.017)	0.013 (0.017)	0.013 (0.017)	33,987		h [32 13]	0.036* (0.006)	0.036* (0.006)	0.036* (0.006)	0.036* (0.006)	38,822
	h [32 17]	0.013 (0.017)	0.012 (0.017)	0.012 (0.017)	0.012 (0.017)	40,881							
Yoksullar	h [4 17]	0.027 (0.018)				47,654	Yoksullar	h [4 13]	0.013 (0.009)				29,967
	h [5 17]	0.036*** (0.018)	0.036*** (0.018)			50,942		h [5 13]	0.015 (0.011)	0.015 (0.010)			33,336
	h [7 17]	0.045** (0.017)	0.045** (0.017)			58,706		h [7 13]	0.023** (0.011)	0.023** (0.011)			41,248
	h [9 17]	0.051* (0.016)	0.051* (0.016)	0.051* (0.016)		65,914		h [9 13]	0.031* (0.011)	0.031* (0.011)	0.031* (0.011)		48,575
	h [13 17]	0.053* (0.015)	0.053* (0.015)	0.053* (0.016)	0.053* (0.016)	79,532		h [13 13]	0.042* (0.009)	0.042* (0.009)	0.042* (0.009)	0.042* (0.009)	62,350
	h [17 17]	0.050* (0.014)	0.050* (0.015)	0.050* (0.015)	0.050* (0.015)	92,941		h [22 13]	0.056* (0.009)	0.056* (0.009)	0.055* (0.009)	0.055* (0.009)	88,451
	h [22 17]	0.052* (0.014)	0.052* (0.014)	0.052* (0.014)	0.052* (0.014)	105,482		h [32 13]	0.061* (0.009)	0.061* (0.008)	0.061* (0.009)	0.061* (0.009)	105,894
	h [32 17]	0.057* (0.013)	0.057* (0.013)	0.056* (0.013)	0.056* (0.013)	122,860							
Genel	h [4 17]	0.049*** (0.024)				163,175	Genel	h [4 13]	0.030** (0.012)				138,366
	h [5 17]	0.059** (0.024)	0.059** (0.024)			174,867		h [5 13]	0.033** (0.012)	0.033** (0.012)			152,973
	h [7 17]	0.074*	0.074*			201,640		h [7 13]	0.035*	0.035*			185,695

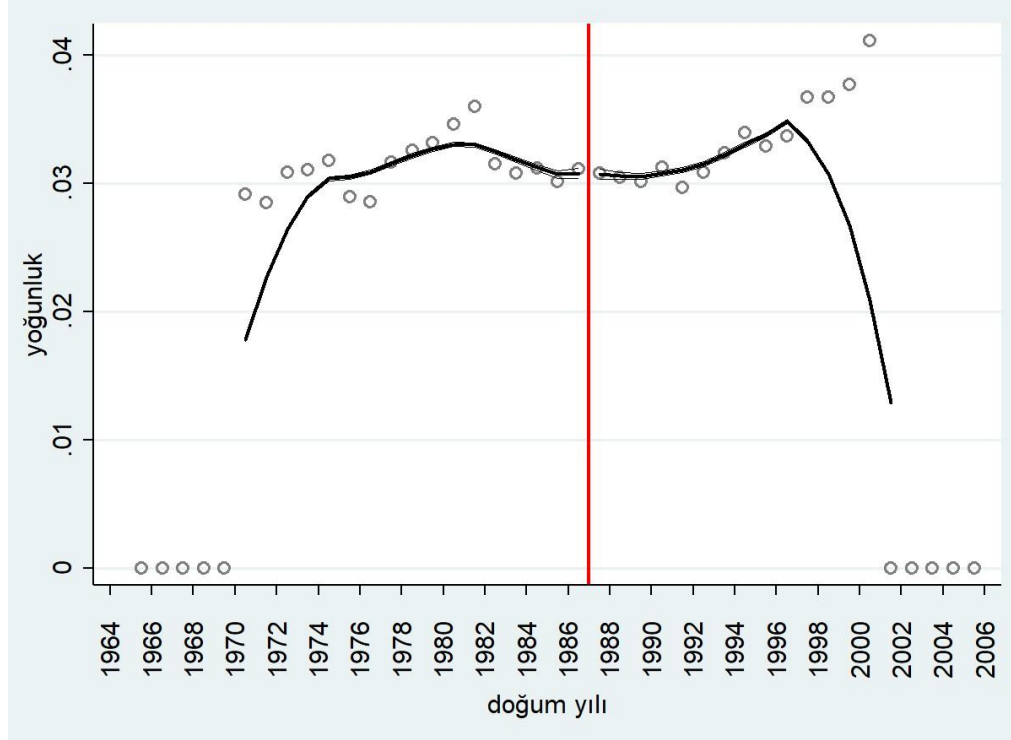
		(0.025)	(0.025)						(0.010)	(0.010)			
	h [9 17]	0.079* (0.025)	0.079* (0.025)	0.079** (0.025)		227,112		h [9 13]	0.035* (0.010)	0.035* (0.010)	0.035* (0.010)		216,168
	h [13 17]	0.064** (0.027)	0.064** (0.027)	0.064** (0.027)	0.064** (0.027)	274,954		h [13 13]	0.037* (0.011)	0.037* (0.011)	0.036* (0.011)	0.036* (0.011)	272,270
	h [17 17]	0.043 (0.028)	0.043 (0.028)	0.044 (0.028)	0.044 (0.028)	324,005		h [22 13]	0.045* (0.012)	0.044* (0.012)	0.044* (0.012)	0.043* (0.012)	388,944
	h [22 17]	0.034 (0.028)	0.034 (0.028)	0.034 (0.028)	0.034 (0.028)	378,910		h [32 13]	0.046* (0.013)	0.045* (0.013)	0.045* (0.013)	0.044* (0.013)	499,264
	h [32 17]	0.029 (0.027)	0.029 (0.027)	0.029 (0.027)	0.029 (0.026)	480,351							

Not: Bağımlı değişkenler, lise ve üniversiteden mezun olma durumu. Açıklayıcı değişkenler, zorunlu eğitim politikası, kontrol değişkenler (yaş, yaş kare ve bölge kukla değişkeni), doğum yılının polinomlarıdır. Kısıt olarak lise mezunu için 17 yaş ve üzeri bireyler, üniversite mezunu için 21 yaş ve üzeri bireyler analize dahil edilmiştir. Parantez içi doğum yılına göre cluster standart hatalardır. Sırasıyla *, ** ve***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

3.4. Analiz Sonuçları

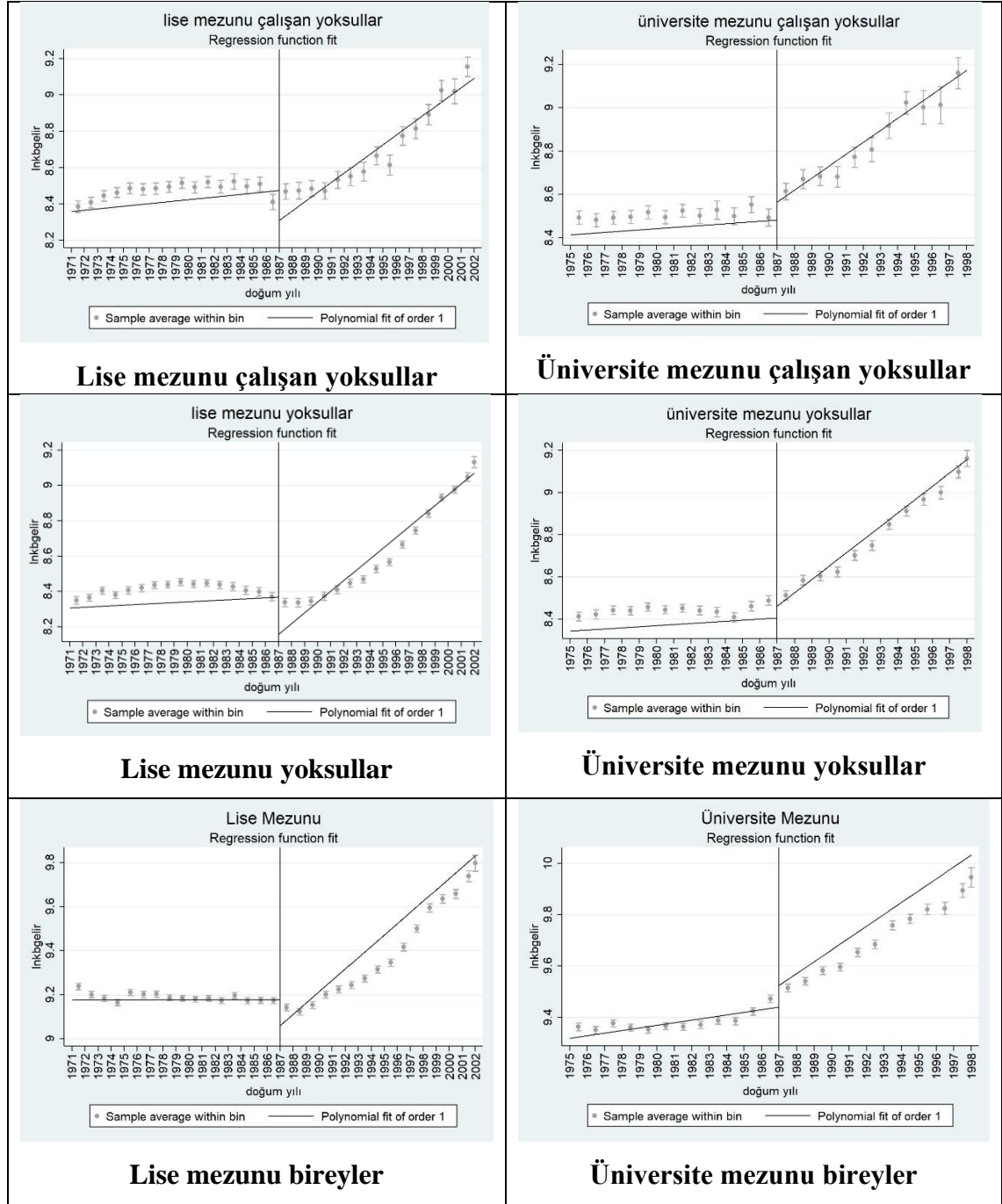
Zorunlu eğitim politikasının okullaşma yılı üzerindeki olumlu etkileri Tablo 19’da rapor edilmişti. Bu aşamadan sonra politikanın fert başına düşen gelir üzerindeki etkileri, lise mezunu ve üniversite mezunu çalışan yoksullar, yoksullar ve tüm nüfus için FRDD yöntemi ile tahmin edilecektir. Bu yöntemin geçerli olabilmesi için doğum yılına göre bireylerin eşik değeri (1987) etrafında normal bir dağılıma sahip olması gerekmektedir. Eşik değerinin sağında veya solunda yoğunluğun fazla olması FRDD yönteminin geçerliliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle doğum yılına göre bireylerin eşik değeri etrafındaki dağılımı McCrary (2008) yoğunluk testi kullanılarak test edilmiştir. Şekil 4’te görüldüğü üzere 1987 yılından önce ve sonra doğan bireyler benzer bir dağılıma sahiptir.

Şekil 4. Doğum Yılına Göre Bireylerin Yoğunluk Grafiği

Doğum yılına göre fert başına düşen gelirdeki değişimler lise ve üniversite mezunu olan çalışan yoksul, yoksul ve herkes için 1. derece yerel polinom modeline göre grafikler Şekil 5’te, 2. derece yerel polinom modeline ilişkin grafikler ise Şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 5. Doğum Yılına Göre Fert Başına Düşen Gelirdeki Değişim (1. Derece Polinom Modeli)

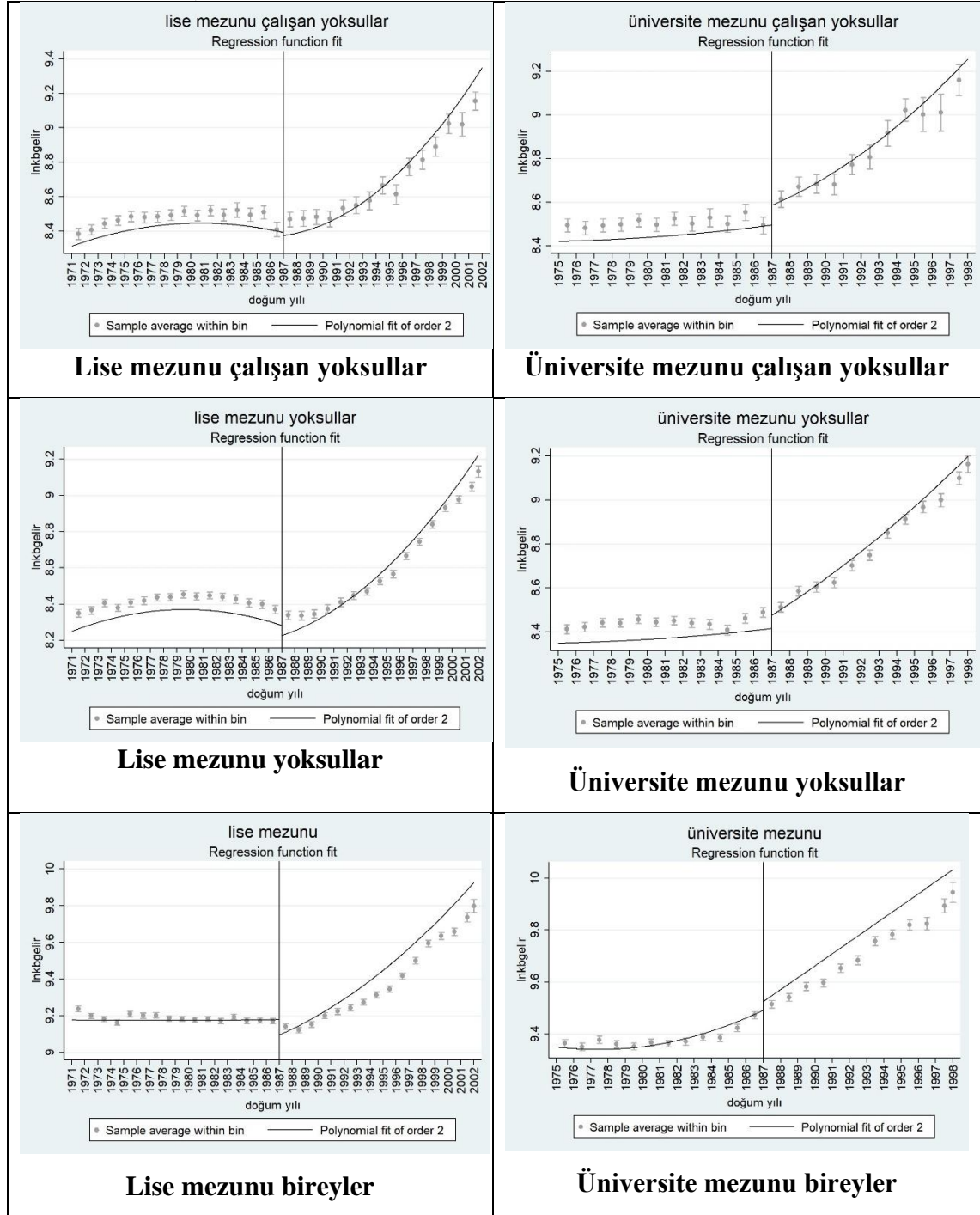

Not: Bağımlı değişken fert başına düşen gelirin doğal logaritması ve açıklayıcı değişken olarak doğum yılına göre 1. Derece polinom modelleri grafikleri temsil etmektedirler. Lise mezunu için 17 yaş ve üzeri bireyler, üniversite mezunu için de 21 yaş ve üzeri bireyler analize dahil edilmiştir.

Şekil 5'te yer alan lise mezunu çalışan yoksulların, yoksulların ve genel olarak tüm bireyler için eşik değeri etrafında kişi başı gelirden düşüş gözlenmektedir. Bunun yanı sıra üniversite mezunu olanlarda ise gelirden artış olduğu gözlenmektedir. Şekil 6'da ise 2. derece polinom modeline uygun grafikler yer almaktadır. Bu şekillere göre çalışan yoksullarda lise mezunu ve üniversite mezunu olma durumunda gelirden artış olduğu

görülmektedir. Yoksul bireyler için lise mezunu olma durumunda gelirden zamana yayılan bir etki gözlenmektedir. Üniversite mezunu olma durumunda ise anlamlı bir değişim gözlenmemiştir. Genel sonuçlara göre lise mezunu bireylerde gelir düşüşü gözlenirken üniversite mezunlarında süreksizlik söz konusu değildir.

Şekil 6. Doğum Yılına Göre Fert Başına Düşen Gelirdeki Değişim (2. Derece Polinom Modeli)

Not: Bağımlı değişken fert başına düşen gelirin doğal logaritması ve açıklayıcı değişken olarak doğum yılına göre 2. Derece polinom modelleri grafikleri temsil etmektedirler. Lise mezunu için 17 yaş ve üzeri bireyler, üniversite mezunu için de 21 yaş ve üzeri bireyler analize dahil edilmiştir.

Zorunlu eğitim politikasının lise ve üniversite eğitimi kanalı ile çalışan yoksul, yoksul ve tüm nüfus için fert başına düşen gelir üzerindeki etkileri FRDD yöntemi ile incelenmiştir. Tahmine ilişkin birinci aşama sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre zorunlu eğitim politikası, çalışan yoksul bireyler için lisenin dahil edildiği birinci derece polinom modellerinde h [4 4], h [7 7] ve h [9 9] aralıklarında doğanlar için eğitim yılını arttırmıştır. Buna ek olarak h [13 13] ve sonraki bant genişlikleri için tüm polinom modellerinde istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiştir. Yoksul bireyler için yapılan tahminlerde ise h [4 4] ve h [5 5] bant aralıklarında istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiş olsa da doğum aralıkları genişledikçe politikanın eğitim yılı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani doğum aralıkları genişledikçe politika, yoksul bireylerin eğitim yılını arttırmıştır. Çalışan yoksul bireylerle karşılaştırıldığında çalışan yoksullarda politika yarım yıla yakın eğitim yılını arttırırken yoksul bireylerde bu artış daha düşüktür. Tüm nüfusa ait genel sonuçlara bakıldığında politikanın eğitim yılı üzerindeki etkileri çalışan yoksullarda benzerdir. h [22 17] dışındaki tüm doğum aralıkları için politika etkisi pozitifdir ve eğitim politikası ile lise mezunlarının eğitim yılında artış yaşanmıştır.

Üniversite eğitiminin dahil edildiği birinci aşama sonuçları Tablo 19’un sağ tarafında yer almaktadır. Çalışan yoksul bireyler için politikanın eğitim yılı üzerindeki etkileri tüm bant genişlikleri ve polinom modelleri için pozitif yönde olmuştur ve politika ile eğitim yılında artış yaşanmıştır. Yoksul bireylerde, politikanın eğitim yılı üzerindeki etkisi h [5 5] ve sonraki tüm bant genişlikleri için pozitifdir ve bu bant aralıklarında eğitim yılında artış yaşanmıştır. Çalışan yoksullarda olduğu gibi yoksul bireylerde de zorunlu eğitim politikası ile eğitim yılında artış gözlenmiştir. Tüm nüfusu kapsayan genel sonuçlarda ise tüm bant genişlikleri ve polinom dereceleri için politikanın eğitim yılı üzerindeki etkisi pozitifdir ve politikanın eğitim yılını en fazla yarım yıla kadar arttırdığı gözlenmiştir.

Birinci aşama sonuçlarına göre zorunlu eğitim politikası ile eğitim yılı arasında pozitif bir ilişki olduğu ve politikaya maruz kalan çalışan yoksul, yoksul ve tüm bireylerde eğitim yılında artış yaşanmıştır. Zorunlu eğitim politikasına maruz kalan herkes için lise ve üniversite eğitiminde artış gözlenmiştir.

Tablo 19. Birinci Aşama Tahmin Sonuçları

Lise Mezunu Sonuçlar							Üniversite Mezunu Sonuçları							
	Bant Genişliği	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4.derece polinom	Örnekleme		Bant Genişliği	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4.derece polinom	Örnekleme	
Çalışan yoksullar	h [4 4]	0.355*** (0.182)				6,477	Çalışan yoksullar	h [4 4]	0.625* (0.215)				5,955	
	F istatistiği	35.65						F istatistiği	16.97					
	h [5 5]	0.415* (0.159)	0.414* (0.159)			8,142		h [5 5]	0.542* (0.190)	0.543* (0.190)				7,513
	F istatistiği	52.00	52.00					F istatistiği	26.70	26.70				
	h [7 7]	0.407* (0.131)	0.407* (0.132)			11,906		h [7 7]	0.530* (0.156)	0.531* (0.157)				10,962
	F istatistiği	70.75	70.75					F istatistiği	39.38	39.38				
	h [9 9]	0.435* (0.116)	0.435* (0.116)	0.435* (0.116)		15,535		h [9 9]	0.653* (0.139)	0.653* (0.139)	0.653* (0.139)			14,195
	F istatistiği	86.19	86.19	86.19				F istatistiği	41.01	41.01	41.01			
	h [13 13]	0.147 (0.098)	0.147 (0.099)	0.147 (0.099)		22,105		h [13 13]	0.308* (0.116)	0.307* (0.116)	0.307* (0.116)	0.306* (0.116)		20,206
	F istatistiği	124.72	124.71	89.13				F istatistiği	65.05	65.03	65.01	50.11		
	h [17 17]	0.025 (0.090)	0.025 (0.090)	0.024 (0.089)	0.024 (0.089)	28,376		h [22 13]	0.218** (0.097)	0.214** (0.097)	0.212** (0.098)	0.209** (0.098)		31,913
	F istatistiği	201.38	201.34	105.85	105.75			F istatistiği	180.87	180.78	75.50	75.46		
	h [22 17]	0.070 (0.084)	0.068 (0.084)	0.067 (0.084)	0.065 (0.084)	33,987		h [32 13]	0.210** (0.092)	0.206** (0.092)	0.202** (0.092)	0.198** (0.093)		38,822
	F istatistiği	261.67	261.65	109.16	109.04			F istatistiği	430.37	430.16	110.44	110.67		
h [32 17]	0.104 (0.079)	0.102 (0.079)	0.110 (0.079)	0.097 (0.079)	40,881									
F istatistiği	506.50	506.38	132.03	132.23										
Yoksullar	h [4 4]	0.007 (0.110)				23,742	Yoksullar	h [4 4]	0.204 (0.132)				21,001	
	F istatistiği	292.76						F istatistiği	117.35					
	h [5 5]	0.068 (0.096)	0.068 (0.096)			29,604		h [5 5]	0.299* (0.117)	0.299** (0.117)			26,117	
	F istatistiği	419.35	419.36					F istatistiği	162.11	162.11				
	h [7 7]	0.134*** (0.095)	0.134*** (0.080)			42,715		h [7 7]	0.416* (0.097)	0.415* (0.097)			37,123	
	F istatistiği	659.04	659.06					F istatistiği	266.16	266.16				
	h [9 9]	0.189* (0.070)	0.188* (0.070)	0.188* (0.070)		55,060		h [9 9]	0.519* (0.086)	0.518* (0.086)	0.517* (0.086)		46,744	
	F istatistiği	871.50	871.55	626.81				F istatistiği	335.61	335.60	335.59			
h [13 13]	0.073 (0.059)	0.073 (0.059)	0.072 (0.059)		76,265	h [13 13]	0.402* (0.072)	0.401* (0.072)	0.399* (0.072)	0.397* (0.073)		62,349		

	F istatistiği	1387.60	1387.74	739.12				F istatistiği	555.84	555.84	332.39	332.07	
	h [17 17]	0.014 (0.054)	0.013 (0.054)	0.012 (0.054)	0.011 (0.054)	92,940		h [22 13]	0.522* (0.061)	0.518* (0.061)	0.515* (0.061)	0.512* (0.061)	88,450
	F istatistiği	2076.42	2077.30	859.53	857.85			F istatistiği	946.44	946.43	508.12	507.38	
	h [22 17]	0.072 (0.052)	0.071 (0.052)	0.069 (0.052)	0.067 (0.052)	105,481		h [32 13]	0.581* (0.057)	0.577* (0.057)	0.573* (0.057)	0.569* (0.056)	105,893
	F istatistiği	2378.60	2379.73	970.15	967.58			F istatistiği	1589.96	1589.66	601.75	600.92	
	h [32 17]	0.186* (0.049)	0.184* (0.049)	0.181* (0.049)	0.179* (0.049)	122,859							
	F istatistiği	3206.26	3207.44	971.85	968.63								
Genel	h [4 4]	0.242* (0.053)				87,333	Genel	h [4 4]	0.286* (0.065)				99,351
	F istatistiği	1110.39						F istatistiği	664.66				
	h [5 5]	0.340* (0.047)	0.314* (0.047)			108,103		h [5 5]	0.393* (0.058)	0.393* (0.058)			122,340
	F istatistiği	1373.90	1373.90					F istatistiği	810.64	810.62			
	h [7 7]	0.402* (0.039)	0.402* (0.039)			152,645		h [7 7]	0.419* (0.049)	0.419* (0.049)			169,195
	F istatistiği	1929.88	1929.90					F istatistiği	1222.28	1222.18			
	h [9 9]	0.392* (0.034)	0.393* (0.035)	0.394* (0.035)		194,458		h [9 9]	0.437* (0.043)	0.437* (0.043)	0.437* (0.043)		209,596
	F istatistiği	2398.09	2398.12	2127.59				F istatistiği	1530.91	1530.69	1428.29		
	h [13 13]	0.187* (0.030)	0.187* (0.030)	0.189* (0.030)		266,115		h [13 13]	0.234* (0.038)	0.234* (0.038)	0.233* (0.038)	0.233* (0.037)	272,269
	F istatistiği	3530.13	3530.12	2301.14				F istatistiği	2420.26	2419.53	1775.25	1775.20	
	h [17 17]	0.047*** (0.027)	0.047*** (0.027)	0.048*** (0.027)	0.049*** (0.027)	324,004		h [22 13]	0.157* (0.032)	0.153* (0.032)	0.149* (0.032)	0.144* (0.032)	388,943
	F istatistiği	5549.84	5549.86	2590.91	2591.89			F istatistiği	5444.62	5443.61	2450.43	2451.18	
	h [22 17]	0.017 (0.026)	0.018 (0.026)	0.018 (0.026)	0.018 (0.026)	378,909		h [32 13]	0.197* (0.029)	0.190* (0.029)	0.184* (0.029)	0.177* (0.029)	499,263
	F istatistiği	7275.36	7275.52	2943.71	2943.34			F istatistiği	8800.74	8801.43	3092.98	3092.22	
h [32 17]	0.048*** (0.024)	0.047*** (0.024)	0.046*** (0.024)	0.045*** (0.024)	480,350								
F istatistiği	11015.33	11015.72	3632.07	3628.17									

Not: Bağımlı değişken fert başına düşen gelirin doğal logaritması olup tablodaki tüm modeller, 2AEKK tahminlerine ilişkin birinci aşama politika kukla değişkeninin (eğitim yılı için araç değişken) parametrelerini ifade etmektedir. Birinci aşama sonuçları olduğu için burada bağımlı değişken eğitim yılıdır. Kontrol değişkenler ise yaş, yaş kare ve düzey 1 bölge kukla değişkenidir. Lise mezunu için 17 yaş ve üzeri bireyler, üniversite mezunu için de 21 yaş ve üzeri bireyler analize dahil edilmiştir. Doğum yılı ile cluster tahminler yapılmıştır. Sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 20’de EKK ve FRDD sonuçları rapor edilmiştir. Tablo 20’nin sol bölümü lise mezunları için sağ bölümü ise üniversite mezunları için elde edilen sonuçları temsil etmektedir. Tabloda tüm bant genişlikleri ve tüm gruplar için katsayılar ile küme dayanıklı (cluster-robust) standart hatalar rapor edilmiştir. Sonuçlar hem etki %’si ve istatistiksel anlamlılık açısından farklılıklar göstermektedir.

Lise mezunları için elde edilen EKK tahminlerine ilişkin sonuçlara göre çalışan yoksullar ve yoksullar için fert başına düşen gelirin doğal logaritmasında %2 civarında artışa, genel sonuçlarda ise %6 civarında bir artış yaratmıştır. FRDD (2AEKK) sonuçları ise hem gruplar hem de bant genişlikleri arasında farklılaşmaktadır. Lise mezunu çalışan yoksullarda ikinci derece polinom modellerinde h [7 7] ve h [9 9] bant genişlikleri için %14 ve h [12 12] için %7’lik bir gelir artışı getirmiştir. Üçüncü derece polinom modelinde h [9 9] için %19 ve h [22 16] için ise %8’lik bir artışı getirmiştir. Dördüncü derece polinom modelinde ise h [32 16] için %8 civarında bir artış getirmiştir. Lise mezunu yoksul bireylerde ikinci derece polinom modelinde h [16 16] bant genişliği için %4’lük bir gelir artışı görülmektedir. Üçüncü derece polinom modelinde h [22 16] bant genişliği için %6’lık bir artışı getirmiştir. Bunların dışındaki tüm modeller ve bant genişlikleri için istatistiksel olarak anlamsızdır. Genel tahminlerin yer aldığı lise mezunu sonuçlarında birinci derece polinom modellerinden h [7 7] ve h [9 9] bant genişliğinde %3’lük bir gelir artışı görülmektedir. İkinci derece polinom modellerinde h [4 4] için %1 ve h [9 9] için de %3’e yakın bir gelir artışı görülmektedir. Üçüncü derece polinom modelinde h [16 16] bant genişliği için %3’lük, dördüncü derece polinom modelinde de h [22 16] için %6’lık bir gelir artışı görülmektedir.

Üniversite mezunlarının yer aldığı tahmin sonuçları Tablo 20’nin sağ bölümünde rapor edilmiştir. EKK tahminlerine bakıldığında çalışan yoksul ve yoksul bireylerin gelirlerinde %2-3 arası bir artış görülürken genel tahminlerde %8-9 civarında artış görülmektedir. FRDD (2AEKK) sonuçlarına bakıldığında üniversite mezunu çalışan yoksulların ikinci derece polinom modellerinden h [7 7] ve h [9 9] bant genişlikleri için %6-8 arası gelir artışı görülmektedir. Üçüncü derece polinom modellerinde h [9 9] için %19, h [12 12] ve h [22 12] için %7-9 arası bir gelir artışı görülürken h [22 12] için ise %4’lük bir gelir artışı görülmektedir. Dördüncü polinom modellerinde h [22 12] ve h [32 12] bant genişliği için %5-6 civarında gelir artışı görülmektedir. Üniversite mezunu yoksul bireyler için elde edilen sonuçlara göre birinci derece polinom modellerinde h [7 7], h [9 9], h [12 12] ve h [22 12] bant genişliği için %4-8 arasında bir gelir azalışı

görülmektedir. İkinci derece polinom modellerinde $h [22 12]$ ve $h [32 12]$ için %4'lük bir gelir azalışı görülmektedir. Çalışan yoksullar için gelirden artış yaşanırken yoksullar için bu durum tersine dönmüştür. Tüm nüfusu temsil eden genel tahminlere bakıldığında birinci derece polinom modellerinde $h [7 7]$ aralığı için %2 gelirden azalış görülürken $h [32 12]$ için ise %7 civarında bir gelir artışı görülmektedir. İkinci derece polinom modellerinde $h [12 12]$ için %4 civarında gelir azalışı görülmektedir. Son olarak dördüncü derece polinom modellerinden $h [22 12]$ için %8'e yakın gelir artışı görülmektedir.

Tüm sonuçlar için genel bir değerlendirme yapıldığında kesme noktasının etrafında yer alan farklı bant genişlikleri ve polinom derece modelleri içeren tahminlerden elde edilen sonuçlar birbirinden oldukça farklıdır. Çalışan yoksullar için hem lise hem de üniversite mezunu olmaları durumunda eğitim yılının fert başına düşen gelirin doğal logaritması üzerindeki etkisi pozitif yönlü yani geliri arttırıcı yönde olmuştur. Yoksul bireyler için lise ve üniversite mezunu olma durumuna göre katsayı işaretleri yön değiştirmiştir. Lise mezunu yoksullar için eğitim yılı fert başına düşen gelirin doğal logaritmasını arttırıcı yönde etkilerken üniversite mezunu olmaları geliri azaltıcı yönde etkilemiştir. Genel sonuçlarda ise lise mezunu olmaları geliri arttırırken üniversite mezunu olmaları durumunda sonuçlar hem artış hem de azalış şeklinde dalgalanmaktadır.

Hem lise mezunu hem de üniversite mezunu bireyler için uygulanan FRDD sonuçları Tablo 20'de rapor edilmiştir. Lise mezunu bireyler için sekiz, üniversite mezunu bireyler için yedi tane yıl aralığı için tahminler yapılmıştır. Doğum yılının (endeks değişkeni) dördüncü derece polinomlarının da dahil olduğu modeller tahmin edilmiştir. Standart hatalar için göre bireyler arasındaki otokorelasyonu dikkate alan doğum yılına kümeye dayanlı standart hatalar rapor edilmiştir. Ayrıca çalışan yoksul, yoksul ve tüm nüfusu dikkate alan genel tahminler yapılmıştır.

Araştırmanın amacı zorunlu eğitim politikasının çalışan yoksul konumundaki bireyler için hane içi fert başına düşen gelir ile nedensel ilişkisinin araştırılmasıydı. Lise mezunu çalışan yoksul bireyler için FRDD tahminlerine göre fazladan bir yıllık ilave eğitimin %14'e kadar fert başına düşen geliri arttırdığı görülmektedir. Ancak elde edilen sonuçların istatistiksel olarak anlamlılıkları karmaşıktır. Doğum yılının birinci derece polinom modellerinde $h [5 5]$, $h [7 7]$ ve $h [9 9]$ aralıkları için %5-%8 aralığında gelir artışı gözlenmektedir. İkinci derece polinom modellerinde $h [7 7]$, $h [9 9]$, $h [13 13]$, $h [17 17]$ ve $h [22 17]$ aralıkları için %5-%14 arasında bir artış gözlenmektedir. Üçüncü derece polinom modelleri için $h [17 17]$ ve $h [22 17]$ aralıkları için %7-%8 civarında artış

gözlenirken dördüncü derece polinom için h [22 17] ve h [32 17] aralıkları için %10 civarı bir artış gözlenmektedir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde doğum yılına göre oluşturulan polinom dereceleri değiştiğinde elde edilen sonuçlar ve istatistiksel olarak anlamlılıkları da değişmektedir. Birinci derece polinom modelleri için h [4 4] aralığı ile h [13 13] ve sonraki aralıklar için istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiştir. İkinci polinom modelleri için ilk aralık kısa bir bant genişliği içerdiği için sonuçlar h [5 5] aralığından başlamıştır ve bu aralık ile h [32 17] aralığı istatistiksel olarak anlamsızdır. Üçüncü derece polinom modeli için h [9 9] ve h [32 17], dördüncü polinom dereceli modeller içinde de h [17 17] aralığı istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yoksul bireyler için elde edilen sonuçlar genel olarak sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır. Sadece ikinci derece polinom modelleri için h [13 13] ve h [17 17] aralıklarında doğan yoksullar için fert başına düşen gelirden %4 civarında bir artış görülmektedir. Buna ek olarak üçüncü derece polinom derece modelleri için de sadece h [22 17] aralığı için %6'lık gelir artışı görülmektedir. Sadece bu modeller için anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Tüm nüfusu kapsayan yoksul veya çalışan yoksul kısıtı olmayan tahmin sonuçlarına göre sadece h [32 17] aralığı, birinci derece ve üçüncü derece polinom modelleri için istatistiksel olarak anlamlıdır.

Üniversite eğitiminin de dahil edildiği tahmin sonuçları Tablo 20'nin sağ tarafında rapor edilmiştir. Üniversite mezunu çalışan yoksul bireyler için elde edilen sonuçlar hem farklı polinom modelleri hem de doğum aralıkları için farklılaşmaktadır. Birinci derece polinom modelleri içinde sadece h [4 4] aralığı istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte ilave bir yıllık eğitimle fert başına düşen gelirden %5-%6 civarında artış görülmektedir. İkinci derece polinom modelleri için sadece h [7 7] aralık istatistiksel olarak anlamlıdır ve ilave bir yıllık eğitim ile fert başına düşen gelirden %6-7 civarında bir artış gözlenmektedir. Üçüncü derece polinom modellerinde sadece h [9 9] ve h [22 13] aralığında doğan çalışan yoksullar için %4-7 civarında bir gelir artışı görülmektedir. Son olarak dördüncü derece polinom modelleri içinde h [22 13] ve h [32 13] aralıkları için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiş olup ilave bir yıllık eğitim ile gelirden %5-6 civarında artış gözlenmektedir.

Üniversite mezunu yoksul bireyler dikkate alındığında birinci derece polinom modelleri için h [9 9], h [13 13] ve h [22 13] aralığında doğanlar için geliri azaltıcı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre ilave bir yıllık eğitim ile fert başına düşen gelirden %4-8 arasında bir düşüş görülmektedir. İkinci derece polinom modelleri için h

[22 13] ve h [32 13] aralığında doğan yoksullar için ilave bir yıllık eğitim ile fert başına düşen gelirden %4'lük bir azalma görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü derece polinom modellerine ait sonuçlar ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm bireyleri kapsayan analizlerden elde edilen sonuçlara göre birinci derece polinom modelleri için sadece h [32 13] aralığı istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte ilave bir yıllık eğitim sonucunda üniversite mezunu bireylerde %6'lık gelir artışı gözlenmektedir. İkinci derece polinom modellerinde sadece son iki aralık olan h [22 13] ve h [32 13] istatistiksel olarak anlamlıdır ve eğitimdeki ilave bir yıllık artış, fert başına düşen gelirden %24-32 arasında bir düşüşe sebep olmaktadır. Üçüncü derece polinom modellerinde yine son aralık olan h [32 13] istatistiksel olarak anlamlıdır ve ilave bir yıllık eğitim ile fert başına düşen gelirden %43'lük bir azalma görülmektedir. Son olarak dördüncü derece polinom modellerinden h [22 13] aralığında doğan bireyler için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuca göre ilave bir yıllık eğitim ile fert başına düşen gelirden %7'lik bir artış gözlenmektedir. Tüm bireyleri kapsayan analiz sonuçları hem istatistiksel olarak hem de ilişkinin yönü açısından oldukça karmaşık etkiler ortaya koymuştur.

Genel olarak hem lise mezunu hem de üniversite mezunu olma kısıtı altında araştırmanın odak noktası olan çalışan yoksul kategorisindeki bireylerin, eğitimindeki bir yıllık ilave artışlar istatistiksel olarak anlamlılık açısından değişiklikler göstermiş olsa da lise kısıtı için fert başına düşen gelirden %5-14 artırırken üniversite mezunu kısıtı için %5-7 arası arttırmıştır. Yoksul bireyler dikkate alındığında lise mezunu kısıtı altında eğitim artışının fert başına düşen gelir üzerindeki pozitif (gelir arttırıcı) ve istatistiksel olarak anlamlı etkileri (az sayıda anlamlı sonuçlar elde edilmiş olup) üniversite mezunu olma kısıtı altında negatif (gelirden azaltıcı) yönlü etkiye dönmüştür. Üniversite mezunu olan yoksul bireyler için eğitimdeki ilave bir yıllık artış ile fert başına düşen gelirden azalmalar görülmüştür. Tüm bireyler için de yoksul bireylere benzer sonuçlar elde edilmiştir. Lise mezunu olma kısıtı altında birkaç doğum aralığı için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiş ve eğitimin gelir üzerindeki etkileri gelirden arttırıcı yönde iken üniversite mezunu olma kısıtı altında elde edilen sonuçlar hem gelirden arttırıcı hem de azaltıcı bir etkiyi göstermektedir.

Tablo 20. Fuzzy RDD (2AEKK) Tahmin Sonuçları

Lise Mezunu Sonuçları							Üniversite Mezunu Sonuçlar						
Bant Genişliği	EKK	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4.derece polinom	Örneklem	Bant Genişliği	EKK	1. derece polinom	2. derece polinom	3. derece polinom	4.derece polinom	Örneklem
Çalışan Yoksullar							Çalışan Yoksullar						
h [4 4]	0.018* (0.001)	0.132 (0.084)				6,477	h [4 4]	0.018* (0.002)	0.056** (0.029)				5,955
h [5 5]	0.017* (0.001)	0.083*** (0.045)	0.313 (0.326)			8,142	h [5 5]	0.017* (0.002)	0.027 (0.022)	0.095 (0.057)			7,513
h [7 7]	0.017* (0.002)	0.079** (0.039)	0.144*** (0.079)			11,906	h [7 7]	0.016* (0.002)	0.017 (0.022)	0.067** (0.033)			10,962
h [9 9]	0.018* (0.001)	0.051** (0.024)	0.147*** (0.080)	0.206 (0.138)		15,535	h [9 9]	0.016* (0.001)	-0.007 (0.138)	0.084 (0.057)	0.070** (0.032)		14,195
h [13 13]	0.017* (0.001)	0.073 (0.073)	0.067* (0.022)	0.144 (0.108)		22,105	h [13 13]	0.016* (0.001)	-0.009 (0.033)	0.025 (0.015)	0.071 (0.069)	0.164 (0.135)	20,206
h [17 17]	0.018* (0.001)	-0.098 (0.274)	0.081** (0.029)	0.071** (0.031)	0.257 (0.310)	28,376	h [22 13]	0.016* (0.001)	-0.029 (0.051)	0.005 (0.023)	0.049** (0.024)	0.059*** (0.035)	31,913
h [22 17]	0.017* (0.001)	-0.044 (0.185)	0.054*** (0.030)	0.082** (0.032)	0.107*** (0.064)	33,987	h [32 13]	0.015* (0.001)	-0.011 (0.047)	-0.013 (0.024)	0.034 (0.031)	0.054** (0.023)	38,822
h [32 17]	0.016* (0.001)	0.626 (7.105)	0.024 (0.021)	0.088 (0.057)	0.092** (0.044)	40,881							
Yoksullar							Yoksullar						
h [4 4]	0.014* (0.001)	0.137 (0.389)				23,742	h [4 4]	0.12* (0.001)	-0.027 (0.066)				21,001
h [5 5]	0.014* (0.001)	0.052 (0.098)	0.022 (0.058)			29,604	h [5 5]	0.012* (0.001)	-0.034 (0.044)	-7.204 (613.560)			26,117
h [7 7]	0.013* (0.001)	0.043 (0.043)	-0.608 (5.121)			42,715	h [7 7]	0.011* (0.001)	-0.038 (0.027)	-0.018 (0.080)			37,123
h [9 9]	0.014* (0.001)	0.026 (0.026)	0.225 (0.318)	-0.011 (0.070)		55,060	h [9 9]	0.011* (0.001)	-0.044** (0.019)	-0.008 (0.051)	-0.091 (0.720)		46,744
h [13 13]	0.014* (0.001)	0.079 (0.062)	0.042** (0.017)	-0.046 (0.116)		76,265	h [13 13]	0.012* (0.001)	-0.080** (0.031)	-0.013 (0.018)	-0.868 (9.916)	0.075 (0.180)	62,349
h [17 17]	0.014* (0.001)	-3.149 (33.103)	0.040** (0.017)	0.049 (0.033)	-0.005 (0.052)	92,940	h [22 13]	0.012* (0.001)	-0.081** (0.036)	-0.042*** (0.023)	-0.000 (0.031)	-0.011 (0.046)	88,450
h [22 17]	0.013* (0.001)	0.618 (0.169)	0.011 (0.018)	0.060** (0.024)	0.077 (0.157)	105,481	h [32 13]	0.011* (0.001)	-0.047 (0.034)	-0.045** (0.021)	-0.057 (0.055)	0.005 (0.031)	105,893
h [32 17]	0.012* (0.001)	0.061 (0.073)	0.003 (0.015)	0.020 (0.030)	0.057 (0.041)	122,859							
Genel							Genel						
h [4 4]	0.063* (0.002)	0.042 (0.064)				87,333	h [4 4]	0.075* (0.003)	0.012 (0.050)				99,351

h [5 5]	0.063* (0.002)	0.028 (0.042)	0.071 (0.308)			108,103	h [5 5]	0.076* (0.004)	-0.005 (0.034)	-0038 (0.285)			122,340
h [7 7]	0.062* (0.002)	0.024 (0.029)	0.053 (0.170)			152,645	h [7 7]	0.076* (0.004)	-0.031 (0.026)	0.005 (0.084)			169,195
h [9 9]	0.062* (0.002)	0.032 (0.027)	0.024 (0.057)	-0.027 (0.152)		194,458	h [9 9]	0.077* (0.004)	-0.025 (0.022)	-0.036 (0.049)	0.201 (0.371)		209,596
h [13 13]	0.062* (0.002)	0.029 (0.053)	0.014 (0.022)	-0.000 (0.176)		266,115	h [13 13]	0.079* (0.003)	-0.042 (0.028)	-0.016 (0.025)	-0.159 (0.244)	0.244 (0.249)	272,269
h [17 17]	0.062* (0.002)	0.000 (0.120)	-0.016 (0.023)	0.031 (0.029)	0.073 (0.216)	324,004	h [22 13]	0.081* (0.002)	0.003 (0.024)	-0.241** (0.095)	-0.033 (0.042)	0.077*** (0.042)	388,943
h [22 17]	0.063* (0.001)	0.131 (0.113)	-0.048 (0.030)	-0.004 (0.027)	0.066 (0.045)	378,909	h [32 13]	0.080* (0.002)	0.066* (0.016)	-0.327*** (0.173)	-0.431*** (0.231)	0.015 (0.032)	499,263
h [32 17]	0.063* (0.001)	0.464** (0.190)	0.033 (0.027)	-0.117*** (0.069)	0.015 (0.035)	480,350							

Not: Bağımlı değişken fert başına düşen gelirin doğal logaritması, eğitim yılı (politika kukla değişkeni araç değişken) ile nedensel ilişkisine ilişkin parametreleri ifade etmektedir. Kontrol değişkenler ise yaş, yaş kare ve düzey 1 bölge kukla değişkenidir. Lise mezunu için 17 yaş ve üzeri bireyler, üniversite mezunu için de 21 yaş ve üzeri bireyler analize dahil edilmiştir. Doğum yılı ile cluster tahminler yapılmıştır. Sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. Üçüncü ve dördüncü derece polinom modellerinde küme (cluster) sayısı az olduğu için bant genişlikleri birinci ve ikinci derece polinom modellerinin yer aldığı bant genişliklerinden farklıdır.

3.5. Genel Değerlendirme

Literatürde, eğitim ve ücret düzeyine ilişkin araştırmalara sıkça rastlansa da çalışan yoksulluğunu araştıran az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışma, Türkiye özelinde FRDD yöntemi ile çalışan yoksul konumundaki bireyler için eğitim politikası ve fert başına düşen gelirin incelendiği ilk çalışmadır. Bu açıdan literatüre bir katkı niteliği taşımaktadır. Yoksulluğun hesaplanması ile başlayan süreçte çalışan yoksulluğunun hesaplanması ve sonrasında yarı deneysel yöntemler yardımı ile çalışan yoksulların eğitim süreleri ve gelir düzeyleri arasındaki nedensel ilişkiyi sunmaktadır. Literatürde ücret düzeyleri ve eğitim arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalara (Aydemir ve Kırdar, 2017; Fang vd., 2012; Devereux ve Hart, 2010; Pischke ve Von Wachter, 2008; Sophr, 2003; Duflo, 2001) ek olarak fert başına düşen gelir ve kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitim politikası arasındaki ilişki araştırılmıştır. Zorunlu eğitim politikası, dışsal bir şok niteliğinde, herkesi etkileyecek düzeyde ve dışarıdan müdahale edilemeyecek özellikte olmasıyla eğitim süresinden kaynaklanan içsellik sorununun ortadan kaldırılması için uygun bir araç değişken haline gelmiştir.

Aydemir ve Kırdar'ın (2017) eğitim süresindeki artışın çıktılarının keskin bir şekilde gözlenemeyeceği ve zamana yayılacağı görüşü üzerine FRDD (aynı zamanda IV-RDD olarak da ifade edilen) yöntemi yardımı ile eğitimin gelir üzerindeki etkileri incelenmiştir. İlk olarak zorunlu eğitim politikasının eğitim dönemleri üzerindeki etkileri incelenmiş ve hem lise hem de üniversite eğitimi üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu aşamadan sonra lise ve üniversite mezunu olma kısıtı altında hem çalışan yoksullar hem yoksullar hem de tüm nüfus için FRDD tahminleri yapılmıştır. İki aşamadan oluşan tahminlerin ilk aşama sonuçlarına göre çalışan yoksul bireylerle karşılaştırıldığında (çalışan yoksullarda politika yarım yıla yakın iken) yoksul bireylerde bu artış daha düşüktür. Tüm nüfusa ait genel sonuçlar dikkate alındığında politikanın eğitim yılı üzerindeki etkileri çalışan yoksullarda olduğu gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buradan hareketle tüm polinom modelleri ve doğum yılı aralıkları dikkate alındığında elde edilen sonuçların çok azı istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel olarak ikinci aşama sonuçlarına göre lise mezunu çalışan yoksulların fazladan bir yıllık ilave eğitiminin fert başına düşen geliri %5-14 civarında arttırmaktadır. Üniversite mezunu olan çalışan yoksulların fazladan bir yıllık ilave eğitiminin fert başına düşen geliri %5-7 civarında arttırmaktadır. Yoksul bireyler için elde edilen tahmin sonuçları genel olarak istatistiksel olarak anlamsızdır. Genel sonuçlar için

elde edilen sonuçlar ise biraz karmaşıktır. Lise mezunu olma durumunda sadece tek bir doğum aralığı istatistiksel olarak anlamlı iken üniversite mezunu olma durumunda hem pozitif hem de negatif yönde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmanın araştırma konusu çalışan yoksul konumundaki bireyler olduğu için çalışan yoksullara ilişkin sonuçlar önemlidir. Ekonomik büyüme ve kalkınma literatüründe önemli bir yere sahip olan eğitimin bireyler ve toplumlar için getirisi oldukça yüksektir. Özellikle Lucas, MRW ve teknolojik bilginin içselleştirildiği büyüme modellerinde beşerî sermaye faktörü üretimin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Denison'a (1962) göre eğitimle işgücünün bilgi, beceri ve üretkenliği artmakta ve buna bağlı olarak ekonomik büyüme artmaktadır. Schultz'a (1968) göre ABD ekonomisindeki artışların önemli bir bölümünü eğitim alanında yapılan harcamalar ve yatırımlara bağlıdır. Lucas'a (1988) göre beşerî sermayeye yapılan yatırımlara dayanan ekonomide sermayeye yapılacak yatırımlarda da artış yaşanacaktır ve böylelikle ekonomik büyüme sağlanacaktır. MRW (1992) modeli, Solow büyüme modeline beşerî sermaye faktörünü dahil ederek ekonomik büyüme için eğitimin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. İlave alına her eğitim yılı beşerî sermayeyi ve dolayısıyla büyümeyi arttırmaktadır. Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi makro açıdan değerlendirildiğinde oldukça yüksektir. Mikro açıdan değerlendirildiğinde de bu durum varlığını korumaktadır. Bireyler için eğitim düzeyindeki artışlar, daha nitelikli işlerde çalışma veya daha yüksek ücret almalarına katkı sağlamaktadır. Türkiye için işgücü piyasasında eğitim alanında uygulanan zorunlu eğitim politikasının ücret düzeyleri üzerindeki nedensel etkileri araştıran Aydemir ve Kırdar'a (2017) göre cinsiyet temelli olarak kadınların ilave bir yıllık eğitimi ile ücret düzeyleri %7 civarında artışı beraberinde getirmektedir. İkinci bölümde çalışan yoksulluğu riskini arttıran faktörlerin lojistik regresyon analizi yardımı ile eğitim düzeyinin çalışan yoksulluğu riskini azaltıcı yönde etkiye sahip olduğuna dair sonuçlar elde edilmiştir. Bu bölümde elde edilen sonuçlara göre zorunlu eğitim politikasının fert başına düşen gelir düzeyini arttırıcı yönde bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. İster eğitime yapılan yatırımlar ister eğitim süresini etkileyen politikalar ile büyüme artarken fert başına düşen gelir düzeyi de olumlu yönde etkilenmektedir. Bundan dolayı eğitim düzeyini arttırıcı her uygulama, ekonomik büyümeyle birlikte fert başına düşen geliri de arttırmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Göç Sorunu

Göç, insanların sosyo-ekonomik, siyasi, psikolojik nedenlerden dolayı hatta doğal afetler sonucunda yaşadığı kültürel çevreden uzaklaşıp başka bölgelere yerleşmesi halidir. Ciarneiene ve Kumpikaite'e (2011) göre ekonomik olarak itici ve çekici faktörler, sosyolojik açıdan zincir teorisi kapsamında göç eden nüfusun, göç veren bölgelerdeki tanıdıklarına olumlu geri bildirimleri ile göçü özendirici etkileri, siyasi açıdan etnik çatışmalardan, savaşlardan, kötü yönetilme, insan haklarının ihlal edilmesinden kaynaklanan sorunlar, psikolojik olarak bireye bağlı faktörler, antropolojik olarak da kültürel dönüşümler veya yaşam standardına bağlı değişimler etkili olmaktadır. Ekonomik açıdan itici ve çekici güçler olarak literatüre geçen faktörler ilk olarak Ravenstein (1889) tarafından ortaya atılmış ve Lee (1966) tarafından geliştirilmiştir (Oberai, 1990: 37). Ekonomik açıdan itici güçler, tarımsal üretimle geçinen nüfusun kırsal bölgelerde toprak yetersizliği, işsizlik sorunu yaşanması ve gelir düzeyini düşük olması, eğitim, sağlık, ulaşım vb. faaliyetlerin kısıtlı olması iken çekici güçler, geniş istihdam fırsatları, gelir düzeyinin yüksek olması, gelişmişlik düzeyi gibi faktörler yer almaktadır. Stouffer (1940), bir yerde mevcut olan fırsatların o bölgeye göçü çekeceğini ifade etmektedir. Göç hali farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Stark'ın (1984) tespitine göre yoksul nüfusun varlıklı nüfusa oranla göç eğilimi daha yüksektir. Myrdal (1957), yoksulluğun kümülatif ve döngüsel bağımlılığından bahsederken göç sorununa da değinmektedir. Myrdal'a göre yaşanan bölgede ekonomik temelli yaşanan sorunların zamanla eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin de kalitesinde düşüşe sebep olacağı ve buna bağlı olarak göç bu bölgelerde yoksulluk döngüsünden çıkmanın tek yolu olarak görülmektedir. Ancak kırsal bölgelerden merkezi bölgelere, gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden kesimlerin yoksulluktan kurtulma hayali olsa da göçün sadece yoksulluğun mekân değiştirmesine neden olduğunu düşünülmektedir. Bu nedenle göç etmek, çoğu zaman yoksulluk sorunu için tek başına yeterli bir çözüm olmamaktadır. Gün (2014) bu durumu kapitalizmin kendini yeniden üretirken sınıflı toplumu göçmenler üzerinden inşa ederek ekonomik sömürüye ilişkin yeni bir toplumsal bağımlılık ilişkisi kurması olarak ifade etmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle giderek artan göç hareketliliği ülkelerde hem göçmenler hem de yerleşik halk için bazı sorunların ortaya

çıkmasına neden olmaktadır. Bunlardan ilki hiç şüphesiz göçmen hakları konusundaki düzenlemelerdir. Göçmen hakları konusunda düzenlemeler yapılsa da bu haklar göçmenleri korumak amacından ziyade ülkede güvenlik sorunlarını kontrol altında tutmak amaçlı gerçekleştirdiğini düşünen Kansu-Karadağ (2018) gibi araştırmacılar vardır. Sonuç olarak bu durum göçmen yoksulluğunu tetiklemektedir. Bir diğeri göçmenlerin yerleştirildiği bölgelerde düşük ücretlerle kayıt dışı istihdam edilmeleri hem göçmenlerin hem de yerel halkın çalışma koşulları ve yoksulluğunu tetiklemektedir. Ucuz emek olarak görülmeleri gelirlerinde yoksunluk yaşamalarına sebep olurken yerel halkın işsizlik sorununu arttırmaktadır. Ucuz işgücü haline gelen göçmenler çaresizlikleri nedeniyle kötü koşullara razı olmaktadır. Basso (2014) bu durumu esnek, güvencesiz ve sıfır hak temelinde kurulmuş bir düzen olarak tanımlıyor. Bu durumda yerli halk ya göçmenler gibi kötü koşullara razı olmakta ya da işten çıkarılmayı göze almaktadır. Göç sorunu her iki grup açısından eşitsizliği ve yoksulluğu kaçınılmaz kılmaktadır. Ülkeler arası göç büyük oranda insanca yaşama hakkının (özgürlük, fikir, yapabilirlikler, vb.) kısıtlanması ve yoksulluk durumu gibi nedenlerle gelişmekte olan ülkelere doğru olmaktadır. Basso (2014) ve Boswell ve Crisp'e (2004) göre dalganın yönü güneyden kuzeye doğru bir hat şeklinde değişmiştir.

Göç çoğunlukla kırdan kıra, kırdan kente, kentten kente şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak genel olarak kırdan kente doğru bir hat izlemektedir. İç göç durumu da dış göçte olduğu gibi birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Özdemir (2012)'e göre göç ile kentsel doku büyük ölçüde bozulurken ekonomik ve toplumsal yapıda dengesizlikler ortaya çıkmış, çarpık kentleşme sorunu giderek büyümüştür. Bunun yanında kent yaşamına uyumsuzluk ile sosyo-kültürel çatışmalar, suç oranlarında artışlar, siyasal kimlik arayışları, işsizlik, gecekondulaşma, gürültü, çevre kirliliği vb. birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Güçlü, 2002; Gürkan, 2006; Koçak ve Terzi, 2012; Çelik ve Murat, 2014). Küreselleşme ve yeni gelişen kapitalizmin etkisiyle yeni göç eden insanların güvenceli ve düzenli iş bulma olanakları her geçen gün zayıflarken, işsizliğin ve düzensiz, geçici ve düşük ücretle çalışmanın artış göstermesi sonucu yoksullaşma da artmıştır (Güneş, 2016). Göçün olumlu sayılabilecek yönü ise sanayi ve hizmet sektöründe işgücü ihtiyacı fazlasıyla karşılanmıştır. Ayrıca kadınların işgücüne katılımı ve kız çocuklarının eğitime katılımı artmış, kalkınma hızlanmıştır.

Göç durumu sadece göç alan bölgelerde değil göç veren bölgelerde de birtakım sorunlara sebep olmuştur. Göç veren bölgelerde özellikle aktif nüfus azalışı hızlanmıştır.

Tarımsal alanlarda istihdam edilen nüfus giderek azalmıştır. Bu durum tarım sektöründe istihdam sorunlarına sebep olmuştur. Bunun yanında azalan nüfusla birlikte tüketim daralması yaşanmıştır. Pazar alanı zayıflamıştır (Özer, 2004: 27). Kalkınma açısından daha az kalkınmış olan bu bölgelerde ekonomik olarak gerileme eğilimi gözlenmiştir. Göç alan bölgelerde göç veren bölgeler arasındaki eşitsizlikler giderek derinleşmiştir.

Çoğu zaman daha iyi bir yaşam sürebilmek, yoksulluktan kurtulabilmek için çıkılan bir yoldur göç. Araştırmanın bu bölümünde Türkiye özelinde yoksulluk ve çalışan yoksulluğu sorunu hem iç göç hem de alınan dış göç kapsamında incelenecektir. İlk olarak iç göç daha sonra ise dış göç analizlerine yer verilecektir.

4.2. Türkiye’de İç Göç ve Etkileri

Türkiye özelinde incelendiğinde 1950’lerde tarımda ve sanayide yaşanan gelişmelerle kırdan-kente doğru başlayan iç göç serüveni 1990’lardan itibaren şekil değiştirerek güvenlik amaçlı olarak zorunlu hale gelmiş ve günümüze kadar devam etmiştir. Doğu bölgelerinde PKK terör örgütü kaynaklı saldırıların artması ile köyler boşaltılmış ve insanlar şehirlere göçe zorlanmıştır (Marcus, 2010). Tuncer’e (2016) göre artan nüfus hareketliliği, sosyo-ekonomik alanlardaki değişim, makroekonomik verilerin kötü oluşu, çatışmalar nedeniyle ülkenin doğusunda gerçekleşen zorunlu göçün plansız bir şekilde gerçekleştirilmesi, daha önceki göç dalgalarının aksine, yeni bir karakter kazanmış ve kırsaldan kente yeni bir göç dalgasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle göç dalgası Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden istihdam açısından avantajlı olan İstanbul, Ege ve Akdeniz bölgelerine doğru yoğunlaşmıştır (TÜİK Göç İstatistikleri). Daha iyi koşullarda çalışma ve yaşama hayaliyle başlayan bu yolculukta olumlu sonuçlar elde edilmesi yanında birçok soruna da kapı aralamıştır. Özellikle yoksulluğun bölgesel dağılımı incelendiğinde yoksulluğun en yüksek olduğu bölge genel olarak Güneydoğu Anadolu bölgesi iken bunu Akdeniz ve İstanbul bölgeleri takip etmektedir. Evcim vd.’nin (2020) tespitine göre Akdeniz bölgesinin yoksul nüfus açısından bu denli yüksek bir orana sahip olmasının nedeni aldığı göçler ve göç sürecindeki nüfusun işgücü piyasasındaki konumundan kaynaklanan gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin iç göç istatistiklerinde yıllara göre Akdeniz bölgesinin aldığı göçler incelendiğinde en fazla göç aldığı bölge Güneydoğu Anadolu bölgesinden olduğu için Myrdal’ın (1957) bakış açısını doğrular şekilde göç ile yoksulluğun bölgeler arası taşındığı ifade edilmektedir (Evcim vd., 2020: 22). Cafri’nin (2009) Adana ilinin göç bilgileri dikkate alındığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu

bölgelerinden yoğun bir biçimde göç almasından hareketle göç olgusunun yoksul olma olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu bilgiler ışığında Türkiye’de Düzey-1 bölgeleri arasında gerçekleşen iç göçün yoksulluk ve çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri mekânsal ekonometrik yöntemlerle araştırılmıştır.

4.2.1. Veri Seti ve Yöntem

Çalışan yoksul oranlarının sadece bölge düzeyinde hesaplanabilmesi, analizlerin de sadece bölgesel düzeyde yapılmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye açısından istatistiksel hesaplanması dikkate alındığında iki tane çalışan yoksul oranı kullanılacaktır. İlki, referans dönemde en az altı ay çalışmış olup şu anda da çalışıyor olan yoksullar (ççy) ve diğeri ise sadece şu an çalışan yoksullardır (çy). Analizlerde bağımlı değişken olarak düzey-1 bölgeleri kapsamında bu iki çalışan yoksul oranları ile genel yoksulluk oranları kullanılacaktır. Yoksulluk ve çalışan yoksul oranları TÜİK tarafından yayınlanan 2006-2020 yılları aralığındaki Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları üzerinden hesaplanmıştır. Göç verileri ise TÜİK Göç İstatistiklerinden elde edilmiştir. Göç verileri 2007 yılından itibaren mevcut olduğu için analiz 2007-2020 yılları aralığını kapsamaktadır. İç göçü temsilen net göç hızı, bölgelerin göç alma ve göç verme sayıları kullanılacaktır. İç göç değişkenine ek olarak fert ve hanehalkı gini katsayısı, kişi başına düşen gelir ve işsizlik oranları kontrol değişkeni olarak kullanılacaktır. Tahminler için Matlab programı kullanılmıştır.

Mekânsal analizlerin uygunluğunu ölçmek için Moran’s I testi uygulanmıştır. Bu test için birinci dereceden sınır komşuluğunu içeren ağırlık matrisi kullanılmıştır. Elde edilen test sonuçları her tablonun son satırında rapor edilmiştir. Moran’s I mekânsal bağımlılık test sonuçlarına göre Düzey-1 bölgeler arası mekânsal bağımlılık söz konusudur. Bu durumda ekonometrik tahminlerde mekânsal yöntemlerle devam edilecektir. Yapılan çeşitli tahminlerin Log-Likelihood değerleri üzerinden en uygun model belirlenmiştir. Log-Likelihood değerlerine göre “Sabit Etkiler İçermeyen Mekansal Hata Modeli-SEM” uygun model olarak belirlenmiş ve bu modelin tahmin sonuçları rapor edilmiştir.

Mekânsal Hata Modeli (SEM)

Bir regresyon modelinde mekânsal bağımlılığın bağımlı değişkene ait hata teriminin içerisinde yer aldığı modeller Mekânsal Hata Modeli (SEM) olarak aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$y = X\beta + u \quad (7)$$

$$u = \lambda Wu + \varepsilon, \quad \varepsilon \sim N(0, \sigma^2 I_n) \quad (8)$$

y bağımlı değişken, Wu bağımlı değişkenin hata terimi için ağırlık matrisi, X bağımsız değişkenler için gözlem matrisi, u hata terimi, λ mekânsal otoregressif parametre, β bağımsız değişken katsayısıdır. ε diğer hata terimidir. Model teorik veya mekânsal bir etkileşim sürecinden ziyade dışlanmış (model dışında kalmış) bir değişkenin mekânsal bağımlılığı içermektedir. EKK tahmincisi en etkin tahminci olma özelliğini kaybetmektedir.

$$H_0 : \lambda = 0 \quad (\text{Hatalardan kaynaklanan mekânsal otokorelasyon yoktur})$$

$$H_1 : \lambda \neq 0 \quad (\text{Hatalardan kaynaklanan mekânsal otokorelasyon vardır})$$

H_0 hipotezinin reddedildiği (H_1 kabul) durumda bölgeler arası hatalardan kaynaklanan mekânsal otokorelasyonun varlığı kanıtlanmış olmaktadır. Örneğin, bir bölgedeki kişi başına düşen gelir bölgenin kendi özelliklerinden etkilenmektedir. Ayrıca gözlemlenemeyen şoklar ya da etkiler hata terimleri arasında mekândan kaynaklı bir bağımlılık ortaya çıkartabilmektedir. Bu durumları analiz etmek ve yorumlamak için mekânsal ekonometrik yöntemler kullanılmaktadır. H_0 hipotezinin geçerli olduğu durum ise klasik regresyon modelinin geçerli olduğu durumu ifade etmektedir. Bu aşamadan sonra EKK tahminleri veya veri setine uygun diğer tahmin yöntemleri tercih edilmektedir. Model aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 G_{it} + \beta_2 Q_{it} + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

$$\zeta_{it} = \alpha + \beta_1 G_{it} + \beta_2 Q_{it} + \varepsilon_{it} \quad (10)$$

Denklem 9'da Y_{it} yoksulluk oranı, denklem 10'da ζ_{it} , çalışan yoksulluk oranları (ççy ve çy), G_{it} , göç değişkeni olup net göç hızı, alınan ve verilen göç sayıları, Q_{it} , kontrol değişkenler, fert ve hanehalkı gini katsayısı, kişi başına düşen gelir ve işsizlik oranlarını temsil etmektedir. Değişkenler logaritmik formda kullanılmıştır. Denklem 9'da yer alan modelin tahmin sonuçları Tablo 21'de yer alırken denklem 10'da yer alan modellerin tahmin sonuçları Tablo 22 ve Tablo 23'te tahmin sonuçları yer almaktadır. Değişkenlere ilişkin korelasyon matrisi EK 1'de sunulmuştur.

Tablo 21’de yer alan tahmin sonuçlarına göre alınan ve verilen göç değişkenleri pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğundan bölgelerin göç alması ve göç vermesi yoksulluğu arttırmaktadır. Başka bir deyişle göçün yoksulluğun bölgeler arasında taşınmasına katkı yaptığı söylenebilir. Yoksul nüfusun refah artışı için harekete geçtiği iç göç durumunda yoksulluk durumu daha da artış göstermektedir. Göçün yanı sıra kontrol değişkeni olarak kullanılan Gini¹³ katsayısı (hem fert hem de hane için) yoksulluk durumunu arttırıcı yönde etkilemektedir. Gini (gelir eşitsizliği) katsayısı arttıkça yoksulluk da artış göstermektedir. Kişi başına düşen gelirden yaşanan artışlar yoksulluk sorununu azaltmaktadır. İşsizlik ise Gini katsayısında olduğu gibi yoksulluk sorununu arttırmaktadır. Daha da önemlisi *Spat.Aut* değişkeni dikkate alındığında Düzey-1 bölgeleri için bağımlı değişkenler arasında mekânsal etkileşim bulunmaktadır. Yani bölgedeki yoksulluk oranı bölgenin kendi özelliklerinden etkilenmektedir. Buna ek olarak gözlemlenemeyen şoklar ya da etkiler hata terimleri arasında mekândan kaynaklı bir bağımlılık ortaya çıkartabilmektedir.

Tablo 21. İç Göçün Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

Değişkenler	Yoksulluk	Yoksulluk	Yoksulluk	Yoksulluk	Yoksulluk	Yoksulluk
Sabit	-0.767 (0.238)	0.923*** (0.063)	0.705 (0.158)	-1.131 (0.155)	0.216 (0.725)	0.138 (0.815)
Fert Gini	2.302* (0.000)	2.114* (0.000)	1.445* (0.000)			
Hanehalkı Gini				2.180* (0.000)	2.195* (0.000)	1.586* (0.000)
KB-Gelir	-0.713* (0.000)	-1.936* (0.000)	-1.509* (0.000)	-0.615* (0.000)	-1.875* (0.000)	-1.510* (0.000)
İşsizlik	1.031* (0.000)	0.556* (0.000)	0.493* (0.000)	1.154* (0.000)	0.618* (0.000)	0.508* (0.000)
Net Göç Hızı	-0.002 (0.178)			-0.005 (0.111)		
Göç Alan		0.841* (0.000)			0.894* (0.000)	
Göç Veren			0.734* (0.000)			0.799* (0.000)
Spat. Aut.	0.695* (0.000)	0.919* (0.000)	0.891* (0.000)	0.644* (0.000)	0.901* (0.000)	0.889* (0.000)
Moran I	5.816* (0.000)	6.337* (0.000)	6.563* (0.000)	6.031* (0.000)	6.729* (0.000)	7.036* (0.000)

Not: Parantez içi P-değeri, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Tablo 22’de rapor edilen sonuçlara göre hem göç alma hem de göç verme durumu bölgesel ÇÇY’yi arttırmaktadır. Çalışan yoksul oranı yüksek olan bölgelerden refah düzeyini yükseltmek için göç eden bireylerin göç ettikleri bölgelerde belirli nedenlerden dolayı (eğitim düzeyi, tecrübe, kayıt dışı istihdam edilme, gelir düzeyi düşük işlerde

¹³ Gini katsayısı, gelir dağılımındaki eşitsizliği temsil etmekte olup 1 ve 0 arasında bir değer almaktadır. 1’e yaklaşması gelir eşitsizliğinin arttığını, 0’a yaklaşması ise gelir eşitsizliğinin azaldığını göstermektedir.

çalışmak durumunda olma, işsizlik vb.) yoksulluğu devam etmektedir. Bu nedenle bir yandan işgücü kaybeden bölgede çalışan yoksulluğu artarken diğer yandan göç alan bölgede çalışan yoksulluğu artmaktadır. Göç ile taşınan ve derinleşen bir yoksulluk durumu söz konusudur. Buna ilaveten Gini katsayısındaki ve işsizlik oranlarındaki artışlar çalışan yoksulluğunu arttırırken kişi başına düşen gelir artışı çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Düzey-1 bölgeleri için bağımlı değişkenler arasında mekânsal etkileşim bulunmaktadır.

Tablo 22. İç Göçün ÇÇY Üzerindeki Etkileri

Değişkenler	Ç.Ç. Yoksulluk	Ç.Ç. Yoksulluk	Ç.Ç. Yoksulluk	Ç.Ç. Yoksulluk	Ç.Ç. Yoksulluk	Ç.Ç. Yoksulluk
Sabit	1.775** (0.015)	3.270* (0.000)	3.020* (0.000)	0.444 (0.608)	2.103* (0.005)	1.990* (0.008)
Fert Gini	2.062* (0.000)	2.061* (0.000)	1.562* (0.000)			
Hanehalkı Gini				2.364* (0.000)	2.539* (0.000)	2.090* (0.000)
KBGelir	-1.068* (0.000)	-2.143* (0.000)	-1.760* (0.000)	-0.891* (0.000)	-2.110* (0.000)	-1.789* (0.000)
İşsizlik	0.440* (0.000)	0.131 (0.269)	0.095 (0.454)	0.530* (0.000)	0.197*** (0.100)	0.131 (0.295)
Net Göç Hızı	-0.002 (0.327)			-0.003 (0.169)		
Göç Alan		0.660* (0.000)			0.708* (0.000)	
Göç Veren			0.544* (0.000)			0.601* (0.000)
Spat.Aut	0.762* (0.000)	0.902* (0.000)	0.879* (0.000)	0.696* (0.000)	0.893* (0.000)	0.882* (0.000)
Moran I	3.617* (0.000)	3.653* (0.000)	4.087* (0.000)	3.873* (0.000)	3.983* (0.000)	4.466* (0.000)

Not: Parantez içi P-değeri, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Tablo 23'te yer alan tahmin sonuçları, Tablo 21 ve Tablo 22'de yer alan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bölgelerin komşularından göç alması ve komşu bölgelerine göç vermesi durumunda çalışan yoksulluğu artmaktadır. Göç hareketliliğine bağlı olarak çalışan yoksulluğu artmaktadır. Kontrol değişkenlerden Gini katsayısı ve işsizlik oranındaki artışlar çalışan yoksulluğunu arttırırken kişi başına düşen gelirdeki artışlar çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Düzey-1 bölgeleri için bağımlı değişkenler arasında mekânsal etkileşim bulunmaktadır.

Tablo 23. İç Göçün ÇY Üzerindeki Etkileri

Değişkenler	Ç. Yoksulluk	Ç. Yoksulluk	Ç. Yoksulluk	Ç. Yoksulluk	Ç. Yoksulluk	Ç. Yoksulluk
Sabit	-0.058 (0.932)	1.982* (0.000)	1.700* (0.003)	-1.005 (0.217)	0.969 (0.143)	0.766 (0.250)
Fert Gini	2.005* (0.000)	2.028* (0.000)	1.447* (0.000)			
Hanehalkı Gini				2.270* (0.000)	2.412* (0.000)	1.896* (0.000)
KBGelir	-0.661* (0.000)	-1.979* (0.000)	-1.540* (0.000)	-0.566* (0.000)	-1.955* (0.000)	-1.556* (0.000)
İşsizlik	0.601* (0.000)	0.202** (0.050)	0.161 (0.149)	0.719* (0.000)	0.264** (0.012)	0.193*** (0.081)
Net Göç Hızı	-0.002 (0.303)			-0.003 (0.164)		
Göç Alan		0.767* (0.000)			0.819* (0.000)	
Göç Veren			0.636* (0.000)			0.689* (0.000)
Spat.Aut	0.650* (0.000)	0.909* (0.000)	0.880* (0.000)	0.579* (0.000)	0.901* (0.000)	0.879* (0.000)
Moran I	3.922* (0.000)	4.193* (0.000)	4.250* (0.000)	4.219* (0.000)	4.597* (0.000)	4.683* (0.000)

Not: Parantez içi P-değeri, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Sonuç olarak iç göç hareketliliğindeki artışlarla hem yoksulluk hem de çalışan yoksulluğu artmaktadır. Yoksulluk sorununa çözüm olarak göç etmek hem göç alan hem de göç veren bölgelerde yoksulluk ve çalışan yoksulluğu sorununu derinleştirmektedir. Yoksullukla mücadele noktasında göçün kontrol altına alınması, göç veren bölgelere istihdam artırıcı yatırımların artırılması, eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin geliştirilmesi, insana yakışır bir hayat sürebilecek standartların sağlanması gerekmektedir. Çünkü her insan böyle bir yaşamı hak etmektedir. Böyle bir yaşama ulaşamadığında da kendi imkanlarınca ulaşmak için göç etmeye devam edecektir. Göç alma ve verme durumunun yoksulluğu artırıyor olması insanları göç etmekten alıkoymayacaktır. İnsanların göç etmesi engellenemez ancak kontrollü göç önemlidir.

4.3. Dış Göç Olarak Suriye Göç Dalgasının Etkileri

Türkiye’de 2001 Irak savaşı ve 2010 Arap Baharı sonrasında Ortadoğu’dan yaşanan yoğun sığınmacı akını sonrası dış göçlerde de önemli artış görülmüştür ki bu gelişmelerde özellikle kentsel yoksulluğu olumsuz etkilemiştir (Dücan, 2016). Türkiye 2011 yılında ise modern tarihte eşi ve benzeri görülmeyen bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş ile Suriye’den çevre ülkelere kitlesel göç hareketi başlamış ve Türkiye bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir.

ORSAM (2015) raporuna göre Türkiye’nin Suriye ile ilgili 2011 yılında “açık kapı politikası” uygulayacağını ilan edince sığınmacı akını resmi olarak başlamış oldu.

Aynı yıl sığınmacı sayısı 8.538 iken 2012 yılında 78.409 yükselmiştir. Göç dalgasında kritik eşik 100.000 sığınmacı iken 2014 yılına kadar bu eşik ciddi bir oranla geçilmiş ve geçici koruma kapsamındaki yeni sayı 1.645.000'e yükselmiştir. 221.447'si çadır kent, konteyner kent ve geçici kabul merkezlerinde iken diğerleri yerel halkla iç içe yaşamaya başlamıştır. Kritik değerin aşılmış olması hem sığınmacılar hem yerli halk hem de ülke genelinde belirli sorunları beraberinde getirmiştir. Ekonomik açıdan sığınmacılara Avrupa ve Birleşmiş Milletlerden 246 milyon dolar destek gelmesi ile toplam 4,5 milyar dolar harcama yapılmıştır (ORSAM, 2015). Kamplardan hastanelere 500.000'in üzerinde hasta sevk edilmiş, 200.000 sığınmacı ameliyat edilmiş, 35.000 doğum gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında İçişleri Bakanlığı'nın aldığı kararla sığınmacılara "geçici koruma statüsü" verilmiştir (ORSAM, 2015). Sınırsız kalış, zorla geri gönderilemem ve acil ihtiyaçlara yanıt veren düzenlemelerle yardım sağlanmakta olup kamp dışında yaşayan sığınmacılardan kayıtlı olanlar ücretsiz sağlık ve ilaçlara erişebilir hale gelirken kayıtsız olanlar hiçbir haktan yararlanamamaktadır.

İlk sığınmacılar 2011 yılında gelmeye başlasa da yoğunluk 2012 yılına denk gelmektedir. Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş olmak üzere Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Daha sonra Osmaniye, Adıyaman, Adana, Mardin, Malatya olarak devam etmiştir. 2022 yılı itibariyle de tüm Türkiye'ye yayılmıştır.

Literatürde beklenmedik şekilde ortaya çıkan göç durumunun etkilerinin incelendiği birçok çalışma yer almaktadır. Özellikle Suriye göçünün Türkiye'de sosyo-ekonomik etkilerini araştıran çalışmalar yer almaktadır. Akgündüz vd. (2015) göçün işgücü piyasası, gıda fiyatları ve konut kiralari üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve göç alan bölgelerde diğer bölgelere oranla gıda fiyatlarında artış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ceritoğlu, vd.'nin (2015) tespitine göre Suriyeli sığınmacıların hızlı ve beklenmedik şekilde Türkiye'ye göç etmelerinin istihdam üzerinde olumsuz sonuçlara (çoğunlukla kayıt dışı istihdam kanalıyla) sebep olmuştur ama ücret üzerindeki etkilerin ihmal edilebilir düzeydedir. Balkan ve Tümen (2016) göçün fiyatlar üzerindeki etkilerini araştırmış ve göç alan bölgelerde tüm kalemler için yaklaşık %2,50-3,70 puan fiyatlarda düşüş yaşanmıştır. Yani beklentinin tersi bir durum yaşanmıştır. Tümen'nin (2016) çalışmasında göçün ekonomik çıktılar (işgücü piyasası, tüketici fiyatları ve konut kiralari) üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmada göç alan bölge etki grubu ve göç alan bölge ile benzer özellikler gösteren başka bir bölge kontrol grubu olarak kabul edilmiş ve

Farkların Farkı (Difference-in-differences) yöntemi ile göç öncesi ve sonrası arasındaki farklar incelenmiştir. Tümen'e (2016) göre göç alan bölgede yaşayan yerliler için kayıt dışı istihdam %2,26 puan, işgücüne katılım oranı %1,03 puan azalmıştır. Bunun yanında kayıtlı istihdam %0,46, işsizlik %0,77 ve ücretlerin logaritmik değerlerinde %0,81 puan artmıştır. Aynı çalışmanın tüketici fiyatlarına ilişkin sonuçlarda yaklaşık olarak %2,5 puanlık bir düşüş yaşanmıştır. Konut kiralalarında ise yaklaşık olarak %5,5 puanlık bir artış yaşanmıştır. Taşdoğan (2020) Suriyeli sığınmacıların işsizlik oranları üzerindeki etkilerini araştırmış ve sığınmacıların 2015 yılından itibaren bölgedeki işsizlik oranlarını azaltıcı yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Kayaoğlu (2022), Suriyeli sığınmacıların suç oranları üzerindeki etkilerini araştırmış ve sığınmacıların Türkiye'deki suç oranları üzerinde herhangi bir nedensel etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

4.3.1. Veri Seti ve Yöntem

Bu araştırma, Tümen'de (2016) olduğu gibi beklenmedik şekilde ortaya çıkan Suriye göçünü doğal bir deney olarak kabul ederek Farkların Farkı (DID) yöntemi ile bu göç dalgasının yoksulluk ve çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. "Göç politikasının çalışan yoksulluğu üzerinde herhangi bir etkisi olmuş mudur?" sorusu araştırılmıştır. Bunun için Düzey-1 bölgeleri içinde etki ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Etki grubu, göç alan bir bölgeyi temsil ederken kontrol grubu etki grubu ile yüksek oranda coğrafi konum, kültürel yapı, sosyo-ekonomik açıdan benzerlik gösteren fakat göç politikasından etkilenmemiş (veya göçten direkt etkilenmemiş) bir grup olmalıdır¹⁴. Bu nedenle 2011-2012 döneminde yoğun göç alan Güneydoğu Anadolu bölgesi "etki grubu" seçilmiştir. Ekonomik, coğrafi ve kültürel özellikler göz önüne alındığında Güneydoğu Anadolu bölgesi ile benzerlik gösteren fakat göç almayan Doğu Anadolu bölgesi "1. kontrol grubu" olarak belirlenmiştir. Ayrıca göç alan bölgeye yakınlık açısından Orta Doğu Anadolu bölgesi de "2. Kontrol grubu" olarak belirlenmiştir. Sığınmacılar ilk olarak 2011 yılında gelmeye başlasa da yoğunluk 2012 yılına denk gelmektedir. Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş olmak üzere Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Daha sonra Osmaniye, Adıyaman, Adana, Mardin, Malatya olarak devam etmiştir. Her iki eşik değerinin etkileri araştırılacaktır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması mikro veri setlerinde gelir düzeyleri referans dönemi bir önceki yıla ait olduğu için 2011 yılı gelirlerinin

¹⁴ Ceritoğlu vd.'nde (2015), Suriye'den göç alan ve almayan bölgelerde yaşayan yerli halk arasındaki benzer özellikler (demografik, işgücü piyasası, kalkınma vb.) detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

yayınlandığı 2012 yılı veri setleri için 2012 yılı eşik yılı kabul edilmektedir. Ayrıca göç yoğunlaştığı asıl araştırma yılı 2012 olduğu için ve 2012 yılı gelir düzeyleri üzerinden bir araştırma yapıldığı için ikinci eşik değeri 2013 yılı alınmıştır.

DID yöntemi, zaman içinde değişmeyen, gözlemlenebilen veya gözlemlenemeyen faktörlerin etkisini kontrol etmektedir. Politika etkisi paralel eğim varsayımı altında incelenmektedir¹⁵. Bu varsayıma göre Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye gelmemiş olsaydı, etki grubunu temsil eden Güneydoğu Anadolu ve kontrol grubunda yer alan Doğu Anadolu (Orta Doğu Anadolu) bölgesinde yaşayan, çalışan yoksul, yoksul ve genel nüfusun gelir düzeylerindeki hareketliliğin belirli bir zaman içinde birbirine paralel olması beklenmektedir. Bu koşullar geçerli değil ise elde edilen sonuçlar hatalı olabilmektedir.

Model aşağıdaki gibidir:

$$Y_{i,r,t} = a + \beta_1 A_{i,t} + \beta_2 T_{i,r} + \beta_3 (A_{i,t} * T_{i,r}) + \beta_4 Q_{i,r,t} + \varepsilon_{i,r,t} \quad (11)$$

$$A = \begin{cases} 1, & \text{eğer zaman} \geq 2012 \\ 0, & \text{eğer zaman} < 2012 \end{cases}$$

$$T = \begin{cases} 1, & \text{eğer bölge GDA} \\ 0, & \text{eğer bölge DA} \end{cases}$$

Y , bağımlı değişken olup dört farklı değişken kullanılmıştır. Bunlar, fert gelirinin yoksulluk sınırına olan uzaklığı, hanehalkı toplam harcanabilir geliri (HHGelir), fert başına düşen gelir (FBGelir) ve sosyal yardımlar olup sığınmacıların etkileri bu değişkenler üzerinden ölçülecektir. A , politika etkisinin zaman içindeki değişimini temsil eden kukla değişkendir. A , 1 için göçten sonraki dönem, 0 için göçten önceki dönemdir. Eşik değeri, 2012 ve 2013 yılları olarak belirlenmiştir. T , politikadan etkilenen bölgeleri temsil eder (K1: Doğu Anadolu, K2: Orta Doğu Anadolu). T , 1 için bölge göç almıştır, 0 için göç almamıştır. i , bireyleri, r , bölgeleri, t , zamanı temsil etmektedir. Q , kontrol değişkenleri (yaş, cinsiyet, eğitim yılı, kayıt dışı istihdam, iş yerindeki çalışan sayısı, işteki durumu, sektör) temsil etmektedir.

Tahminler için Stata programı kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 24, Tablo 25 ve Tablo 26'da sunulmuştur. Rapor edilen standart hatalar, yoksul, çalışan yoksul ve genel

¹⁵Paralel eğim, politikaya maruz kalan etki grubu ile kontrol grubunun, politika uygulanmamış olsaydı zaman içinde benzer bir harekete sahip olacağını varsaymaktadır.

nüfus üzerinden hesaplanan küme (cluster) standart hatalardır. Buna ilaveten yapılan tahminlerin geçerliliğini test etmek için göçün 2010 ve 2011 yılında başladığını varsayarak Plasebo etkileri araştırılmıştır. Plasebo tahminleri, asıl tahminlerin geçerliliği hakkında önemli bilgiler içermektedir. Genel olarak istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Ek 2’de sunulmuştur.

Tablo 24’te her iki kontrol grubu ve her iki eşik değeri için farklı pencere aralıklarında DID tahmin sonuçları yer almaktadır. Ayrıca diğer tablolarda da her iki kontrol grubu ve her iki eşik değerine ilişkin sonuçlar rapor edilmiştir. Tablo 24’te 2012 ve 2013 yıllarının eşik değeri olarak kabul edildiği ve beş farklı yıl aralıklarında hem Doğu Anadolu (K1) hem de Orta Doğu Anadolu (K2) bölgeleri kontrol grubu alınarak yoksullar için DID tahminleri yapılmıştır. Yoksullara ilişkin tahminlerde üç tane bağımlı değişken kullanılmıştır. İlki yoksul fertlere ait gelirin yoksulluk sınırına uzaklığı, ikincisi hanehalkı toplam harcanabilir geliri ve üçüncüsü ise fert başına düşen gelirin logaritmasıdır. Tüm tahminler için aynı kısıtlar kullanılmıştır. Suriye’den göç alan Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan yoksulların hem Doğu Anadolu hem de Orta Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan yoksullara kıyasla gelir artışı gözlenmiştir. Göç sonrası yoksulluk sınırının altındaki fertlerin gelirinde yaşanan artışlarla yoksulluk sınırına olan uzaklık azalmıştır. 2011-2013, 2010-2014, 2009-2015 yıl aralıkları için eşik yılı 2012 olarak alınmış, 2012-2014 ve 2011-2015 yıl aralıklarında eşik yılı 2013 olarak alınmıştır. Farklı eşik yıllarının kullanılmasının nedeni kullanılan veri setlerinde yer alan yıl 2012 iken gelir referans dönemi 2011 yılına aittir. Aynı şekilde 2013 yılında yayınlanan veriler için gelir referans dönemi 2012 yılıdır. Göçün 2011 yılında başlaması ve 2012 yılında yoğunlaşmasından dolayı hem 2011 yılı hem de 2012 yılı için sırasıyla 2012 ve 2013 yılı eşik olarak kullanılmıştır. 2012 yılı 2011-2013 yıl aralığı dışındaki tüm yıl aralıklarında yoksulluk sınırına olan uzaklık istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azalmıştır. Yoksulluk sınırına uzaklıkta göçten sonra %10-12 puanlık bir azalış gözlenmiştir. Yoksulluk sınırının yıllara göre değişiklik göstermesi ve her yıl daha da yükselmesi dikkate alındığında, göçten sonra yoksulluk sınırı altında kalan fertlerin gelirinde de artış yaşanmıştır. Bölgede yaşayan yerlilerin gelirleri, yoksulluk sınırına yaklaşmıştır. Bunu durumu yoksul fertlerin hanehalkı toplam harcanabilir geliri ve fert başına düşen gelir üzerinden ayrıca test edilmiştir. Göçten sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan yoksulların hanehalkı toplam harcanabilir gelirinde (HHGelir) %6-15 puan aralığında artış gözlenmiştir. Fert başına düşen gelire (FBGelir) ilişkin sonuçlar

HHGelir sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Göç sonrası Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoksulların fert başına düşen gelirinde %6-10 puan aralığında artış gözlenmiştir. Hem yoksulluk sınırı ile gelir arasındaki fark hem hanehalkı toplam harcanabilir geliri hem de yoksul fert başına düşen gelirden göç sonrası artış yaşanmıştır. Tüm gelir grupları (bağımlı değişkenler) için elde edilen sonuçlar birbirini desteklemektedir. Her iki gelir grubu için yıl aralıkları genişledikçe gelir de yükselmektedir.

Ek 2’de plasebo etkilerinin yer aldığı sonuçlara göre 2010 ve 2011 yılının eşik yılı (göçün başladığı yıl) olarak kabul edildiğinde istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, Tablo 24’te yer alan tahmin sonuçlarının geçerliliğini desteklemektedir.

Tablo 24. Suriye Göçünün Yoksulların Geliri Üzerindeki Etkileri

Bağımlı Değişken	Yıl Aralıkları	2011-2013		2010-2014		2009-2015		2012-2014		2011-2015	
	Bölgeler	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2
Sınıra Uzaklık	Göç etkisi	-0.071 (0.056)	-0.080 (0.065)	-0.117* (0.044)	-0.120** (0.050)	-0.108* (0.036)	-0.100** (0.041)	-0.113** (0.054)	-0.073 (0.062)	-0.133* (0.042)	-0.114** (0.048)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.05	0.05	0.04	0.04	0.04	0.04	0.03	0.03	0.04	0.04
	Gözlem sayısı	7044	4856	11259	7907	15336	10939	7787	5396	12081	8568
Yoksul HHGelir	Göç etkisi	0.068** (0.030)	0.075** (0.035)	0.129* (0.023)	0.144* (0.027)	0.145* (0.020)	0.155* (0.023)	0.110* (0.028)	0.116* (0.033)	0.108* (0.022)	0.122* (0.025)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.020	0.03	0.060	0.060	0.110	0.110	0.040	0.040	0.060	0.060
	Gözlem sayısı	7044	4856	11259	7907	15336	10939	7787	5396	12081	8568
Yoksul FBGelir	Göç etkisi	0.023 (0.023)	0.031 (0.027)	0.063* (0.018)	0.076* (0.021)	0.078* (0.016)	0.077* (0.019)	0.102* (0.024)	0.103* (0.027)	0.082* (0.018)	0.080* (0.021)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.070	0.060	0.120	0.120	0.180	0.190	0.080	0.090	0.140	0.150
	Gözlem sayısı	7044	4856	11259	7907	15336	10939	7787	5396	12081	8568
Eşik yılı		2012						2013			

Not: Bağımlı değişken, yoksulların sınıra uzaklık, hanehalkı toplam harcanabilir geliri ve fert başına düşen gelirin logaritması. Parantez içi yoksullara göre cluster standart hata, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi.

Tablo 25'te Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan çalışan yoksulların hanehalkı geliri ve fert başına düşen gelirlerine ilişkin sonuçlar rapor edilmiştir. Suriye'den göç alan Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan çalışan yoksulların hem Doğu Anadolu hem de Orta Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan çalışan yoksullara kıyasla gelirinde artış gözlenmiştir. Göçten sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan çalışan yoksulların hanehalkı toplam harcanabilir gelirinde (HHGelir) %9-17 puan aralığında artış gözlenmiştir. Yıl aralıkları genişledikçe gelir artış puanları da yükselmektedir. Fert başına düşen gelire (FBGelir) ilişkin sonuçlar HHGelir sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Göç sonrası Güneydoğu Anadolu bölgesinde çalışan yoksulların fert başına düşen gelirinde %5-9 puan aralığında artış gözlenmiştir. Tabloda yer alan tüm sonuçlar, yoksullar için elde edilen sonuçlar (Tablo 24) ile paralellik göstermektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan çalışan yoksulların hane geliri ve fert başına düşen gelirinde artış olmuştur. Eşik yılı olarak değerlendirildiğinde 2012 yılının eşik yılı kabul edildiği (gelir referans dönemi 2011 yılı için) sonuçlara kıyasla 2013 yılının eşik yılı kabul edildiği sonuçlarda yer alan katsayılar daha yüksek puana sahiptir.

Ek 2'de plasebo etkisinin araştırıldığı sonuçlar sunulmuş olup yoksullarda olduğu gibi çalışan yoksullarda da göçün başladığı gerçek dışı eşik yılları için elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu da Tablo 25'te yer alan çalışan yoksullarla ilgili sonuçların geçerliliğini desteklemektedir.

Tablo 25. Suriye Göçünün Çalışan Yoksulluğu Üzerindeki Etkileri

Bağımlı Değişken	Yıl Aralıkları	2011-2013		2010-2014		2009-2015		2012-2014		2011-2015		
	Bölgeler	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2	
Çalışan Yoksul HHG Gelir	Göç etkisi	0.094* (0.034)	0.110* (0.040)	0.141* (0.025)	0.165* (0.030)	0.161* (0.023)	0.175* (0.026)	0.117* (0.031)	0.108* (0.036)	0.121* (0.024)	0.128* (0.028)	
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	R kare	0.030	0.030	0.070	0.070	0.130	0.140	0.050	0.060	0.080	0.090	
	Gözlem sayısı	5306	3539	8555	5816	11639	8057	5923	3953	9145	6293	
Çalışan Yoksul FBG Gelir	Göç etkisi	0.052** (0.026)	0.064** (0.030)	0.082* (0.020)	0.097* (0.023)	0.093* (0.018)	0.091* (0.021)	0.100* (0.027)	0.099* (0.031)	0.084* (0.020)	0.079* (0.023)	
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	
	R kare	0.080	0.090	0.140	0.150	0.220	0.230	0.110	0.120	0.180	0.190	
	Gözlem sayısı	5306	3539	8555	5816	11639	8057	5923	3953	9145	6293	
Eşik yılı	2012						2013					

Not: Bağımlı değişken, çalışan yoksulların hanehalkı toplam harcanabilir geliri ve fert başına düşen gelirin logaritması. Parantez içi çalışan yoksullara göre cluster standart hata, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi.

Tablo 26’da Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan tüm nüfus için elde edilen sonuçlar rapor edilmiştir. Tabloda üç tane bağımlı değişkene ilişkin sonuçlar sunulmuştur. Yoksullar ve çalışan yoksullarda olduğu gibi Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan tüm nüfusun HHGeliri ve FBGelirinde artış gözlenmiştir. 2011-2013 yıl aralığı dışındaki tüm yıl aralıklarında istatistiksel olarak anlamlı bir gelir artışı gözlenmiştir. HHGelirinde %5-9 puan aralığında, FBGelirde ise %3-6 puan aralığında artış gözlenmiştir. Bu gelir artışının göçten başka bir faktörden kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak için bölgede yaşayan yerli halkın almış olduğu sosyal yardımlar üzerinden de bir inceleme yapılmıştır. Göçten sonra bölgede yaşayan yerli halkın almış olduğu sosyal yardımlarda azalma gözlenmiştir. Göç sonrası %26-46 puan aralığında yapılan sosyal yardımlar azalmıştır. Eşik yılı 2013 olan tahmin sonuçlarına ilişkin katsayılar 2012 eşik yılı sonuçlarından az da olsa yüksektir.

Ek 2’de yer alan plasebo etkisinin araştırıldığı sonuçlara göre Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan yerlilerin göçten etkilenmediği görülmektedir. Gerçek dışı farklı iki göç yılına göre göçten sonra bölge halkının gelir düzeylerinde ve almış olduğu sosyal yardımlarda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Bu sonuçlar Tablo 26’da yer alan tahmin sonuçlarının geçerliliğini desteklemektedir.

Tüm tahminler ve elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde beklentilerin tersine sonuçlar elde edilmiştir. Genel nüfus, yoksul ve çalışan yoksullar için göçün gelir üzerindeki etkisi artış şeklinde gözlenirken sosyal yardımlar üzerindeki etkileri ise azalış şeklinde olmuştur. Plasebo etkileri de dikkate alındığında Tablo 24, Tablo 25 ve Tablo 26’da yer alan sonuçlar, genel olarak geçerli sonuçlardır. Tahmin edilen bu modellerde sadece göç ile gelir arasındaki ilişki belirli kontrol değişkenler vasıtasıyla incelenmiştir. Sadece bu sonuçlara göre göç, göç alan bölgede yaşayan yerlilerin refahında artışa neden olmuştur. Her ne kadar beklentiler olumsuz yönde olsa da yapılan araştırmalar gösteriyor ki göçün başladığı yıl ve hemen izleyen yıllarda, göç alan bölgede yaşayan yerlilerin refahında bir azalış olmamıştır. Aksine, refah artışı yaşanmıştır. Suriye göçünün etkilerini Ceritoğlu vd. (2015) kayıt dışı istihdam, Akgündüz vd. (2015) işgücü piyasası, gıda fiyatları ve konut kiralari, Tümen (2016) işgücü piyasası, tüketici fiyatları ve konut kiralari, Balkan ve Tümen (2016) fiyatlar ve Taşdoğan (2020) işsizlik oranları üzerinden araştırmış ve elde edilen sonuçlara göre kayıt dışı istihdam, tüketici fiyatları ve işsizlik oranlarında azalma gözlenmiştir. Ücretlerin logaritmik değerlerinde artış gözlenmiştir.

Tablo 26. Suriye Göçünün Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yaşayan Yerliler Üzerindeki Etkisi

Bağımlı Değişken	Yıl Aralıkları	2011-2013		2010-2014		2009-2015		2012-2014		2011-2015	
	Bölgeler	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2	K1	K2
HHGelir	Göç etkisi	0.035 (0.026)	0.019 (0.029)	0.060* (0.020)	0.069* (0.022)	0.074* (0.017)	0.094* (0.019)	0.062* (0.024)	0.085* (0.028)	0.056* (0.018)	0.081* (0.021)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.220	0.220	0.230	0.240	0.260	0.270	0.230	0.230	0.240	0.250
	Gözlem sayısı	14863	9894	24496	16496	33837	22995	16892	11405	27075	18402
KBGelir	Göç etkisi	0.022 (0.026)	0.004 (0.029)	0.044** (0.020)	0.039*** (0.023)	0.056* (0.017)	0.051* (0.019)	0.057** (0.025)	0.062** (0.028)	0.053* (0.019)	0.055* (0.021)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.390	0.390	0.390	0.400	0.410	0.420	0.380	0.390	0.400	0.410
	Gözlem sayısı	14863	9894	24496	16496	33837	22995	16892	11405	27075	18402
Sosyal Yardımlar	Göç etkisi	-0.428* (0.122)	-0.351* (0.135)	-0.462* (0.103)	-0.265** (0.118)	-0.445* (0.096)	-0.267** (0.111)	-0.266*** (0.144)	-0.325*** (0.170)	-0.444* (0.109)	-0.354* (0.123)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.060	0.060	0.110	0.070	0.130	0.100	0.200	0.190	0.240	0.220
	Gözlem sayısı	1602	1191	2288	1611	2670	1905	1056	733	2116	1533
Eşik yılı		2012						2013			

Not: Bağımlı değişken, tüm nüfusun hanehalkı toplam harcanabilir geliri, fert başına düşen geliri ve sosyal yardımların logaritması. Parantez içi fertlere göre cluster standart hata, *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi.

4.4. Genel Değerlendirme

Bu bölümün birinci ayağında iç göçün Düzey-1 bölgeleri için yoksulluk ve çalışan yoksulluk oranları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Düzey-1 bölgeleri arasındaki göç hareketliliğinin etkileri mekânsal ekonometrik yöntemlerle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre hem yoksulluk hem de çalışan yoksulluğu bölgeler arası göç hareketliliğinden negatif yönde etkilenmektedir. Alınan ve verilen göç arttıkça yoksulluk ve çalışan yoksulluğu da artmaktadır. Alınan göç ve verilen göç yoluyla yoksulluk ve çalışan yoksulluğu bölgeler arası taşınmaktadır. Ayrıca Düzey-1 bölgeleri arasında bağımlı değişkenler (yoksulluk ve çalışan yoksul oranları) açısından mekânsal etkiler bulunmaktadır. İlgili bölge, göç aldığı veya verdiği komşu bölgelerin yoksulluk ve çalışan yoksul oranlarından etkilenmektedir. Yoksulluk sorunundan kaçış olarak görülen göç ile yoksulluk yok olmamakta, aksine göç kanalıyla göç alan bölgelere taşınmaktadır. Göç veren bölgeler için de yoksulluk giderek derinleşmektedir. Göç ile ortaya çıkan sorunlar, kent yaşamına uyumsuzluk ile sosyo-kültürel çatışmalar, suç oranlarında artışlar, siyasal kimlik arayışları, işsizlik, gecekondulaşma, gürültü, çevre kirliliği (Güçlü, 2002; Gürkan, 2006; Koçak ve Terzi, 2012; Çelik ve Murat, 2014) iken bu sorunlara bir yenisi daha eklenmiştir.

Türkiye, 2011 yılında başlayan ve 2012 yılı itibariyle yoğunlaşan göç dalgasına maruz kalmıştır. Bu göçün ülke ekonomisi üzerindeki etkileri farklı göstergeler üzerinden incelenmiştir. Ceritoğlu vd. (2015) kayıt dışı istihdam, Akgündüz vd. (2015) işgücü piyasası, gıda fiyatları ve konut kiralari, Tümen (2016) işgücü piyasası, tüketici fiyatları ve konut kiralari, Balkan ve Tümen (2016) fiyatlar ve Taşdoğan (2020) işsizlik oranları üzerinden göç etkilerini incelemiştir. Ayrıca Kayaoğlu (2022), suç oranları üzerinden göçün etkilerini incelemiştir. Bu araştırmanın ikinci ayağı Suriyeli sığınmacıların yerleştiği bölge üzerindeki etkileri, yerlilerin gelirleri ile yoksulluk sınırı arasındaki fark, hanehalkı harcanabilir gelir, fert başına düşen gelir ve sosyal yardımlar üzerinden hem yoksul bireyler hem çalışan yoksul bireyler hem de Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan nüfus üzerinden incelenmiştir. Farkların Farkı (DID) yöntemi ile göçten önceki durum ve göçten sonraki durum arasındaki fark analiz edilmiştir. Tüm nüfus için göçün fert başına düşen gelirin yoksulluk sınırına olan uzaklık üzerindeki etkisi negatif yönde olmuştur. Yoksulluk sınırı altında gelir elde eden bireylerin göçten sonra gelirlerinde artış yaşanmış ve gelirlerinin sınıra uzaklığı azalmıştır. Göçten önceki etkinin göçten sonraki etkiden daha yüksek

olmasından dolayı farkların farkı negatiftir. Yoksulluk sınırına olan uzaklık göçten sonra daha düşük düzeyde seyretmektedir. Hanehalkı harcanabilir gelirinde hem göç öncesinde hem de göçten sonra düşüş gözlenmektedir. Ancak farkların farkına bakıldığında göçten sonraki düşüş daha düşük düzeyde olduğu için gelir üzerindeki nihai etki pozitif yönde olmuştur. Göçün yoksul bireylerin ve çalışan yoksulların hanehalkı harcanabilir gelirleri üzerindeki nihai etkileri pozitif yöndedir. Ancak bu iki grup için göç öncesi hanehalkı harcanabilir gelirinde düşüş yaşanırken göçten sonra artış gözlenmiştir. Göçün fert başına düşen geliri hem genel nüfus hem de yoksul bireyler için hem göç öncesi hem de göçten sonraki dönemde negatif yönde etkilerken nihai etkiler pozitifdir. Göçün çalışan yoksulların fert başına düşen geliri üzerindeki etkileri ise göçten önce negatif yönde iken göçten sonra pozitif yönde olmuştur. Farkların farkı da pozitif yönde etkilemektedir. Son olarak göçün sosyal yardımlar üzerindeki etkileri incelendiğinde göçten önce sosyal yardımlar artış eğiliminde iken göçten sonra düşüş gözlenmiştir.

Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde fert başına düşen gelirin, yoksulluk sınırına uzaklığı azalmış ki bu durum fert başına düşen gelirden önceki dönemlere göre artış olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Hanehalkı harcanabilir gelir ve fert başına düşen gelir üzerindeki etkiler pozitifdir. Yoksulluk sınırına uzaklık ile paralel sonuçlar elde edilmiştir. Ancak çalışan yoksullara ait gelirlerde göç sonrası pozitif etkiler gözlenmiş ve farkların farkı da çalışan yoksulların gelirlerinde artış olduğu yönündedir. Son olarak göç alan bölgede göçten sonra bireylerin aldığı sosyal yardımlarda düşüş yaşanmıştır.

Dış göçün, yoksulluk ve çalışan yoksulluğu üzerindeki etkiler pozitif yönde olmuştur. Ceritoğlu vd. (2015) ile Balkan ve Tümen'nin (2016) tespitine göre göçün işgücü piyasaları üzerindeki etkileri kayıt dışı istihdam kanalıyla gerçekleşmiştir. Ayrıca bu çalışmalara göre göç sonrası kayıt dışı istihdamda azalma yaşanırken kayıtlı istihdamda artış yaşanmıştır. Bunun nedeni Suriyeli m sığınmacıların resmi olarak çalışmasına izin verilmemesine rağmen, Türkiye'deki büyük bir kayıt dışı işgücü piyasasının mevcudiyeti, düşük vasıflı yerli işçinin kabul edebileceğinden çok daha düşük ücretler karşılığında düşük ücretli kayıt dışı işlerde çalışmalarıdır (Balkan ve Tümen, 2016: 6).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞAN YOKSULLUĞUNUN MAKROEKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ

5.1. Çalışan Yoksulluğu ve Yoksulluk Teorileri

Çalışan yoksul, işgücü piyasasında yer alan ve bir gelire sahip olduğu halde yoksul kategorisinde yer alan bireyleri ifade etmektedir. Yoksulluk sorununun bir çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gelir elde eden bireylerden oluşması ile gelirden yoksun olma halinin ötesinde bir yoksulluğu ifade etmektedir. Gelir yetersizliği ve bununla birlikte farklı faktörlere bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Bir tanımlama yapılmak istendiğinde nasıl ki yoksulluk kavramı üzerinde net bir tanım yapılamıyorsa çalışan yoksulluğunun tanımlanması da aynı muğlaklığa sahiptir. İlgili teorik bilgilere birinci ve ikinci bölümde derinlemesine yer verilmiştir. Bu bilgilere dayanarak bu bölümde çalışan yoksulluğunun dünya üzerindeki görünümü ve hangi faktörlerden etkilendiği incelenecektir. Çalışan yoksulluğu araştırmaları, ampirik analizler açısından yok denilecek kadar az bir literatüre sahiptir. Bu nedenle ilgili araştırma genel olarak yoksulluk sorununa ait literatür dikkate alınarak yapılacaktır.

Yoksulluk ile ilgili literatür incelendiğinde yoksulluğu etkileyen birçok faktör karşımıza çıkmaktadır. Bireyi, ekonomik, siyasal ve sosyal yapıyı suçlayan, etnik yapı ve dini inanışları, coğrafyayı dikkate alan ve yoksulluk belirleyicisi olarak nitelendiren çalışmalar çokça karşımıza çıkmaktadır. Myrdal (1957), “Economic Theory and Underdeveloped Regions” adlı çalışmasında yoksulluğun kümülatif ve döngüsel bağımlılığına dikkat çekmiştir. Döngüsel bağımlılık teorisini geliştirdiği bu çalışmada gelişmişlik veya geri kalmışlığı açıklamaya çalışmıştır. Yoksul bir bölgede bir fabrika kapatıldığında o fabrikada çalışan işgücü işsizlikle karşı karşıya kalacaktır. Düşük kalitede eğitim veren kurumlarda niteliksiz bireyler yetişecek ve düşük nitelikli işlerde istihdam edileceklerdir. Bu durum diğer nesillere, sonra diğer nesillere doğru devam edecektir. İşsizlik karşısında herhangi bir gelire ve başka iş fırsatlarına sahip olamayan birey çocuklarına daha nitelikli eğitim alması konusunda destek olamayacaktır. O bölgede eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin kalitesi düşecektir. Yoksulluk bu bölgelerde döngüsel bir hal alacaktır. Tek çare merkezi bölgelere göç olarak düşünülecek ve göç kırsal bölgelerdeki yoksulluktan kurtulmayı hedeflerken kentlerdeki yoksulluğu arttıracaktır. Kısaca yoksulluk, göç ile yer ve mekân

değiştirecek fakat azalmayacaktır. Oscar Lewis (1966)'e göre yoksulluk, kültürel bir sorundur. Toplumsal çevreye dayalı olarak ortaya çıkan, kuşaklar arası geçiş yapabilen ve kuşaklar boyunca döngüsel olarak devam eden büyük bir sorundur. Ryan (1976) "Blaming The Victim" adlı çalışmasında yoksulluğu bireysel faktörlere dayandırmış ve yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında bireyi suçlamıştır. Liberal görüşü destekleyen bu bakış açısına göre yoksul olan birey bu sorundan kurtulmak için yeterli bir çaba sarf etmediği ve istemediği için yoksul kalmıştır. Asen (2002)'e göre bireysel başarısızlıklar yoksulluğu getirmektedir. Rank (2004) çalışmasında ise Ryan'ın tersine bir bakış açısına sahiptir. Yoksulluğun kaynağını araştırırken bireye odaklanmak yanlış bir tutum olmakla birlikte yoksulluğun asıl kaynağını sosyo-ekonomik ve siyasal yapıdaki başarısızlıkların oluşturduğunu ifade etmiştir. Jennings ve Kushnick'e (1999) göre yoksulluğun kaynağı irksal ve politik nedenlerdir. Sher'e (1977) göre bireyin yaşadığı bölgelerdeki iş fırsatlarının kısıtlı olması bireyi göçe zorlayan bir durumdur. Goldsmith ve Blakely (1992) "Separate Societies" adlı çalışmasında yoksulluğu coğrafi farklılıklara dayandırmışlardır. Kırsal bölgelerdeki yoksulluk sorunu iş, ekonomik, sosyal ve politik yaşam açısından kenti daha cazip kılarken ve kırsal bölgelerden kentlere doğru göçü tetiklemektedir. Kırsal bölgelerin yetersiz altyapıya sahip olması, eğitim, sağlık, ulaşım vb. temel gereksinimlerden yoksun olması, bu açıdan gelişmiş kentleri çekici hale getirmektedir. Bu durumu daha iyi açıklayabilmek için Hansen'in (1970) "Merkezi Alan Teorisi" dikkat çekmektedir. Wilson (1987) "The Truly Disadvantaged" çalışmasına göre yoksulluk durumunda eğitim, yetenek, geniş fırsat alanlarına (merkezlere) doğru göçler gerçekleşir. Bunun temel nedeni, yatırımların az yapıldığı veya hiç yapılmadığı yoksul bölgeler, kent merkezine uzak getto ya da kırsal alanlarda altyapı yatırımlarının yetersiz olmasıdır. Bölgelerin sahip olduğu avantajlar veya dezavantajlara bağlı olarak yoksulluk sorunu da bölgelere göre farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar göçü beraberinde getirirse de her zaman yoksulluk bu şekilde ortadan kalkmamaktadır. Kırdan kente göç eden yoksul nüfus çarpık kentleşme sorununu beraberinde getirerek göç ile yoksulluk sorununun da yer değiştirdiği gözlenmektedir. Böylece kent yoksulluğu ortaya çıkmakta veya artış göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar dikkate alındığında yoksulluk sorununun tek bir faktörden kaynaklandığı söylemek doğru olmayacaktır. Günümüze yaklaştıkça yoksulluk ile ilgili çalışmalar yoksulluğun kaynağını kategorilere ayırmışlardır. Teorik

çerçevede bu kategorilere göre doğrultusunda yoksulluk sorununun kaynakları belirlenmekte ve bunlara yönelik belirli çözüm yolları önerilmektedir. Benzer şekilde yoksulluk sorununun kaynağını altı teorik çerçevede inceleyen Blank'ın (2003) çalışması olmuştur. Bu çalışmaya göre yoksulluk:

1. Etkin bir piyasa ekonomisinin olmamasından kaynaklanmaktadır.
2. Bazı bireylerin piyasanın dışında kalması yoksulluğu beraberinde getirecektir.
3. İşsiz piyasa yoksulluğu artırıyor.
4. Piyasanın dışındaki sosyal ve politik süreçler yoksulluk sorununa yol açar.
5. Bireyin davranışsal karakteristikleri ve yanlış seçimleri yoksulluğu beraberinde getirmektedir.
6. Yoksulluğu azaltma çabaları sanıldığı kadar aksine yoksulluğu arttırmaktadır.

Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde tarımsal faaliyetler ile geçimini sağlayan çiftçiler üretim kapasitesi ve kullanılan teknikler doğrultusunda dış piyasaya açılacak düzeyde üretim gerçekleştirememektedirler. Bu durum ticaret ve karşılaştırmalı üstünlük açısından yetersiz kalacaktır. Başka bir istihdam alanı olmadığı için var olan işgücü yalnızca tarımda istihdam edilebilmektedir. Eğitim, sağlık, ulaşım vb. temel hizmetler devlet kapasitesinin sınırlı olmasına bağlı olarak daha da yetersiz hale gelecektir. Bu ülkelerde/bölgelerde yoksullukla savaşmak ancak dış yatırımların artırılması ile mümkün olacaktır. Yatırımlarla istihdam alanları genişleyecek, üretim artacak, eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetleri gelişecek ve kalkınmaya bağlı olarak yoksulluk hızla azalacaktır. Üretim sürecinin dışında kalan birey bir gelir elde edemediği için yoksullaşacaktır. Belirli dezavantajlı gruplar (yaşlı, çocuk ve engelliler) piyasanın dışında kalsa dahi eğer onlarla ilgilenecek bir aileleri mevcut ise yoksulluk sorunu ile karşılaşmadan hayatlarını devam ettirebilecekler. Fakat dul veya yetim bireyler göz önüne alındığında üretime katılabilecek iken piyasanın dışında kalmaları yoksulluğu beraberinde getirecektir. Özellikle yetim bireyler bir şekilde çalışmaya mecbur kalıp “çocuk işçi” sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum yetersiz eğitimi beraberinde getirerek o bireyleri yoksulluk döngüsünün içine hapsedecektir. Eğitimi destekleyici politikalar, dezavantajlı grupları istihdama dahil etmek için yatırımların artırılması ve ekonominin genişletilmesi ve gelirin adil dağılımı ile yoksulluk azaltılabilecektir. Piyasalar, yoksulluk için çözümden ziyade sorun oluşturuyor. Bir piyasa ekonomisinde birileri zenginleşirken diğerleri yoksullaşmaktadır. Artan refah karşısında adil bir dağılım sağlanamaması

özellikle sermaye sahiplerinin düşük maliyetli işgücünü garantiledikten sonra geliri artarken işgücü yoksullaşmaktadır. Davis vd.'ne (1996) göre teknolojik gelişmeler her ne kadar ekonomik gelişmelere büyük katkılar sağlasa da Schumpeter'in "yaratıcı yıkım teorisi" ne göre yenilikler, yeni iş olanaklarını beraberinde getirirken artık eskinin üretim yapamaması ve orta yaşın üzerindeki işgücünün bu yeni istihdam alanlarına ayak uyduramaması ile uzun dönemli işsizlik sorunlarına yol açacaktır. Böyle bir durumda yoksullukla mücadele, işçi sınıfının haklarının genişletilmesi ve yasallaştırılması ile mümkün olacaktır. Ücret yasaları, işe alım veya işten çıkarmaları içeren tüm haklar yasal düzenlemelere tabi tutulursa işçi sınıfının yoksullaşmasına engel olacaktır. Piyasa işlevsel hale gelir ise ve üretimden elde edilen pay adil bir şekilde dağılırsa yoksulluk hızla azalacaktır. Blank (2003) tarafından sunulan diğer teorilerden farklı olarak piyasanın dışsal bir aracı konumunda olduğu ekonominin toplumsal süreçlerini içeren bir teoridir. Piyasayı suçlayan teorilerden farklı olarak sosyal normlar ve siyasi açıdan bozulmalara dayalı (Blank'in dördüncü teorisi) yoksulluğu ele almaktadır. Örneğin siyasi sorunlar, yolsuzluklar, savaşlar yoksulluğu tetiklediği gibi piyasanın da bozulmasına sebep olmaktadır. Yoksulluğun azaltılmasında siyasi çatışmaların çözüme kavuşması, yolsuzluk sorunlarının ortadan kaldırılması ve toplumda ayrımcılığı ortadan kaldıran yasalar, ekonomik gelişmelerden daha önemli bir faktör olarak görülmektedir. Tıpkı kurbanı suçlayan (Blank'in beşinci teorisi) teoride olduğu gibi bu bölümde de yoksulluğun ortaya çıkmasındaki en önemli faktör bireyin gönüllü veya gönülsüz bir şekilde yaptığı yanlış seçimler olmuştur. Piyasayı suçlayan teorilerde (Blank'in birinci ve üçüncü teorileri) birey pasif iken bu teori bireyi aktif hale getirmektedir. Örneğin, işsizler tembel, etnik gruplar güvenilirmez, alkol ve madde kullananlar kötü, cinsel yönelimler yanlış (özellikle sevilmeyen etnik gruplar yaptığıında), okumayan bireyler (eğitimsiz), evlilik dışı çocuk dünyaya getirmek gibi bireyin tercihlerinden doğan sorunlar toplumdan dışlanma ve yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Bu durumda yoksullukla mücadelede bireyi bu tür tercihlerden uzaklaştıracak politikalara önem verilerek işlevsel olmayan davranışlardan birey uzaklaştırılmalıdır. Tüm dünyada yoksullukla mücadelede yapılan yardımların uzun dönemli sonuçlarından ziyade kısa dönemli sonuçlarına odaklanması ve yoksulluğu azaltmak için gelir yardımlarının yapılması içinde bulunulan sorunu daha da derinleştirmektedir. Özellikle yapılan gelir yardımları Murray'ın (1984) bahsettiği gibi "refah bağımlılığı" sorununu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, tek annenin olduğu çocuklu ailelere yapılan yardımların toplumda evlilik dışı

çocuk doğumları veya doğumdan sonra ayrılan eşlerin sayısında artışı beraberinde getirecektir. Ayrıca bu durum nüfusun artmasına da sebep olacaktır. Durum iyileştirici politikalar değil de kalkınmacı politikalara önem verilmesi gerekmektedir. Eğitim sistemini iyileştirici politikalar, düşük nitelikli işgücüne ücret destekleri direkt olarak nakdi yardımlardan daha etkin sonuçlar ortaya koyacaktır.

Chang-Tsai (2006) dört teorik çerçevede yoksulluğun kaynaklarını incelemiştir. Şu şekilde sıralamıştır:

1. Büyüme, ticari açıklık ve yoksulluk
2. Demografik ve coğrafi faktörler
3. Demokrasi, askeri harcamalar ve savaş
4. Sosyal koruma politikaları ve beşerî sermaye

İlk olarak ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı yönündeki görüştür. Ekonomik büyüme adil bir dağılım olmaksızın sadece teoride yoksulluğu azaltmaktadır (Chang-Tsai, 2006: 269). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin dış ticaret ve yabancı yatırımlarla desteklenmesi de önemli tartışmalar arasındadır. Çünkü Chang-Tsai'ye (2006) göre ihracat ile yabancı yatırımların artması iş imkânlarını ve dolayısıyla istihdamı arttıracakı düşünülmektedir. Dünya bankasının 2002 raporuna göre Çin'de kırsal bölgelere yapılan yabancı yatırımlar ile kırsal ve kentsel alanlar arası eşitsizlik azalmıştır. Ayrıca dışa açıklık ve yabancı yatırımlar yeni teknolojik yeniliklere fırsat sağlamaktadır. Teknoloji ile artan verimliliğin büyüme yolu ile yoksulluğu azaltması beklenmektedir. Coğrafi ve demografik faktörlerden iklim koşulları, denize kıyısı olup olmama, arazinin dağlık veya engebeli olması nüfus artış hızı yoksulluğu tetikleyici diğer faktörler olarak ifade edilmektedir. Ülkelerin sıcak (tropik ya da yarı tropik) iklime sahip olması çeşitli hastalıkları beraberinde getirirken, denize kıyısı olmayan ülkelerin küreselleşme sürecine daha yavaş dahil olduğu görülmektedir. Artan nüfusun beraberinde yoksulluk sorununu da getireceği görüşü Malthusyan teoriye yakın bir bakış açısını göstermektedir. Nüfus artarken istihdam ve üretimde de yeterli bir artış sağlanmazsa işsizlik ve kıtlıkla karşı karşıya kalınacaktır. Demokrasi, savunma harcamaları ve savaşlar yoksulluk üzerinde önemli etkiye sahip diğer faktörlerdir. Chang-Tsai'ye (2006) göre demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde yoksulluk azalmaktadır. Askeri harcamaların arttırılması ise temel ihtiyaçlara ayrılan payı azaltmaktadır. Savaşlar beşerî sermayenin azalmasına, bebek ölüm hızı ve insan ölümlerinin artmasına ve politik istikrarsızlığa neden olmaktadır.

Tüm bunlar yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Son olarak sosyal koruma politikaları ve beşerî sermaye faktörleri yoksulluğu etkileyen faktörler arasında incelenmektedir. Devlet tarafından halkın temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sağlanan yardımlar yoksulluğu azaltmaktadır. Beşerî sermaye faktöründeki artışlar beraberinde bilimsel ve teknolojik bilgiyi beraberinde getirerek daha verimli ve etkin bir üretim ve azalan yoksulluk sağlamaktadır.

Bradshaw (2007) çalışmasına göre yoksulluk sorunu beş teorik çerçevede incelenmiştir.

1. Bireye bağlı yoksulluk
2. Kültüre bağlı yoksulluk
3. Politik ve ekonomik yapıya bağlı yoksulluk
4. Coğrafi faktörlere bağlı yoksulluk
5. Kümülatif ve devresel yoksulluk

İlk olarak bireye bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorunundan bahsedilmiştir. Bireyin doğuştan gelen engelleri, yanlış seçimleri, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için yeterince çabalamaması onu yoksullaştıran bir durumdur. Bireyin daha iyi bir iş için, daha iyi bir eğitim için, daha iyi bir yaşam için yeterince istekli olmamasının sonucudur. Yoksul bireylerin politik süreçlere dahil olup söz sahibi olamaması servet ve servete dayalı gücün önemini vurgulamaktadır. Etnik kökene bağlı olarak ayrımcılığın söz konusu olması yoksulların politik sistemde etkisiz hale gelmesine sebep olmaktadır. Özellikle adalet ve ekonomik yarara yönelik kararların alınmasında yoksullar söz sahibi olamamışlardır. Politik süreçlere dahil olan zenginlerin ırk, cinsiyet, engellilik, din vb. diğer grupları dışlaması bu gruplarda yer alan bireylerin yaşama dair sahip olabileceği fırsatlardan mahrum kalmalarına sebep olmuştur. Coğrafi faktörlere bağlı yoksulluk yaklaşımında, yoksulluğun boyutu bölgesel avantajlar veya dezavantajlara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, kırsal bölgeler, kentte yatırım yapılmayan uç bölgeler, gecekondu bölgeleri yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerdir. Bu bölgelere yatırım yapılmaması, suç oranlarının yüksek olması, sosyal hizmetlerin yetersiz olması, ev fiyatlarının düşük olması vb. faktörlere bağlı olarak yoksulluk tetiklenmektedir (Bradshaw, 2007: 18). Kırsal bölgelerdeki yoksulluk nedeni ile kente göç eden bireyler/aileler çarpık kentleşme problemi ile kentlerdeki yoksulluğu da arttırmaktadır. Son olarak kümülatif ve döngüsel yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluğu meydana getiren faktörler

arasındaki karşılıklı bağımlılık yoksulluğu döngüsel bir yapıya dönüştürmektedir. Bradshaw'a (2007) göre yeterli geliri olmayan ailelerin çocuklarının gerekli olan eğitimi alamaması gelecek dönemlerde bu çocukların iş yaşamında yaşatlarının bir adım gerisinde kalmasına sebep olmaktadır. İş yaşamında kötü işlerde çalışmak zorunda kalınması bireylerin sağlık hizmetlerinin de gerisinde kalmasına sebep olmakta ve çocuklar bu döngü içerisinde yoksul kalmaktadırlar. Bu son yaklaşım toplumdaki dezavantajlı grupların nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. Karşılaşılan dezavantajların bir döngü içerisinde birikmesiyle yoksulluk sürekli hale gelmektedir. Aslında son yaklaşım diğer dört yaklaşımı da içine alan daha geniş bir yoksulluk sorununu ifade etmektedir.

Yukarıda yer alan yoksulluk literatüründen yola çıkarak dünya üzerindeki çalışan yoksulluğu ve belirleyici faktörleri araştırılacaktır.

5.2. Veri Seti ve Yöntem

Veri Seti

Çalışmada, Dünya Bankası'nın mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlediği günlük 1,90 dolar ve 1,90-3,20 dolar kazanca göre Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanan çalışan yoksul oranları kullanılmıştır. 2000-2020 yıllarını kapsayan toplamda 75 ülke incelenmiştir. Bu ülkeler içerisinde yer alan gelişmekte olan 51 ülke ve en az gelişmiş 24 ülke grupları için ayrı analizler yapılmıştır. Ülke listesi Ek bölümünde yer alan Tablo E6'de sunulmuştur. Özgenç (2013), yoksulluğun nedeni savaş, küreselleşme, gelir adaletsizliğini arttıran ekonomik büyüme, gelir dağılımı, enflasyon, işsizlik, adaletsiz vergi sistemi, bütçe açıkları, dış borç, beşerî sermaye yetersizliği, ekonomik krizler makroekonomik değişkenlerin olmakla birlikte demokrasi, yolsuzluk, adil hukuk ve yargı sistemi, yönetsel ve yasal nedenler gibi kurumsal değişkenler olarak sıralamıştır. Bunlardan yola çıkarak çalışan yoksulluğunun makroekonomik açıdan incelenmesinde yukarıda sıralanan ve veri açısından ulaşılabilen değişkenler kullanılmıştır.

Çalışan yoksulluğuna ilişkin veriler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanmaktadır. Günlük kazanç düzeyi üzerinden 1,90 dolar, 1,90-3,20 dolar ve 3,20 dolar üzeri kazançlar ile gruplandırılmıştır. Çalışmamızın kapsamı 1,90 dolar ve altı kazanca sahip çalışan oranları ile 1,90-3,20 dolar arası kazanç elde eden çalışanlardan oluşmaktadır. 3,20 dolar ve üzeri kazanç elde edenlerin bulunduğu grup

çok az veriye sahip (kısıtlı veri) olduğu için çalışma dışında bırakılmıştır. Ayrıca, tahminler gelişmekte olan ülkeler, en az gelişmiş (gelişmemiş) ülkeler ve her iki grubun da yer aldığı genel sonuçlar olarak üç grupta tekrarlanmıştır.

Bağımlı değişken olarak bazı modellerde 1,90 dolar ve altında kazanç elde eden çalışan yoksul oranları (*WPI*), bazı modellerde ise 1,90-3,20 dolar arasında kazanç elde eden çalışan yoksul oranları (*WP2*) kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenler ise yukarı bahsedilen yoksulluk teorilerinden yola çıkarak KOF küresel endeksi ve alt endekslerinde yer alan ekonomik, sosyal ve politik küresel endeks, insani gelişmişlik endeksi, enflasyon, büyüme, yönetim göstergeleri, sektörel katma değerler, sağlık harcamaları, işgücüne katılım oranı, nüfus artış oranı ve işsizlik oranlarından oluşmaktadır.

Küreselleşme: Ekonomik, sosyal ve politik açıdan yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Daha çok ekonomik açıdan küreselleşme dikkate alınsa da politik süreçlerdeki küreselleşme etkileri de önemlidir. Küreselleşme ve yoksulluk arasında iki farklı ilişkiden söz edilmektedir. İlki küreselleşmenin geliştirici etkisiyle yoksulluğun azalacağı diğeri ise küreselleşme bahanesiyle gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri sömürmesiyle yoksulluğu arttırıcı etkilerdir (Rodriguez ve Rodrik, 2000). Ticaretteki gelişmeler ve yatırımların refah arttırıcı etkileri sayesinde küreselleşmenin çalışan yoksulluğunu olumlu etkilemesi beklenmektedir (Dolllar ve Kraay, 2001; Agenor, 2002; Neutel ve Heshmati, 2006; Maertens vd., 2009). Küreselleşmenin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkilerini Küresel KOF endeksi ve bu endeksin alt endeksleri olan küresel ekonomik ve küresel politik endeksleri üzerinden araştırılacaktır. Bunlara ilave olarak küresel barış ve küresel terör endeksleri ile savaş, çatışma vb. durumların yoksullukla ilişkisi incelenecektir. Endeksler hakkındaki kısa bilgiler aşağıdadır:

Küresel KOF Endeksi: *Ekonomik, sosyal ve politik süreçleri temsil eden toplamda 23 değişken kullanılarak ölçülmektedir. En yüksek endeks değeri 100'dür.*

İnsani Gelişmişlik Endeksi: Temelde, bir toplumda yaşayan insanların yaşam standartlarını ölçen bir endekstir. İnsanca yaşamının bir göstergesidir. Gelir, eğitim ve sağlık endeksi üzerinden hesaplanmaktadır. Bu alt endeksler ise kişi başına düşen gelir, okullaşma ve doğumda yaşam beklentisi dikkate alınarak hesaplanmaktadır. 0-1 arasında bir değer almaktadır ve 1'e yaklaştıkça insani gelişmişlik artarken 0'a

yaklaştıkça insani gelişmişlik azalmaktadır. Bileşik yoksulluk ölçüm yöntemlerinden biridir. Evcim vd.'nin (2019) tespitine göre insani gelişmişlik endeksi arttıkça yoksulluğun azaldığı varsayılmaktadır.

Enflasyon: Enflasyon ve yoksulluk arasındaki ilişki iki kanaldan gerçekleşmektedir (Cardoso, 1992). İlki enflasyon vergisindeki artışlar, diğeri ise nominal ücret artışlarının enflasyondan daha az artması ile reel ücretlerin enflasyon karşısında düşük kalması ile yoksulluk oranında artışa neden olacaktır. Romer ve Romer (1998) ise kısa ve uzun vadede bu etkilerin farklılaşacağını savunmaktadır. Kısa vadede enflasyon ortamında yoksulluğu azaltıcı etkiler gözlenirken uzun vadede yoksulluğu arttırıcı etkiler gözlenmektedir. Bazı ampirik çalışmalar da bu durumu desteklemektedir (Osinubi, 2005; Forgha, 2006; Kashi ve Tash, 2014). Bu çalışmada enflasyonun çalışan yoksulluğu üzerindeki etkilerinin reel ücret kanalıyla pozitif yani yoksulluğu arttırıcı yönde olacağı beklenmektedir.

Kişi Başına Düşen Gelirdeki Büyüme: Ekonomik büyüme ve yoksulluk arasında ilişki açıklayan iki teori bulunmaktadır. Bunlardan ilki zengin yanlısı (pro-rich) diğeri ise yoksul yanlısı (pro-poor) büyümedir. Zengin yanlısı büyüme ile gelir adaletsizliği giderek artar ve düşük gelir grubundaki nüfus dezavantajlı hale gelir. Bu nedenle yoksulluğun artması beklenir. Yoksul yanlısı büyümede ise tam tersi bir durum gerçekleşir. Büyümenin hem gelir dağılımı hem de işgücü piyasasında iş gücüne katılma oranı, çalışma saatleri, ücret düzeyi ve işsizlik gibi işgücü piyasaları üzerindeki etkileri önemli olmaktadır (Şenses, 2009: 150-151). Gelirin adaletli dağılımı ile düşük gelir grubundaki nüfus da büyümeden payına düşeni almaktadır. Kraay (2006) ekonomik büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için üç kaynaktan bahsetmektedir: ortalama gelirden yüksek oranda gerçekleşmiş bir büyüme, yoksulluğun ortalama gelirdeki büyümeye aşırı duyarlı olması ve göreceli gelirdeki büyümenin yoksulluğu azaltan bir model olması gerekmektedir (Evcim vd., 2019: 151). Bazı ampirik çalışmalar bu durumu desteklemektedir (Osinubi, 2005; Adeyemi vd., 2009; Mulok vd., 2012; Kashi ve Tash, 2014; Evcim vd., 2019; Lin vd., 2019). Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için bu koşullar sağlanamıyorsa büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişki pozitif yönlü olacaktır. Büyümeye rağmen yoksulluk artacaktır. Bu araştırmada beklentimiz de bu yönde olacaktır.

Yönetişim Göstergeleri: İyi bir yönetişimden bahsederken bir hükümetin işini yerine getirme ve kamu yararını destekleme etkinliği ifade edilmektedir. Quibria, bireysel

mülkiyet haklarını güvence altına alan, hukukun üstünlüğünü sağlayan, hükümetin çıkarıcı davranışlarını içeren ve güvenilir bir politika çerçevesi sunan iyi yönetilen bir ekonominin, bu tür koşulları sağlamayan bir ekonomiden daha başarılı olacağını ifade etmektedir. Tüm bu yönetim planları kapsamında hükümetlerin yoksullukla mücadele için belirli politikalar uygulamaları mümkündür. Bu politikalar düzenlenirken/belirlenirken hangi yönetim göstergesinin ne derece önemli olduğunun bilinmesi yoksulluğun azaltılmasında oldukça etkilidir. Bu analiz için kullanılan yönetim göstergeleri Kaufman ve Kraay tarafından oluşturulmuş olup aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Yolsuzluğun Kontrolü: Rothstein ve Varraich (2017), kamusal gücün özel amaçlar doğrultusunda kötüye kullanılmasını yolsuzluk olarak ifade etmektedir. Bu açıdan sadece kamusal alan ile sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Hem kamu hem de özel sektörde meydana gelen yasa dışı hareketlerin tümünü yolsuzlukla ilişkilendirmek mümkündür. Yolsuzluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden bir tanesidir. Gupta vd.'nin (1998) tespitine göre yolsuzluk, özellikle düşük ekonomik büyüme ve sosyal harcamalar yoluyla gelir eşitsizliği üzerinden yoksulluğu daha da arttırmaktadır. Bu nedenle yoksulluk ile yolsuzluk arasında çift yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Çünkü yoksul ülkelerde ekonomik büyümede, hukuk sistemindeki aksaklıklar, siyasi istikrarsızlık, hükümet sistemindeki aksaklıklar, düşük eğitim düzeyleri yolsuzluğa sebep olurken mevcut yoksulluğun daha da derinleşmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle yoksulluğun azaltılmasında yolsuzluğun kontrol altına alınması önemlidir.

Baskı/Şiddet İçermeyen Siyasi İstikrar: Siyasi istikrarsızlık ve/veya terörizm dahil siyasi saikli şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçer. Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında önemli bir faktör de siyasi ortamdaki istikrar/istikrarsızlıktır. Bir ülkedeki siyasi istikrarsızlık başta yatırımlar olmak üzere üretim süreçlerinin tümünde aksaklıklara sebep olmaktadır. Okwanya ve Abah (2018), yoksulluğun azaltılmasında siyasi istikrarın sağlanmasının önemine değinmiştir. Yolsuzluğun kontrolü, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği, ifade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu, siyasi istikrar ile ölçülen daha iyi kurumlara sahip gelişmekte olan ülkeler daha düşük yoksulluk oranlarına sahiptir (Tebaldi ve Mohan, 2010: 1057).

Hükümet Etkinliği: kamu hizmetlerinin kalitesini, kamu hizmetinin kalitesini ve siyasi

baskılardan bağımsızlık derecesini, politika oluşturma ve uygulama kalitesini ve hükümetin bu tür politikalara bağlılığının güvenilirliğini ölçer (Kaufmann et al., 2010: 4). Sacks ve Levi (2010), bir ülkede hükümetin etkinliğini sivil bürokrasi, hukuksal yapı ve ülkenin fiziksel altyapıdan önemli ölçüde etkilenmektedir. Hükümet etkinliği arttıkça, yoksulluk negatif yönlü etkilenecektir.

Sağlık Harcamaları: Kamu kesiminin ekonomiye müdahale ederek eğitim ve sağlık harcamalarının üretiminde yer alması, gelirin yeniden dağılımına olumlu yönde etki yapmaktadır (Akbulut, 2020: 139). Bu nedenle hükümet harcamaları içinde sağlık ve eğitim harcamalarının payındaki artışlar yoksulluğu ve çalışan yoksulluğunu azaltacağı düşünülmektedir. Çünkü hanelerin kendi bütçelerinden sağlık için yapacağı harcamalar azalacaktır. Zaman vd. (2011) ampirik çalışmasında bu durumu destekleyici bir sonuç elde etmiştir.

Sektörel Katma Değerler: Katma değer, bir üretimde üretilen çıktı ile girdiler arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Sektörel bazda bakıldığında her sektörün üretimden elde ettiği katma değer birbirinden farklıdır. Ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli göstergelerdir. Çalışkan'ın (2010) tespitine göre normal koşullarda bir ülkenin gelişmesi sanayi ve hizmet sektörünün payındaki artışlara ve tarım sektörünün payındaki azalışla gerçekleşeceği beklenmektedir. Bu nedenle, sanayi ve hizmet sektöründeki katma değer artışlarının yoksulluğu azaltmasını, tarım sektöründeki artışların ise yoksulluğu arttırması beklenmektedir. Evcim vd. (2019) sanayi sektöründeki katma değerlerin yoksulluğu azaltıcı etkisini ortaya koymuştur.

Nüfus, İşgücü ve İşsizlik: Nüfus ve yoksulluk arasındaki ilişkinin temelleri eskilere dayanmaktadır. Nüfus ile ilgili teoriler genel olarak ekonomik büyüme ile ilişkili olup büyümeyi destekleyici iyimser görüşler ve büyümeyi azaltıcı kötümser görüşler bulunmaktadır. İlk olarak Malthus, nüfus artışının gıda üretiminden artışından daha büyük olduğu durumlarda kıtlık ortaya çıkacağını ileri sürmüştür. Bu nedenle nüfus artışı gıda arzının azalmasına neden olacaktır. Bu tespitle yoksulluk sorununa nüfus kontrolü açısından yaklaşmıştır. Buna karşılık Marx, yoksulluğu nüfus artışından değil kapitalist sistem içindeki sınıf ayrımından kaynaklanan bir sorun olarak görmekteydi. Çünkü nüfus, işgücü demektir ve her toplum kendi üretim sistemi içerisinde mevcut nüfusu işgücü olarak kullanarak bunu sorun olmaktan çıkartacaktır. Ama kapitalist üretim sistemi içinde nüfus artışı ile istihdamdan fazlasının yani işsiz nüfusun artması demektir. Piyasanın dışında kalan işsiz nüfus (çalışmaya hazır yedek

ordu) ne kadar çok olursa düşük ücretlere, kötü çalışma koşullarına razı olan işgücü sayısı da artacaktır. Bu durumda artan nüfus, artan işsizlik ve işgücü piyasasında bulunmak yoksulluğu arttırıcı bir faktör haline gelecektir. Boserup (1981) nüfus yoğunluğunun teknolojik gelişmeleri arttırıcı yönde etki ortaya koyacağını, Romer (1990) ise artan nüfusun ile yeni keşifler yapacak nüfusun da artacağını ve böylelikle teknolojik alanda yeni gelişmeler de artacaktır. Bu durum ile ekonomik büyüme desteklenecektir. Elbette ekonomik büyüme tek başına yoksulluğu azaltmak için yeterli değildir. Adil bir bölüşüm gerçekleştiği sürece yoksulluğun azalmasına katkı sağlayacaktır. İşgücüne katılım da reel ücret düzeylerine bağlı olarak çalışan yoksulluğunu etkileyecektir. Ücret düzeyinin düşük olması, işgücüne katılımın azalmasına ve yoksulluğa etki etmektedir (Şenses, 2009: 167-169). Reel ücretlerin yüksek olduğu ülkelerde yoksulluğu azaltıcı, düşük olduğu ülkelerde ise yoksulluğu arttırıcı etkiler görülmesi muhtemeldir. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde yapılmış ampirik çalışmalar da bu durumu desteklemektedir (Chang-Tsai, 2006; Adeyemi vd., 2009; Olofin vd., 2015; Evcim vd., 2019).

Verilere ilişkin yıl ve ülke bilgileri her analiz için farklılaşmaktadır. Detaylı bilgiler her tabloda ayrı ayrı sunulmuştur. Kullanılan değişkenlere ait bilgiler Ek bölümünde Tablo E1’de ve ilgili değişkenlere ait korelasyon matrisleri gelişmekte olan ülkeler için E2, en az gelişmiş ülkeler için E3 ve tüm ülkeler için E4’te sunulmuştur. Ayrıca değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler de E5’te sunulmuştur.

Yöntem

Mekânsal ekonometrik yöntemler kullanılarak analizler tamamlanmıştır. Mekânsal ekonometri, geleneksel ekonometrinin bir alt dalı olup araştırmaya konu olan bölge, ülke, il veya ilçeler (coğrafi özellikleri) arasında var olan mekânsal etkileşimleri analiz etmektedir (Evcim, 2017: 75). Coğrafi faktörlere bağlı olarak incelenen birimlerin birbirinden etkilenme durumları araştırılmaktadır. Geleneksel yöntemlerden farklı olarak sadece kesit veri ve panel veri analizlerinde kullanılmaktadır. Zaman serisi analizleri yalnızca verinin zaman içerisindeki etkilerini incelediği için mekânsal ekonometrik yöntemlerin dışında kalmıştır.

Analizler tahminlerden hemen önce belirli aşamalardan oluşmaktadır.

-İlk aşamada, kullanılacak ağırlık matrisi belirlenmektedir. Ağırlık matrisi, değişkenlerin mekânsal etkileşime yönelik varsayımların incelenebilmesi için $N \times N$

boyutlu, simetrik ve pozitif tanımlı bir matristir. İlgili birimlerin (bölge, ülke, il veya ilçe) fiziki sınır komşuluğuna (1-0 matrisi) göre veya birimlerin koordinat bilgilerinden yola çıkarak mesafeye göre ağırlık matrisleri oluşturulmaktadır. Bu matrisler kullanılarak farklı komşuluk dereceleri (ikinci, üçüncü vb) oluşturulabilmektedir. Kullanılacak ağırlık matrisi tercihlere bağlı olarak seçilebileceği gibi belirli testler yardımıyla tüm ağırlık matrislerinden en uygunu da seçilebilmektedir.

-İkinci aşamada, seçilen ağırlık matrisi kullanılarak mekânsal etkilerin varlığı test edilmektedir. Bu aşamada Moran-I, Lagrange Çarpanı (LM) testi, Geary katsayısı ve Ord istatistiği kullanılmaktadır. Bu testlerden LM testi hem Mekansal Hata Model (SEM) hem de Mekansal Otoregresif Model (SAR) için ayrı ayrı test istatistiği sunmaktadır. Bu açıdan SEM ve SAR modelleri arasındaki alternatif ayrımı sunmaktadır (Anselin, 2001: 323-324). Her bir model için ayrı bir LM istatistiği hesaplanmaktadır. Anselin (1988), mekânsal etkilerin varlığı kanıtlandıktan sonra uygulanacak yöntem, yapılacak testler ve kullanılacak tahminciler detaylı bir şekilde incelenmektedir. Mekânsal etkilerin varlığı kanıtlanmışsa üçüncü aşamada mekânsal modellerle tahminler yapılacaktır. Eğer elde sonuçlar mekânsal etkilerin olmadığı yönünde ise tahminler geleneksel ekonometrik yöntemlerle yapılacaktır. Anselin (1988) mekânsal etkilerin yer aldığı veri setleri için geleneksel ekonometrik yöntemlerle elde edilen sonuçlar etkinliğini ve dolayısıyla güvenilirliğini kaybedeceğini ifade etmektedir.

-Üçüncü aşamada, mekânsal modeller kullanılarak tahminler yapılmaktadır. LM test istatistiğine göre Mekânsal Hata Modeli (SEM), Mekânsal Otoregresif Modeli (SAR) veya Mekânsal Durbin Modeli (SDM) kullanılabilir.

Mekânsal Hata Model (SEM): Mekânsal etkileşim, bağımlı değişkene ait hata teriminden kaynaklandığında kullanılan modeldir (modelle ilgili detaylı bilgiler Bölüm 4.2.1’de sunulmuştur).

Mekânsal Otoregresif Modeli (SAR): İlgili birimin bağımlı değişkeninin diğer komşu birimlerin bağımlı değişkenlerinden etkilendiği modeli ifade etmektedir. Model kapalı formda aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$y = \rho Wy + a_{1N} + X\beta + \varepsilon \quad (12)$$

Burada y bağımlı değişken, Wy ağırlık matrisi W için bağımlı değişkenin gecikme

terimi, X bağımsız değişkenler için gözlem matrisi, ε hata terimi, ρ mekânsal otoregressif parametre, β bağımsız değişken katsayısıdır. Model içsel etki içermekte ve çarpan etkisi söz konusudur. Belirli bir gözlem i için mekânsal gecikme sadece i 'deki hata terimi ile değil aynı zamanda diğer tüm lokasyonlardaki hata terimleri ile de ilişkilidir. Bu nedenle, zaman serisinin aksine, sıradan bir EKK tahmincisi bu şartlar için tutarlı olmayacaktır (Anselin, 1998: 246).

$$H_0 : \rho = 0$$

$$H_1 : \rho \neq 0$$

Sıfır hipotezinin reddedildiği durumda bağımlı değişken y için birimler arası mekânsal otokorelasyon bulunmaktadır. Sıfır hipotezinin reddedilemediği durumda ise geleneksel ekonometrik modellerin kullanılması uygun olacaktır. Bu durumda model form değiştirmektedir (Vega ve Elhorst, 2013: 24).

Mekânsal Durbin Modeli (SDM): Lesage and Pace'e (2009) göre SAR modelinin özel bir durumudur ve açıklayıcı değişkenler ile ilişkilendirilebilen ve model dışında bırakılmış açıklayıcı değişkenleri yakalamak için uygun bir modeldir. SAR ve SEM mekânsal etkinin bağımlı değişkenden kaynaklandığını varsaymaktadır. Ancak SDM bu modellere alternatif olarak, mekânsal etkiler bağımlı değişkenlerden kaynaklı olabileceği gibi aynı zamanda açıklayıcı değişkenlerden de kaynaklanmaktadır. Bu model, açıklayıcı değişkenlerin ortalama komşu değerlerini spesifikasyona eklemektedir. Model aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$y = \rho W y + a_{1N} + X\beta + \theta W X + \varepsilon, \quad \varepsilon \sim N(0, \sigma^2 I_n) \quad (13)$$

Ayrıca SDM, değişkenler için yayılma etkisini içeren direkt (doğrudan) ya da endirekt (dolaylı) etkiler de sunmaktadır. Bir açıklayıcı değişkendeki değişim, o birimdeki bağımlı değişken üzerinde bir etkiye yol açıyorsa buna doğrudan etki denilmektedir. Ancak diğer birimlerin açıklayıcı değişkenlerindeki bir değişim, ilgili birimin bağımlı değişkeni üzerinde bir etkiye yol açıyorsa buna da dolaylı etki denilmektedir. Başka bir ifadeyle direkt (doğrudan) etki bir bölgedeki bir açıklayıcı değişkendeki bir birimlik artışın o bölgeye ait olan bağımlı değişken üzerindeki etkisi bütün gözlemlerdeki ortalama değişimin beklenen etkisiyle temsil edilirken endirekt (dolaylı) etki ise diğer bölgelerden birisindeki (veya hepsindeki) bir açıklayıcı değişkende ortaya çıkan bir değişimin dolayısıyla belirli bir bölgenin bağımlı değişkeni üzerindeki ortalama etkisi olarak açıklanabilir (Golgher, 2016: 11).

Panel veri analizlerinde modelde olması gereken fakat model dışında bırakılan

açıklayıcı değişkenler olduğu durumda, model dışında bırakılan bu değişkenlerin etkileri hata terimi içinde yer almaktadır. Hata terimi ile diğer açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olması içsellik problemini beraberinde getirmekte ve hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasındaki herhangi bir ilişkinin olmadığı varsayımı ortadan kalkmaktadır. Bu varsayımı tekrar sağlayabilmek (içsellik sorununu ortadan kaldırmak) için Maksimum Olabilirlik (ML) yöntemi ile tahminler gerçekleştirilir. Bu yöntemle birlikte sabit etkiler ve rassal etkiler birlikte tahmin edilmektedir. Bu tahminlerin yapıldığı modellere de sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri denilmektedir. Sabit etkiler modeli, mekânsal sabit etkiler ve zaman sabit etkileri olarak ikiye ayrılmaktadır.

5.3. Analizler ve Genel Değerlendirmeler

Analizlerde Matlab programı kullanılmıştır. Analizler için kullanılan temel modeller için literatürde yer alan yoksulluğun belirleyici dikkate alınmıştır. Kullanılan modeller her iki bağımlı değişken için aşağıdaki gibidir:

$$WP1_{it} = \alpha + \beta_1 K_{it} + \beta_2 E_{it} + \beta_3 Y_{it} + \beta_4 I_{it} + \beta_5 D_{it} + \varepsilon_{it} \quad (14)$$

$$WP2_{it} = \delta + \gamma_1 K_{it} + \gamma_2 E_{it} + \gamma_3 Y_{it} + \gamma_4 I_{it} + \gamma_5 D_{it} + v_{it} \quad (15)$$

Yukarıdaki modeller için *WPI* günlük 1,90 dolar ve altında kazanç sınırına göre çalışan yoksul oranları, *WP2* ise günlük 1,90-3,20 dolar arasında kazanç sınırına göre çalışan yoksul oranlarıdır. Açıklayıcı değişkenlerden *K* küreselleşmeyi, *E* ekonomik faktörleri (kişi başına düşen gelirden yaşanan büyüme, enflasyon oranı, sağlık harcamaları, katma değer artışları, insani gelişmişlik), *Y* yönetim göstergelerini (yolsuzluğun kontrol edilmesi, hükümet etkinliği ve politik istikrar), *I* istihdam göstergelerini (işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı), *D* demografik olarak nüfus artış hızını temsil etmektedir. Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyona göre modeller farklılaşmaktadır (Tablo 27 ve Tablo 28). Denklem 14, en az gelişmiş ülkeler için, denklem 15 ise gelişmekte olan ülkeler için kullanılmıştır. Değişkenlere ilişkin açıklamalar Ek 3, tanımlayıcı istatistikler Ek 4 ve ülke listesi Ek 5'te, gelişmekte olan ülkelere ait değişkenler için korelasyon matrisi Ek 6'da en az gelişmiş ülkelere ait değişkenler için korelasyon matrisi Ek 7'de sunulmuştur.

Yukarıdaki modeller baz alınarak Log-likelihood değerlerine göre gelişmekte

olan ülkelere ait tahminler için SDM ve SEM modelleri kullanılmıştır. Bağımlı değişkeni *WP2* 1,90-3,20 dolar günlük kazanca göre çalışan yoksulluk sınırına göre belirlenen çalışan yoksul oranlarına ait mekânsal ekonometrik analiz sonuçları gelişmekte olan ülkeler için Tablo 27’de rapor edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler için EKK tahmin sonuçları ve mekânsal etkileşimin varlığına ilişkin LM test sonuçları Ek 8’de sunulmuştur. En az gelişmiş ülkelere ait tahminlerde SAR modeli kullanılmıştır. Bağımlı değişkeni *WPI* 1,90 dolar günlük kazanca göre çalışan yoksulluk sınırına göre belirlenen çalışan yoksul oranlarına ait mekânsal ekonometrik analiz sonuçları en az gelişmiş ülkeler için Tablo 28’de rapor edilmiştir. En az gelişmiş ülkeler için EKK tahmin sonuçları ve mekânsal etkileşimin varlığına ilişkin LM test sonuçları Ek 10’da sunulmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde 1,90-3,20 dolar günlük kazanç elde eden çalışan yoksullara ait tahmin sonuçları Tablo 27’de rapor edilmiştir. Her bir model için kullanılan bağımlı değişken günlük 1,90-3,20 dolar kazanç elde eden çalışan yoksul oranlarıdır. Modeller için kullanılan ağırlık matrisleri tabloda rapor edilmiş olup her bir ağırlık matrisi belirli testler sonucu belirlenmiştir. Kullanılan açıklayıcı değişkenlerdeki farklılıklar sebebiyle kullanılan ağırlık matrisleri farklılaşmaktadır. Tüm tahminler için 1. derece, 2. derece ve mesafeye dayalı komşuluklara göre ağırlık matrisleri kullanılmıştır. Ayrıca tahmin için kullanılan en uygun model ise log-likelihood değeri en yüksek olan mekânsal sabit etkiler içeren Mekânsal Durbin Modeli (SDM) ve Mekansal Hata Modeli (SEM) olmuştur. Elde edilen sonuçlara göre küresel KOF endeksi ile çalışan yoksulluğu arasında tüm modeller için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bundan dolayı örnekleme yer alan ülkelerde yaşanan küreselleşme ile çalışan yoksulluğunda azalma yaşanacaktır. Diğer bir değişken insani gelişmişlik endeksi olup çalışan yoksulluğu ile negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durumda ülkeler geliştikçe çalışan yoksul oranları azalacaktır. Enflasyon oranı ile çalışan yoksulluğu arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Enflasyon oranındaki artışlarla birlikte çalışan yoksulluğunda artış yaşanacaktır. Bir diğer değişken kişi başına düşen gelirdeki büyüme olup çalışan yoksulluğu ile pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Kişi başına düşen gelirde büyüme arttıkça çalışan yoksulluğu artacaktır. Yönetişim göstergelerinden yolsuzluğun kontrol altına alınması, hükümet etkinliğinin artması ve politik istikrarın

sağlanması ile çalışan yoksulluğu arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yönetişim göstergelerinin olumlu yöndeki değişimi ile çalışan yoksul oranlarında azalma görülecektir. İşgücü/işsizlik oranındaki artışlar çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. İşgücüne katılımdaki artış oranı işsizlik oranından daha yüksek olduğu durumlarda çalışan yoksulluğunda artış gözlenmektedir. Sağlık harcamalarının hükümet harcamaları içindeki payı ile çalışan yoksulluğu arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hükümetin sağlık harcamalarını arttırması ile çalışan yoksulluğu azalmaktadır. Hizmet sektöründeki katma değer artışları sanayi sektöründeki katma değer artışından yüksek olduğu durumlarda çalışan yoksulluğu artmaktadır. Tarım sektöründeki katma değer artışları sanayi sektöründeki katma değer artışından yüksek olduğu durumlarda çalışan yoksulluğunda artış gözlenmektedir. Son olarak nüfus artış hızı çalışan yoksulluğunu arttırıcı bir etkiye sahiptir. **W*dep.** mekânsal otokorelasyonun varlığını temsil etmektedir. Elde edilen sonuca göre bağımlı değişkenler arası ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Çalışmaya konu olan gelişmekte olan ülkeler arasında çalışan yoksulluğu açısından pozitif otokorelasyon bulunmaktadır. Tablo 27’de yer alan SDM sonuçlarına ilişkin direkt ve endirekt etkiler Ek 9’da sunulmuştur.

Ek 9’da yer alan SDM direkt ve endirekt sonuçlarına göre de gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ilgili ülkenin küreselleşmesi kendi ülkesindeki çalışan yoksulluğunu azaltırken komşu ülkelerin küreselleşmesi de ilgili ülkenin çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. İlgili ülkenin çalışan yoksulluğu, kendi insani gelişmişliği ile azalırken, komşu ülkelerin insani gelişmişliği ile artmaktadır. Hem kendi hem de komşu ülkelerdeki enflasyon oranındaki, kişi başına düşen gelirdeki büyüme oranındaki ve tarım sektöründeki katma değer artışlarının sanayi sektöründen daha yüksek oranlarda artması, ilgili ülkenin çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. Hem ilgili ülkede hem de komşu ülkelerde hizmet sektöründeki katma değer artışlarının sanayi sektörüne oranla daha yüksek olması ise ilgili ülkenin çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Bu değişkenler kapsamında ilgili ülkede çalışan yoksulluğu hem kendi hem de komşu ülkelerdeki değişimlerden direkt ve endirekt şekilde etkilenmektedir.

Tablo 27. Gelişmekte Olan Ülkelerde Günlük 1,90-3,20 Dolar Kazanç Elde Eden Çalışan Yoksul Tahminleri

Model	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
Mekânsal Model	SDM	SDM	SDM	SDM	SDM	SEM	SEM	SEM	SEM
Ağırlık Matrisi	2000 km	1400 km	2. derece	2. derece	1. derece	2000 km	2000 km	2000 km	2000 km
KOF_e		-0.265* (0.000)			-0.325* (0.000)				
İGE			-	-					
			0.060*** (0.065)	0.060*** (0.067)					
Enflasyon	0.054* (0.000)	0.045* (0.000)	0.071* (0.000)	0.071* (0.000)	0.064* (0.000)		0.064** (0.011)	0.036 (0.153)	0.037 (0.144)
KBgelir büyüme	0.068** (0.011)						0.193* (0.001)	0.206* (0.000)	0.244* (0.000)
Yolsuzluk					0.140 (0.772)		-3.946* (0.000)		
Politik_i				0.458 (0.195)		-3.124* (0.000)			
Hükümet_e								-5.281* (0.000)	-5.779* (0.000)
İşgücü_ışsızlık	0.005 (0.570)	0.020** (0.027)	-0.023** (0.030)		0.008 (0.393)	0.051* (0.000)	0.055* (0.000)	0.054* (0.000)	
Sağlık harcaması		-0.206* (0.000)							
Hizmet_Sanayi			-0.370 (0.330)	-0.366 (0.335)	0.847* (0.009)	0.849** (0.016)	1.876* (0.000)	2.093* (0.000)	2.504* (0.000)
Tarım_Sanayi	11.396* (0.000)	8.606* (0.000)							
Nüfus artışı						0.466** (0.037)			0.658* (0.003)
Sabit						7.105* (0.000)	4.254* (0.000)	4.388* (0.000)	3.327* (0.000)
W*dep	0.369* (0.000)	0.235* (0.000)	0.501* (0.000)	0.502* (0.000)	0.302* (0.000)	0.532* (0.000)	0.568* (0.000)	0.571* (0.000)	0.547* (0.000)
Gözlem sayısı	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071

Not: Bağımlı değişken: WP2 günlük 1,90-3,20 dolar kazancın yoksulluk sınırı kabul edildiği çalışan yoksul oranları. Parantez içi p-değeri olup sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi. Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Bağımlı değişkenin günlük 1,90 dolar kazanç elde eden çalışan yoksulların olduğu en az gelişmiş ülkelere ait tahmin sonuçları Tablo 28’de rapor edilmiştir. Tüm modeller için uygulanan test sonuçlarına göre uygun ağırlık matrisleri enlem ve boylama dayalı ağırlık matrisi ve 2. derece komşuluk matrisi olarak belirlenmiş ve mekânsal bağımlılık testleri için bu ağırlık matrisleri kullanılmıştır. Log-likelihood değerlerine göre en uygun sonuçların elde edildiği model ise hem mekânsal hem de zaman sabit etkilerini içeren Mekânsal Otopregresif Modeli (SAR) olmuştur. Elde edilen sonuçlara göre küresel KOF endeksi ile çalışan yoksulluğu arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar gözlenmiştir. Ülkeler arası küreselleşmenin artması gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi az gelişmiş ülkelerde de çalışan yoksulluğunu azaltacaktır. İnsani gelişmişlik endeksi ile çalışan yoksulluğu arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri arttıkça çalışan yoksulluğu azalacaktır. Enflasyon oranına

ilişkin sonuçlar negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. En az gelişmiş ülkeler için enflasyonist ortam çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Kişi başına düşen gelirdeki büyümeye ilişkin sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır. Yönetişim göstergelerinden yolsuzluğun kontrol edilmesi ve hükümet etkinliğinin çalışan yoksulluğunu üzerindeki etkileri negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Politik istikrar sonuçları ise istatistiksel olarak anlamsızdır. İşgücü/işsizlik oranının çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. İşgücüne katılımdaki artışın işsizlikten daha yüksek olduğu durumlarda çalışan yoksulluğunda azalış gerçekleşmektedir. Sağlık sektörüne yapılan harcamaların hükümet harcamaları içindeki payında artış yaşanması gelişmekte olan ülkelerdeki gibi çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Hizmet sektörünün sanayi sektörü katma değerine oranı ile çalışan yoksulluğu arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Hizmet sektöründeki katma değer artışının sanayi sektöründeki katma değer artışından daha yüksek olduğu durumlarda çalışan yoksulluğunda artış yaşanmaktadır. Benzer şekilde tarım sektöründeki katma değer artışları sanayi sektöründeki katma değer artışlarından yüksek olduğunda çalışan yoksulluğu artmaktadır. Son olarak nüfus artış hızı ile çalışan yoksulluğu arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. *W*dep.* mekânsal otokorelasyon değişkeni de pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Çalışmaya konu olan en az gelişmiş ülkeler arasında çalışan yoksulluğu açısından pozitif otokorelasyon bulunmaktadır. Tablo 28’de yer alan SAR modeli sonuçlarına ilişkin direkt ve endirekt etkiler Ek 11’de sunulmuştur.

Ek 11’de yer alan SAR direkt ve endirekt sonuçlarına göre en az gelişmiş ülkelere hem ilgili ülkenin hem de komşu ülkelerin küreselleşmesi, kalkınması, enflasyon oranlarındaki artışlar, işgücüne katılımın işsizlikten daha yüksek oranlarda artması, sağlık harcamalarındaki artışlar ile çalışan yoksulluğu azalırken nüfus artış hızı, hizmet ve tarım sektörlerindeki katma değer artışlarının sanayi sektörüne oranla daha yüksek olması ile çalışan yoksulluğu artmaktadır. Bu değişkenler kapsamında ilgili ülkede çalışan yoksulluğu hem kendi hem de komşu ülkelerdeki değişimlerden direkt ve endirekt şekilde etkilenmektedir.

Tablo 28. En Az Gelişmiş Ülkelerde Günlük 1,90 Dolar Kazanç Elde Eden Çalışan Yoksul Tahminler

Model	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Mekânsal Model	SAR	SAR	SAR	SAR	SAR	SAR
Ağırlık Matrisi	Enlem boylam	2. derece	Enlem boylam	Enlem boylam	Enlem boylam	Enlem boylam
KOF_e					-0.933* (0.000)	
İGE	-0.133** (0.049)	-0.332* (0.001)				
Enflasyon	-0.034*** (0.078)	-0.053** (0.020)	-0.069* (0.000)	-0.076* (0.000)		-0.069* (0.000)
KBgelir büyüme				0.040 (0.654)		0.053 (0.544)
Yolsuzluk		-5.625* (0.001)	0.975 (0.455)			
Hükümet_e				-2.339*** (0.081)		
Politik_i	-0.587 (0.469)				0.517 (0.451)	
İşgücü_ışsizlik		-0.081* (0.000)		-3.128* (0.000)	-0.043* (0.000)	
Sağlık harcaması			-0.576* (0.000)			-0.566* (0.000)
Hizmet_Sanayi	3.311* (0.000)		3.549* (0.000)		3.343* (0.000)	3.557* (0.000)
Tarım_Sanayi				1.643** (0.013)		
Nüfus artışı			3.083* (0.000)		2.335* (0.002)	3.015* (0.000)
W*dep	0.684* (0.000)	0.086*** (0.083)	0.311* (0.000)	0.376* (0.000)	0.282* (0.000)	0.304* (0.000)
Gözlem sayısı	504	504	504	504	504	504

Not: Bağımlı değişken, *WPI* günlük 1,90 dolar kazancın yoksulluk sınırı kabul edildiği çalışan yoksul oranları. Parantez içi p-değeri olup sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi.

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Genel Değerlendirme

Araştırmada gelişmekte ve en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre küreselleşmeyi temsil eden tüm faktörler, gelişmekte olan ülkelerde genel olarak çalışan yoksulluğunu azaltıcı bir etkiye sebep olmaktadır (Agenor, 2002; Neutel ve Heshmati, 2006; Maertens vd., 2009). Dollar ve Kraay (2001) bu durumu küreselleşmenin gelir artışı üzerindeki etkisine bağlamıştır. Bununla birlikte en az gelişmiş ülkelerde ise günlük 1,90 dolar kazanç elde eden çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksi hem gelişmekte hem de en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksulluğunu azaltıcı (Evcim vd., 2019) bir etkiye sahiptir. Aynı durum gelir artışında da görülmektedir. Gelir artışının eşitsizliğe dayalı bölüşümü, refahın toplumun tüm tabanına yayılmasını engellemektedir. Buna bağlı olarak gelişmişlik göstergelerinde artış yaşansa da çalışan yoksulluğunu azaltıcı bir etkinin görülmesi mümkün olmayacaktır. Enflasyon oranındaki artışlar genel olarak gelişmekte olan ülkelerde çalışan yoksulluğunu arttırırken (Osinubi, 2005; Forgha, 2006; Kashi ve Tash, 2014) en az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu azaltıcı yönde etkilere sebep olmaktadır. Kişi başına düşen

gelirdeki büyümeler gelişmekte olan ülkelerde çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. Ravallion (2006), büyümenin yoksulluğu azaltma etkisi ancak gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisine bağlı gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Yönetişim göstergelerinin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri hem gelişmekte hem de en az gelişmiş ülkeler için azaltıcı yönde olmuştur. Genel olarak iyi yönetişimin yoksulluk sorunları üzerinde azaltıcı bir etki beklenmektedir ve beklentiye uygun sonuçlar elde edilmiştir. Sektörel katma değerlere bakıldığında hem gelişmekte olan ülkelerde hem de en az gelişmiş ülkelerde hem hizmet sektörü hem de tarım sektöründeki katma değer artışı sanayi sektöründeki katma değer artışından yüksek ise çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. Bu durum sanayi sektöründeki katma değer artışlarının çalışan yoksulluğunu azaltıcı etkisini desteklemektedir (Evcim vd., 2019). Sağlık harcamalarının hükümet harcamaları içindeki payı arttıkça çalışan yoksulluk azaltmaktadır (Zaman vd., 2011). İşgücüne katılım oranındaki artış işsizlik oranındaki artıştan yüksek ise gelişmekte olan ülkelerde çalışan yoksulluğunu artırırken (Amjad ve Kemal, 1997) en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksul oranlarını azaltmaktadır. Nüfus artış oranı hem gelişmekte hem de en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır (Chang-Tsai, 2006; Adeyemi vd., 2009; Olofin vd., 2015; Evcim vd., 2019).

Yoksulluk bir gelirden mahrum kalmanın ötesinde birçok faktörden etkilenmektedir. Çalışan yoksulluğunun tahmin sonuçları ile literatürde yer alan yoksulluğun belirleyicilerine ilişkin çalışmalarda elde edilen sonuçlar paralellik göstermektedir. Bundan dolayı yoksulluğu azaltıcı yönde uygulanacak politikalarla gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksulluğunu da azaltmak mümkün olacaktır. Gelir artışı ve artan gelirin adil dağılımı, enflasyon oranlarını düşürücü politikalar, küreselleşmenin ülkeler üzerindeki olumlu taraflarına ağırlık vermek ve buradaki fırsatları değerlendirmek, sanayi sektöründe katma değeri artırıcı alanlara yoğunlaşmak, nüfus artış oranını kontrol altına almak, iyi bir yönetim çalışan yoksulluğunu azaltacaktır. Bununla birlikte bu ülkelerde ücret düzeylerindeki artışlar (insani bir yaşam sürebilecek düzeyde) çalışan yoksulluğunun azalmasında da önemli bir yer tutmaktadır. Her insan eşit doğar ve aynı eşitlikle yaşamını devam ettirme hakkına sahiptir. Bunu gerçekleştirebilmesi de insanca yaşayabileceği düzeyde bir gelire ve bu durumunu sürdürebilir kılacak politikalara ihtiyacı vardır.

SONUÇ

Avrupa Birliğine üye 28 ülkede 2017 yılı itibariyle çalışan yoksulluğu %9,4'tür. Ayrıca Erkeklerin %9,8'i, kadınların ise %9'u çalışan yoksul konumundadır. Genç yaştaki çalışanlarda %11, ilköğretim düzeyinde eğitime sahip çalışanlarda %20,1, başka ülkede doğan çalışanlarda %17,8, tek ebeveynli-çocuklu hanelerde %21,9 oranında çalışan yoksulluğu görülmektedir. Öte yandan 2018 yılı itibariyle Arap devletlerinde çalışanların %16'sı, Aysa ve Pasifiktekilerin %21'i aşırı ya da orta derecede yoksul kabul edilmektedir. Dünya geneline bakıldığında istihdamdakilerin %8'i aşırı yoksul iken %13'ü orta düzeyde yoksuldur. En yüksek çalışan yoksulluğu, düşük gelirli ülkelerde gözlenirken, en düşük çalışan yoksulluğu yüksek-orta gelirli ülkelerde gözlenmektedir. Dünya istihdamının %9'u düşük gelirli ülkelerde ve istihdamın %44'ü çalışan yoksullardan oluşmaktadır. İstihdamın %35'i düşük-orta gelirli ülkelerde, %38'i yüksek-orta gelirli ülkelerde ve %18'i ise yüksek gelirli ülkelerde iken sırasıyla düşük-orta gelirli ülkelerde çalışanların %52'si, yüksek-orta gelirli ülkelerde %4'ü ve yüksek gelirli ülkelerde ise %0.00'ı yoksul konumundadır (Şekil 1). En çok etkilenen yaş grubu da genç nüfustur. Türkiye'de ise 2017 yılı çalışan yoksulluğu %13,5'tir.

Türkiye'de çalışan yoksulluğu ile ilgili herhangi bir kurumsal araştırma bulunmadığından, çalışan yoksulluğu ile ilgili analizleri yapabilmek için 2020 yılı Türkiye Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları (GYKA) kullanılmıştır. Bu araştırma kapsamında TÜİK tarafından yayınlanan GYKA mikro veri seti kullanılarak yoksulluk oranları ve çalışan yoksul hesaplamaları yapılmıştır. 2020 yılı itibariyle işgücü piyasasındaki yoksulluk, şu an aktif olarak çalışan bireylerde yoğunlaşmaktadır. Esas işte yevmiyeli, ücretsiz aile işçisi ve kendi hesabına çalışan bireylerde diğer kategorilere göre oldukça yüksek yoksulluk oranları görülmektedir. Cinsiyete dayalı olarak da farklılıklar gözlenmekte olup erkeklerde, kadınlara göre daha yüksek bir yoksulluk durumu söz konusudur. Çalışma süreleri dikkate alındığında 6 ay ve üzeri çalışanlarda yoksulluk hali daha yüksektir. Yaş grubuna göre dağılıma bakıldığında ücretli-maaşlı çalışanların 65 yaş ve üzeri, 15-24 yaş aralığı ve 35-44 yaş aralığı diğer yaş gruplarına göre daha yüksek yoksulluk riski taşımaktadır. Ücretli-maaşlı çalışanlarda evlilerde, çalışma çağındaki nüfus içinde yer alan bireylerde ise hiç evlenmeyenlerde yoksulluk yüksektir. En önemli faktörlerden biri olan eğitim

düzeyleri arasındaki yoksulluk dağılımına bakıldığında en yüksek yoksulluk hali okuma-yazma bilmeyen, herhangi bir okul bitirmeyenlerde görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin yoksul olma riski azalmaktadır. Hane büyüklüğüne göre bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’de eşlerden oluşan hanelerde veya tek ebeveynli olup çocuklu hanelerde, yoksulluk daha yüksektir. Kapar (2023), işgücü piyasası istihdam yapısının çocuksuz veya tek başına yaşayan çalışanlara daha uygun olmasını bu durumun kaynağı olarak görmektedir. Çalışanların kronik bir rahatsızlığının olması yoksulluk riskini arttıran bir durumdur. Meslek grubu ve sektörel dağılım incelendiğinde nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde yoksulluğun çok yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 9-10). Bunun nedeni tarımsal alanlarda yevmiyeli, ücretsiz aile işçisi konumundaki çalışanların yoğun olarak yer almasıdır. Bu gruplarda yoksulluk yüksektir ve meslek ile çalışılan sektör arasındaki ilişki bu sonuçları desteklemektedir. Bu sektörlerde çalışanların büyük bir bölümünün sosyal güvenlik kapsamı dışında istihdam edilmesi de bu kesimin yoksulluğunu arttıran bir durumdur. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)’na kayıtlı olmayan çalışanlar, kayıtlı çalışanlara göre daha yüksek yoksulluğa sahiptir. Çalışma süreleri kısmi ya da tam zamanlı, sürekli veya sözleşmeli/sözleşmesiz geçici işlerde çalışma dikkate alındığında kısmi zamanlı ve geçici işlerde çalışanların yoksulluk hali daha yüksektir. Bölgelere göre çalışanların yoksulluk durumu farklılıklar göstermekte olup doğu bölgelerinde, Karadeniz bölgesinde özellikle batı yakasında ve Akdeniz bölgesinde daha yüksektir. Türkiye için erkek çalışanlarda, 65 yaş ve üzeri ile 15-24 yaş aralığındakilerde, eğitim düzeyi düşük çalışanlarda, çocuklu hanelerde, genel olarak doğu, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yaşayanlarda çalışan yoksulluk oranları yüksek düzeydedir. Cinsiyet bazlı erkeklerde çalışan yoksulluğunun yüksek olmasının önemli bir nedeni Türkiye’de erkeklere oranla kadınların işgücüne katılımının düşük olması ve buna bağlı olarak hanede birincil gelir getiren erkeklerin kazancının hane refahını sağlamada yetersiz kalmasıdır. Genç çalışanlarda yoksulluk riskinin yüksek olmasının temel nedenleri lise veya üniversiteden yeni mezun bireylerin iş tecrübelerinin olmaması, uygun işlerde istihdam edilmemeleri ve buna karşılık asgari ücretlerle istihdam edilmeleridir. Asgari ücret uygulaması eğitim düzeyi düşük, niteliksiz çalışanların geçimi esas alınarak belirlenen bir ücret düzeyi olduğu için bu durum asgari ücretle çalışmak zorunda kalanlarda yoksulluk riskini arttırmaktadır. Evli ve çocuklu çalışanlarda yoksulluk riskinin daha yüksek olmasının bir nedeni Türkiye’de yaratılan işlerin ve istihdam yapısının tek başına ya da çocuksuz hanelerde

yaşamaya uygun işlerden oluşmasıdır (Kapar, 2023: 292). Bunlara ilaveten SGK'ya kayıtlı olmamak, yevmiyeli ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak, 6 aydan az tam zamanlı, 6 aydan fazla kısmi zamanlı çalışan, sözleşmeli/sözleşmesiz geçici işlerde çalışan, tarım ve inşaat sektöründe çalışan ve bir de mikro ölçekli işletmelerde çalışan bireylerde diğer kategorilere göre çalışan yoksulluğu daha yüksektir. Kayıt dışı istihdam düşük ücretlerle çalışmayı beraberinde getirmektedir. Sosyal güvenceden yoksun çalışma hali yoksulluğu arttırmaktadır. Bunun yanında geçici işlerde, kısa süreli tam zamanlı ve uzun süreli kısmi zamanlı çalışmalar yoksulluk riskini arttırmaktadır. Önceki hesaplamalarda olduğu gibi Lojistik Regresyon Analizi (LRA) sonuçlarına göre Türkiye'de çalışan yoksulluk riskini arttıran faktörler, genç çalışan olmak, okuma-yazma bilmemek, evli olmak, çocuklu hanede yaşamak, doğu bölgelerinde, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Batı Marmara bölgelerinde yaşamak şeklinde sıralanabilir. İstatistiksel dağılımlar ve LRA sonuçları birbirini desteklemektedir.

Yoksullukla ilgili yürütülen çalışmalar dikkate alındığında yoksulluk döngüsünün kırılmasında en önemli faktörlerden bir tanesi eğitim düzeyidir. Eğitim hem bireyin nitelik kazanması, nitelikli işgücü olması kanalıyla kazançlarında artış yaşanacağı ve beşerî sermayeye yapılan yatırımların yoksulluğun azaltılmasında kilit bir role sahip olduğu savunulmaktadır (Becker, 1965; Psacharopoulos, 1973; Dollar ve Kraay, 2002; Ravallion ve Datt, 2002; Ravallion ve Chen, 2007; Santos, 2011; De Silva ve Sumarto, 2015; Adekoya, 2018; Olopade vd., 2019; Medeios, Barbosa ve Carvalhales, 2020). Eğitim ve yoksulluk arasında doğrudan gözlemlenebilen bir ilişki olmasa da bireyin iyi işlerde, iyi koşullarda ve yüksek ücretlerde çalışma olasılığını arttıracaktır (Mincer, 1993:212). Bununla birlikte işsiz kalınan sürenin azalmasına katkı sağlamaktadır (Van der Berg, 2008:3). Yapılan araştırmalar da bu durumu desteklemektedir. Shukla ve Mishra (2020), eğitimin gelir eşitleyici bir özelliğe sahip olduğundan bahsetmektedir. Türkiye'de 1997-1998 eğitim öğretim döneminde eğitim süresini arttırıcı (8 yıllık kesintisiz eğitime geçiş) bir politika yürürlüğe girmiştir. Bu politikanın fert başına düşen gelir üzerindeki etkileri hem lise mezunu hem de üniversite mezunu olmaları halinde çalışan yoksullarda geliri arttırıcı yönde olmuştur. Yoksul bireyler için ilave bir yıllık eğitim artışının gelir üzerindeki etkisi belirsizlik içerse de çalışan yoksullarda geliri arttırmıştır. Elde edilen sonuçlar literatürü destekleyici niteliktedir. Eğitim ve ücretler arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara

göre (Angrist ve Kruger, 1991; Harmon ve Walker, 1995; Vieira, 1999; Aakvik, Salvanes and Vaage, 2003; Fang vd., 2012; Aydemir ve Kırdar, 2017) bir yıllık ilave eğitim, ücret artışını beraberinde getirmektedir. Genel olarak yoksulluk ile paralel bir şekilde ilerleyen ve benzer kaynaklardan beslenen çalışan yoksulluğu için de eğitimin önemi oldukça yüksektir.

Yoksulluk yazınında önemli bir diğer faktör göç hareketliliğidir. Özellikle yoksul bireylerin, yoksulluk döngüsünden kurtulmak için seçtikleri bir yoldur. Göç, yaşadıkları bölgelerden ki çoğu zaman kırsal bölgelerden kente, gelişmemiş bölgelerden/ülkelerden gelişmiş bölgelere/ülkelere şeklinde gerçekleşmektedir. Yoksul bireylerin çözüm olarak gördükleri bu eylem, yapılan araştırmalara göre yoksullukla birbirini besleyen bir ilişkiye sahiptir. Hem ülke içinde hem de ülkeler arası yaşanan göç, yoksulluğu azaltmaktan ziyade başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arası göç hareketliliğinde göçmen hakları sorunu, kayıt dışı istihdam, ucuz emek olarak görülmeleri gibi sorunlar yaşarken yerleşik halk için yoksulluk, işsizlik, güvenlik sorunları artmaktadır. Ülke içinde yaşanan göç hareketliliğinde kentsel doku bozulurken (çarpık kentleşme, gecekondulaşma vb.) sosyo-ekonomik açıdan dengesizlikler, işsizlik, çevre kirliliği, suç oranlarında artış gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Güçlü, 2002; Gürkan, 2006; Koçak ve Terzi, 2012; Özdemir, 2012; Çelik ve Murat, 2014). Sadece göç alan bölgelerde değil göç veren bölgelerde de bazı sorunlar görülmektedir. Aktif işgücünde azalma ve tüketimde daralma görülürken, özellikle tarım sektöründe işçi sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada hem ülke içi bölgesel (Düzyey-1) göç hareketliliği hem de ülkeler arası göç hareketliliğinin etkileri araştırılmıştır. Düzyey-1 bölgeleri için göç alan ve veren bölgeler açısından yoksulluk ve çalışan yoksulluğunda artış yaşandığına ilişkin kanıtlar bulunmuştur. Ayrıca bölgelerde yaşanan yoksulluk ve çalışan yoksulluğuna ilişkin sorunlar, mekânsal olarak komşu bölgeleri de benzer şekilde etkilemektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul, Ege ve Akdeniz bölgelerine (TÜİK, göç istatistikleri) doğru yoğunlaşan göç hareketliliği ve bu bölgelerdeki yoksulluk ve çalışan yoksulluğundaki artış, yoksulluk sorunundan göç ile kurtulmanın o kadar da kolay olmadığını göstermektedir. Göç ile yoksulluktan kurtulma hayali kurulurken yoksulluk, göç ile büyüyen ve yayılan bir soruna dönüşmektedir. Buna ilaveten dış göçün, göç alan bölge üzerindeki etkileri Suriyeli sığınmacıların üzerinden araştırılmıştır. Sığınmacıların yerleştirildiği bölgelerde

yoksul ve çalışan yoksul konumundaki bireylerin gelirlerinde artış gözlenmiştir. Suriyeli sığınmacıların çalışma izni olmaması ve bundan kaynaklı olarak daha çok niteliksiz ve kayıt dışı istihdam edilmeleri bölgede yaşayan halkı olumlu yönde etkilemiştir. Bölge halkının çalışmayı istemeyeceği a-tipik işlerde Suriyelilerin çalıştırılması ile bölge halkının kayıt dışı istihdamında azalma gözlenmiştir (Ceritoğlu vd., 2015; Balkan ve Tümen, 2016). Göçmenlerin araştırıldığı önceki çalışmalarda da Suriyeli göçmenlerin yerel halk üzerindeki etkileri değişmekle birlikte daha çok olumlu etkiler gözlenmiştir. Bölgede işsizlik azalmış (Taşdoğan, 2020), kayıt dışı istihdam azalmış, tüketici fiyatları azalmış ve ücretler artmış (Tümen, 2016). Akgündüz vd. (2015), gıda fiyatlarında artışa sebep olurken, Ceritoğlu vd. (2015), kayıt dışı istihdam kanalıyla istihdamı olumsuz etkilemiştir.

Bu araştırmanın son konusu makro göstergeler üzerinden seçili gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkelerde çalışan yoksul oranları incelenmesidir. Bu tahminleri yapabilmek için sırasıyla Dünya Bankası tanımlamalarına göre günlük 1,90 dolar ve altında kazanç elde eden çalışan yoksul oranları ile günlük 1,90-3,20 dolar kazanç (Dünya Bankası'na göre mutlak yoksulluk sınırı) elde eden çalışan yoksul oranları kullanılmıştır. Çalışan yoksulluğuna ilişkin kısıtlı bir literatür olmasından dolayı bu bölümde de yoksulluk teorileri kapsamında çalışan yoksul oranlarını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, insani gelişmişlik, yolsuzluğun kontrol edilmesi, hükümet etkinliği, politik istikrar, sağlık harcamalarındaki artış çalışan yoksulluğunu azaltıcı yönde etkilerken enflasyon oranı, kişi başına düşen gelir artışı, işgücüne katılımın işsizliğe oranlar daha yüksek olması, hizmet sektöründeki ve tarım sektöründen katma değer artışlarının sanayi katma değerine oranla daha yüksek olması çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. Diğer yandan en az gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere farklı olarak işgücüne katılımın işsizlikten daha fazla artması çalışan yoksulluğunu azaltmaktadır. Ayrıca çalışan yoksulluğunda, komşu ülkeler arasında yayılma etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için elde edilen sonuçlardan hareketle genel olarak son zamanlardaki artan enflasyon oranlarının yoksulluk ve çalışan yoksulluğunu arttırdığını söylenebilir. İşgücüne katılımın işsizlikten daha fazla olmasına rağmen reel ücret düzeylerinin düşük olması çalışan yoksulluğunu arttıran bir durumdur. Çünkü çalışanlar sosyal sosyal transferlerin dışında tutulmakta ve bu durum karşısında düşük ücretlere rağmen yoksulların çalışmaya mecburiyeti

artmaktadır.

Yukarıda bahsedilen tüm sonuçlar göz önüne alındığında çalışan yoksulluğunu azaltmak için hem devlete hem piyasaya hem de bireye belirli görevler düşmektedir. Bu nedenle bu üç kanalın ortak hareket etmesiyle çalışan yoksulluğunu (yoksulluğu) azaltmak mümkün olacaktır. Yevmiyeli, ücretsiz aile işçisi konumunda ve kendi hesabına çalışanların yoksul olma riskinin yüksek olduğu bir ülkede kayıt dışı istihdam başta olmak üzere çalışma koşullarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Reel ücretler arttırılmalı ki enflasyon karşısında çalışanların yoksullaşmasının önüne geçilmelidir. Hali hazırda geçerli olan asgari ücret düzeyi, niteliksiz bile olsa bir bireyin insanca yaşaması için yetersiz bir düzeyi yansıtmaktadır. Bir de yoksulluğun azaltılmasında eğitim önemli bir yere sahipken nitelikli gençlerin asgari ücretlerle çalıştırılması bir paradokstur. Elbette tecrübe ve bilgi birikimi, ücret düzeyleri için önemli belirleyicilerdir. Ancak gençlerin nitelikli olup asgari ücretle işe başlatılması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu nedenle asgari ücret ya bireyin insanca yaşamasına yetecek düzeylere yükseltilmeli ya da nitelikli çalışanlara asgari ücret düzeyinin üstünde bir ücret verilmelidir. Ayrıca uygun işlerde istihdamın önü açılmalı, sosyal transferlerle desteklenmelidir. Buna ilaveten çalışan yoksullar, sosyal transferlerin dışında bırakılmamalı ve onlar için sosyal yardım politikaları düzenlenmelidir. Çalışanların üzerinde büyük bir yük haline gelen vergiler azaltılmalı ya da yoksulluğu azaltıcı yönde değiştirilmelidir. Özellikle istihdamdakilerin büyük çoğunluğunun asgari ücretle çalıştığı ülkede asgari ücretlilerin vergilerden muaf tutulması çalışan yoksulluğunu azaltacak bir önlemdir. Eğitim, sağlık, çocuk, engelli, yaşlı bakımı vb. hizmetlerin kalitesi ve ulaşılabilirliği arttırılmalıdır. İnsanların bu hizmetlere ulaşamaması, işgücü piyasasına da ulaşımını zorlaşmaktadır (Ünlütürk-Ulutaş, 2015: 733; Dedeoğlu vd., 2021: 13; Kapar, 2023: 303). Özellikle hane içi çocuk, yaşlı, hasta bakımı gibi yükümlülükler, kadınları işgücü piyasasından uzaklaştırmaktadır. Bu durum hanede gelir getiren erkeklerde çalışan yoksulluğunu arttırmaktadır. Eğitim düzeyinin arttırılmalı ama sadece eğitim düzeyinin artması, yoksulluk döngüsünün kırılmasında tek başına yeterli değildir. Eğitime yapılan yatırımların ve eğitimde kalitenin arttırılması da önemlidir. Eğitimli, nitelikli işgücüne uygun istihdam alanları oluşturulmalı, mesleki eğitime gereken önem verilmeli ve eğitim dönemindeki öğrenciler, meslek okullara yönlendirilmelidir. Buna ilaveten eğitimde devlet desteği arttırılmalı ve hem yoksul ailelere hem de çalışan yoksul

konumundaki ebeveynlere önemli düzeyde eğitim desteği sağlanmalıdır. Özel şirket gibi yönetilen eğitim sisteminden, devlet himayesinde kaliteli bir sisteme geçiş yapılmalıdır. Eğitim alanında yapılacak her yenilik, atılacak her adım hem birey hem de toplum açısından olumlu sonuçlar ortaya koyacaktır. Kronik bir rahatsızlığa sahip çalışanların sürekli tedavi ihtiyacı ve ilaç kullanımı, sağlık harcamalarında artışı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kronik rahatsızlığı olan çalışanlara sürekli kullandıkları ilaçlar için (eğer devlet tarafından karşılanmıyorsa) fiyat desteği sağlanmalıdır. Göç ile büyüyen ve yayılan bir soruna dönüşen yoksulluğun önüne geçmek için tarım sektöründeki kayıt dışı istihdam denetlenmeli ve SGK kapsamına alınmalıdır. Göç veren bölgelerin özelliklerine göre (gelir kaynağı, istihdam alanları, istihdam yapıları, altyapı yatırımları vb.) politikalar üretilmelidir. Yerel üretim yapan küçük işletmelere teşvikler verilmeli, gerekli alanlarda kooperatifler kurulmalıdır. Bunlara ek olarak göç veren bölgelerde temel insani ihtiyaçları karşılamak için konut, eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmet alanlarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Türkiye’de yoksulluk halinin geniş alanlara yayılmış olmasından dolayı göç alan bölgelerde de benzer iyileştirmeler yapılmalıdır. Çünkü göç eden ailelerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaması ve göç alan bölgelerde de benzer sorunlar yaşanmaması için bu iyileştirmeler elzemdir.

Yabancı yatırımların ülkeye girişini sağlamak için siyasi belirsizlikler ortadan kaldırılmalı ve politik istikrar sağlanmalıdır. Yolsuzluk kontrol altına alınmalı, kayıt dışı istihdam önlenmelidir. Ekonomik büyümenin gerçek bir büyümeyi temsil edebilmesi için gelir dağılımında eşitlik sağlanmalıdır. Tüm bu önlemlerin alınabilmesi için de hükümet etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aakvik, A., Salvanes, K., and Vaage, K. (2003). "Measuring heterogeneity in the returns to education in Norway using educational reforms". *IZA Discussion Paper* No. 815.
- Aber, J. L., Bennett, N. G., Conley, D. C., and Li, J. (1997). "The Effects of Poverty on Child Health and Development", *Annu. Rev. Public Health*, 18, 463-483.
- Achia T., Wangombe, A., and Khadioli, N. (2010). "A logistic regression model to identify key determinants of poverty using demographic and health survey data", *European Journal of Social Sciences*, 13(1), 38-45.
- Açıklan, N. (2007). "Enformel Sektör ve Yoksulluk: Kentsel İşgücü Pazarı Üzerine Etkileri, İstanbul ve Gaziantep Örnekleri", *Sosyoekonomi Dergisi*, 6(6), 43-62.
- Adekoya, O. (2018). "Impact of human capital development on poverty alleviation in Nigeria". *International Journal of Economics & Management Sciences*, 7(4), 1-8.
- Adeyemi, S. L., Ijaiya, G.T., and Raheem, U. A. (2009). "Determinants of Poverty in Sub-Saharan Africa", *African Research Review*, 3(2).
- Agenor P.R. (2002). "Macroeconomic Adjustment and the Poor: Analytical Issues and Cross- Country Evidence", *Policy Research Working Papers*.
- Agénor, P. R. (2003). "Does Globalization Hurt the Poor?", *World Bank Policy Research Working Paper*, 2003:2922.
- Akalın, K. H. (2015). "Yeni Ahit'teki Buddha'nın Sözleri ve Bilgeliği", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 70-91.
- Akbulut, E. (2020). "Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi", *Research Journal of Public Finance*, 6(3), 2149-5203.
- Akgündüz, Y.E., Van den Berg, M., and Hassink, W., (2015). "The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis", *Discussion Paper, No. 8841, IZA*.
- Akyüz, B. (2015). "Sosyal Hizmet Kurumlarında Toplam Kalite Yönetimi", *Süleyman Demirel üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 21-36.
- Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi: "Tanımlar, Kuramlar ve Uygulamalar"*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Alcock, P. (2006). *Understanding Poverty*. Palgrave Macmillan, USA.
- Alderson, A. S., and Nielsen, F. (2002). "Globalization and the Great U-Turn: Income Inequality Trends in 16 OECD Countries", *American Journal of Sociology*, 107(5).
- Alkire, S. (2002). *Valuing Freedoms. Sen's Capability Approach and Poverty Reduction*, Oxford University Press, New York.
- Alkire, S., and Foster, J. E. (2011a). "Counting And Multidimensional Poverty Measurement". *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476-487.

- Alkire, S., and Foster, J. E. (2011b). "Understandings And Misunderstandings of Multidimensional Poverty Measurement". *Journal of Economic Inequality*, 9(2), 289-314.
- Alpaydın, Y. (2008). "Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri", *İlem Yıllık*, 3 (3), 49-64.
- Al-Qaradawi, Y. (2002). *Le rôle de la zakât dans l'assainissement des problèmes économiques* (translated by S.Y. Basalamah), AEIF Editions, Paris.
- Al-Tourabi, H. (1997). *Islam, avenir du monde. Entretiens avec Alain Chevalérias*, JC Lattès, Paris.
- Amjad, R. ve Kemal, A. R. (1997). "Macroeconomic Policies and their Impact on Poverty Alleviation in Pakistan", *The Pakistan Development Review*, 36(1), 39-68.
- Andreb, H. J., and Lohmann., H. (2008) "Introduction: The Working Poor in Europe", Andreb, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar, 1-17.
- Angrist, J.D. and Krueger, A. B. (1991) "Does compulsory school attendance affect schooling and earnings?", *Quarterly Journal of Economics*. 106, 979-1014.
- Anselin, L. (1988). *Spatial Econometrics: Methods and Models*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, The Netherlands.
- Anselin, L. (1992). *A Workbook for Using SpaceStat in the Analysis of Spatial Data*, Technical Software Series S-92-1, National Center for Geographic Information and Analysis, Canada.
- Anselin, L. (2001). *Spatial Econometrics*, Edited by Badi H. Baltagi, *A Companion to Theoretical Econometrics*, 310-330, Blackwell, Oxford.
- Anselin, L., and Rey, S. (1991). "Properties of Tests for Spatial Dependence in Linear Regression Models", *Ohio State University Press Submitted*, 23(2), 112-131.
- Arneson, R. (1989). "Equality and equal opportunity for welfare", *Philosophical Studies*, 56, 77-93.
- Asen, R. (2002). *Visions of Poverty: Welfare Policy and Political Imagination*, East Lansing: Michigan State University Press, USA.
- Asplund, R., and Persson, I. (2000). "Low Pay A Special Affliction of Women". in M Gregory, S Bazen & W Salverda (eds), *Low-Wage Employment: A European Perspective*. Oxford University Press, 53-81.
- Avcıoğlu, O. (2021). İşsizlik Riski Özelinde Sosyal Koruma, Muhiddin Şahin, Mümine Nurdan Doğukan, Eyüp Serdar Erdoğan (ed.), *Türkiye’de ve Seçilmiş OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma*, Sosyal Güvenlik Kurumu: Balkan Matbaacılık, 109-136, Ankara.
- Ayala, L., Cantó, O., and Rodríguez, J. G. (2017). "Poverty and the business cycle: A regional panel data analysis for Spain using alternative measures of unemployment". *The Journal of Economic Inequality*, 15(1), 47-73.
- Aydemir, A., and Kırdar, M. (2017). "Low Wage Returns to Schooling in a Developing Country: Evidence from a Major Policy Reform in Turkey", *Oxford Bulletin of Economics and Statics*, 0305-9049.

- Bales, K. (2002). *Küresel Ekonomide Yeni Kölelik*, Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Balkan-Konuk, B., and Tümen, S. (2016). “Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey”, *TCMB Working Paper No: 16/01*.
- Bardone, L., and Guio, A.C. (2005). “In-work poverty: New commonly agreed indicators at the EU level”, in *Statistics in focus: Population and social conditions No. 5/2005: Population and living conditions*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Barro, R. J. (1991). “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407–443.
- Barry, B. (1998). “Social Exclusion, Social Isolation and the Distribution of Income.” CASE Paper No. 12. *Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics*.
- Basso, P. (2014). *Neoliberalizm, Kriz ve Uluslararası Göç*, in PRADELLA, Lucia / MAROIS, Thomas (ed.), *Kutuplaştıran Kalkınma Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz*, (çev.) Barış Baysal, Notabene Yayınları, Ankara.
- Becker, G. S. (1965). “Human capital and poverty alleviation”. *Human Resource and Operation Policy Working Paper*, No. 52.
- Benthall, J. (1999). “Financial Worship: The Quranic injunction to almsgiving”, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 5(1), 27-42.
- Bentham, J. (1998). *The Works of Jeremy Bentham*, John Bowring (ed.) Cilt 1. UMI, Ann Arbor.
- Bernasconi, R. (2007). “The Proceedings of the Twenty-First World Congress of Philosophy”, *Philosophy Facing World Problems*, 13, 167-175.
- Beveridge, W. (1942). “Social Insurance and Allied Services”, *Bulletin of the World Health Organization*, 78(6), 847-855, 2000.
- Biolcati-Rinaldi, F., and Podesta, F. (2008). “Two countries in one: the working poor in Italy”, Andreb, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe* in, Edward Elgar, Cheltenham.
- Biyase, M., and Zwane, T. (2015). “An Empirical Analysis of the Determinants of poverty and household welfare in South Africa”, *MPRA*.
- Bjørnson, O. (2001). “The Social Democrats and the Norwegian Welfare State: Some Perspectives”, *Scandinavian Journal of History*, 26(3), 197-223.
- Blank, R. M. (2003). “Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can an Economics Be Both Critical and Caring?”, *Review of Social Economy*, 61, 447-471.
- Boserup, E. (1981). *Population and Technological Change: A Study of Long-Term Trends*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Boswell, C., and Crisp, J. (2004). “Poverty, International Migration and Asylum”, *UNU World Institute for Development Economic Research*, Helsinki.
- Bradley, H. (1996). *Fractured identities*. Polity, Cambridge.
- Bradshaw, T. K. (2007). “Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development”, *Community Development*, 38(1), 7-25.

- Brady, D., Fullerton, A. S., and Cross, J. M. (2009). "Putting Poverty in Political Context: A Multi-Level Analysis of Adult Poverty across 18 Affluent Democracies", *Social Forces*, 88(1), 271-299.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Proje Raporu, Ankara.
- Bureau of Labour Statistics (2004). *A Profile of the Working Poor, 2002*, <http://www.bls.gov/cps/cpswp2002.pdf> (30.06.2021).
- Cafri, R. (2009). *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Calonico, S., Cattaneo M. D., and Titiunik R. (2015). "Optimal Data-Driven Regression Discontinuity Plots", *Journal of the American Statistical Association*, 110, 512.
- Cameron, A. C., Gelbach, J. B., and Miller, D. L. (2008). "Bootstrap-Based Improvements for Inference with Clustered Errors", *The Review of Economics and Statistics*, 90(3), 414-427.
- Cardoso, E. (1992). "Inflation and Poverty", *National Bureau of Economic Research, NBER Working Paper 4006*.
- Cardoso. E., and Urani. A. (1995). *Inflation and unemployment as determinants of inequality in Brazil: the 1980s*. In Reform. recovery. and growth: Latin America and the Middle East (pp. 151-176), University of Chicago Press, Chicago.
- Ceritoğlu, E., Gürçihan-Yüncüler, H.B., Torun, H., and Tümen S., (2015). "The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from A QuasiExperimental Design", *Discussion Paper, No. 9348, IZA*.
- Chang Tsai, M. (2006). "Economic and Non-economic Determinants of Poverty in Developing Countries: Competing Theories and Empirical Evidence", *Canadian Journal of Development Studies*, 27(3), 267-285.
- Chaudry, A., and Wimer, C. (2016). "Poverty is Not Just an Indicator: The Relationship Between Income, Poverty, and Child Well-Being", *Acad Pediatrics*, 16(3).
- Cheng, T. L., Johnson, S. B., and Goodman, E. (2016). "Breaking the Intergenerational Cycle of Disadvantage: The Three Generation Approach", *Pediatrics*, 137(6).
- Ciarneiene, R., and Kumpikaite, V. (2011). "International Labour Migration: Students Viewpoint", *Engineering Economics*, 22(5), 527-533.
- Cohen, G. A. (1989). "On the Currency of Egalitarian Justice", *Ethics*, 99(4), 906–944.
- Connolly, S. (2008). "Is work a route out of poverty: What have New Labour's welfare-to-work measures meant for the working poor in Britain?", in AndreB, H.-J. and Lohmann, H. (eds.), *The working poor in Europe: Employment, poverty and globalization*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 227–249.
- Crayo, C., and Cormier, D. (2000). "Job Restructuring as a Determinant of Wage

- Inequality and Working-Poor Households,” *Journal of Economic Issues*, 34, 21–42.
- Crettaz, E., and Bonoli, G. (2010). “Why are some workers poor? The mechanisms that produce working poverty in a comparative perspective”, *REC-WP 12/2010*. Available from internet: https://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/1842/3985/1/REC-WP_1210_Crettaz_Bonoli.pdf
- Crocker, D. (2004). *Deliberating global development: ethics, capability and democracy*, (unpublished book manuscript), University of Maryland, Maryland.
- Çağlayan, E.A., and Sedefoğlu, G. (2016). “Determinants of Poverty on Household Characteristics in Turkey: A Heteroskedastic Probit Model”, *The Empirical Economics Letters*, 16(5), 111- 128.
- Çalışkan, Ş. (2007). “Eğitim- İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (13), 284-308.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, 89-132.
- Çavuşoğlu, B. (2011). “Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Genel Görünümü”, *Sosyal Güvence*, 1(1), 22-33.
- Çelik, N., ve Murat, G. (2014). Türkiye’de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76).
- Çetinkaya, H. (2016). “Roma ve Bizans imparatorluklarında yoksulluk ve din etkisi- Poverty and impact of religion in Roman and Byzantine empires”, *Konferans: IV. Uluslararası Felsefe Kongresi*.
- Çınar, C., Çizmeci, F., ve Akdemir, Z. (2007). “8 Yıllık Temel Eğitim Okullarında Müfredatın Gerektirdiği Mekân Standartlarının İstanbul Okulları Üzerinden Analizi”, *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2(4), 188-203.
- Danlami, I. A., Hidthir, M. H., and Hassan, S. (2020). “Evidence of Inflation-Poverty Causality in Nigeria based on the Toda-Yamamoto Dynamic Causality Test”, *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies*, 6(1), 277286.
- Dasgupta, P. (1993). *An Enquiry into Well-being and Destitution*, Oxford University Press, Oxford.
- David, E. P., and Sanchez-Martinez, M. (2015). “Economic Theories of Poverty”, *Joseph Rowntree Foundation*.
- Davis, K., and Moore, W. (1945). “Some principles of stratification”, *American Sociological Review*, 10(2), 242–249.
- Davis, S. J., Haltiwanger, J. C., and Schuh, S. (1996). *Job Creation and Destruction*, MA: MIT Press, Cambridge.
- De Silva, I., and Sumarto, S. (2015). “Dynamics of growth, poverty and human capital: evidence from Indonesian sub-national data”, *Journal of Economic Development*, 40(2), 1-33.

- Deaton, A. (1997). *The Analysis of Household Surveys: A Microeconometric Approach to Development Policy*, DC, Johns Hopkins University Press, World Bank, Washington.
- Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı”, *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54.
- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2021). *Dünya’da ve Türkiye’de Çalışma Yaşamında Kadın. Uluslararası Çalışma Örgütü. Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler Programı*, Ankara.
- Dedeoğlu, S., Adar, A. Ş. ve Sıralı, Y. (2021). *Kurumlar Arası İş Birlikleri ile Kadın İstihdamını Desteklemek: Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Uygulamaları*, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara.
- Deleeck, H. (1977). “Bestaanszekerheid en het Sociale Zekerheidsstelsel in België-1974”, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 19, 1-23.
- Deleeck, H., and Van den Bosch, K. (1989). “The Measurement of Poverty in a Comparative Context: Empirical Evidence and Methodological Evaluation of Four Poverty Lines in Seven EC- countries”, *Report presented at Noordwijk, Seminar Poverty Statistics in The European Community*.
- Deleeck, H., Berghman, J., and Janssens, P. (1984). “Sociale Zekerheid: Inkomensverdeling en Doelmatigheid Anno 1982”, *De Gids Op Maatschappelijk Gebied*, 75, 595-623.
- Denison, E.F. (1962). *The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives before Us*, Committee for Economic Development, New York.
- Department for Work and Pensions (2014). *An evidence review of the drivers of child poverty for families in poverty now and for poor children growing up to be poor adults*, London.
- Devereux, P.J., and Hart, R. A. (2010). “Forced to be Rich? Returns to Compulsory Schooling in Britain”, *The Economic Journal*, 120(549), 1345-1364.
- Di Tommaso, M., Raiser, M., and Weeks, M. (2007). “Home Grown or Imported? Initial Conditions, External Anchors, and the Determinants of Institutional Reform in the Transition Economies”, *Economic Journal*, 858-881.
- Di Tommaso, M.L. (2006). “Measuring the Well-being of Children using a Capability Approach: An Application to Indian Data”, *Working Paper CHILD* no. 05/2006, University of Turin.
- Dollar, D., and Kraay, A. (2001). “Growth is Good for the Poor”. *WB Policy Research Working Paper. Washington DC: The World Bank*.
- Dollar, D., and Kraay, A. (2002). “Growth is good for the poor”. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195–225.
- Dorling, D. (2012). *The case for austerity among the rich*. London: Institute for Public and Policy Research.
- Doyal, L., and Gough, I. (1991). *A Theory of Human Need*, Macmillan Education, London.
- Duflo, E. (2001). “Schooling and labor market consequences of school construction in Indonesia: Evidence from an unusual policy experiment”, *American Economic*

Review, 91(4), 795-813.

- Dumanlı, R. (1995). “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(6).
- Durkheim, E. (2015). *İntihar* (Çev.: Z. İlkelen). Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Dücan, E. (2016). “Türkiye’de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), 167-183.
- Dünya Bankası (2010). “Türkiye’de Yoksulluk ve Eşitsizlikteki Değişimler (2003-2006)”, *Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu 1*, Ankara.
- Dworkin, R. M. (1981a). “What’s Equality? Part 1: Equality of Welfare”, *Philosophy and Public Affairs*, 10(3), 185-246.
- Dworkin, R.M. (1981b). “What’s Equality? Part 2: Equality of Resources”, *Philosophy and Public Affairs*, 10(4), 283-345.
- Eardley, T. (2000). “Working but Poor? Low Pay and Poverty in Australia”, *The Economic and Labour Relations Review*, 11(2), 308–338. Ehrenreich, B, 2001. Nickel and dimed: On (not) getting by in America. Henry Holt and Company, LLC, New York.
- Eley, G. (2002). *Forging Democracy: The History of the Left in Europe 1850-2000*, Oxford University Press, Oxford.
- Elhorst, J. P. (2009). *Spatial Panel Data Models*. In: Fischer, M.M. and Getis, A., Eds., *Handbook of Applied Spatial Analysis*, Springer, Berlin, 377-408.
- Engels, F. (1974). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (Çev: Öner Ünalın). Sol Yayınları, Ankara.
- Engels, F. (2019). *İngiltere’de Emekçi Sınıfının Durumu*, Oktay Emre(çev.), 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Epo, B. N. (2010). “Determinants of Poverty in Cameroon: A Binomial and Polychotomous Logit Analysis”, *SSRN*.
- Erdem, B. (2008). *Çalışan Yoksulluğu: Nedenleri, Boyutları ve Çözüm Önerileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, N. (2011). “Yoksulları Dinlemek”, Necmi Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2017). “Çalışan Yoksulluğu: Türkiye İçin Sosyal Politikalar Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Zor Zamanlarda Emek*. Ahmet Makal ve Aziz Çelik(drl.). Ankara: İmge Kitabevi, 65-112.
- Eser, H. B., Memişoğlu, D. ve Özdamar, G. (2011). “Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.
- Esping-Andersen G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton.

- Esping-Andersen, G. (2002). Towards the good society once again? İçinde: G. Esping-Andersen (Ed.). *Why We Need A New Welfare State?* (First published, 1-25), Oxford University Press, New York.
- Eurofound (2004). *Working Poor in the European Union*, Seminar Report, <http://www.Eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/127/en/1/ef04127en.pdf> (Erişim tarihi: 5.05.2021).
- Eurofound (2010). *Working poor in Europe*, Dublin.
- Eurofound (2017). *In-Work Poverty In The EU*. Publications Office of The European Union. Luxembourg.
- Eurostat (2018). *Young people on the labour market statistics*, Statistics Explained.
- EUROSTAT (2023). In-work poverty (ilc_iw). Population and social conditions database, European Statistical Office. [<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/database>]
- Evans, E. J. (1978). *Social Policy 1830-1914: Individualism, Collectivism and the Origins of the Welfare State*, Routledge, London.
- Evcim, N. (2017). *AR-GE ve İnovasyon Faaliyetleri ile Büyüme İlişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019). “Yoksulluk ve Ekonomik Göstergeleri Arasındaki İlişki: MENA Bölgesi Analizi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 291-310.
- Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019). “Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 145-164.
- Fang, H., Eggleston, K. N., Rizzo, J. A., Rozelle, S., and Zeckhauser, R. J. (2012). “The Returns To Education In China: Evidence From The 1986 Compulsory Education Law”, *Working Paper 18189, Nber*.
- Ferreira, F., Dikhanov, Y., Chen, S., Dabalén, A., Dikhanov, Y., Hamadeh, N., Jolliffe, D., Narayan, A., Prydz, E.B., Revenga, A., Sangraula, P., Serajuddin, U., and Yoshida, N. (2016). “A global count of the extreme poor in 2012: data issues, methodology and initial results”. *The Journal of Economic Inequality*. 14 (2), 141–172.
- Ferrera, M. (1996). “The Southern Model of Welfare in Social Europe”, *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37.
- Flanagan, R. J. (1999). “Macroeconomic Performance and Collective Bargaining: An International Perspective”, *Journal of Economic Literature*, 1150-1175.
- Fleurbaey, M. (ed.), (2007). *Poverty as a Form of Oppression*, in Thomas Pogge, *Freedom From Poverty as A Human Right*. Oxford University Press, New York, 133-154.
- Flora, P., and Heidenheimer, A. J. (1981). “The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State”, P. Flora ve A. J. Heidenheimer (Ed.), *The Development of Welfare States in Europe and America*, The State University, New Jersey.

- Flora, P., and Heidenheimer, A. J. (1981). *The Development of Welfare States in Europe and America*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
- Forgha, N. G. (2006). "Econometric Model of Poverty in Cameroon: A System Estimation Approach", *International Review of Business Research Papers*, 2(2), 30-46.
- Foster, J., Greer, J., and Thorbecke, E. (2010). "The Foster-Greer-Thorbecke (FGT) Poverty Measures: 25 Years Later", *The Journal Economic Inequality*, 8, 491-524.
- Förster, M.F., and Mira d'Ercole, M. (2009). "The OECD approach to measuring income distribution and poverty: strengths, limits and statistical issues", *Contribution to the Joint OECD/University of Maryland International Conference*, Paris, 16-17.
- Fraser, N., Gutiérrez, R., and Peña-Casas, R. (2011). *Working Poverty in Europe: A Comparative Approach*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Frenkel, Y. (2009). "Piety and Charity in Late Medieval Egypt and Syria", In Yaacov Lev & Miriam Frenkel (eds.), *Charity and Giving in Monotheistic Religions*. Walter de Gruyter. 175-202, Berlin.
- Galli, R., and Van der Hoeven, R. (2001). "Is Inflation Bad for Income Inequality: The Importance of the Initial Rate of Inflation". *Employment Paper*, 29.
- Gans, H. J. (1972). "The Positive Functions of Poverty" *American Journal of Sociology*, 78, 275-89.
- George, V. (1973). *Social Security and Society*. Routledge, London.
- Geremek, B. (1994). *Poverty A History*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Ghatak, S., and Gold, A. (2015). Development, Discrimination, and Domestic Terrorism: Looking Beyond a Linear Relationship. *Conflict Management and Peace Science*, 1-22. doi. 10.1177/0738894215608511
- Giesselman, M., and Lohmann, H. (2008). "The different roles of low-wage work in Germany: regional, demographical and temporal variances in the poverty risk of low-paid workers", Andreb, H.J. and Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of a spoiled identity*. London: Penguin
- Goldsmith, W. W., and Blakely, E. J. (1992). *Separate Societies: Poverty and Inequality in U.S. Cities*, Temple University Press, USA.
- Golgher, A. B., and Voss, P. R. (2016). "How to Interpret the Coefficients of Spatial Models: Spillovers", *Direct and Indirect Effects. Spatial Demography*, 4, 175-205.
- Gordon, D., Christina, P., and Townsend, P. (2000). "Absolute and Overall Poverty: A European history and proposal for measurement".
- GOV.UK (2022). <https://www.gov.uk/working-tax-credit>, erişim tarihi: 20.06.2023.
- Göregen, M. (2013). "Dinlerde Dünyadan Feragat Etme (Fakirlik) Düşüncesi", *EÜSBED*, 2, 371-397.

- Gupta, S., Davoodi, H., and Alonso-Terme, R. (1998). "Does corruption affect income inequality and poverty?" *IMF Working Paper, WP/98/76*.
- Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2865, Ankara.
- Gülaldi, D. (2009). Uluslararası dostluk konseyi / cif, council of international fellowship, cif Norveç mesleki ve kültürel değişim programı 2009 raporu (18 Nisan 2009 – 19 Mayıs 2009), erişim tarihi 25.01.2023, <https://silo.tips/download/uluslarararar-dostluk-konseyi-cif-council-of-international-fellowship-cif-norve-me>
- Gün, S. (2014). *Tahterevallinin Aşağısı: Türkiye'de Göç ve Kent Yoksulluğu*, in Mertcan, Hakan / Ördek Aydın (ed.), *Modern Zamanlar Bir Yokmuş Bir Varmış*, Notabene Yayınları, Ankara.
- Gündoğan, N. (2007). *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1727, Eskişehir.
- Gündoğan, N., Biçerli, M. K., and Aydın, U. (2005). *The Working Poor: A Comperative Analysis*, Munich Personal RePEc Archive, <http://mpra.ub.unimuenchen.de/5096/> (25.06.2021).
- Güner, O. (2005). "Poverty in traditional Islamic thought: Is it virtue or captivity?", *Studies in Islam and the Middle East*, 2(1), 1-12.
- Güneş, F. (2016). "Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika", <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf>,
- Güngör, F. ve Özügürlü, M. (1997). *İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 4373, Ankara.
- Gür, T. H. ve Ural, E. (2004). "Türkiye'de Kentlere Göçün Nedenleri", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 23-38.
- Gürkan, M. (2006). "Sosyolojik Açından Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Wilensky, H. L., and Lebeaux, C. N. (1958). *Industrial Society and Social Welfare. The impact of industrialization on the supply and organization of social welfare services in the United States*, Russell Sage Foundation, 401, New York.
- Hahn, J., Todd P., and Van der Klaauw, W. (2001). "Identification and estimation of treatment effects with a regression-discontinuity design", *Econometrica*, 69, 201–209.
- Hall, M. (2013). *Social services of modern England*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Halleröd, B. (1995). "The Truly Poor: Indirect and Direct Measurement of Consensual Poverty in Sweden", *Journal of European Social Policy*, 5 (2), 111–129.
- Halleröd, B., and Larsson, D. (2008). "In-work poverty in a transitional labour market: Sweden 1988-2003", In H. J. Andress and H. Lohmann, *The Working Poor in Europe. Employment, Poverty and Globalization*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Hansen, J., and Lofstrom, M. (2009). "The Dynamics of Immigrant Welfare and Labor Market Behavior", *Journal of Population Economics*, 22(4), 941-970.

- Hansen, N. (1970). *Rural Poverty and the Urban Crisis: a strategy for regional development*. Bloomington: Indiana State University.
- Harman, C. (2002). "The workers of the world, International Socialism, Marxists" Internet Archive, <https://www.marxists.org/archive/harman/2002/xx/workers.htm>
- Harmon, C., and Walker, I. (1995). "Estimates of the economic return to schooling for the United Kingdom". *American Economic Review*. 85, 1278-1286.
- Harrison, B., and Bluestone, B. (1988). "The Growth of Low-Wage Employment: 1963-86", *The American Economic Review*, 78(2), 124-128.
- Hasmi, A. A., Hasmi, M., and Sial, M. (2008). "Trends and Determinants of Rural Poverty: A Logistic Regression Analysis of Selected Districts of Punjab", *Pakistan Development Review*, 47(4), 909-923.
- Hatun, Ş. (2002). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri, Türk Tabipleri Birliği, Ankara.
- Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). "Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 251-260.
- Hegedus, P., and Monostori, J. (2005). *A szegénység és a társadalmi kirekesztődés méroszámái 2005. Elméleti megalapozás [Measures of poverty and social exclusion 2005. Theoretical basics]*. Budapest, Hungary: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet.
- Himmelfarb, G. (1985). *The Idea of Poverty: England in The Early Industrial Age*, Faber and Faber, London.
- Himmelfarb, G. (1996). *Darwin and the Darwinian Revolution*, Ivan R. Dee Publisher, Chicago.
- Hosmer D.W., and Lemeshow, S. (2000). *Applied logistic regression*, John WileySons Inc, Canada.
- Huberman, L. (2019). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Murat Belge (çev.), 19. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hull, R. (2007). *Deprivation and Freedom*. Routledge, London.
- Hurst, C. E. (1998). *Social Inequality: Forms, Causes, and Consequences*, Allyn&Bacon, Needham.
- ILO (2019). *The Working Poor or How a Job is No Guarantee of Decent Living Conditions*, ILO Stat.
- Imbens, G., and Lemieux, T. (2008). "Regression Discontinuity Designs: A Guide to Practice", *Journal of Econometrics*, 142 (2): 615–635.
- Işığışok, Ö. (2018). *İstihdam ve İşsizlik*, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2013). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnak, A. (2022). *Sosyal Dışlanma ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisinin İncelenmesi: Bingöl İli Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- Jamal, H. (2006). "Does Inequality Matter for Poverty Reduction? Evidence from

- Pakistan's Poverty Trends", *Pakistan Development Review*, 45(3), 439-459.
- Jenkins, S.P. (1991). "Poverty Measurement and the Within-household Distribution: Agenda for Action", *Journal of Social Policy*, 20, 457-483.
- Jennings, J. (1999). *Persistent Poverty in the United States: Review of Theories and Explanations*. in L. Kushnick, & J. Jennings (eds), *A New Introduction to Poverty: The Role of Race, Power, and Politics*. New York: New York University Press, USA.
- Jones, K. (1994). *The Making of Social Policy in Britain 1830-1990*, The Athlone Press, London.
- Joseph Rowntree Foundation (2015). *Sociological perspectives on poverty*. York.
- Kalaycıoğlu, S. (2007). *Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar, SYDGM Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi*, Ankara.
- Kalfa-Topateş, A. (2015). *Dilenciler: Türkiye'de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Kansu-Karadağ, A. (2018). "Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 485-498.
- Kapar, R. (2005). *Çalışan Yoksullar*, Sendikal Notlar, S.28, Kasım 2005, 52-75.
- Kapar, R. (2010). "Türkiye'de Çalışan Yoksullar", *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, 53-63.
- Kapar, R. (2023). "Türkiye'de Çalışanların Yoksulluğu, Yoksunluğu ve Sosyal Dışlanmaları", *Reflektif Journal of Social Sciences*, 4(2), 279-308.
- Karahanogullari, Y. (2013). "Norveç ekonomisine ve kamu maliyesine genel bir bakış", *Maliye Dergisi*, 164, 233-258.
- Kashi, F. K., and Shahiki Tash, M. N. (2014). "Effects of Macroeconomic Variables on Poverty in Iran (Application of Bootstrap Technique)", *Theoretical and Applied Economics*, 21(5), 85-96.
- Kaufmann, D., Kraay, A., and Mastruzzi, M. (2010). "The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues", *The World Bank Policy Research Working Paper*, 5430, 1-29.
- Kaufmann, F. X. (2013). "Variations of the Welfare State: Great Britain, Sweden, France and Germany Between Capitalism and Socialism". (Çev: Thomas Dunlap), Heidelberg: Springer, 92-114.
- Kaya, A. (2011). "Kesintisiz Eğitimin Okul Yönetimi, Öğretmenler ve Öğrenciler Üzerindeki Sosyo-Psikolojik Etkilerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 7(21), 11-18.
- Kaya, S. (2019). *Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayaoğlu, A. (2022). "Do refugees cause crime?", *World Development*, 154, 105858.
- Keese, M., Puymoyen, A., and Swaim, P. (1998). "The incidence and dynamics of low-paid employment in OECD countries" in R. Asplund, P. J. Sloane and I. Theodossiou (eds), *The Incidence and Dynamics of Low-Paid*

Employment in OECD Countries, Cheltenham: Edward Elgar.

- Kenworthy, L. (2019). Do Employment-Conditional Earnings Subsidies Work? B. Cantillon, T. Goedeme, J. Hills (haz.). *Decent Incomes for All: Improving Policies in Europe içinde* (s. 154-176). Oxford University Press, Oxford.
- Kılınç, E. Ç. (2020). “Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Finansal Gelişme ve Ticari Açıklık ile Olan İlişkisi: E7 Ülkeleri Örneği”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 45-54.
- Kıncaid, J. C. (1973). *Poverty and Inequality in Britain: A Study of Social Security and Taxation*, Penguin Publishers, London.
- Kıpçak, E., Çavdar, E. ve Önal, E. (2019). “Sosyal Hizmetlerde Kalite: Van İli Uygulaması”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 15-28.
- Kızılgöl, Ö. (2009). *Türkiye’de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kızılgöl, Ö. A., and Demir, Ç. (2010). “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 21-32.
- Knöpfel, C. (1999). “Working poor: Stand des Wissens in der Schweiz”, in Fluder R., Nolde M., Priester T. und Wagner A. (eds.) *Berichterstattung zur Armut. Aktueller Stand und Perspektiven aus der Sicht der Statistik* (Neuchâtel, Bundesamt für Statistik).
- Kochuyt, T. (2009). “God, Gifts and Poor People: On Charity in Islam”, *Social Compass*, 56(1), 98-116.
- Koçak, Y., and Terzi, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kohli, M. (2003). *The Golden Bridge: Young Immigrants to Canada, 1833-1939*, Natural heritage books, Toronto.
- Kovancı, O. (2002). “Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları”, *Mülkiye*, 27(239), 255-278.
- Köse, A. H., ve Bahçe, S. (2009). Hayırsever Devletin Yükselişi: AKP Yönetiminde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, İlhan Uzel ve Bülent Duru (drl.), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Kraay, A. (2006). “When is growth pro-poor? Evidence from a panel of countries”, *Journal of development Economics*, 80(1), 198-227.
- Krishnakumar, J. (2005) “Going Beyond Functionings to Capabilities: an Econometric Model to Explain and Estimate Capabilities”. *Working paper, Geneva*.
- Krishnakumar, J., and Ballon, P. (2007). “Estimating Basic Capabilities: A Structural Equation Model Applied to Bolivia”, *World Development*, 36(6), 992-1010.
- Kuivalainen, S. (2014). *Subjective Poverty*. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2900

- Kumaş, H. ve Çağlar, A. (2017). “Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisine Göre Türkiye’de Özel-Hizmet Sektöründe İstihdamın Kalitesi”, *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 49-86.
- Kutlu, D. (2016). “Türkiye’de Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisinin Güncel Boyutları: Kurumsal ve Sosyolojik Bir Çözümleme”, *Mülkiyet Dergisi*, 2(40), 101-141.
- Küçükoba, E. (2022). “Refah Devleti Bağlamında Sosyal Politika, Sosyal Hizmetin Tarihi Gelişimi ve Türkiye”, *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(2), 164-176.
- Kwadzo, M. (2015). “Choosing concepts and measurements of poverty: A comparison of three major poverty approaches”, *Journal of Poverty*, 19(4), 409-423.
- Laderchi, C. R., Saith, R., and Stewart, F. (2003). “Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches”, *Oxford Development Studies*, 31(3), 243-274.
- Layte, R., Maitre, B., Nolan, B., Whelan, C. T. (2001). “Persistent and Consistent Poverty in the 1994 and 1995 Waves of the European Community Household Panel”, *Review of Income and Wealth*, 47, No. 4, pp. 427-449.
- Lee, E. S. (1966). “A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1), 47-57.
- LeSage J.P., and Pace R.K. (2009). *Introduction to Spatial Econometrics*, Crc Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton.
- Lesner, R. V. (2018). “The Long-term effect of Childhood poverty”, *Journal of Population Economics*, 31(3), 969-1004.
- Levernier, W., Partridge, M. D., and Rickman, D. S. (2000). “The Causes of Regional Variations in U. S. Poverty: A Cross-County Analysis”, *Journal of Regional Science*, 40(3), 473-497.
- Lewis, Oscar (1966). *La Vida: a Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*, New York: Random House, USA.
- Liang, K. Y., and Zeger, S. L. (1986). “Longitudinal Data Analysis Using Generalized Linear Models”, *Biometrika*, 73(1), 13-22.
- Lillie, A. (1981). *Influence of Buddhism on Primitive Christianity*, Platanus Publishing, London
- Lin, S., Winkler, C., Wang, S., and Chen, H. (2019). “Regional determinants of poverty alleviation through entrepreneurship in China”, *Entrepreneurship & Regional Development*, 32(1-2), 41-62.
- Lipton, M. (1997). “Poverty: Are there holes in the consensus?”, *World Development*, 25 (2).
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Polity Press, Cambridge.
- Lohmann, H. (2008). “The Working Poor in European Welfare States: Empirical Evidence from a Multilevel Perspective”, AndreB, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar.
- Lohmann, H., and Crettaz, E. (2018). “Chapter 4: Explaining cross-country differences in in-work poverty”, H. Lohmann and I. Marx (ed.), in *Handbook on In-Work Poverty*, 50-69.
- Lotter, H. P. (2011). *Poverty, Ethics and Justice*. Cardiff: University of Wales Press.

- Lucas, R. E. (1988). "On the mechanics of economic development". *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
- Lucifora, C., McKnight, A., and Salverda, W. (2005). "Low-Wage Employment in Europe: A Review of the Evidence", *Socio-Economic Review*, 3(2), 259–292.
- Macit, M. (2014). "Yoksulluk, İnsan Onuru ve Din", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 102-116.
- Maertens, M., Colen, L., and Swinnen, J. F.M., (2009). "Globalization and Poverty in Senegal: A Worst Case Scenario?", 2009 Conference, August 16-22, 2009, Beijing, China 51668, *International Association of Agricultural Economists*.
- Majid, N. (2001). *The Size Of The Working Poor Population in Developing Countries*, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/-emp_strat/documents/publication/wcms_079322.pdf (20.05.2021).
- Makame, I. H., and Mzee, S. S. (2014). "Determinants of Poverty on Household Characteristics in Zanzibar: A Logistic Regression Model", *Developing Country Studies*, 4(20), 188-195.
- Malthus, T. R. (1959). *Population: The First Essay*, The University of Michigan Press.
- Mankiw, N. G., Romer, D., and Weil, D. N. (1992). "A Contribution to the Empirics of Economic Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, 407-437.
- Mantoux, P. (1961). *The Industrial Revolution in The Eighteenth Century*, Harper and Row Publishers, New York and Evanston.
- Marcus, A. (2010). Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marx, I., and Nolan, B. (2012). In-Work Poverty, AIAS, *GINI Discussion Paper 51*.
- Marx, I., and Verbist, G. (2008). "Combating In-Work Poverty in Europe: The Policy Options Assessed", Andreb, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar.
- Marx, K. (1906). *Capital*. New York, NY: Random House. (Original work published 1867); Marx, K., and Engels, F. (1962). *The communist manifesto*. In Marx and Engels: Selected works (Vol. 2, pp. 21–65). Moscow, Russia: Foreign Language Publishing House. (Original work published 1848).
- Marx, K. (1978). *Kapital*, Çeviren: Ç. Alaattin Bilgi, 1. Baskı, Sol Yayınları, Ankara.
- McCrary, J. (2008). "Manipulation of the running variable in the regression discontinuity design: A density test", *Journal of Econometrics*, 142(2), 698-714.
- McKendrick, J., Mooney, G., Dickie, J., and Kelly, P. (eds), (2011). *Poverty in Scotland 2011*. London: Child Poverty Action Group.
- McKnight, A. (2002). Low-Paid Work: Drip-Feeding the Poor, In J. Hills, J. Le Grand, and D. Piachaud, *Understanding Social Exclusion*. Oxford University Press, Oxford.
- McKnight, A., Stewart, K., Himmelweit, S. M., and Palillo, M. (2016). "Low Pay and In-Work Poverty: Preventative Measures and Preventative Approaches", *European Commission*.
- Medeiros, M., Barbosa, R. J., and Carvalhales, F. (2020). "Educational expansion,

- inequality and poverty reduction in Brazil: A simulation study”, *Research in Social Stratification and Mobility*, 66.
- Menna, L., and Tirelli, P. (2017). “Optimal Inflation to Reduce Inequality”, *Review of Economic Dynamics*, 24, 79-94.
- Mills, C. W. (2007). *Toplumbilimsel Düşün*, (Çev: Ünsal Oskay), Der Yayınevi, İstanbul.
- Mincer, J. (1991). “Education and Unemployment”, *NBER Working Papers Series No: 3838*.
- Mincer, J. (1993). Education and Unemployment Chapter 7 in *Studies in Human Capital*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Mingione, E. (1996). *Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates*, Urban Poverty and Underclass: A Reader, Ed: E. Mingione, Blackwell, Oxford.
- Mishra, A. P. (2011). “Geography, Poverty, and Development: An Interdisciplinary Debate”, *Sociedade Natureza*, 23(2), 227-236.
- Morris, M., and Western, B. (1999). “Inequality in Earnings at the Close of the Twentieth Century”, *Annual Review of Sociology*, 25, 623-657.
- Mulok, D., Kogid, M., Asid, R., and Lily, J. (2012). “Is economic growth sufficient for poverty alleviation? Empirical evidence from Malaysia”, *Cuadernos de economía*, 35, 26-32.
- Murray, C. (1984). *Losing Ground*. Basic: New York.
- Myftaraj, E. (2014). “Identifying Household Level Determinants of Poverty in Albania Using Logistic Regression Model”, *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 7(3), 35-42.
- Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. Gerald Duckworth and Co, London.
- Narayan, D., Chambers, R., Shah, M. K., and Patesch, P. (2000). *Voices of the poor: Can anyone hear us*. Oxford University Press for the World Bank, New York.
- Nattino, G., Pennell, M. L., and Lemeshow, S. (2020). “Rejoinder to “Assessing the goodness of fit of logistic regression models in large samples: A modification of the Hosmer-Lemeshow test”, *Biometrics, The International Biometric Society*, 76(2), 575-577
- Neutel M., and Heshmati, A. (2006). “Globalisation, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence”, *IZA Discussion Paper No. 2223*.
- Nolan, B. (2008). “Low pay and household poverty during Ireland’s economic boom”, Andreb, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar.
- Nord, M. (1998). “Poor People on the Move: County-toCounty Migration and The Spatial Concentration of Poverty”, *Journal of Regional Science*, 38(2), 329-351.
- Nozick, R. (1974). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (ilk basım 1974), çev. Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Nussbaum, M. (2000). *Women and human development, a study of human capabilities*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Oberai, A. S. (1990). *Migration, Urbanisation and Development*, International Labour Office, Geneva.
- Okumuş, E. (2011). “Bir Sosyal Eşitsizlik Örneği Olarak Yoksulluğun Dini Meşrulaştırımı”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 5, 3-14.
- Okwanya, I., and Abah, P. O. (2018). “Impact of energy consumption on poverty reduction in Africa”. *CBN Journal of Applied Statistics (JAS)*, 9(1), 5.
- Olofin, O. P., Adejumo, A. V., and Sanusi, K. A. (2015). “Determinants of Poverty Level in Nigeria”, *Journal of Sustainable Development*, 8(1), 235-241.
- Olopade, B. C., Okudua, H., Oladosun M., and Asaley A. J. (2019). “Human capital and poverty reduction in OPEC member-countries”. *Heliyon*, 5(8), 1-7.
- Oosterbeek, H., and Webbink, D. (2007). “Wage Effects of an Extra Year of Basic Vocational Education”, *Economics of Education Review*, 26(4), 408-419.
- OPHI (2018). *Global Multidimensional Poverty Index*.
- O'Reilly, J., Moyart, C., Nazio, T. and Smith, M. (eds.) (2018). *Youth Employment-STYLE Handbook*, Bristol University Policy Press: United Kingdom.
- ORSAM (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, *ORSAM Rapor No: 195*.
- Osborne, R. (2006). “Introduction: Roman Poverty”, Atkins, M. And Osborne, R. (ed.), in *Poverty in the Roman World*, 1-20 pp., Cambridge University Press, Cambridge.
- Osinubi, T. S. (2005). “Macroeconometric Analysis of Growth, Unemployment and Poverty in Nigeria”, *Pakistan Economic and Social Review*, 43(2), 249-269.
- Özdemir, A. (2014). *Romanlarda Çalışan Yoksulluğu: Sakarya Gazipaşa Mahallesi Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özdemir, A. (2017). “Roman Mahallelerinde Kentsel Dönüşümün Çalışma İlişkileri Üzerine Etkileri: Sakarya Gazipaşa Mahallesi Araştırması”, *Route Educational & Social Science Journal*, 20, 150-169.
- Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-18.
- Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özgenç, N. (2013). *Sürdürülebilirlik ve Yoksulluk İlişkisi*. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi.
- Özmert-Koçer, Ş. (2014). *Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları*, Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Pena-Casa, R., and Latta, M. (2004). “Working Poor in the European Union”, *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*.

- Peña-Casas R., Ghailani D., Spasova S., and Vanhercke B. (2019). “In-work poverty in Europe. A study of national policies”. *Brussels: European Social Policy Network (ESPN)*.
- Peña-Casas, R., and Ghailani, D. (2011). “Towards individualising gender in-work poverty risks”. in Fraser N., Gutiérrez R. and Peña-Casas R. (eds.), *Working Poverty in Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, United Kingdom.
- Pischke, J. S., and Von Wachter, T. (2005). “Zero returns to compulsory schooling in Germany: Evidence and interpretation”. *NBER Working Paper Series No. 11414*.
- Pischke, J. S., and Von Wachter, T. (2008). “Zero Returns to Compulsory Schooling in Germany: Evidence and Interpretation”, *The Review of Economics and Statistics*, 90(3), 592-598.
- Pogge, T. W. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Polanyi, K. (1986). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Çeviren: Ayşe Buğra, 14. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: The Politic and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon.
- Ponthieux, S. (2018). *Gender and in-work poverty*, in Lohmann H. and Marx I. (eds.), *Handbook on In-Work Poverty*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, United Kingdom.
- Powell, M., and Barrientos, A. (2002). “Theory and Method in the Welfare Modelling Business”, *Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on Welfare Reforms for the 21st Century*, Oslo, 5–6.
- Powers, E. T. (1995). Inflation, Unemployment, and Poverty Revisited. *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Cleveland, 2-13.
- Psacharopoulos, G. (1973). *Returns to education: An international comparison*. Elsevier, San Francisco.
- Psacharopoulos, G., and Patrinos H. A. (2018). “Returns to investment in education: a decennial review of the global literature”. *Education Economics*, 26(5), 445-458.
- Qizilbash, M. (2002). “Development, common foes and shared values”, *Review of Political Economy*, 14(4), 463–480.
- Quibria, M. G. (2002). “Growth and Poverty: Lessons from the East Asian Miracle Revisited”. *ADB Research Paper 33*. Tokyo, Japan.
- Quibria, M.G., and Dowling, J. M. (eds.) (1998). “Current Issues in Economic Development: An Asian Perspective”. *Washington D.C.*, 35(4), 50. Hong Kong: Oxford University Press for the Asian Development Bank.
- Rajaram, R. (2009). “Female-Headed Households and Poverty: Evidence from the National Family Health Survey. In: 3rd”, *Southeastern International/Development Economics Workshop Agenda & Papers*.
- Ranatshunga, S. P. B. (2010), “The determinants of household poverty in Sri Lanka: 2006/2007”, *MPRA*.

- Rank, M. R. (2004). *One Nation, Underprivileged*. Oxford University Press, Oxford and New York.
- Ravallion, M. (1992). *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods. Living Standard Measurement Study WP*. February. LSM-88
- Ravallion, M. (1998). "Poverty Lines in Theory and Practice", *LSMS Working Paper* 133 (Washington, World Bank).
- Ravallion, M. (2002). *How not to Count the Poor. A Reply to Reddy and Pogge*, DC, World Bank, Washington.
- Ravallion, M. (2006). "Looking beyond Averages in the Trade and Poverty Debate", *World Development*, 34(8), 1374–1392.
- Ravallion, M., and Chen, S. (2007). "China's (uneven) progress against poverty". *Journal of Development Economics*, 82(1), 1–42.
- Ravallion, M., and Datt, G. (2002). "Why has economic growth been more propoor in some states of India than others?" *Journal of Development Economics*, 68(2), 381-400.
- Ravallion, M., Datt, G., and Walle, D. (1991). "Quantifying Absolute Poverty in Developing World", *Review of Income and Wealth*, 37(4), 345-361.
- Ravenstein, E. G. (1889). "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, 241-301.
- Rawls, J. (1985). *A Theory of Justice*, Oxford University Press, Oxford
- Reddy, S.G., and Pogge, T.W. (2002). *How not to Count the Poor*, Barnard College, New York.
- Rheinauer, D. (1995). "Poor Law" philosophy still alive after 400 years. The morning call.
- Ridge, T. (2011). "The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK", *Children ve Society*, 25, 73-84.
- Robeyns, I. (2003). "Sen's capability approach and gender inequality: selecting relevant capabilities". *Feminist Economics*, 9(2/3), 61–92.
- Rodriguez, F., and D. Rodrik (2000). "Trade Policy And Economic Growth: A Skeptic's Guide to The Cross-National Evidence".
- Rodriguez, J. G. (2015). "The determinants of Poverty in the Mexican States of the US-Mexico Border", *Estudios Fronterizos*, 17(33), 141-167.
- Romer, C. D., and Romer, D. H. (1998). "Monetary policy and the well-being of the poor" (No. w6793), *National Bureau of Economic Research*.
- Romer, P. M. (1990). "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, 98(5), 71-102.
- Rothstein, B., and Varraich, A. (2017). *Making sense of corruption*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Rowlingson, K., Orton, M., and Taylor, E. (2010). *Do we still care about inequality?* In A. Park, J. Curtice, E. Clery and C. Bryson *British Social Attitudes: the 27th Report*. London: Sage.

- Rowntree, B. S. (1901). *Poverty, a study of town life*. Macmillan, London.
- Rupasingha, A., and Goetz, S. J. (2007). "Social and Political Forces as Determinants of Poverty: A Spatial Analysis", *The Journal of Socio-Economics*, 36, 650-671.
- Ryan, W. (1976). *Blaming the Victim*. Vintage, New York.
- Sacks, A., and Levi, M. (2010). "Measuring government effectiveness and its consequences for social welfare in Sub-Saharan African Countries". *Social Forces*, 88(5), 2325-2352.
- Sadiq, M. (2010). "Determinants of Poverty in Pakistan", *Hamburg Review of Social Sciences*, 4(3), 193-2013.
- Sağlam, S. (2006). *Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı:5 Ankara.
- Santos, M. E. (2011). "Human capital and the quality of education in a poverty trap model". *Oxford Development Studies*, 39(1), 25-47.
- Saxton, J. (2000). "Investment in Education: Private and Public Returns", *Joint Economic Committee United States Congress*, //www.house.gov/jec/.
- Schultz, T. W. (1962). "Reflections on investment in man". *Journal of Political Economy*, 70(1), 1-18.
- Schweiger, G. (2019). "Religion and Poverty", *Humanities & Social Sciences Communications*, 5(6), 1-3.
- Seçer, B. (2007). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Çalışan Yoksullara Yönelik Sosyal Refah Politikaları", *Kamu-İş*, 9(1), 137-164.
- Sekhampu, T. J. (2012). "Poverty in a South African township: The case of Kwakwatsi", *African Journal of Business Management*, 6(33), 9504-9509.
- Sen, A. (1976). "Poverty: An Ordinal Approach to Measurement", *The Econometric Society*, 44(2), 219-231.
- Sen, A. (1980). "Equality of What?" in S. McMurrin (ed.), *The Tanner Lectures on Human Values*. Salt Lake City: *University of Utah Press and Cambridge University Press*, 196-220.
- Sen, A. (1997). *On economic inequality: with a substantial annex after a quarter century* by J. Foster & A. Sen (2nd ed.). Clarendon Press. Oxford.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press Oxford.
- Sen, A. K. (1983). "Poor, Relatively Speaking", *Oxford Economic Papers*, 35(2), 153-169.
- Sen, A. K. (1992). *Inequality reexamined*. Harvard University Press. Cambridge.
- Sen, A. K. (1993a). "Positional objectivity", *Philosophy and Public Affairs*, 22, 126-145.
- Sen, A. K. (1993b). Capability and well-being. In A. Sen, & M. Nussbaum (Eds.), *The quality of life*. Clarendon Press. Oxford.
- Sen, A.K. (1985). *Commodities and Capabilities*, Amsterdam, North-Holland.
- Sharkh, M. A., and Gough, I. (2010). "Global welfare regimes: a cluster analysis",

- Global Social Policy*, 10(1), 27-58.
- Shaw, B. (1988). "Poverty: Absolute or Relative", *Journal of Applied Philosophy*, 5(1), 27–36.
- Sher, J. P. (1977). School Based Community Development Corporations: A New Strategy for Education and Development in Rural America. In J. P. Sher (Ed.), *Education in Rural America* (pp. 291-346). Boulder: Westview.
- Shildrick, T., and Rucell, J. (2015). "Sociological perspectives on poverty", *Joseph Rowntree Foundation*.
- Shieler, D. K. (2005). *The Working Poor: Invisible in America*, Vintage Books, New York.
- Shue, H. (1996). *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Shukla, V., and Mishra, U.S. (2020). "Expansion in Education and Its Impact on Income Inequality: Cross-sectional Evidence from India", *The Indian Journal of Labour Economics*, 63(2), 331-362.
- Sırma, Ş. (2016). *Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Çalışan Yoksullar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Skovron, C., and Titiunik, R., A (2015). "Practical Guide to Regression Discontinuity Designs in Political Science", *American Journal of Political Science*.
- Smith, N. (2010). "Economic inequality and poverty: where do we go from here?", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 30(3/4), 127–139.
- Snel, E., De Boom, J., and Engbersen, G. (2008). "The silent transformation of the Dutch welfare state and the rise of in-work poverty", AndreB, H.J. ve Lohmann, H. (der.) *The Working Poor in Europe içinde*, UK: Edward Elgar.
- Spaho, A. (2014). "Determinants of Poverty in Albania", *Journal of Educational and Social Research*, 4(2), 157-163.
- Speder, Z. (2002). *A szege'nyse'g va'ltozo' arcai: Te'nyek e's e'rtelmeze'sek [Changing forms of poverty: Facts and interpretations]*, Andorka Rudolf, Budapest.
- Spohr, C.A. (2003). "Formal schooling and workforce participation in a rapidly developing economy: Evidence from 'compulsory' junior high school in Taiwan", *Journal of Development Economics*, 70(2), 291-327.
- Stark, O. (1984). "Rural-to-Urban Migration in LDCs: a Relative Deprivation Approach". *Economic Development and Cultural Change*, 32(3). 475-486.
- Stouffer, S. A. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Strengmann-Kuhn, W. (2002). "Working Poor in Europe: A Partial Basis Income for Workers?", *9th B.I.E.N International Congress, Income Security as a Right*, International Labour Office.
- Streuli, E., and Bauer, T. (2002). *Working Poor in der Schweiz. Konzepte, Ausmass und Problemlagen aufgrund der Daten der Schweizerischen Arbeitskräfteerhebung*, Federal Statistical Office, Neuchâtel.

- Suğur, N., Suğur, S., Gönç-Şavran, T., Beklen Çetin, O. ve Akarçay, E. (2010). *Eskişehir'de Çalışan Yoksullar, Enformel İstihdam ve Yoksulluk İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Şenel, A. (1995). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şenel, A. (2004). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şenses, Fikret. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Taşçı, F. (2009). “Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 481-514.
- Taşdoğan, C. (2020). “Suriyeli Sığınmacıların İşsizlik Oranlarına Etkileri: TRC1 Bölgesi İçin Farkların Farkı Analizi”, *Fiscaoeconomia*, 4(2), 452-482.
- Taşkesen, M. Ö. (2012). *Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu ve Yoksulluk Politikaları: Kapıcıların Çalışan Yoksulluğu Bağlamında Değerlendirilmesi (Isparta Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tebaldi, E., and Mohan, R. (2010). “Institutions and Poverty”, *Journal of Development Studies*, 46(6), 1047-1066.
- Tilly, C. (2004). *Social Movements 1768-2004*, Paradigm Publishers, London.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*, Allen Lane and Penguin Books. London.
- Tuncer, C. O. (2016). *Türkiye'de İç Göçlerin Ekonomik ve Ekonomik Olmayan Belirleyicileri (2008-2014)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tuz, A. N. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tümen, S. (2015). “The Use of Natural Experiments in Migration Research”, *IZA World of Labor*.
- Tümen, S. (2016). “The Economic Impact of Syrian Refugees on Host Countries: Quasi Experimental Evidence from Turkey”, *American Economic Review*, 106, No.5.
- UNDP (1997). *Human Development Report*, Oxford University Press, Oxford.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2015). “İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları: Türkiye’de Yeni Politika Arayışları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 723-750.
- Ünsüz, G. (2021). Mesleki Riskler Özelinde Sosyal Koruma, Muhiddin Şahin, Mümine Nurdan Doğukan, Eyüp Serdar Erdoğan (ed.), *Türkiye’de ve Seçilmiş OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma*, Sosyal Güvenlik Kurumu: Balkan Matbaacılık, 81-107, Ankara.
- Van der Berg, S. (2008). “How effective are poor schools? Poverty and educational outcomes in South Africa”, *Studies in Educational Evaluation*, 34, 145-154.
- Van Praag, B. M. S. (1971). “The welfare function of income in Belgium: An empirical investigation”, *European Economic Review*, 2, 337-369.

- Vaughan, S. K. (2009). *Poverty, Justice, and Western Political Thought*, Lexington Books.
- Vieira, J. (1999). "Returns to education in Portugal". *Labour Economics*, 6(4), 535–541.
- Viton, P. A. (2010). "Notes On Spatial Econometric Models", *City And Regional Planning*, 870/03, 9-10.
- Wagle, U. (2005). "Multidimensional Poverty Measurement with Economic Well-being, Capability and Social Inclusion: A Case from Kathmandu, Nepal", *Journal of Human Development*, 6(3), 301–28.
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*, Oxford University Press. Oxford.
- Walker, R., Bantebya-Kyomuhendo, G., Chase, E., Choundhry, S., Gubriun, E., Lodemel, I., Yongmie, J., Mathew, L., Mwiine, A., Pellissery, S., and Ming, Y. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford University Press. Oxford.
- Webb, S., and Webb, B. (1929). *English Poor Law History: Part II the Last Hundred Years*, Longmans, Green and Co., London.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, (çev.: Auroba, Z.), Hil Yayınları, İstanbul.
- Welsman, J. (2013). *Underclass: a history of the excluded since 1880*. Bloomsbury, London.
- Wertheimer, R. (1999). *Working Poor Families with Children: A Statistical Portrait*, Child Trends Research Brief, DC: Child Trends. Washington.
- Wilkinson, R., and Pickett, K. (2009). *The spirit level*. Penguin Books, London.
- Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass and Public Policy*. University of Chicago Press, Chicago.
- Wolff, J., and de-Shalit, A. (2007). *Disadvantage*, Oxford University Press. Oxford.
- Wolff, J., Lamb, E., and Zur-Szpiro, E. (2015). "A philosophical review of poverty", *Joseph Rowntree Foundation*.
- Yaman, A. (2003). *Üç Kutsal Kitabın Yoksulluk Tasavvuru ve Aldığı Önlemler, Yoksulluk Sempozyumu Kitabı*, (Ed.) Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul.
- Yanici-Erdal, İ. Ö. (2019). "Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 225-246.
- Yıldırım, B. ve Şahin, F. (2019). "Esping-Andersen’in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye’nin Konumu", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2525-2554.
- Yıldırım, J, Bakır, M. A., and Savaş, A. (2017). "State Dependence in Poverty: the Case of Turkey", *Emerging Markets Finance and Trade*.54(9), 1963-1972.
- Zaman, K., Rashid, K., Khan, M. M., and Ahmad, M. (2011). "Panel Data Analysis of Growth, Inequality and Poverty: Evidence from SAARc Countries", *Journal of Yasar University*, 21(6), 3523-3537.

EKLER

Ek 1. Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	Fert Gini	Hane Gini	KBGelir	İşsizlik	Göç Hızı	Alınan Göç	Verilen Göç
Fert Gini	1.00						
Hane Gini	0.84	1.00					
KBGelir	0.03	0.02	1.00				
İşsizlik	0.32	0.11	0.18	1.00			
Göç Hızı	-0.26	-0.04	0.61	-0.04	1.00		
Alınan Göç	0.15	0.20	0.53	0.30	0.58	1.00	
Verilen Göç	0.36	0.27	0.30	0.45	0.09	0.85	1.00

Ek 2. DID Plasebo Etkisi

B. D.	Yıl Aralıkları	2008-2011		2010-2012	
	Bölgeler	K1	K2	K1	K2
Sınra uzaklık	Göç etkisi	0.048 (0.049)	0.048 (0.056)	0.032 (0.061)	0.011 (0.068)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.060	0.050	0.050	0.050
	Gözlem sayısı	6701	4848	5952	4172
Yoksul HHGellir	Göç etkisi	-0.000 (0.029)	0.006 (0.032)	0.064** (0.032)	0.072*** (0.036)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.090	0.090	0.050	0.050
	Gözlem sayısı	6701	4848	5952	4172
Yoksul FBGellir	Göç etkisi	0.017 (0.023)	0.016 (0.025)	-0.016 (0.027)	0.008 (0.029)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.130	0.140	0.070	0.070
	Gözlem sayısı	6701	4848	5952	4172
Çalışan yoksul HHGellir	Göç etkisi	0.025 (0.033)	0.020 (0.037)	0.039 (0.035)	0.048 (0.040)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.110	0.130	0.050	0.060
	Gözlem sayısı	5037	3540	4502	3073
Çalışan yoksul FBGellir	Göç etkisi	0.017 (0.026)	0.010 (0.029)	-0.013 (0.030)	0.007 (0.032)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.160	0.170	0.090	0.090
	Gözlem sayısı	5037	3540	4502	3073
HHGellir	Göç etkisi	0.025 (0.025)	0.045 (0.028)	0.010 (0.028)	0.036 (0.032)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.270	0.290	0.230	0.240
	Gözlem sayısı	14092	95169516	12612	8400
FBGellir	Göç etkisi	0.009 (0.025)	0.028 (0.028)	-0.013 (0.029)	0.010 (0.032)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.420	0.440	0.390	0.040
	Gözlem sayısı	14092	9516	12612	8400
Sosyal Yardımlar	Göç etkisi	0.064 (0.145)	0.187 (0.174)	0.195 (0.141)	0.290 (0.202)
	Yıl sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Bölge sabit etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
	Diğer Kontrol D.	Evet	Evet	Evet	Evet
	R kare	0.010	0.010	0.020	0.020
	Gözlem sayısı	1534	1112	1687	1209
	Eşik yılı	2010		2011	

Not: Parantez içi cluster standart hatalardır. *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi.

Ek 3. Değişkenlerin Kısaltma, Açıklama ve Kaynak Bilgileri

Kısaltma	Açıklaması	Kaynak
WP1	Günlük 1,90 dolar yoksulluk sınırına göre çalışan yoksul oranı	International Labour Organization
WP2	Günlük 1,90-3,20 dolar yoksulluk sınırına göre çalışan yoksul oranı	International Labour Organization
KOF_e	Küresel KOF Endeksi	KOF Swiss Economic Institute
İGE	İnsani Gelişmişlik Endeksi	United Nations Development Programme
Enflasyon	Enflasyon	The World Bank
Kbgelir büyüme	Kişi Başına Düşen Gelir Büyüme Oranı	The World Bank
Yolsuzluk	Yolsuzluğun Kontrol Edilmesi	The World Bank
Politik_i	Politik İstikrar	The World Bank
Hükümet_e	Hükümet Etkinliği	The World Bank
Tarım_Sanayi	Tarım Sektörü Katma Değeri/Sanayi Sektörü Katma Değeri	The World Bank
Hizmet_Sanayi	Hizmet Sektörü Katma Değeri/Sanayi Sektörü Katma Değeri	The World Bank
Sağlık harcaması	Sağlık Harcamalarının Hükümet Harcamaları İçindeki Payı	The World Bank
İşgücü_ışsizlik	İşgücüne Katılım Oranı/İşsizlik oranı	The World Bank
Nüfus	Nüfus Artış Oranı	The World Bank

Ek 4. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

	Gözlem Sayısı	Ortalama	St. Sapma	En Küçük	En Büyük
WP1	1575	18.95	21.26	1.00	84.10
WP2	1575	16.30	11.78	1.00	45.30
KOF_e	1575	54.93	11.00	24.00	81.00
İGE	1575	62.71	13.91	26.10	87.80
Enflasyon	1575	7.06	12.80	-18.11	325.00
Kılgelir büyüme	1575	2.45	4.21	-19.24	42.79
Yolsuzluk	1575	35.59	20.97	0.00	93.75
Hükümet_e	1575	37.97	19.24	0.95	85.92
Politik_i	1575	34.66	20.32	0.47	94.69
Tarım	1575	15.35	10.85	1.02	55.77
Hizmet	1575	48.68	8.64	21.63	73.45
Sanayi	1575	28.62	10.84	9.24	72.15
Sağlık	1575	9.07	4.78	0.63	33.10
İşgücü	1575	61.69	10.26	36.40	88.35
İşsizlik	1575	7.68	5.88	0.14	37.32
Nüfus	1575	1.69	1.22	-1.94	11.79

Ek 5. Ülke Listesi

Arnavutluk	Burkina Faso (EAGÜ)	Dominik Cumh.	Guyana	Malezya	Kuzey Makedonya	Tanzanya (EAGÜ)
Cezayir	Burundi (EAGÜ)	Ekvador	Haiti (EAGÜ)	Moritanya (EAGÜ)	Umman	Tayland
Angola (EAGÜ)	Kamboçya (EAGÜ)	Mısır	Honduras	Meksika	Pakistan	Togo (EAGÜ)
Azerbaycan	Kamerun	El Salvador	Hindistan	Moldova	Panama	Tunus
Bangladesh (EAGÜ)	Chad (EAGÜ)	Etiyopya (EAGÜ)	İran	Moğolistan	Paraguay	Türkiye
Belarus	Şile	Gabon	Ürdün	Fas	Peru	Uganda (EAGÜ)
Benin (EAGÜ)	Çin	Gambiya (EAGÜ)	Kazakistan	Nepal (EAGÜ)	Rusya	Ukrayna
Bhutan (EAGÜ)	Colombiya	Georgia	Kırgızistan	Nikaragua	Ruanda (EAGÜ)	Uruguay
Bolivya	Congo	Ghana	Laos (EAGÜ)		Senegal (EAGÜ)	Vietnam
Botswana	Kosta Rika	Guatemala	Lesotho (EAGÜ)	Nijer (EAGÜ)	Güney Afrika	Zambiya (EAGÜ)
Brezilya	Fildişi Sahili	Guinea-Bissau (EAGÜ)	Malavi (EAGÜ)	Nijerya	Surinam	

Not: EAGÜ: En az gelişmiş ülke

Ek 6. Gelişmekte Olan Ülkeler için Korelasyon Matrisi

	WP1	WP2	Kof_e	İGE	Enflasyon	Kbgelir büyüme	Yolsuzluk	Hükümet_e	Politik_i	Sağlık harcaması	Hizmet_Sanayi	Tarım_Sanayi	İşgücü_ışsizlik	Nüfus
WP1	1.000													
WP2	0.756	1.000												
Kof_e	-0.536	-0.544	1.000											
İGE	-0.652	-0.690	0.497	1.000										
Enflasyon	0.034	0.052	-0.139	0.032	1.000									
Kbgelir büyüme	-0.001	0.050	-0.060	0.047	0.030	1.000								
Yolsuzluk	-0.267	-0.287	0.423	0.391	-0.055	-0.020	1.000							
Hükümet_e	-0.363	-0.329	0.597	0.471	-0.150	-0.007	0.822	1.000						
Politik_i	-0.292	-0.348	0.173	0.280	-0.046	0.015	0.552	0.453	1.000					
Sağlık harcaması	-0.408	-0.441	0.342	0.437	-0.026	-0.089	0.369	0.300	0.315	1.000				
Hizmet_Sanayi	-0.100	0.023	0.296	0.041	-0.071	-0.146	0.196	0.156	-0.055	0.437	1.000			
Tarım_Sanayi	0.381	0.574	-0.365	-0.507	0.081	0.049	-0.303	-0.308	-0.338	-0.250	0.272	1.000		
İşgücü_ışsizlik	0.050	0.169	0.019	-0.143	-0.058	0.040	-0.132	0.008	-0.173	-0.043	-0.046	0.158	1.000	
Nüfus	0.321	0.237	-0.204	-0.407	-0.084	-0.215	-0.035	-0.092	-0.067	-0.182	-0.201	-0.041	0.043	1.000

Ek 7. En Az Gelişmiş Ülkeler için Korelasyon Matrisi

	WP1	WP2	Kof_e	İGE	Enflasyon	Kılgelir büyüme	Yolsuzluk	Hükümet_e	Politik_i	Sağlık harcaması	Hizmet_sanayi	Tarım_sanayi	İşgücü_ışsizlik	Nüfus
WP1	1.000													
WP2	-0.359	1.000												
Kof_e	-0.202	0.152	1.000											
İGE	-0.549	0.115	0.350	1.000										
Enflasyon	-0.049	-0.046	-0.038	-0.056	1.000									
Kılgelir büyüme	-0.079	0.251	-0.017	0.108	-0.020	1.000								
Yolsuzluk	-0.130	-0.217	0.089	0.187	-0.104	0.102	1.000							
Hükümet_e	-0.176	0.025	0.147	0.282	-0.077	0.216	0.806	1.000						
Politik_i	-0.124	-0.247	0.238	0.305	-0.160	0.014	0.535	0.525	1.000					
Sağlık harcaması	0.346	-0.162	-0.127	-0.204	-0.081	0.010	0.207	0.171	0.044	1.000				
Hizmet_Sanayi	0.256	0.045	-0.064	-0.284	-0.139	-0.168	-0.160	-0.236	-0.213	0.000	1.000			
Tarım_Sanayi	0.360	0.105	-0.393	-0.526	-0.101	-0.064	-0.316	-0.351	-0.417	0.025	0.693	1.000		
İşgücü_ışsizlik	0.027	0.301	0.058	-0.026	-0.072	0.095	-0.207	-0.013	-0.016	0.061	-0.119	0.110	1.000	
Nüfus	0.400	-0.144	0.002	-0.529	0.071	-0.134	-0.223	-0.168	-0.118	0.050	0.075	0.275	0.052	1.000

Ek 8. Gelişmekte Olan Ülkeler için EKK ve LM Test Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
KOF_e		-0.409* (0.000)			-0.722* (0.000)				
İGE			-0.742* (0.000)	-0.715* (0.000)					
Enflasyon	0.011 (0.681)	-0.027 (0.239)	0.089* (0.000)	0.078* (0.001)	-0.008 (0.762)		0.053*** (0.091)	0.016 (0.593)	0.035 (0.252)
KBgelir büyüme	0.043 (0.459)						0.119*** (0.081)	0.125*** (0.062)	0.293* (0.000)
Yolsuzluk					-0.981** (0.036)		-4.888* (0.000)		
Politik_i				1.273*** (0.000)		-4.330* (0.000)			
Hükümet_e								-6.684* (0.000)	-6.285* (0.000)
İşgücü_ışsizlik	0.046* (0.001)	0.060* (0.000)	0.046* (0.000)		0.107* (0.000)	0.063* (0.000)	0.080* (0.000)	0.102* (0.000)	2.201* (0.000)
Sağlık harcaması		-0.456* (0.000)							
Hizmet_Sanayi			0.908* (0.000)	0.753** (0.021)	3.220* (0.000)	0.832** (0.049)	1.430* (0.001)	1.395* (0.001)	
Tarım_Sanayi	17.252* (0.000)	11.762* (0.000)							
Nüfus						1.926* (0.000)			2.307* (0.000)
Sabit	3.583* (0.000)	35.196* (0.000)	60.454* (0.000)	59.072* (0.000)	47.072* (0.000)	4.728* (0.000)	4.957* (0.000)	5.230* (0.000)	1.598 (0.141)
LM SAR	352.841* (0.000)	185.924* (0.000)	42.671* (0.000)	39.115* (0.000)	154.692* (0.000)	346.716* (0.000)	431.723* (0.000)	423.481* (0.000)	334.286* (0.000)
Robust LM SAR	182.774* (0.000)	32.039* (0.000)	4.246* (0.039)	1.986** (0.015)	72.718* (0.000)	146.369* (0.000)	71.701* (0.000)	105.625* (0.000)	84.105* (0.000)
LM SEM	190.397* (0.000)	170.191* (0.000)	63.295* (0.000)	71.581* (0.000)	87.312* (0.000)	225.020* (0.000)	361.735* (0.000)	324.526* (0.000)	254.788* (0.000)
Robust LM SEM	20.330* (0.000)	16.306* (0.000)	24.886* (0.000)	34.453* (0.000)	5.338** (0.021)	24.674* (0.000)	10.713* (0.000)	6.671* (0.001)	4.607** (0.032)
Gözlem sayısı	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071

Not: Parantez içi P-değeri, sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Ek 9. Gelişmekte Olan Ülkeler için SDM Direkt-Endirekt Etkiler

Değişkenler	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5		
	D	E	T	D	E	T	D	E	T	D	E	T	D	E	T
KOF_e				-0.306*	-0.259*	-0.565*							-0.365*	-0.344*	-0.709*
				(-10.803)	(-7.989)	(-21.319)							(-8.938)	(-9.238)	(-17.759)
İGE							-	0.118***	0.065	-0.053**	0.109*	0.056			
							0.053***	(1.724)	(0.885)	(-1.929)	(1.831)	(0.754)			
							(-1.597)								
Enflasyon	0.059*	0.060	0.119*	0.052*	0.036*	0.088*	0.104*	0.252*	0.356*	0.099*	0.259*	0.358*	0.056*	-0.054**	0.002
	(4.533)	(1.414)	(2.559)	(7.143)	(2.478)	(5.322)	(5.774)	(6.285)	(6.883)	(6.718)	(9.097)	(9.412)	(6.135)	(-2.264)	(0.995)
KBgelir büyüme	0.092*	0.282*	0.374*												
	(3.633)	(6.373)	(7.614)												
Yolsuzluk													-0.046	-0.418	-0.464
													(-0.077)	(-0.531)	(-0.396)
Politik_i										0.830**	2.398*	3.229*			
										(1.955)	(2.485)	(2.621)			
İşgücü_ışsizlik	-0.001	-0.068*	-0.068*	0.021**	-0.020*	0.008	-0.023**	0.018	-0.005				0.007	0.016	0.024
	(-0.069)	(-4.315)	(-3.513)	(1.961)	(-2.057)	(0.047)	(-1.776)	(0.412)	(-0.099)				(0.694)	(0.985)	(0.966)
Sağlık harcaması				-0.206*	0.087	-0.119									
				(-3.832)	(1.193)	(-1.131)									
Hizmet_Sanayi							-0.835*	-4.127*	-4.962*	-0.819*	-3.884*	-4.703*	0.471	-2.721*	-2.251*
							(-2.125)	(-4.953)	(-4.801)	(-2.027)	(-4.324)	(-4.296)	(1.077)	(-6.388)	(-3.011)
Tarım_Sanayi	13.176*	16.524*	29.701*	8.758*	1.716*	10.474*									
	(20.169)	(10.902)	(16.891)	(11.787)	(2.078)	(8.188)									
Gözlem sayısı	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071	1071

Not: D, direkt, E, Endirekt, T, Toplam Parantez içi t-değeri, sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Ek 10. En Az Gelişmiş Ülkeler için EKK ve LM Test Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
KOF_e					-0.527* (0.000)	
İGE	-1.396* (0.000)	-1.419* (0.000)				
Enflasyon	-0.062 (0.141)	-0.093** (0.025)	-0.029 (0.486)	-0.022 (0.628)		-0.019 (0.644)
KBgelir büyüme				-0.240 (0.281)		0.024 (0.901)
Yolsuzluk		-1.263 (0.347)	-3.178** (0.019)			
Hükümet_e				-2.114 (0.285)		
Politik_i	1.481 (0.176)				0.445 (0.693)	
İşgücü_ışsizlik		-0.000 (0.977)		-0.003 (0.848)	0.018 (0.251)	
Sağlık harcaması			2.825* (0.000)			2.666* (0.000)
Hizmet_Sanayi	2.402* (0.006)		4.731* (0.000)		5.006* (0.000)	5.073* (0.000)
Tarım_Sanayi				6.519* (0.000)		
Nüfus artışı			7.675* (0.000)		8.446* (0.000)	8.125* (0.000)
Sabit	103.006* (0.000)	108.028* (0.000)	-7.953** (0.018)	31.506* (0.000)	32.565* (0.000)	-6.763*** (0.053)
LM SAR	167.222* (0.000)	51.287* (0.000)	133.584* (0.000)	214.547* (0.000)	160.345* (0.000)	143.981* (0.000)
Robust LM SAR	1.462* (0.002)	28.503* (0.000)	62.410* (0.000)	3.848** (0.050)	51.957* (0.000)	66.817* (0.000)
LM SEM	219.265* (0.000)	23.357* (0.000)	73.725* (0.000)	240.684* (0.000)	108.883* (0.000)	79.468* (0.000)
Robust LM SEM	52.506* (0.000)	0.573 (0.449)	2.551 (0.110)	29.986* (0.000)	0.496 (0.481)	2.304 (0.129)
N	504	504	504	504	504	504

Not: Parantez içi P-değeri, sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

Ek 11. En Az Gelişmiş Ülkeler için SAR Model Direkt-Endirekt Etkiler

Değişkenler	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5			Model 6		
	D	E	T	D	E	T	D	E	T	D	E	T	D	E	T	D	E	T
KOF_e													-0.95*	-0.373*	-1.325*			
İGE	-0.187*	-0.311*	-0.499*	-0.340*	-0.413*	-0.760*												
Enflasyon	-0.043***	-0.071***	-0.114***	-0.056*	0.055*	-0.001	-0.073*	-0.028*	-0.102*	-0.070*	-0.044*	-0.122*				-0.073*	-0.033*	-0.106*
KBgelir büyüme										0.067	0.038	0.105				0.063	0.028	0.091
Yolsuzluk				-5.533*	7.082*	1.549	0.923	0.355	1.279									
Hükümet_e										-2.021***	-1.214	-3.236***						
Politik_i	-0.610	-0.928	-1.593										0.297	0.112	0.408			
İşgücü_ışsizlik				-0.083*	0.012	-0.070*				-3.284*	-1.848*	-5.132*	-0.042*	-0.016*	-0.059*			
Sağlık harcaması							-0.614*	-0.240*	-0.854*							-0.667*	-0.302*	-0.969*
Hizmet_Sanayi	3.523*	5.877*	9.400*				3.644*	1.490*	5.135*				3.499*	1.363*	4.862*			
Tarım_Sanayi										1.669*	0.915*	2.585*						
Nüfus artışı							3.004*	1.196*	4.201*				3.009*	1.154*	4.163*	3.133*	1.398*	4.532*
N	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504	504

Not: D, direkt, E, Endirekt, T, Toplam. Parantez içi t-değeri, sırasıyla *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyi

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Nurgül EVCİM

Doğum Tarihi: 01.05.1989

Doğum Yeri: Aydın

E-posta adresi: nrgl_evcm@hotmail.com

Yabancı Dil: İngilizce, İspanyolca

Eğitim Durumu:

Lisans: Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü (%30 İngilizce), 2009-2014

Yan Dal: Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, 2012-2014

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Ana Bilim Dalı, 2014-2017

Doktora: Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Ana Bilim Dalı, 2017-2023

Yayınlar:

Evcim, N. ve Türkmen-Ay, M. (2015) "An Analysis of The Logistic Performances of Countries", Research on Humanities and Social Sciences, VIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences: Belgrade, s. 169-181.

Evcim, N., Yeşilyurt, F. ve Yeşilyurt, M.E. (2017) "OECD Ülkelerinde Büyüme" III. IBANESS Kongreler Serisi-Edirne/Türkiye s. 1189.

Yeşilyurt, M. E., Güneş, S., Haşiloğlu, S. B., Karadeniz, O., Aygören, H., Yeşilyurt, F., Gürel, S. P., Ceylan, R., Savaş-Yavuzçehre, P., Koçak, H., Evcim, N., Peker, Y. ve Taşöz-Düşündere, A. (2017) Denizli İçin Yeni Stratejik Sektör Analizleri, T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı.

Yeşilyurt, M. E., Çağlar, A., Tunca, H., Yeşilyurt, F., Haşiloğlu, S. B., Karadeniz, O., Aygöre, H., Karaalp-Orhan, H. S., Güneş, S., Evcim, N., Ceylan, R., Gülel, F. E., Yolcu-Karadam, D., Savaş-Yavuzçehre, P., Uyar, U., Koçak, H., Şahin, E. ve Kelten, G. S. (2017). Firma Bazlı Etkinlik Analizleri ve Etkinliği Belirleyen Faktörler Denizli ve Türkiye, T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı.

Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orha, H. S. (2018) "Seçili MENA Ülkelerinde Yoksulluk ve Eğitim İlişkisinin Analizi", International Congress on Turkish Geography Social Sciences Research II, 884-894.

Durusoy-Öztepe, N. ve Evcim, N. (2018) "Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Ekonometrik Analizi", IMCOFE VI. International Multidisciplinary Congress of Eurasia, s. 148.

Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019) "Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği", ICOAEF'19.

Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019) "Yoksulluk ve Ekonomik Göstergeler Arası

İlişki: MENA Bölgesi Analizi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 36, s. 291-310.

Evcim, N. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2019) Gelir Dağılımı, İstihdam ve İşsizlik, Aslı Yenipazarlı (Ed.), 21. Yüzyılda Dünya Ekonomisi içinde (s. 87-125). Ankara: Seçkin.

Evcim, N., Güneş, S. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2020) “Türkiye’de Hanehalkı Görelı Yoksulluğunu Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Analizi”, Sosyoekonomi, 28(43), 11-32.

Evcim, N. Ve Yeşilyurt, M. E. (2020) “Bir Beşerî Sermaye Göstergesi Olarak (İlçelere Göre) Ortalama Okullaşma Yılı”, İktisat ve Toplum Dergisi, 116, 77-85.

Günel, F. E., Evcim, N. ve Yeşilyurt, M. E. (2021) “Türkiye’de İl, Yıl ve Cinsiyet Kırılımlı Ortalama ve Beklenen Okullaşma Yılı ve İl Kırılımlı İnsani Gelişme Endeksi (2009-2019)”, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies, 8(2): 70-104.

Evcim, N. ve Yeşilyurt, M. E. (2021) Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğunun Belirleyicileri, Sevcan GÜNEŞ ve Nagihan DURUSOYÖZTEPE (Ed.), Kadın ve Yoksulluk içinde (s.1-39). Bursa: Ekin.

Evcim, N. ve Yeşilyurt, M. E. (2022) Geleneksel ve Güncel Eğitim Göstergeleri, Filiz Akbaş-Yeşilyurt ve Hülya Kabakçı-Karadeniz (Ed.), Eğitim Ekonomisi içinde (s.103). İstanbul: Eğitim Yayınevi.